

Ε Κ Π

26348

ΕΚΠ

2634_{4H}

~~Επίσημο~~ . 2375
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Τιμ. 2634 Η
2) ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΠ

2634

ΤΩΝ

ΡΩΜΑΙΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΑΥΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Α' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΥΠΟ

1) ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

D. K.
EN AΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΣΔΟΝΗΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1898

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΣΤΟΡΙΑ

2393

ΔΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ

ΡΩΜΑΙΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΑΥΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Α' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

237/98
D. Κηφε.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΣΔΟΝΗΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1898

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν ὑπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς
Ἐστίας.

Εμμηνόπουλος

---

*Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἐστίας Μάϊνερ καὶ Καργαδούρη — 1952.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πηγὴ ἀνεξάντλητος, ἐξ ἣς ἀπορρέουσιν ὑψηλὰ καὶ σωτηριώδη διδάγματα πρὸς κοινωνικὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν, εἶναι ὅντας ἡ τῶν Ῥωμαίων ἱστορία. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἱστορία τῶν Ῥωμαίων καὶ ὠφέλιμος εἶναι καὶ ἀναγκαῖα τοῖς πᾶσιν. 'Αλλ' ὅσον ὠφέλιμος καὶ ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ἱστορία αὗτη, τοσοῦτον δυσχερῆς βεβαίως εἶναι ἡ συγγραφὴ αὐτῆς καὶ μάλιστα πρὸς χρῆσιν μαθητῶν. Ἡμεῖς, καίπερ καλῶς γνωρίζοντες ὅτι ἀρχόμενοι τῆς συγγραφῆς τοιαύτης ἱστορίας ἀνελαμβάνομεν νὰ παλαιόσωμεν πρὸς πλείστας δυσχερείας, ὁμολογοῦμεν ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἀπεβάλομεν τὸ θάρρος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι δι' ἐνδελεχοῦς ἐργασίας ἀθέλομεν ὑπερπιδῆσῃ τὰς πλείστας τῶν δυσχερειῶν, ἀρχάμεθα τῆς συγγραφῆς ταύτης. Ἡδη δὲ περατώσαντες τὸ ἔγχειρίδιον τούτο νομίζομεν ὅτι καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ ὑπὸ ἔποψιν γλώσσης ἀπερίττου καὶ ἀναλελυμένης παρέχομεν τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ βούθημα κατάλληλον πρὸς σπουδὴν τῆς ἱστορίας τοῦ μεγαλωνύμου ὁρμαϊκοῦ ἔθνους, τοῦ κατακτήσαντος τὸν κόσμον καὶ συντελέσαντος τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Πρὸς συγγραφὴν τοῦ ἔγχειριδίου τούτου ἔσχομεν πηγὰς μὲν τὰ ἔνδοξα πνευματικὰ ἐργα τοῦ Πλουτάρχου,

τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως, τοῦ Τίτου Λιβίου,
 τοῦ Δίωνος Κασσίου, τοῦ Πολυβίου, τοῦ Διοδώρου τοῦ
 Σικελιώτου καὶ ἄλλων, βοηθήματα δὲ τὴν ὑπὸ Σπυρί-
 δωνος Λάμπρου μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων μετα-
 φρασθεῖσαν ιστορίαν τοῦ Φραγκίσκου Βερτολίνη, τὴν
 γενικὴν ιστορίαν τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ τὴν
 γενικὴν ὀσαύτως ιστορίαν τοῦ Α. Πολυζωίδου.

'Εν Ἀθήναις Ιουλίου μεσοῦντος 1898.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Ἰταλία.

Ἴταλία κατά τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐκαλεῖτο μικρὸν τι μέρος κείμενον ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκρᾳ τῆς χερσονήσου, τῆς διασχιζομένης ὑπὸ τῶν Ἀπεννίνων. Ἀπὸ τοῦ μικροῦ δὲ τούτου μέρους τὸ ὄνομα Ἰταλία βαθμηθὲν ἐπεκτεινόμενον περιέλαχε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος ἀπάσας τὰς χώρας τῆς χερσονήσου τὰς κείμενας μέχρι τῶν ποταμῶν Μάκρου καὶ Ρουθίκωνος. Τέλος δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος ἐπεξεταθῆ τὸ ὄνομα τῆς Ἰταλίας ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς μέχρι τῶν "Αλπεων χερσονήσου.

§ 2. Γεωγραφία τῆς Ἰταλίας.

Ἡ ἵταλικὴ χερσόνησος πρὸς βορρᾶν μὲν δριζεται ὑπὸ τῶν "Αλπεων, κατὰ πάντες δὲ τὰ ἄλλα μέρη περιρρέεται ὑπὸ θαλασσῶν, ἣτοι ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ, τοῦ Σικελικοῦ καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελαγίους. Ὁρη ἐν τῇ ἵταλικῇ χερσονήσῳ, πλὴν τῶν πρὸς β.-ρρᾶν "Αλπεων, εἶναι τὰ Ἀπέννινα, ἀτινα διεσχίζουσι τὴν χώραν κατὰ μῆκος ποταμοὶ δ' ἐν αὐτῇ ἔξιοι λόγου εἶναι δὲ ἀπὸ τῶν "Αλπεων πηγαζῶν Παδος, οὐ παραπόταμοι εἶναι δὲ Τίχινος, ὁ Τρεβίας καὶ ὄλλοι, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν Ἀπεννίνων πηγαζούτες "Αρν. Τίθερις καὶ Ρουθίκων. Λίμναι δὲ ἐν τῇ ἵταλικῇ χερσονήσῳ ἔξισι λόγωτεροι εἶναι ἡ Ούρθενδος καὶ ἡ Βήνακος, κείμεναι πρὸς νοτον τῶν "Αλπεων, καὶ ἡ Τρασιμένη (ἡ σήμερον λίμνη τῆς Περουγίας καλουμένη), ἣτις κεῖται εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου.

Σύμπασα δὲ ἡ Ἰταλικὴ χερσόνησος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μεγάλων μερῶν, ἦτοι ἐκ τῆς ἀνω Ἰταλίας, ἀρχομένης ἀπὸ τῶν Ἀλπεων καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ Ρουθίκωνος καὶ Μάκρου ποταμοῦ, ἐκ τῆς μέσης Ἰταλίας, ἀρχομένης ἀπὸ τοῦ Ρουθίκωνος καὶ Μάκρου καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τοῦ Φρέντου καὶ Σιλάρου ποταμοῦ, καὶ τῆς κατώ Ἰταλίας, τῆς ἀποτελούσης τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς χερσονήσου. Ἐκαστον δὲ τῶν τριῶν τούτων μερῶν περιελάσθανε καὶ διαφόρους χώρας.

Καὶ ἡ μὲν ἄνω Ἰταλία, ἥτις ἐκαλεῖτο καὶ «ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατία» (Gallia cisalpina), περιελάμβανε τρεῖς χώρας, ἦτοι α') τὴν πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίαν (Gallia transpadana), ἥς πόλεις ἦσαν ἡ Αὐγοῦστα τῶν Ταυρίνων (τὸ νῦν Τουρίνον), τὸ Μεδιόλανον, ἡ Οὐήρων (ἡ νῦν Βερόνα), τὸ Πατάβιον καὶ ἄλλαι· β') τὴν ἐντὸς τοῦ Πάδου Γαλατίαν (Gallia cispadana), ἥς πόλεις ἦσαν ἡ Πλακεντία, ἡ Βονωνία καὶ ἡ Ράβεννα· γ') τὴν Λυγιστικήν, ἥς πόλεις ἦσαν ἡ Γένους καὶ αἱ Οὔερκέλλαι.

Ἡ δὲ μέση Ἰταλία περιελάμβανε τρεῖς μὲν χώρας εἰς τὸ δυτικὸν μέρος, ἵσαριθμους δὲ τοιαύτας εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Καὶ ἐν μὲν τῷ δυτικῷ μέρει περιελάμβανε α') τὴν Τυρρηνίαν ἡ Ἐπρουρίαν, ἥς πόλεις ἦσαν οἱ Ούηροι, τὸ Κλούσιον καὶ δέκα ἄλλαι· β') τὸ Λάτιον, χώραν σημαντικὴν ἐν τῇ Ἰστορίᾳ, κατοικουμένην ὑπὸ διαφόρων λαῶν (Λατίνων, Σαβίνων, Αίκανῶν καὶ ἄλλων) καὶ περιέχουσαν πολλὰς πόλεις, ὃν ἐπισημότεραι ἡ περιώνυμος Ρόδη, ἡ Ἀλβα Λόγγα, ἡ Κολλατία, ἡ Ωστία, τὸ Τούσκλον καὶ ἡ Ἀρδέα· γ') τὴν Καμπανίαν, ἥς πόλεις ἦσαν ἡ Καπύη, ἡ Κύμη, ἡ Νῶλα, ἡ Νεάπολις, τὸ Ήράκλειον, ἡ Πομπηΐα καὶ αἱ Σταβίαι. Ἐν δὲ τῷ ἀνατολικῷ μέρει περιελάμβανεν ἡ μέση Ἰταλία α') τὴν Ουμβρικήν, ἥς πόλεις ἦσαν τὸ Σεντίνον καὶ τὸ Ἀρίμινον· β') τὴν Πικεντίνην, ἥς πόλεις ἦσαν ἡ Ἀγκών, τὸ Ἀσκουλόν καὶ ἡ Ἀδρία (τὸ νῦν Ἀτρι)· γ') τὴν Σαμνίτιδα, κατοικουμένην ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Σαμνιτῶν καὶ ἄλλων ἀτιθάσων λαῶν καὶ περιέχουσαν τὰς πόλεις Κορφίνιον, Σοῦλμον, Βενέθεντον καὶ ἄλλας.

Ἡ δὲ κατώ Ἰταλία, ἥτις ἔνεκα τῶν ἀνὰ τὴν παραλίαν πολλῶν

έλληνικῶν ἀποικιῶν ἐκαλεῖτο καὶ μεγάλη Ἐλλάς, περιελάμβανε τέσσαρας χώρας, ἦτοι α') τὴν Λευκανίαν, κειμένην ἐν τῷ δυτικῷ μέρει τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ περιέχουσαν πόλεις τὴν Ποσειδωνίαν ἢ Παίστον, τὴν Σύνθετην καὶ τοὺς Θουρίους· β') τὴν Βρεττίαν, κειμένην ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ ἀκρᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ περιέχουσαν πόλεις τὴν Κρότωνα, τὸ Ρήγιον καὶ τὸ Μαμέρτιον· γ') τὴν Ἀπουλίαν, ἀνατολικῶς κειμένην καὶ περιέχουσαν πόλεις τὰς Κάννας, τὸ Κανούσιον, τὴν Οὔενουσίαν καὶ ἄλλας· δ') τὴν Καλαθρίαν, μεσημβρινῶς τῆς Ἀπουλίας κειμένην καὶ περιέχουσαν πόλεις τὸ Βρεντήσιον, τὸν Τάραντα καὶ τὸν Ὑδροῦντα.

Ξ 3. Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.

Πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὑπῆρξαν, ως φαίνεται, οἱ Ἀριοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀρίαν φυλήν, τὴν ἓξ Ἀσίας ἐλθοῦσαν. Οἱ Ἀριοι οὗτοι, οἵτινες κατὰ διαφόρους ἐποχάς καὶ πιθανῶς διὰ ἔηρᾶς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, εὑρον, ως φαίνεται, τὴν χώραν ἀκατοίκητον. Εἰκάζεται δὲ ὅτι ἡ χώρα αὕτη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀρίων ἥτο ἀκατοίκητος, διότι κεχωρισμένη οὖσα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου διὰ μακρᾶς σειρᾶς ὑψηλῶν ὄρέων καὶ ὑπὸ θαλάσσης περιωρισμένη δὲν ἥδυνατο νὰ κατοικηθῇ πρὸ τῆς κατοικήσεως ἄλλων τῆς Εὐρώπης χωρῶν, ὃν ἡ κατοίκησις ἥτο εὔκολος. Ἀλλως τε δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ τοὺς ἀπωτάτους προϊστορικοὺς χρόνους βαθμιαῖα διαμόρφωσις τῆς χώρας ἐπιρρώνυμη τὴν εἰκασίαν ταύτην. Κατὰ τοὺς ἀπωτάτους δηλαδὴ ἐκείνους χρόνους ἡ χώρα εἶχε κατακλυσθῆ ὑπὸ τῆς περιρρεούσης αὐτὴν θαλάσσης (τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους), ἐκ τῆς κατακλύσεως δὲ ταύτης οἱ χθαμαλώτεροι τόποι τῆς χώρας ἥσαν τελματώδεις καὶ ἀπορρίσιτοι εἰς ἀνθρωπίνας ὑπάρξεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐγκατάστασις ἀνθρώπων δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ γείνῃ εἰμὴ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς κατακλύσεως ταύτης, ἐπόμενον εἶναι ὅτι πρὸ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐμφανίσεως τῶν Ἀρίων πρωτόγονός τις λαὸς δὲν ὑπῆρξεν ἐν Ἰταλίᾳ. Κατ' ἀκολουθίαν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἵταλικὴ χερσόνησος πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀρίων ἥτο ἀκατοίκητος.

§ 4. Τὰ ιταλικὰ φῦλα.

Οἱ κατὰ τοὺς παναρχίους χρόνους κατοικήσαντες ἐν Ἰταλίᾳ λχοί, οἵτινες ἀποτελοῦντες διαφόρους κλάδους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, τῆς Ἀρίας, εἶχον ἔθνικὴν τινὰ συγγένειαν πρὸς ἀλλήλους, διεκρίνοντο εἰς τρία φῦλα, ἦτοι τὸ ιαπυγικόν, τὸ ιταλικὸν καὶ τὸ τυρρηνικόν.

Ιάπυγες. Τὸ ιαπυγικὸν φῦλον κατώκησε τὰ μεσημβρινὰ τῆς χερσονήσου καὶ ιδίως τὴν Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν διὰ τοῦτο δὲ αἱ δύο αὐταις χῶραι ἐκαλοῦντο ὄμοιον καὶ Ἰ. πυγία. Οἱ Ιάπυγες οὗτοι διετήρησαν ἐπὶ τινας αἰῶνας τὴν γλώσσαν των καὶ τὰ ἥθη των, ἀπὸ δὲ τῆς 4 π. Χ. ἐκτοντατηριδὸς συγχωνεύθεντες μετὰ τῶν Ἐλλήνων ἐξῆληνίσθησαν.

Ιταλοί. Τὸ ιταλικὸν φῦλον κατώκησε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ διεκρίνετο εἰς δύο μεγάλας ὅμαδες, ἦτοι εἰς τοὺς Λαχτίνους καὶ τοὺς Ὄμβρους ἢ Σαρδίλλους.

Ἐκ τῶν ὅμαδων τούτων οἱ Λαχτίνοι κατέλαβον τὰς χώρας, αἵτινες ὑπ' αὐτῶν ἐκλήθησαν Λατίον, Καρπανία, Λευκανία καὶ Βρεττία· πάντες δ' οὗτοι οἱ Λαχτίνοι, ἀφ' εὑ κατέλαβον τὰς χώρας ταύτας, ἐχωρίσθησαν εἰς διαφόρους κλάδους, διακρινομένους δι' ιδίων ὀνοματῶν, ἦτοι εἰς τοὺς κατ' ἔξοχὴν Λαχτίνους, τοὺς Ὄπικους ἢ Ὅτκους, τοὺς Αὔσονας ἢ Αύρούγκους, τοὺς Οἰνώτρους ἢ Ἰταλούς καὶ τοὺς Σικελούς. 'Αλλ' ἐκ τῶν ληῶν τούτων οἱ μὲν Σικελοί, οἵτινες ἐπὶ τινὰ χρόνον κατώκησαν ἐν Λατίῳ, ἐκδιωγμένες ὑπ' ἄλλου ιταλικοῦ λαοῦ (τῶν Ἀβρειγίνων) οιτεναστευσαν πρὸς νότον καὶ διεπλεύσαντες τὸν πορθμὸν τῆς Μεσσής ἡγεοθίδρυθησαν εἰς τὴν νησὸν, ἦτις ἀπ' αὐτῶν ἐκήγιθη Σικελία¹, οἱ δ' ἐγκαταστάντες πρὸς νότον τοῦ Λατίου, ἦτοι ἐν Καρπανίᾳ, ἐν Λευκανίᾳ καὶ ἐν Βρεττίᾳ, ὠσκύτως δὲ καὶ οἱ Σικελοί, παρήκμασαν τῷ χειώς ἐνεκα τῆς μεγαλειτέρας δύναμεως καὶ τοῦ ὑπερτέρου πολιτισμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν τῶν Σείνων Οὔτω λοιπὸν ἐκ τῆς ιταλικῆς ὅμαδος, τῆς

¹ Η Σικελία ἀρχαιότατη ἐκαλεῖτο Τρινακρία, Σικανία καὶ Θρινακλα.

τῶν Λατίνων, μόνοι οἱ κατ' ἔξοχὴν λεγόμενοι Λατῖνοι, οἱ ἐγκατασταθέντες ἐν Δατίῳ, διετήρησαν καὶ ἐθνικότητα καὶ ἀνεξχρήσιαν, ἐν τέλει δὲ ἐγένοντο καὶ κύριοι ἀπαστῆς τῆς χερσονήσου.

Οἱ δὲ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἑτέρην Ἰταλικὴν ὅμαδα, ἦτοι οἱ "Οὐρῆροι ἢ Σαβίλλοι, κατ' ἀρχὰς μὲν κατώφησαν παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν "Αλπεων, ἐπειτα δὲ ἐγένοντο κύριοι ἀπαστῆς τῆς χώρας τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῶν "Αλπεων μέχρι τοῦ Τιβέρεως. Μετὰ δὲ ταῦτα νικηθέντες οὗτοι παρὰ μὲν τὸν Πάδον ὑπὸ τῶν Γχλατῶν, παρὰ δὲ τὸν "Αρνον ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν, προσυχώρησαν πρὸς τὰ νότια τῆς χερσονήσου καὶ ἐξηπλώθησαν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὅχθην τοῦ Τιβέρεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέρους τινὸς τῆς κατω τοταὶ Ἰταλίας. Πλαντες δ' εὗτοι εἰς "Οὐρῆροι διεκρίνοντο εἰς διαφόρους λαούς, ὃν ἐπισημότεροι ἦσαν οἱ Σαβίνοι. Ἀπὸ τούτων δὲ τῶν Σαβίνων κατήγοντο οἱ Σαμνῖται, ἀπὸ δὲ τῶν Σαμνιτῶν οἱ Καμπανοί, οἱ "Απουλοί καὶ οἱ Λευκανοί.

Τυρρηνοί. Τὸ δὲ τυρρηνικὸν φῦλον κατ' ἀρχὰς μὲν κατώκει παρὰ τὸν Πάδον, βραχδύτερον δὲ ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν κινθείσῃ Τυρρηνίᾳ. Ήστερον δὲ καὶ ἐν τῇ Καμπανίᾳ, τῇ μετὰ ταῦτα καταληφθείσῃ ὑπὸ τῶν Σαμνιτῶν. Οὕτω λοιπὸν οἱ Τυρρηνοὶ ἀπετέλεσαν τρεῖς ὅμαδας, ἦτοι τοὺς παρὰ τὸν Πάδον Τυρρηνούς, τοὺς ἐν Τυρρηνίᾳ καὶ τοὺς ἐν Καμπανίᾳ. Ἐκαστη δὲ τῶν ὅμαδων τούτων ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα πόλεων συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας διὰ συμμοιχίας. Οἱ Τυρρηνοί, οἵτινες ἐκαλουνται ἔχοτος Ρχσσένας, ἐκκλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Ἐτρουσκοί (Etrusci). ὑπερέθινον δὲ παντας τοὺς ἄλλους τῆς Ἰταλίας λαούς κατὰ τὸν πολιτισμόν, διακρινόμενοι εἰς τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, ιδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν πλαστικήν.

'Αλλ' ἔκτος τῶν ἀνωτέρω λαῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ "Εἰληνες ἀπὸ τῆς 8 π. Χ. ἐκατονταετηρίδος ἔκτισαν πληθὸς ἀποικιῶν ἐν τῇ κατω τοταὶ Ἰταλίᾳ ἔνεκα δὲ τοῦ πληθίους τῶν ἀποικιῶν τουτῶν τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς χερσονήσου ἐκλήθη «Μεγάλη Ελασ». ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Γχλαται περὶ τὸ 400 π. Χ. κατέλαβον τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἥτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη «ἔντος τῶν "Αλπεων Γχλατία».

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΤΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
(754—509 π. Χ.)

§ 5. Ἀρχὴ τῆς Ῥώμης.

Ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἰταλίας ἐπισημοτέρα ὑπὸ ἴστορικὴν ἔποψιν εἶναι τὸ Λάτιον, διότι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὅχθην τοῦ Τιβέρεως ἐκτίσθη ἡ ἔνδοξος πόλις Ῥώμη. Ἡ πόλις αὕτη, ἵνα τὸ ὄνομα σημαίνει πόλιν παραθαλασσίαν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ὑπὸ ἐμπορικὴν μὲν ἔποψιν ὑπῆρξε τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τῶν Δατίνων, ὑπὸ στρατηγικὴν δὲ ἔποψιν τὸ προπύργιον τῶν λατινικῶν πόλεων κατὰ τῆς ἀπέναντι Τυρρηνίας, τῆς χωριζομένης ἀπὸ τοῦ Λατίου διὰ τοῦ Τιβέρεως. Καὶ τίς μὲν ὑπῆρξεν δὲ κτίστης ἡ οἱ κτίσται τῆς Ῥώμης εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ ἡ Ἱστορία, διότι ἡ κτίσις τῆς Ῥώμης ἀνάγεται εἰς χρόνους προϊστορικούς. Τὸ μόνον δὲ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ Ῥώμη κτισθεῖσα συνφρισθή ταχέως, διὰ τῆς ἀρετῆς δὲ τοῦ λαοῦ της λίαν ἐνωρίς ἀνῆλθεν εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν δυνάμεως, ὥστε ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ ἰταλικοῦ κράτους τοῦ ἀναπτυχθέντος εἰς κράτος παγκόσμιον. Ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ πολλοὺς ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως αἰῶνας θέλοντες νὰ δώσωσιν εἰς τὴν πόλιν των ἀρχὴν της εἰς τὸ περιφανὲς γένος τοῦ Αἰνείου καὶ ἐπλασαν τὸν περὶ Ῥώμηλου μῦθον.

**§ 6. Κτίσις τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν ὁμοιότερην
παράδοσιν. — Ο κτίστης καὶ πρῶτος βασιλεὺς
τῆς Ῥώμης Ῥωμύλος.**

Κατὰ τὴν ὁμοιότερην παράδοσιν ἡ Ῥώμη ἐκτίσθη τῷ 754 π. Χ., κτίστης δὲ καὶ πρῶτος αὐτῆς βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ Ῥωμύλος, ὃστις ἦτο ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου. Κατὰ τὴν παράδοσιν δηλαδὴ ταύτην ὁ Αἰνείας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας (1184 π. Χ.) ἥλθεν εἰς τὸ Λάτιον καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα βασιλέως τιγδὸς τοῦ Λατίου, ἐκ τῆς δοσίας ἀπέκτησεν γάνον, τὸν Ἀσκάνιον. Οὗτος δὲ ὁ Ἀσκάνιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰνείου ἐγένετο βασιλεὺς τοῦ Λατίου καὶ ἐκτίσει τὴν πόλιν "Αλέαν Δόγγαν, ἣν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ Λατίου. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τριακόσια ἔτη ἐβασίλευον ἀπόγονοι τοῦ Αἰνείου, ὃν τελευταῖος ἦτο ὁ Νομίτωρ, ὃστις εἶχεν ἀδελφὸν ὄνομα Ζάμενον Ἀμούλιον. Οὗτος δ' ὁ Ἀμούλιος, ἐπειδὴ ἦτο ἀνήρ φιλόδοξος καὶ ἀδελφὸς κάκιστος, ἐξεδίωξε τοῦ θρόνου τὸν ἀδελφόν του Νομίτωρα καὶ ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς. Ἐπειδὴ δὲ ἦθελε νὰ καθηται ἡσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἔκρινε συμφέρον του νὰ ἔχει φανήση τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ τοῦτο τὸν μὲν γάνον τοῦ ἀδελφοῦ του ἐδολοφόνησε, τὴν δὲ θυγατέρα Ῥέαν Σιλβίαν κατέστησεν ἱέρειαν τῆς Ἔστιας, ὅπως διαμείνῃ σύτη ἄγαμος.

"Αλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὅπότε ἡ Ῥέα τῇ παρεμβάσει τοῦ θεοῦ "Αρεως ἐγένενησε τέκνα δίδυμα. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀμούλιος τὴν μὲν μητέρα Ῥέαν ἐθυνάτωσε, τὰ δὲ βρέφη παρέδωκεν εἰς ἔνα τῶν ὑπηρετῶν του, διὰ νὰ διψῇ αὐτὰ εἰς τὸν ποταμὸν Τίθεριν. Ο δ' ὑπηρέτης ἐκπληρών τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἔφερε τὰ παιδία εἰς τὸν ποταμὸν καὶ θέσας αὐτὰ ἐντὸς σκάφης ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τὴν ὅχθην τοῦ πλημμυροῦντος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ποταμοῦ. 'Αλλὰ κατὰ τύχην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ μετ' ὄλιγον ἀπεχώρησεν, ἡ δ' ἐπὶ τῆς ὅχθης ἐπιπλέουσα σκάφη ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν τὰ παιδία ἐσώθησαν. 'Αλλὰ καὶ μετὰ τὴν σωτηρίαν των ταύτην φυσικὸν

βεβχίως ἦτο ν' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης· παραδόξως ὅμως λύκαινα διερχομένη διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου ἐπλησίασε τὰ παιδία καὶ ἔθηλασεν αὐτά. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιητὴν τις τοῦ βασιλέως Ἀμουλίου διερχόμενος καὶ ἴδων τὰ παιδία παρέλαβεν αὐτὰ καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν σύζυγόν του. Αὕτη δὲ ἀνέθρεψε τὰ παιδία ταῦτα μετὰ τῶν ιδίων τῆς τέκνων καὶ ὡνόμασεν αὐτὰ Ῥωμύλον καὶ Ῥώμον. Οὗτοι δὲ οἱ δύο παιδεῖς ἡλικιωθέντες καὶ μαθόντες τὴν καταγωγὴν των ἐπιπέπουσι μετὰ πολλῶν ὄπαδῶν των κατὰ τοῦ Ἀμουλίου καὶ φονεύουσιν αὐτόν, ἀναβίβαζουσι δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πάππον των Νομίτορα. Μετὰ ταῦτα ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν ὄπαδῶν των μετέβησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὄποιον εἶχον σωθῆ, δηλαδὴ εἰς τὴν ἀριστερὰν ὅχθην τοῦ Τιθέρεως, καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τοῦ Παχλατίνου λόφου πόλιν, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ῥωμύλου ὠνομάσθη Ῥώμη. Ἀλλὰ παραδόξως οἱ δύο ἀδελφοί, καθ' ὃν χρόνον ἦθελον νὰ ὀνομάσωσι τὴν πόλιν, περιτῆλθον εἰς φθερὰν ἔριδα. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἔριδος ταύτης ὑπῆρξε νὰ φονευθῇ ὁ Ῥώμος ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου.

'Ο Ῥωμύλος, ἀφ' οὗ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥώμου ἔμεινε μόνος βασιλεὺς, ἐπεδίωξε ν' αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο διεκήρυξε τὴν Ῥώμην ἀσυλον εἰς τοὺς φυγάδας καὶ τοὺς κακούργους πάσης πόλεως. Οὕτω λοιπὸν κατώρθωσεν ὅ,τι ἐπεθύμει, διότι διὰ τοῦ μέτρου τούτου πλεῖστοι συνέρρευσαν εἰς τὴν Ῥώμην. Παντας δὲ τοιτοὺς τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἐγκαταστάντας διήρεσεν εἰς στρατιωτικὰ σώματα καὶ ὠρισεν ἕκαστον στρατιωτικὸν σῶμα νὰ καλῆται λεγεών καὶ ν' ἀποτελῆται ἐκ τρισχιλίων πεζῶν καὶ τριακοσίων ἵππεων. Πρὸς δὲ τούτοις ἐνομοθέτησε πολλοὺς καὶ καλοὺς νόμους καὶ τέλος συνέστησε τὴν σύγκλητον, ἥτις ἀπετελεῖτο ἐξ ἑκατὸν ἀρίστων ἀνδρῶν, ὡν ἔργον ἦτο νὰ παρέχιστι τὴν συμβούλην των εἰς τὸν βασιλέα.

'Αλλ' ἐν ᾧ διὰ τῶν συνετῶν νόμων του προσεπαθεὶ ὁ Ῥωμύλος νὰ καταστήσῃ τὴν Ῥώμην πολιν ἀξιόλογον, ἔβλεπεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις, διότι ἐλαχιστοὶ ἐι τῶν ὑπηκοῶν του ἦσαν ἔγγαροι πάντες δ' οἱ λοιποὶ δὲν εὑρίσκον γυναῖκας, ὅπως νυμφευθῶσι, διότι οἱ γείτονες λαοὶ ἤρνοῦντο νὰ δώσωσι

τὰς θυγατέρας των εἰς τοιούτους κακούργους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲ Ῥωμύλος ἐμηχανεύθη τὸ ἔξῆς. Προσκήρυξε πανηγυρικούς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ προσεκάλεσεν εἰς αὐτοὺς τοὺς γείτονας λαούς, Δατίνους, Σαβίνους καὶ ἄλλους. Ἐν ω̄ δὲ σι ξένοι οὗτοι ἀνεύ ψυκφίας τινὸς ἔθεωντο τοὺς ἀγῶνας, αἴφνης οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὐ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου σημείον ἐπιθέσεως, ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτῶν, ἀρπαζούσι τὰς θυγατέρας των καὶ νυμφεύονται αὐτάς.

Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν Ῥωμαίων τοσοῦτον ἔξωργισε τοὺς ὕβρισθέντας, ὅστε οὗτοι ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας των ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῆς Ῥώμης. Καὶ τοὺς μὲν πρώτους κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπελθόντας οὐ μόνον ἐνίκησεν δὲ Ῥωμύλος, ἀλλὰ καὶ ἡνάγκασε νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥώμην. Τοὺς τελευταίους διιας ἐπελθόντας γενναῖους Σαβίνους ὑπὸ τὸν βασιλέα των Τίτον Τάτιον οὐ μόνον νὰ νικήσῃ δὲν ἡδυνήθη, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ν' ἀποκρούσῃ, διότι ἀκράτητοι οὗτοι, ἀφ' οὐ κατ' ἐπανάληψιν ἐνίκησαν τοὺς Ῥωμαίους, ἔφθασαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ἐκεῖ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἐν ω̄ ἡσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἀπέναντί των παρατεταγμένων Ῥωμαίων, δρυμῶσιν αἴφνης εἰς τὸ μέσον τῶν δύο στρατῶν αἱ ἀρπαγεῖσαι θυγατέρες τῶν Σαβίνων καὶ διὰ θερμοτάτων παραχλήσεων πείθουσι τοὺς δύο τούτους λαούς νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ ν' ἀποτελέσωσι μίαν συμπολιτείαν ἐν τῇ Ῥώμῃ. Οὕτω λοιπὸν ἔληξεν δὲ φοιβερὸς ἐκεῖνος πόλεμος, δὲ Ῥωμύλος προσέλαβε τοὺς Σαβίνους εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐγκατέστησεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίνου καὶ τοῦ Κυριακαλίου λόφου, ἀπεδέχθη δὲ τὸν Τίτον ὡς συμβασιλέα. Πρὸς δὲ τούτοις ὥρισε νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν σύγκλητον ἐκατὸν Σαβίνοι συγκλητικοί, δὲ δὲ λεγεών ν' ἀποτελῆται ἐκ διπλασίου ἀριθμοῦ μαχητῶν, ἥτοι ἔξι ἔξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἔξακοσίων ἵππων. Βραδύτερον δέ, ἀφ' οὐ ἀπέθανεν δὲ Τίτος, ἔμεινε μόνος πάλιν βασιλεὺς δὲ Ῥωμύλος καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιούτος καὶ ὑπὸ τῶν Σαβίνων. Ἔζηκολούθει δὲ νὰ κυβερνᾷ συνετῶς καὶ νὰ διεξάγῃ ἐπιτυχεῖς πολέμους. Ἄλλὰ μεθ' ὅλην τὴν καλὴν κυβέρνησιν τοῦ Ῥωμύλου οἱ συγκλητικοὶ ἐμίσουν αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἡμέραν τινά, ἐν ω̄ ἀπειθεώρει τὸν στρατὸν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως, ἔξη-

φάνισαν αὐτὸν διαθρυλήσαντες ὅτι ἀγελήφθη ὑπὸ τῶν θεῶν. Τὴν διάδοσιν δὲ ταύτην πιστεύσαντες οἱ Ρωμαῖοι κατέταξαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν καὶ ὠνόμασαν αὐτὸν «θεὸν Κυρῆνον».

§ 7. Νουμᾶς Πομπίδιος (715 - 672 π. Χ.).

Κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν παράδοσιν μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ρωμύλου οἱ Ρωμαῖοι ἔζελεξαν βασιλέα τὸν Νουμᾶν Πομπίλιον. Ὁ Νουμᾶς ἦτο νιός ἐπισήμου τινὸς Σαβίνου, Πομπωνίου καλουμένου· ἐγεννήθη δὲ καὶ κατέφκει ἐν τινὶ Σαβίνικῃ πόλει, ἥπις ἐκαλεῖτο «Κύρεις». Ὁ ἀνὴρ οὗτος τοσοῦτον ἐφημίζετο διὰ τὴν εὔσεβειάν του, τὴν δικαιοσύνην του καὶ τὴν παιδείαν του, ὥστε διατάξεις τοῦ Ρωμύλου βασιλεύσας Τίτος Τάτιος ἔδωκεν αὐτῷ σύζυγον τὴν θυγατέρα του Τατίαν. Ἡτο δὲ προσέτι ὁ Νουμᾶς τοσοῦτο ταπεινόφρων καὶ τοσοῦτον ἡγάπα τὸν ἥσυχον καὶ εἰρηνικὸν βίον, ὥστε, καὶ ὅτε ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ πρέσβεις τῆς Ρώμης καὶ προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Ρώμην, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν βασιλείαν, δὲν ἀπεδέχθη προφασισθεὶς ὅτι οἱ πολεμικοὶ Ρωμαῖοι εἶχον ἀνάγκην πολεμικοῦ βασιλέως καὶ οὐχὶ βασιλέως ἀποστρεφομένου τὸν πόλεμον. Τέλος δὲ μόνον διὰ τῶν συμβουλῶν τοῦ γέροντος πατρός του κατωρθώθη νὰ πεισθῇ ὁ Νουμᾶς καὶ ν' ἀποδέχῃ τὴν βασιλείαν. Ἡτο δὲ τότε, ὡς λέγεται, τεσσαρακοντούτης τὴν ἡλικίαν.

Ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Νουμᾶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατέβαλε μεγίστην φροντίδα καὶ καταπράνη τὸ ἄγριον καὶ φιλοπόλεμον ἥθος τῶν Ρωμαίων. Διὰ νὰ κατορθώσῃ δὲ τοῦτο, εἰσήγαγε νόμους καὶ θρησκευτικὰς διατάξεις, δι' ὃν προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τοὺς ὑπηκόους του εὐσεβεῖς πρὸς τοὺς θεούς. Ἀνήγειρε δηλαδὴ ναούς, κατέστησε θρησκευτικὰς ἑορτὰς, συνέστησε τὴν λατρείαν καὶ ἔλλων θεῶν καὶ διήρεσε τοὺς ἵερεῖς τῆς θρησκείας εἰς ὅκτω τάξεις, ὡν ἀνωτέρα ἦτο ἡ τάξις τῶν ἀρχιερέων (pontifices), τούτων δὲ τῶν ἀρχιερέων ἀνώτατος ὁ μέγιστος ἀρχιερεὺς (pontifex maximus)· πρὸς δὲ τούτοις ηὕησε τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐστιάδων (ἱερειῶν τῆς Ἐστίας) ἀπὸ δύο εἰς τέσσαρας καὶ ἀνέδειξε τὴν λατρείαν αὐτῶν λαμπροτέραν καὶ τέλος ἴδρυσε τὸν ναὸν τοῦ Ἰχνοῦ. Οὕτος δ' ὁ ναὸς ἐν καιρῷ μὲν πολέμου ἦτο ἀνοικτός, ἐν καιρῷ δὲ

εἰρήνης ἢτο κλειστός. Τοσοῦτο δὲ εἰρηνικὸς ἢτο ὁ Νουμᾶς, ὃστε καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ ναὸς οὔτος ἢτο κεκλεισμένος.

'Αλλ' ἔκτος τούτων ὁ Νουμᾶς, ἐπειδὴ ἥθελε νὰ καταστήσῃ τοὺς ὑπηκόους του οὐ μόνον εὐσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμόνας, πρῶτον μὲν ἐπροστάτευσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, δεύτερον δὲ διεμοίρασεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀπόστας τὰς ύπὸ τοῦ Ρωμύλου κυριευθείσας χώρας καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὸν ζῆλον πρὸς τὴν γεωργίαν· διότι ἀληθῶς ἡ γεωργία εἶναι ἡ βάσις τῆς εὐδαιμονίας παντὸς λαοῦ. Τέλος ὁ Νουμᾶς διώρθωσε καὶ τὸ ἡμερολόγιον προσθέσας δύο ἀκόμη μῆνας, τὸν Ιανουάριον καὶ Φεβρουάριον, εἰς τὸ ἔως τότε ἐκ δέκα μηνῶν ἀποτελούμενον ἔτος. Πάντας δὲ τοὺς νόμους του ὁ βασιλεὺς οὔτος κατέῳρθωσε νὰ καταστήσῃ σεβαστούς, διότι ἐπεισε τοὺς ὑπηκόους του, διὰ τοῦτος ίεροῦ τινος ἄλσους κειμένου πλησίον τῆς Ρώμης συνηντάτο τακτικῶς μετά τινος θεᾶς (τῆς νύμφης Ἡγερίας) καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτῆς συνέταξε τὴν νομοθεσίαν του. 'Απέθανε δ' ὁ Νουμᾶς ὑπερογδονηκοντούτης, ὡς λέγεται, τὴν ἥλικιαν.

§ 8. Ἀρχαιότατον ὄφωμαϊκὸν πολίτευμα.

'Αρχαιότατα ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς διηγείτο εἰς δύο φυλὰς, ἢτοι εἰς τοὺς Ράμνητας (Ramnenses), οἵτινες ἦσαν λατινικῆς καταγωγῆς καὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου, καὶ τοὺς Τιτιείους (Tetienses), οἵτινες ἦσαν σαβινικῆς καταγωγῆς καὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου. Εἰς τὰς φυλὰς δὲ ταύτας πρωιμώτατα προσετέθη καὶ τρίτη τις φυλή, ἢτοι οἱ ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου ἐγκατασταθέντες Λούκερες (Luceres), οἵτινες ἦσαν μὲν λατινικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἀρχὰς δὲν εἶχον ίσα πρὸς τοὺς Ράμνητας καὶ Τιτιείους πολιτικὰ δικαιώματα. Οὕτοι δὲ οἱ Λούκερες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς ύπὸ τῶν Ρωμαίων καταστραφείσης Ἀλβας Λόγγας, ἀναγκασθέντες ύπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀλβας νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ρώμην. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀρχαία ῥωμαϊκὴ κοινωνία ἀπετελέσθη ἐκ τριῶν φυλῶν,

ών αἱ μὲν δύο λατινικαί, ἡ δ' ἄλλη σαβίνική. Τῶν φυλῶν δὲ τούτων ἐκάστη διῃρεῖτο εἰς δέκα φράτρας (curiae), ἐκάστη δὲ φράτρα εἰς δέκα γένη (gentes). Οὕτως ὁλόκληρος ἡ ῥωμαϊκὴ κοινωνία ἀπετελεῖτο ἐκ 30 φρατρῶν καὶ 300 γενῶν.

Τῶν γενῶν τούτων τὰ μέλη ἐκαλοῦντο πατρίκιοι (patricii). ἐκ τῶν πατρικίων δὲ τούτων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἀπετελεῖτο ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων (populus romanus ἢ Quirites). Πάντες δὲ οὗτοι οἱ πατρίκιοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν οἱ μόνοι κάτοχοι τῶν κτημάτων, κατεῖχον δὲ καὶ τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν ἀποφασίζοντες περὶ πάσης σπουδαίας ὑποθέσεως καὶ περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συνθηκῶν καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ βασιλέως ἐψηφοφόρουν δὲ κατὰ φράτρας συνερχόμενοι εἰς τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (comitia curiata). Ἐκ τῶν πατρικίων δὲ τούτων ἀπετελεῖτο καὶ ἡ σύγκλητος (senatus), ἣτις κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπετελεῖτο ἐξ ἑκατὸν μελῶν, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν τῶν Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων ἐκ διακοσίων βραχδύτερον δὲ ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅπότε εἰσῆχθη εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ἡ φυλὴ τῶν Λουκέρων, ἡ σύγκλητος ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων μελῶν. Ἔργον δ' εἶχεν ἡ σύγκλητος νὰ παρέχῃ τὴν συμβουλὴν τῆς εἰς τὸν βασιλέα δὲ πᾶσαν ὑπόθεσιν, ἵνα ὁ βασιλεὺς ὑπέβαλλεν εἰς αὐτὴν. Τέλος δὲ τὴν ἀνώτατην ἔξουσίαν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ εἶχεν ὁ βασιλεὺς (rex), ὅστις καὶ προήδρευεν ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς γερουσίας καὶ τῶν φρατρῶν. Ἡτο δὲ ὁ βασιλεὺς αἱρετός καὶ οὐχὶ κληρονομικός καὶ ἐξήσκει ἔξουσίαν ἱερατικὴν, δικαστικὴν καὶ πολεμικὴν: ἥτο δηλαδὴ ὁ ἀνώτατος ἀρχιερεὺς, ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ὁ μέγιστος τῆς πόλεως στρατηγός.

Καὶ τοιοῦτο μὲν ἐν γένει ἥτο τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ πλὴν τῶν πατρικίων, ἐξ ὧν ἀπετελοῦντο τὰ τριακόσια γένη τῶν τριῶν φυλῶν, ὑπῆρχε κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἑκείνους χρόνους καὶ ταξις τις ἀνθρώπων, οἵτινες ἐκαλοῦντο πελάται (clientes). Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ζένοι μετοικήσαντες εἰς Ῥώμην καὶ ἀπελεύθεροι δοῦλοι. Πάντες δ' οὗτοι οἱ πελάται διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πατρικίων, ἐκαλλιέργουν δὲ συνήθως τοὺς ἀγρούς τῶν πατρικίων ώς τῶν μόνων

κατ' ἀρχὰς κυρίων τῆς γῆς, πληρώνοντες αὐτοῖς ὥρισμένον φόρον λόγῳ μισθώματος. Ὁ πατρίκιος, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του πελάτην, ἐκαλεῖτο πάτρων (patronus) τοῦ πελάτου, ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ παρέχῃ εἰς τὸν πελάτην του πάσαν δύνατὴν προστασίαν ἐπὶ δημοσίων καὶ ιδιωτικῶν ὑποθέσεων, ιδίως δὲ νὰ ἔκπροσωπῇ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. "Ἐνεκα δὲ τούτου ἔκαστος πελάτης ὥφειλεν" ἀπονέμη εἰς τὸν ἔχοτον πάτρωνα τὸ προσῆκον σέβας, νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ν' ἀκολουθῇ αὐτὸν ἐκστρατεύοντα καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν προίκισιν τῶν θυγατέρων του, εἰς ἑζόφλησιν τῶν χρεῶν του, εἰς λύτρα, εἰς χρηματικὰς ζημίας καὶ εἰς τὴν κηδείαν, ἐάν τις πεθάνῃσκε πτωχός.

Τέλος δὲ βραδύτερον ἐμορφώθη ἐν Ρώμη καὶ νέα τις τάξις ἀνθρώπων, στίνεις ἐκαλοῦντο πλεβήιοι (plebeji). Οἱ πλεβήιοι οὐτοὶ ἦσαν ξένοι, ιδίως δὲ Λατῖνοι, οἵτινες ὑποταχθέντες εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐγκατεστάθησαν ἐν Ρώμη. Οἱ τοιοῦτοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ παρουσιάζοντο ἐνώπιον τοῦ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ιδιοκτησίαν, ἀλλ' ἐστεροῦντο κατ' ἀρχὰς, ως καὶ οἱ πελάται, πολιτικῶν δικαιωμάτων.

§ 9. Οἱ μετὰ τὸν Νουμᾶν βασιλεῖς τῆς Ρώμης.

Τύλλος Ὁστίλιος (672 - 640 π. Χ.). Μετὰ τὸν Νουμᾶν βασιλεὺς τῆς Ρώμης ἐγένετο ὁ φιλοπόλεμος Τύλλος Ὁστίλιος, οὐ μέγα ἔργον εἶνε ἡ καταστροφὴ τῆς Ἀλβας Λόγγας. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅτε ὁ Τύλλος Ὁστίλιος ὠρμησε κατὰ τῆς Ἀλβας, ὁ Ἀλβανὸς στρατηγὸς Μέττιος Φουφέττιος προέτεινεν αὐτῷ νὰ κριθῇ ὁ ἀγών τῶν δύο λαῶν διὰ μονομαχίας. 'Αφ' οὐ δ' ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Μεττίου ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου βασιλέως, ἐξελέχθησαν διὰ τὴν μονομαχίαν ἐκ μὲν τῶν Ρωμαίων οἱ τρίδυμοι ἀδελφοὶ ὘ρατίοι, ἐκ δὲ τῶν Ἀλβανῶν οἱ τρίδυμοι ὡσαύτως ἀδελφοὶ Κουριάτοι. Ἡ μονομαχία κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένετο πρὸ τῶν ἀντιπαρατεταγμένων στρατευμάτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ἀγών ἐκλινεν ὑπὲρ τῶν Κουριατίων, διότι κατώρθωσαν οὗτοι νὰ φονεύσωσι δύο ἐκ τῶν ὘ρατίων· ἀλλ' ἐπειτα ὁ

άγιών ἔκλινεν δριστικῶς ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, διότι ὁ μόνος ἐκεῖνος Ὁράτιος κατώρθωσε νὰ φονεύσῃ καὶ τοὺς τρεῖς Κουριατίους. Οὕτω λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκηρύχθησαν νικηταί, ἡ δὲ Ἀλβα Λόγγα ἡναγκάσθη ν' ἀναγγωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης. Μετὰ ταῦτα ὁ Τύλλος Ὁστίλιος ἐπετέθη κατὰ τῶν κατοίκων τῶν τυρηνικῶν πόλεων Φιδηνῶν καὶ Οὐηίων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς γενομένην μάχην ὁ ἀύτὸς στρατηγὸς τῶν Ἀλβανῶν Μέττιος Φουφέττιος ἀνεκαλύφθη προδίδων τοὺς Ρωμαίους, ὁ Τύλλος Ὁστίλιος, ἀφ' οὗ ἀνεδείχθη νικητής, τοῦτον μὲν τὸν προδότην ἐφόνευσε, τὴν δὲ Ἀλβαν Λόγγαν κατέστρεψε, τοὺς δὲ κατοίκους αὐτῆς ἡναγκάσε νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ρώμην καὶ ἐγκατασταθῶσιν ἐπὶ τοῦ Καιλίου λόφου.

"Αγκος Μάρκιος (640-616 π. Χ.). Μετὰ τὸν Τύλλον Ὁστίλιον ἔξελέχθη βασιλεὺς ὁ "Αγκος Μάρκιος. Ο βασιλεὺς οὗτος, ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο ἔγγονος τοῦ Νουμᾶ, ἡνώρθωσε τοὺς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του παραμεληθέντας θρησκευτικοὺς νόμους, ἐπροστάτευσε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐκτισε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως τὸ ἐπίνειον τῆς Ρώμης, ἥτοι τὴν πόλιν Ὁστίαν. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐκυρίευσε πολλὰς λατινικὰς πόλεις, ών τοὺς κατοίκους ἐγκατέστησεν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τοῦ Ἀθεντίου λόφου¹ καὶ τῆς μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Παλατίνου κοιλαδός. Ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τούτων ἐμφράσθη ἡ τάξις τῶν πλειθήιων.

Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος (616-578 π. Χ.). Μετὰ τὸν "Αγκον Μάρκιον ἀποθανόντα ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος, ὅστις, ὡς ἐλέγετο, ἦτο νιὸς τοῦ ἐκ Κορίνθου Δημηαράτου. Ο βασιλεὺς οὗτος ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν γερουσιαστῶν εἰς τριακοσίους, εἰσαγαγὼν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὴν φυλὴν τῶν Λουκέρων, διεξήγαγε δὲ ἐπιτυχεῖς τινας πολέμους πρὸς τοὺς Τυρρηνούς, Σαβίνους καὶ Λατίνους. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος ἤρχισε τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ διεκό-

¹ Ταῦτα κατὰ τὴν παράδοσιν κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ Ἀθεντῖος λόφος κατωκήθη ὑπὸ τῶν πλειθήιων μετὰ ἔναν αἰώνα ἀπὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ Ταρκυνίου τοῦ ὑπερηφάνου δυνάμει τοῦ Ἰκιλίου νόμου (456 π. Χ.).

συησε τὴν Ἀράμην διὰ μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων. Τὰ δ' ὑπὸ αὐτοῦ κατασκευασθέντα ἔργα ἦσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν μεγίστη τις ὑπόνομος (*cloaca maxima*) πρὸς μετοχέτευσιν τῶν ἐν τῇ πόλει λιμναζόντων ὑδάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀγορά (*forum*) καὶ ὁ μέγιστος ἵπποδρομος (*circus maximus*). Ἐδολοφονήθη δ' ὁ βασιλεὺς οὗτος ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀγκού Μαρκίου.

Σερούιος Τύλλιος (578 - 534 π. Χ.). Μετὰ τὸν Ταρκύνιον ἐγένετο βασιλεὺς ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Σερούιος Τύλλιος, ὅστις καὶ ἐπεράτωσε τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς πόλεως τεῖχος, οὐ τὰ θεμέλια εἶχε θέση ὁ Ταρκύνιος. Διὰ τοῦ τείχους δ' αὐτοῦ περιέλαβε τοὺς ἐπτὰ λόφους¹, ἔξ οὖν ἀπετελέσθη ἡ Ἀράμη, καὶ οὕτω κατέστησεν αὐτὴν ἐπτάλοφον. Ὁ βασιλεὺς οὗτος θεωρεῖται εὐεργέτης τῶν ὑπηκόων του καὶ ιδρυτὴς τῆς ἡρακλείης πολιτείας, διότι θέλων νὰ συγχωνεύσῃ τὴν τάξιν τῶν πατρικῶν καὶ τὴν τάξιν τῶν πλειστῶν μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα. Κατὰ τὸ πολίτευμα δὲ τοῦ Σερούιου πάντες οἱ κάτοικοι διηρέθησαν ἀναλόγως τῆς περιουσίας των εἰς πέντε συμμορίας ἢ τάξεις (*classis*). Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν ἀνήκον οἱ ἔχοντες ἑτήσιον εἰσόδημα τούλαχιστον 100 000 ἀσσαρίων², εἰς δὲ τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ἑτήσιον εἰσόδημα 75 000 ἀσσαρίων, εἰς δὲ τὴν τρίτην οἱ ἔχοντες ἑτήσιον εἰσόδημα 50 000 ἀσσαρίων, εἰς δὲ τὴν τετάρτην οἱ ἔχοντες ἑτήσιον εἰσόδημα 25 000 ἀσσαρίων, εἰς δὲ τὴν πέμπτην οἱ ἔχοντες ἑτήσιον εἰσόδημα 12 500 ἀσσαρίων. Ἐκάστη δὲ τάξις διηρέθη εἰς λόχους (*centuriae*). Καὶ ἡ μὲν πρώτη τάξις περιελάμβανεν ὄγδοοκοντα λόχους, ἡ δὲ δευτέρα, ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη ἀνὰ εἴκοσιν, ἡ δὲ πέμπτη τριάκοντα. Ἄλλ' ἔκτὸς τῶν 170 τούτων λόχων ὑπῆρχον καὶ δέκα ὄκτω λόχοι ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν ἱππέων καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην τάξιν, τέσσαρες ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν χειροτεχνῶν καὶ ἀνήκοντες εἰς τὰς ἄλλας τάξεις καὶ τέλος εἰς λόχος ἀποτε-

¹ Οἱ ἐπτὰ λόφοι τῆς Ἀράμης ἦσαν ὁ Παλατίνος, ὁ Καπιτωλίνος, ὁ Κυρινάλιος ἢ Κυρīνος, ὁ Καίλιος, ὁ Ἀθεντίνος, ὁ Ἡσκυλίνος καὶ ὁ Οὔεμινάλιος.

² Τὸ ἀσσάριον ἥτο τὸ δέκατον τοῦ δηναρίου (τῆς δραχμῆς) καὶ εἶχεν ἀξίαν 8 $\frac{1}{2}$ στημερινῶν λεπτῶν.

λοιμενος ἐκ τῶν ἀπόρων καὶ μὴ ἀνήκων εἰς τὰξιν τινά. "Ωστε πάντες οἱ λόχοι ἦσαν 193. Πάντες δ' οὗτοι οἱ λόχοι συνεργόμενοι εἰς ἑκκλησίας ἀπετέλουν τὰς καλουμένας λοχίτιδας ἑκκλησίας¹ (comitia centuriata), ἐν αἷς ἔκαστος λόχος εἶχε μίαν ψῆφον. 'Ἐψήφιζον δ' οἱ λόχοι κατὰ τὰξις. 'Επειδὴ δὲ ἡ πρώτη τὰξις ἀπετελεῖτο ἐξ 98 ἐν δύο ψήφοιν, ἐν ταῖς λοχίτισιν ἑκκλησίαις ὑπερεῖχον πάντοτε οἱ εὐπόροι, ἦτοι οἱ πατρίκιοι.

Τοιοῦτον ἐν γένει ἦτο τὸ μεταρρυθμιστικὸν τοῦ Σερουίου πόλιτευμα. Ἀλλὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἵτια τῆς καταστροφῆς τοῦ καλοῦ τούτου βασιλέως, διότι οἱ πατρίκιοι δυσαρεστηθέντες ἔξυφαναν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν καὶ ἐν τέλει κατώρθωσαν νὰ δολοφονήσωσιν αὐτόν· ὑπῆρξε δὲ ἀρχηγὸς τῶν συνωμοτῶν καὶ δολοφόνων τοῦ Σερουίου αὐτὸς οὗτος ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.

Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος (534-509 π. Χ.). Μετὰ τὸν Σερουίον Τύλλιον ἐγένετο βασιλεὺς ὁ ἔγγονος Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου Λεύκιος Ταρκύνιος, διστις διὰ τὴν ἀλαζονείαν του καὶ τὸν δεσποτικόν του χαρακτῆρα ἐπεκλήθη ὑπερήφανος (superbus). 'Ο βασιλεὺς οὗτος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπηύξησε τὴν δόξαν τῆς Ρώμης δι' ἐπιτυχῶν τινῶν πολέμων πρός τε τοὺς Λατίνους, οὓς καὶ καθυπέταξε, καὶ πρὸς τοὺς Οὐσολούσκους, ἀφ' ἐτέρου δὲ διεκόσμησε τὴν πόλιν διὰ λαμπρῶν σικοδομημάτων. 'Αλλ' ἂν καὶ τοσοῦτον ὠφέλησε τὴν Ρώμην, πρὸς τοὺς ὑπηκόους του ὑπῆρξεν ἀληθῆς τύραννος, διότι καὶ τοὺς νόμους τοῦ προκατόχου του κατήργησε καὶ πολλοὺς τῶν συγκλητικῶν ἔθανάτωσε καὶ τοὺς πλουσίους διὰ βιρέων φόρων καὶ δικφόρων αὐθικρεσιῶν κατέθλιβε καὶ τοὺς πτωχοὺς εἰς βαρείας ἐργασίας καθυπέβαλλε. Διὰ πάντα λοιπὸν ταῦτα ὁ βασιλεὺς οὗτος κατέστη μισητός, πάντες δὲ οἱ ὑπήκοοι του δὲν ἐσκέπτοντο ἄλλο τι εἰμὴ ν' ἀπαλλαγῶσιν ἀπ' αὐτοῦ.

¹ Καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῶν λοχιτίδων ἑκκλησιῶν ἐξηκολούθουν ὑφιστάμεναι καὶ αἱ φρατρικαὶ ἑκκλησίαι τῶν πατρικίων ἀκολούθως δὲ συνεστάθησαν καὶ αἱ φυλετικαὶ ἑκκλησίαι (comitia tributa), ἐν αἷς ὑπερεῖχον οἱ πλειθῆιοι.

Ἐν φύλῳ δὲ οὔτως εἶχον τὰ πράγματα, αἴφνης ἡμέραν τινὰ ὁ νίδιος αὐτοῦ Σέξτος ὅρμῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἔξαδέλφου του Κολλατίνου καὶ καθυβρίζει τὴν τιμὴν τῆς τοῦ ἔξαδέλφου τούτου γυναικὸς Λουκρητίας, αὕτη δὲ μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὴν ὕδριν αὐτοκτονεῖ. Τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ λαὸς ἔξαγριοῦται καὶ ἐγείρεται εἰς στάσιν κατά τε τοῦ βασιλέως καὶ τῆς οἰκογενείας του· εὑρίσκετο δὲ τότε ὁ βασιλεὺς μακρὰν τῆς Ἀριδέαν. Τέλος διὰ τῆς στάσεως ταύτης, ἡς ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Ἰούνιος Βροῦτος καὶ ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας Κολλατίνος, ὁ Ταρκύνιος ἔξεδιώχθη τοῦ θρόνου, ἡ δὲ βασιλεία κατελύθη (τῷ 509 π. Χ.). Ἐκτὸτε κατ' ἔτος ἡ 24 Φεβρουαρίου ἐπανηγυρίζετο ὑπὸ τῶν Ἀριδέων βασιλέων φυγαδευτις (fugalia).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΩΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΩΝ
Ἡ ΛΙΒΥΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

(509 - 264 π. Χ.)

§ 10. "Υπατοι. — Συνωμοσία ἐν Ἀριδέᾳ.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἔξουσία ἀνετέθη ἐν Ἀριδέᾳ εἰς δύο ἐνιαυσίους ἀρχοντας, ἐκλεγομένους ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκλησιῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἀρχοντες κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκαλοῦντο πραΐτωρες (praetores), ἐπειτα δὲ ὑπατοι (consules) πρῶτοι δὲ τοιοῦτοι ἐγένοντο ὁ Ἰούνιος Βροῦτος καὶ ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας Ταρκύνιος Κολλατίνος. Οὕτω τὸ πολίτευμα μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ταρκύνιου ἐγένετο δημοκρατία ἀριστοκρατική.

Ἐν τούτοις δὲ ἔξόριστος βασιλεὺς Ταρκύνιος δὲν ἔπαινεν ἐνεργῶν πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ θρόνου του· λίαν δὲ ταχέως διὰ τῶν ἐν Ἀριδέᾳ φίλων του κατώφθωσε, καίπερ μακρὰν τῆς Ἀριδέας ὅν,

νὰ ἔξυφανη σοθαράν ἐν Πώμῃ συνωμοσίαιν σκοποῦσαν τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἐπάνοδόν του. 'Αλλ' ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Ταρκυνίου ἀπέτυχεν δλοτελῶς, διότι ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη, οἱ δὲ μετασχόντες αὔτῆς συλληφθέντες ἐθανατώθησαν. Παραδόξως δὲ μεταξὺ τῶν συλληφθέντων συνωμοστῶν ἦσαν καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ ὑπάτου Ἰουνίου Βρούτου. Τότε δ' ὁ Βρούτος παρέχων μοναδικὸν παράδειγμα φιλοπατρίας οὐ μόνον κατεδίκασε τοὺς συνωμότας υἱούς του εἰς θάνατον, ἀλλὰ καὶ παρέστη εἰς τὴν θανάτωσιν αὐτῶν. 'Αμέσως δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Βρούτος θέλων νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν ἐν Πώμῃ ἐνέργειαν τοῦ Ταρκυνίου προέτεινεν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐξ Πώμης ἔξωσιν πάντων τῶν συγγενῶν τοῦ βασιλέως. Τῆς προτάσεως ταῦτης γενομένης ἀποδεκτῆς, πάντες οἱ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως ἔξεδιώχθησαν, παρητήθη δὲ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπῆλθε τῆς Πώμης ἐκουσίως καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Κολλατίνος, διότι καὶ αὐτὸς ἦτο συγγενὴς τοῦ βασιλέως. 'Εξελέχθη δὲ Ὕπατος ἀντὶ τοῦ Κολλατίνου ὁ Πόπλιος Οὐχλέριος, ὃστις βραδύτερον ἐπεκλήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ Ποπλικόλας¹ (Poplicola) ἢ τοι δημοκηδής.

§ 11. Πόλεμοι τῶν Πωμαίων προκληθέντες ἐκ τῆς ἔξωσεως τοῦ Ταρκυνίου.—Πορσόνας.

·Οράτιος Κόκλης.—Γάιος Μούκιος.—Κλαιδία.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐν Πώμῃ συνωμοσίας ὁ Ταρκύνιος ἔστρεψε τὰς ἐλπίδας του πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς τυρρηνικῆς πόλεως Οὐηγίων. Τῇ ἐνέργειᾳ λοιπὸν αὐτοῦ ὥρμησαν οὗτοι κατὰ τῶν Πωμαίων, ἀλλὰ νικηθέντες παρὰ τὸ "Αρσιον ἄλσος ἡναγκάσθησαν νἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια. Κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ἐφονεύθη ὁ τε Βρούτος καὶ ὁ τοῦ Ταρκυνίου υἱὸς Ἀρούντας, μονομαχήσαντες.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Οὐηγιεντανῶν ὁ ἀνήσυχος Ταρκύνιος

¹ Ο Πόπλιος Οὐχλέριος ἐκλήθη Ποπλικόλας (Poplicola), διότι θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν λαὸν ὥρισε νὰ μὴ ἐκτελῆται θανατικὴ ποινὴ ἢ μαστίγωσις πολίτου ἄνευ προηγουμένης ἐπικυρώσεως τῶν ποινῶν τούτων ὑπὸ τῆς λογίτιδος ἐκκλησίας.

έζητησε τὴν βοήθειαν τοῦ ἴσχυροῦ βασιλέως τῆς τυρρηνικῆς πόλεως Κλουσίου, ὅστις κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκκλεῖτο Πορσήνας. Οὔτος δ' ὁ Πορσήνας, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ ἔζητει εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ρώμης καὶ περιορίσῃ τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀποδεχθεὶς τὴν παράκλησιν τοῦ Ταρκυνίου ὄρμῷ καὶ καταλαμβάνει ἔξαίφνης τὸν παρὰ τὴν δεξιὰν ὅχθον τοῦ Τιθέρεως Ιανίκολον λόφον. Ἐκεῖ δὲ μάχης γενομένης κατανικῶνται οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἔντρομοι διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Τιθέρεως γεφύρας φεύγουσι πρὸς τὴν πόλιν. Τότε δ' ὁ Πορσήνας σπεύδει νὰ διεκβῇ τὴν γέφυραν καὶ καταλαβῇ οὗτο τὴν Ρώμην, ἀλλὰ Ρωμαῖος τις νεανίας, Ὁράτιος Κόκλης καλούμενος, ἐστάθη πρὸ τῆς γεφύρας καὶ ἡρωϊκῶς ἀποκρύψων τοὺς ἔχθρούς ἐδώκει καιρὸν εἰς τοὺς Ρωμαῖους νὰ κρημνίσωσι τὴν γέφυραν καὶ τοισυτορόπως σφέσωσι τὴν πόλιν· ἀμέσως δὲ μετὰ τοῦτο ὁ γενναῖος οὗτος νεανίκης ἐρρίφθη ἐνοπλος εἰς τὸν ποταμὸν καὶ κολυμβῶν ἐσώθη εἰς τὴν πόλιν.

'Εν τούτοις δὲ Πορσήνας ἐπιμένων νὰ γείνη κύριος τῆς Ρώμης ἀπέκλεισεν αὐτὴν διὰ στενῆς πολιορκίας. 'Ενεκα δὲ τῆς πολιορκίας ταύτης οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἦδυναντο νὰ κομίσωσιν εἰς τὴν πόλιν τροφάς καὶ κατ' ἀκολουθίαν εύρισκοντο ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ. Κατὰ τὴν κρίσιμον λοιπὸν ταύτην περίστασιν λέγεται ὅτι ἀνεφάνη ἡρως, ὅστις ἀνέλαβε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. 'Ο ἡρως οὗτος ἐκκλεῖτο Γάιος Μούκιος.

'Ο φιλόπατρις οὗτος ἀνήρ ἐσκέφθη ὅτι τότε μόνον ᾧτο δύνατὸν νὰ σωθῇ ἡ πατρίς του, δόποτε θὰ ἐφονεύετο ὁ Πορσήνας. 'Ενδύεται λοιπὸν ἐνδύματα Τυρρηνοῦ καὶ ἀπαραθήρτος εἰσχωρεῖ εἰς τὸ τυρρηνικὸν στρατόπεδον καὶ φθάνει ἐκεῖ, ἔνθα μετ' ἄλλων ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς. 'Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐγνώριζε τὸν βασιλέα καὶ ἐφοβεῖτο νὰ ἐρωτήσῃ περὶ αὐτοῦ, ὄρμῷ καὶ φονεύει ἐκεῖνον, ὅστις ἐφάνη εἰς αὐτὸν ὅτι ᾧτο βασιλεὺς· οὗτος δὲ ᾧτο ὁ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως. 'Αμέσως μετὰ τοῦτο ἔζητησεν ὁ Μούκιος νὰ σωθῇ διὰ φυγῆς, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώφθωσε, διότι συνελήφθη καὶ ὀδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Πορσήνα. 'Ο δὲ Πορσήνας ἀγριον βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ ῥίψκης ἡρώτησεν αὐτὸν μετ' ὄργης, δικτὶ διέπραξε τὴν ἀθρωποκτονίαν ταύτην, συγχρόνως δὲ διέταξε νὰ ἑτοιμασθῶσι βα-

σανιστήρια, δύπως βασανισθῆ ὁ Μούκιος. 'Αλλ' ὁ γενναῖος Μούκιος, καίτοι εύρισκετο ἐν τοιαύτῃ θέσει, δὲν ἐδίστασε νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν. «Ἐκ πλάνης, εἶπεν, ἐφόνευσα τὸν γραμματέα σου, ἐν ϕ σὲ ἥθελον νὰ φονεύσω». καὶ ἐν ϕ ἔλεγε ταῦτα, εἰδὲν ὅτι πλησίον του ἦτο βωμὸς περιέχων πυράν. 'Ἐπὶ τῆς πυρᾶς λοιπὸν ἐκείνης μετὰ μεγίστης ἀταραξίας ἔζετεινε τὴν δεξιάν του χειρα καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν μέχρις οὐ κατεστράφη αὔτη ἐντελῶς· ἔκτοτε δὲ ἐπωνομάσθη Σκαιόλας (Scaevola), δηλαδὴ ἀριστερόχειρ.

Ο Πορσήνας, ὅτε εἶδε τὸν πρωτοφανῆ ἡρωϊσμὸν τοῦ Μουκίου, ἔμεινεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἔκπληκτος. 'Ενόησεν ὅτι τὰ βασανιστήρια διὰ τοιούτους φιλοπάτριδας ἄνδρας ἦσαν ἀξια περιφρονήσεως. Διὸ τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἐκακοποίησε τὸν Μουκίον, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον. Τότε δ' ὁ Μουκίος εὐγνωμονῶν δῆθεν τὸν Πορσήναν εἶπεν αὐτῷ «Χαίρω, διότι ἐκ τύχης δὲν ἐφόνευσα ἄνδρα ἀγαθόν, ὅστις ἀριόζει νὰ είναι φίλος καὶ ὅχι ἐχθρὸς τῶν Ῥωμαίων. Λυποῦμαι ὅμως, βασιλεῦ, διότι τριακόσιοι προσέτι νέοι ἔχουσι συνομόση κατὰ τῆς ζωῆς σου καὶ πλανῶνται εἰς τὸ στρατόπεδον ζητοῦντες εὐκαιρίεν νὰ σε δολοφονήσωσι.» Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Πορσήνας ἐθαύμασε τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ φρόνημα τῶν Ῥωμαίων, ἀπεδέχθη δὲ νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀφ' οὐ ἔξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσωσιν αὐτῷ τὸ τρίτον τῆς χώρας των καὶ δώσωσιν αὐτῷ ὅμηρους δέκα νέους καὶ δέκα νέας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων σεῖκων. Λέγεται δὲ ὅτι ἐκ τῶν ὅμηρων ἦτο καὶ κόρη τις Κλαῖλία καλούμενη. Ἡ κόρη αὕτη μὴ ὑποφέρουσα τὴν αἰχμαλωσίαν ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν καὶ κολυμβῶσα ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. "Οτε δὲ οἱ Ῥωμαῖοι φοβούμενοι τὴν ὄργην τοῦ Πορσήνα ἤναγκασαν αὐτὴν νὰ ἐπανέλθῃ παρὰ τῷ Πορσήνᾳ, ὁ Τυροηνὸς οὗτος βασιλεὺς τοσοῦτον ἐθαύμασε τὴν ἀρετὴν τῆς κόρης, ὥστε οὐ μόνον ἀφῆκεν αὐτὴν ἐλευθέραν, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῇ νὰ λαθῇ μεθ' ἔσυτῆς καὶ ἔλλας ἐκ τῶν ὅμηρων νεανίδων.

'Αφ' οὐ ἔγένοντο πάντα ταῦτα, ὁ Ταρκύνιος ἴδων ὅτι οὐδεμιᾶς ὑποστηριζεως ἔτυχε παρὰ τοῦ Πορσήνα ἐσπεύσει νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν λατινικῶν πόλεων· αἱ δὲ λατινικαὶ πόλεις προθύ-

μως ἀνέλαθον τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης ἀγῶνα. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ταύτη cί Ῥωμαῖοι ἐνομοθέτησαν τὴν ἀρχὴν τοῦ δικτάτωρος¹, ἥτοι μεγίστου ἀρχοντος μετ' ἀπεριορίστου βασιλικῆς ἔξουσίας, ὡς τοιοῦτον δ' ἔξελεξιν πρῶτον μὲν τὸν Τίτον Λάρκιον, εἶτα δὲ τὸν Ποστούμιον. Οὗτος δὲ ὁ Ποστούμιος ἐν ἔτει 496 συναψήσ μάχην πρὸς τοὺς Λατίνους παρὰ τὴν Ῥηγίλλην² λίμνην κατενίκησεν αὐτούς. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ταρκύνιος κατέφυγεν εἰς τὴν Καμπανικὴν πόλιν Κύμην, ἔνθα καὶ ἀπέθυνε (τῷ 493 π. Χ.)· μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ cί Ῥωμαῖοι φιλιωθέντες μετὰ τῶν Λατίνων συνεδέθησαν μετ' αὐτῶν διὰ στενῆς συμμαχίας.

§ 12. Ἀποχώρουσις τῶν πλεβηνίων εἰς τὸ ιερὸν ὅρος.—Ἡ ἐν Ῥώμῃ δημαρχία.

Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλικῆς ἔξουσίας εἶχε μὲν κατορθωθῆναι διὰ τῆς κοινῆς ἐνεργείας τῶν τε πατρικίων καὶ τῶν πλεβηνίων, ἀλλ' cί τελευταῖοι ἐκ τῆς καταλύσεως ταύτης οὐ μόνον δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔζημιώθησαν. Ἐζημιώθησαν δὲ cί πλεβήνιοι, διότι λαβόντες μέρος εἰς πάντας τοὺς πολέμους, τοὺς γενομένους καθ' ὅλον τὸν χρόνον τὸν διαρρεύσαντα ἀπὸ τῆς ἔξωσεως τοῦ Ταρκυνίου μέχρι τῆς παρὰ τὴν Ῥηγίλλην μάχης, εἶχον καταλίπητοὺς ἀγγούς αὐτῶν διὰ μακρῶν ἐτῶν ἀκαλλιεργήτους καὶ ἀφόρους. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς καταμαστιζούσης αὐτούς πενίας ἡνογκάσθησαν νὰ δανεισθῶσι παρὰ τῶν πατρικίων χρήματα ἐπὶ τόκοις ὑπερόγκοις, θέμενοι κατὰ τοὺς ισχύοντας ἐν Ῥώμῃ νόμους ὑπέγγυα τῶν χρεῶν οὐ μόνον τὰ κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τῶν σώματα. Ἡδη δὲ μετὰ τὴν καταπεινούσιν τῶν ἐκ τῆς ἔξωσεως τοῦ Ταρκυ-

¹ Ὁ δικτάτωρ, ὃστις εἶχε μεγίστην καὶ ἀπεριόριστον βασιλικὴν ἔξουσίαν, ἔξελέγετο ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ὃσάκις ἡ πόλις ἔκινδύνευεν ἢ ὑπὸ ἐχθρῶν ἢ ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίθων. Ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς τοῦ δικτάτωρος οὐδέποτε ὑπερέθαινε τοὺς ἔξι μῆνας. Κατὰ δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀρχῆς τοῦ δικτάτωρος καὶ cί ὑπατοι καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀργαὶ τῆς πόλεως ἦσαν ὑπὸ τὰς διαταγάς του.

² Ἡ Ῥηγίλλη ἦτο μικρὰ λίμνη κειμένη ἐν Λατίῳ, ἀνατολικῶς τῆς Ῥώμης. Ἡ λίμνη αὕτη ἀποξηρανθεῖσα δὲν ὑπάρχει πλέον.

νίου πολέμων, οἱ πατρίκιοι, οἵτινες, διαρκούντων τῶν πολέμων, περιεποιοῦντο ἐξ ἀνάγκης τοὺς πλειθήσιους, ἥρχισαν νὰ βασανίζωσι τοὺς ὄφειλέτας των τούτους παντοιοτρόπως. Οὕτω δὲ πολλοὶ τῶν ὄφειλετῶν πλειθήσια εἶχον καταστῇ δοῦλοι τῶν πατρικίων, πλειστοὶ δὲ διέτρεχον τὸν κίνδυνον τοῦτον, οὐκ ὅλιγοι δὲ εἶχον φυλακισθῆ. Ἔνεκα λοιπὸν τῆς ἀφορήτου ταύτης καταστάσεως οἱ πλειθήσιοι τῷ 494 π. Χ. ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τὸν Σικίνιον Βέλλουτον ἐγκατέλιπον τὴν Ἀράβην.

Ἐγκαταλιπόντες τὴν Ἀράβην οἱ πλειθήσιοι ἀπεχώρησαν εἰς τὴν ἀκρωτηριαν τῶν κατὰ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ Ἀνίητος ποταμοῦ λόφων, ἦτοι ἐξ ὥρας μακρὰν τῆς Ἀράβης ἐσκόπουν δὲ νὰ κτίσωσιν ἐνταῦθα ἴδιαν πόλιν, ἔτι δὲ καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς τῆς Ἀράβης. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ταύτην τῶν πλειθήσιων ἡ σύγκλητος προεῖδε τὰ δεινά, ἀτινα ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τὴν πόλεως. Διὰ τοῦτο ἔσπευσε διὰ πρεσβείας νὰ παρακαλέσῃ αὐτούς, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐπέμενον εἰς τὴν ἀπόφασίν των, ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς ἡ σύγκλητος συμβιβαστὰς τὸν Μενήνιον Ἀγρίππαν καὶ τὸν δικτάτωρα Μάνιον Βαλέριον. Καὶ δὴ μὲν Ἀγρίππας παρεσκεύασε τὰς ψυχὰς τῶν ἀποστατῶν εἰς διμόνιαν μεταχειρισθεὶς εὔστόχως τὸν μῆθον τῆς συνωμοσίας τῶν μελῶν τοῦ σώματος κατὰ τὴν γαστρός¹, δὲ δικτάτωρ Βαλέριος ὥρισε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης. Ὦμολογήθη δὲ αὕτη διὰ τῶν εἰρηνοδικῶν, οὓς ἐκάλουν οἱ Ἀρμαῖοι Φητιάλεις (Fetiales), ὡς ἐγίνετο καὶ κατὰ τὴν πρὸς τὰ ξένα ἔθνη καθομολόγησιν σπονδῶν. Καὶ ἡ μὲν συνθήκη ἀπεκλήθη Τερός νόμος (lex sacrata), Τερὸν δὲ ὄρος (mons sacer) δὲ τόπος, ἐν φι αὕτη καθομολογήθη. Διὰ τῆς συνθήκης δὲ ταύτης κατηργήθησαν τὰ χρέη τῶν πτωχῶν, ἀπηλευθερώθησαν οἱ ἐνεκα χρέους περιελθόντες εἰς δουλείαν, ἡλαττώθησαν οἱ τόκοι καὶ ἴδρυθη ἡ ἀρχὴ τῶν δη-

¹ «Τὰ μέλη τοῦ σώματος, εἴπε πρὸς αὐτούς, βλέποντα ὅτι διὰ τὴν γαστέρα μόνην ἐργάζονται, συνώμοσάν ποτε κατ' αὐτῆς καὶ ἐπαύσαντο ἐργαζόμενα, ἀλλ' ἐκ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ ὄλου σώματος· οὕτω δὲ κατεστράψῃ οὐ μόνον ἡ γαστὴρ ἀλλὰ καὶ τὰ συνομόσαντα μέλη.»

μάρχων (tribuni plebis). Ἡσαν δὲ οἱ δῆμαρχοι οὗτοι κατ' ἀρχὰς μὲν δύο, ἔπειτα δὲ πέντε καὶ ἀπὸ τοῦ 457 ἔτους δέκα καὶ ἕργον εἶχον νὰ προστατεύωσιν ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς πόλεως τοὺς πλεινήσιους κατὰ πάσης ἀδικίας καὶ βιαιοπραγίας τῶν ἀρχῶν, ἔτι δὲ ν' ἀπαγορεύωσι διὰ τῆς λέξεως νετο (= ἀπαγορεύω) πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου βλαβερὰν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν πλεινήσιων. Ἐξελέγοντο δὲ οἱ δῆμαρχοι ὑπὸ τῶν πλεινήσιων καὶ ἔθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ παναγεῖς (sacrosancti). Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἱερότης αὐτῶν, ώστε θάνατος καὶ δῆμευσις τῆς οὐσίας ἐπεβάλλετο εἰς τὸν διακόπτοντα τὸν δῆμαρχον ἀγορεύοντα.

§ 13. Πόλευμος τῶν Ἐρωμαίων πρὸς τοὺς Οὐολούσκους. — Κοριολανός.

Καίτοι συνετελέσθη ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ πλεινήσιων συνδι-
αλλαγὴ, ἐν τούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν πατρικίων μὴ ἀνεχόμενοι τὴν
δύναμιν τῶν δημάρχων δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἄλλο τι εἰμὴ εἰς τὴν
κατάργησιν τῆς δημαρχίας. Οὕτω λοιπὸν εἶχον τὰ πράγματα,
ὅπότε νέος πόλεμος ἤρξατο μεταξὺ Ἐρωμαίων καὶ Οὐολούσκων.
Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον διεκρίθη νέος τις πατρίκιος Γάιος Μάρ-
κιος καλούμενος, ὅστις καὶ ἐπωνομάσθη Κοριολανός, διότι διὰ τῆς
ἀνδρείας του κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν τῶν Οὐο-
λούσκων Κοριόλην.

Ο νέος οὗτος πατρίκιος ἐπαρθεὶς ἐπὶ τῷ κατορθώματι του ἐζή-
τησε μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον νὰ ἐκλεχθῇ ὑπατος· ἐπειδὴ δὲ οἱ
πλεινήσι ήναντιώθησαν εἰς τὴν ὑπατικὴν ἐκλογὴν του, συνέλαβεν
οὗτος μῆσος ἀσπονδὸν κατὰ τῶν πλεινήσιων καὶ ἡνῶθη μετὰ τῶν
πατρικίων ἐκείνων, οἵτινες ἐπεδίωκον τὴν κατάργησιν τῆς δη-
μαρχίας. Ἐν φ δὲ ὁ Κοριολανός τοιοῦτο κατὰ τῶν πλεινήσιων μῆσος
ἐπτρεψε, συνέβη ἐν Ἐρωμῇ σιτοδείᾳ, πρὸς θεραπείαν δὲ τοῦ κακοῦ
ἔσπευσεν ἡ σύγκλητος νὰ κομίσῃ σῖτον ἐκ τε τῶν γειτόνων χωρῶν
καὶ ἐκ τῆς Σικελίας. Τότε λοιπὸν ὁ Κοριολανός ἐκχέων τὸ κατὰ
τῶν πλεινήσιων μῆσος του πρότεινε νὰ μὴ διανεμηθῇ σῖτος εἰς τοὺς
πλεινήσιους, πρὸς οὓτοις συγκατατεθῶσι νὰ καταργηθῇ τὸ ἀξιωμα
τῶν δημάρχων. Ἐνεκα τούτου δὲ ὁ λαὸς ἀγανακτήσας τὰ μέγιστα

έκαλεσεν ἐνώπιόν του εἰς ἀπολογίαν τὸν αὐθαδη ἐκεῖνον πατρίκιον· οὗτος δὲ προβλέπων τὴν καταδίκην του ἀπῆλθε τῆς Ἀράμης (τῷ 491 π. Χ.) καὶ προσφυγὸν πρὸς τοὺς Οὐολούσκους οὓς μόνον παρέζυνεν αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν αὐτῶν.

Ἄναλαδῶν τὴν στρατηγίαν τῶν Οὐολούσκων ὁ Κοριολανὸς ὥρμησε κατὰ διεφόρων λατινικῶν πόλεων καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς, ἔπειτα δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀράμης καὶ ἐποιεύρκησεν αὐτήν. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ οἱ Ἀραμαῖοι, ἔπειδὴ ἐστεροῦντο τροφῶν, ἐσπευσαν γ' ἀποστείλωσι πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ζητοῦντες εἰρήνην· ἀλλ' οἱ ἀποσταλέντες ἐπέστρεψαν ἀπραχτοι, διότι αἱ προτάσεις τοῦ Κοριολανοῦ ἦσαν ἐπαχθεῖς. Μετὰ τοὺς πρέσβεις τούτους ἀπεστάλησαν ἄλλοι πρέσβεις καὶ μετὰ τούτους οἱ ἵερεις, ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ μαλάξωσι τὴν καρδίαν τοῦ Κοριολανοῦ. Τέλος, ἐν φ' τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς τοιχύτην καταστασιν, ἡ δὲ Ἀράμη ἐκινδύνευε τὸν ἑσχατὸν τῶν κινδύνων, σπεύδει εἰς τὸ στρατόπεδον ἡ μάτηρ τοῦ Κοριολανοῦ, ἡ σύζυγος αὐτοῦ μετὰ τῶν δύο τέκνων του καὶ πολλαὶ ἄλλαι γυναῖκες πᾶσαι δ' αὐταις αἱ γυναῖκες πεσοῦσαι πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ σκληροῦ νικητοῦ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ κλαίοισας τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Τότε λοιπὸν ὁ Κοριολανὸς πρὸ τοῦ θεάματος τούτου δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀντίσχῃ, ἀλλ' ἀνορθώσας τὴν γονυπετὴ καὶ κλαίοισαν γηραιάν μητέρα του εἶπε διακρυρροῶν «τὴν μὲν πατρίδα σέσωκας, ὡς μῆτερ, τὸν δὲ οὐέντος ἀπολώλεκας» Ταῦτα δ' εἰπὼν ἐλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπαγελθών εἰς τὴν χώραν τῶν Οὐολούσκων ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν.

§ 14. Ὁ περὶ χώρας νόμος.—Σπούδιος Κάσσιος.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν βασιλέων οἱ ἄγροι τῶν ὑπὸ τῶν Ἀραμαίων κατακτωμένων χωρῶν διενέμοντο εἰς τοὺς πατρικίους· οὕτω δὲ οἱ ἀτυχεῖς πλειόνει, καίτοι διὰ τοῦ ἴδιου τῶν αἴματος συνήργουν εἰς τὴν ἀπόκτησιν χωρῶν, οὐδὲν προσεπορίζοντο ὅφελος. Ἡδη λοιπὸν μετὰ τὸ πέρας τοῦ τελευταίου πρὸς τοὺς Οὐολούσκους πολέμου οἱ πλειόνει εξήτησαν νὰ διανέμωνται ἄγροι καὶ εἰς τοὺς

ἀπόρους τῶν πολιτῶν. Ταύτην δὲ τὴν ἀξίωσιν τῶν πλεθηρίων ὑπεστήριξεν ἐκθύμως ἐν ἔτει 486 π. Χ. ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπάτος Σπούριος Κάσσιος, προτείνας εἰς τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν τὸν περὶ χώρας νόμον (*lex agraria*), ἦτοι τὴν διανομὴν ἀγρῶν καὶ εἰς τοὺς πλεθηρίους προέβη δὲ ὁ μεγαθύμος οὗτος ἀνὴρ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ νόμου τούτου, διότι ἐπεθύμει νὰ τεθῇ ἵστης τις μεταξὺ πατρικίων καὶ πλεθηρίων καὶ ἐν τῆς ἵστητος ταύτης νὰ συσφιγγθῶσιν οἱ δεσμοὶ οἱ συνέχοντες τὰς δύο τάξεις. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην διαλλαγὴν εὔρεν ὁ Κάσσιος ἀκατανίκητον ἐμπόδιον, τὴν πλεονεξίαν τῶν πατρικίων. Οὕτω δὲ οὐ μόνον ὁ νόμος οὗτος ἐματαιώθη ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Κάσσιος κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀποπείρφ τυραννίδος ἐφονεύθη. Ἐν τούτοις δό νόμος οὗτος τοῦ Κασσίου, καίτοι ἐματαιώθη τότε, ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα ἡ ἀφορμὴ νέων καὶ σοθαρῶν ἀγώνων, οὓς ἡγωνίσαντο οἱ πλεθηρίοι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης των.

§ 15. Πόλεμοι τῶν Ἐρωμαίων πρὸς τοὺς Οὐηιεντανούς, Οὐολούσκους καὶ Αἴκούους. — Κιγκιννάτος.

Μετὰ τὴν ματαιώσιν τοῦ περὶ χώρας νόμου οἱ πατρίκιοι θέλοντες νὰ περιστείλωσι τὰς ἐν Ἐρωμῃ ταραχὰς τῶν πλεθηρίων προυκάλεσαν νέους πολέμους πρὸς τοὺς Οὐηιεντανούς, Οὐολούσκους καὶ Αἴκούους. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρὸς τοὺς Οὐηιεντανούς πόλεμον ἀνεδείχθησαν μὲν οἱ Ἐρωμαῖοι νικηταί, ἀλλ᾽ ἐν μάχῃ τινὶ γενομένῃ περὶ τὸν ἐν Τυρρηνίᾳ ποταμὸν Κρεμέραν (477 π. Χ.) ἐπεσού πάντες οἱ ἀποτελοῦντες τὸν οἶκον τῶν Φαθίων, σῖτινες ἦσαν 306, ἐπέζησε δὲ εἰς καὶ μόνος, δοτις ἐν Ἐρωμῃ διαμείνας δὲν εἶχεν ἀκολουθήσῃ τοὺς 306 ἄλλους Φαθίους. Κατὰ δὲ τὸν πρὸς τοὺς Οὐολούσκους πόλεμον οἱ Ἐρωμαῖοι ἔχοντες ν' ἀποκρούσωσι καὶ τοὺς Αἴκούους ἡναγκάσθησαν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς Οὐολούσκους παραχωρήσαντες αὐτοῖς τὸ Ἀντιον (459 π. Χ.), διπερ πρὸ δεκαετίας εἶχον ἀφαιρέση ἀπ' αὐτῶν. Τέλος δ' οἱ Ἐρωμαῖοι ἀπαλλαγέντες τῶν Οὐολούσκων συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις των κατὰ τῶν Αἴκούων. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὅποτε παρὰ τὸ

ὅρος τοῦ Λατίου "Αλγιδὸν ὁ ὑπὸ τὸν ὑπατὸν Μινούκιον ῥωμαϊκὸς στρατὸς κατανικηθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰκούων ἐποιιορκήθη τόσον στενῶς, ὅστε δὲν ὑπελείπετο τῷ Ῥωμαϊκῷ ἔκεινῳ στρατεύματι εἰμὴ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ θανάτου καὶ αἰχμαλωσίας. Ἐν τῇ δεινῇ λοιπὸν ἔκεινη περιστάσει οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν Λεύκιον Κοίντιον Κιγκιννᾶτον (458 π. Χ.).

Οἱ Κιγκιννᾶτος, ὅστις διὰ τὴν ἀπλότητα τῶν ἡθῶν του ἀπέκτησε δόξαν ἀθάνατον, κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν ἵκανὴν πατρικὴν περιουσίαν, βραδύτερον δόμως κατέστη πένης, διότι ἐπλήρωσε μέγα πρόστιμον, εἰς τὸ ὄποιον εἶχε καταδικασθῆ ὁ νιός του. Ἐνεκαλειπὸν τῆς πενίας του εἶχεν ἀναγκασθῆ ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὸν οὐ μακρὰν τῆς Ῥώμης κείμενον μικρὸν ἀγρόν του καὶ νὰ καλλιεργῆ αὐτὸν ιδίαις χερσίν· οὗτος δ' ὁ ἀγρὸς εἶχεν ἔκτασιν τεσσάρων μόνον πλεύρων καὶ ἦτο τὸ μόνον κτῆμα, τὸ ὄποιον εἶχεν ἀπομεινῆ εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς πατρικῆς περιουσίας. Ἐν τῷ ἀγρῷ δὲ τούτῳ ζῶν ὁ Κιγκιννᾶτος οὐδεμίαν βεβαίως ἐπιθυμίαν εἶχε νὰ λαθῇ τιμὰς καὶ δόξαν. Ἐν τούτοις οἱ Ῥωμαῖοι ἔκτιμῶντες τὰς ἀρετὰς του εἶχον ἐκλέξῃ αὐτὸν τῷ 460 π. Χ. ὑπατὸν. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἀπεσταλμένοι διὰ ν' ἀναγγείλωσιν αὐτῷ τὴν ἐκλογὴν του ταύτην εὗρον αὐτὸν ἀρτοριῶντα. Τοσαύτην δ' ἀπλότητα εἶχεν ὁ Κιγκιννᾶτος, ὅστε ἡκουσε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐκλογῆς του, οὐδόλως ἔχαρη, μάλιστα δὲ λέγεται ὅτι ἀπερχόμενος εἶπε πρὸς τὴν σύζυγόν του· «Φοβούμαι, φιλάτη τῷ Ραχιδίᾳ, μήπως ὁ ἀγρός μας μείνῃ ἀκαλλιεργητὸς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.» Ἀφ' οὐ δ' ἡλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐξεπλήρωσε τὰ καθήκοντά του ὡς ὑπατος, ἐπέστρεψε μετὰ τὴν ληξιν τῆς ἀρχῆς του πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του καὶ ἐξηκολούθησε τὸν συνήθη γεωργικὸν του βίον.

Οὕτω διῆγε τὸν βίον ὁ Κιγκιννᾶτος, ὅπότε ἡ σύγκλητος δι' ἀπεσταλμένων προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀναλάθῃ τὸ ἀξιώμα του δικτάτωρος καὶ σφῆ τὸν ὑπὸ τῶν Αἰκούων πολιορκούμενον στρατόν· οἱ δ' ἀπεσταλμένοι οὗτοι ἐλθόντες εὗρον αὐτόν, ὡς καὶ πρότερον, ἀρτοριῶντα. Ἀναλαθὼν δὲ ὁ συνετὸς οὗτος ἀγήρ τὴν μεγίστην ἐκείνην ἀρχὴν καὶ σπεύσας πρὸς τὸ μέρος του κινδύνου οὐ μόνον ἔσψε τὸν ὑπὸ τῶν Αἰκούων πολιορκούμενον ῥωμαϊκὸν στρατόν, ἀλλὰ καὶ

κατενίκησε τοὺς ἔχθρους καὶ ἔλαβε πλεῖστα λάφυρα. Μετὰ τὴν νίκην δὲ ταύτην ἐπιστρέψας εἰς Ἀρμένην κατέθηκε τὸ δικτατωρικὸν ἀξιωμα, τὸ διπότον ἐπὶ δέκα ἑξ μόνον ἡμέρας εἶχε διατηρήσῃ, καὶ μετέβη πάλιν εἰς τὸν ἀγρὸν του.

§ 16. Δεκαρχία.

Ως νὰ μὴ ἥρκουν τὰ δεινά, ἀτινα ύπερφερον οἱ πλεθήροι ἐκ τῆς πενίας καὶ τῶν συμφορῶν τῶν ἐκ τῶν πολέμων, οἱ πατρίκιοι, οἵτινες κατεῖχον ἀπάσας τὰς ἀρχάς, κατεῖχον καὶ αὐτὴν τὴν δικαιοστικὴν ἔξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πατρίκιοι οὗτοι ἐδίκαζον στηρίζοντες τὰς ἀποφάσεις των εἰς παλαιοὺς ἀγράφους νόμους καὶ εἰς ἀγράφα ἔθιμα, οἱ πλεθήροι δὲν ἐτύγχανον πάντοτε δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐν τινὶ συνεδρίᾳ τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας (τῷ 462 π. X.) ὁ δῆμαρχος Γάιος Τερεντίλλος "Ἄρσας ὑποστηρίζων τὰ δικαιώματα τῶν πλεθήρων προέτεινε νὰ ἐκλεχθῶσιν ἄνδρες τινές, οἵτινες νὰ συγγράψωσι νόμους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ πατρίκιοι ἀντέστησαν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Τερεντίλλου, ἀπεδέχθησαν δὲ μόνον νὰ διπλασιασθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημάρχων ἀπὸ 5 εἰς 10 (457 π. X.) καὶ νὰ ἐπιψηφισθῇ ἡ πρότασις τοῦ δημάρχου Λευκίου Ἰκιλίου Ῥούγα, δι' ἣς παρεχωροῦντο εἰς τοὺς πλεθηρίους ὃ τε Ἀθεντῖνος λόφος καὶ οἱ περὶ τὸν λόφον τοῦτον δημόσιοι ἀγροὶ ἐπὶ τέλους δὲ μετὰ μακρὸν καὶ φοβερὸν ἀγῶνα δὲν ἡδυνήθησαν οἱ πατρίκιοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Τερεντίλλου καὶ ἐνέδωκαν ν' ἀποσταλῶσι τρεῖς ἄνδρες εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῆς Ἑλλάδος πόλεις, ιδίως δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως μελετήσωσι τοὺς νόμους αὐτῶν καὶ πορισθῶσι τοὺς χρησιμωτέρους ἐκ τούτων. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἀπελθόντες δὲν ἐβράδυνχν νὰ ἐπανέλθωσι. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τούτων (451 π. X.) ἐξελέχθησαν διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν νόμων δέκα πατρίκιοι, οἵτινες λαβόντες δικτατωρικὴν ἐπὶ ἐν ἔτος ἔξουσίαν καὶ ἀποτελέσαντες τὴν πρώτην λεγομένην δεκαρχίαν συνέταξαν τοὺς ἀπαιτουμένους νόμους, χαράξαντες αὐτοὺς ἐπὶ δέκα χαλκῶν πινάκων. Κατὰ τὸ ἐτήσιον δὲ τοῦτο χρονικὸν διάστημα τῆς ἀρχῆς τῶν δέκα πάσαι οἱ ἀρχαὶ, ὡς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων καὶ ἡ τῶν δημάρχων, κατηργήθησαν.

Μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀνωτέρω νόμων οἵ τε πατρίκιοι καὶ οἱ πλεῖστοι θέλοντες νὰ συμπληρωθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ νομοθεσία ἐνέχριναν νὰ παραταθῇ ἡ δεκαρχία ἐπὶ ἐν εἰσέτι ἔτος. Γενομένης δὲ ἐκλογῆς ἑξελέχθησαν διὰ τὴν δευτέραν ταύτην δεκαρχίαν ἐπτὰ πατρίκιοι καὶ τρεῖς πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐκλεχθέντων δ' ἐπτὰ πατρίκιων ἦτο καὶ δὲ Ἀππιος Κλαύδιος, ὅστις μόνος ἐκ τῶν νέων δεκαρχῶν εἶχε χρηματίσῃ καὶ κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος. Οὗτοι δὲ οἱ δέκα ἄνδρες πρὸς συμπλήρωσιν τῆς νομοθεσίας προσέθηκαν δύο εἰσέτι χαλκοῦς πίνακας. Οὕτω λοιπὸν ἀπετελέσθη δὲ νόμος τῶν δώδεκα πινάκων (lex duodecim tabularum). 'Αλλ' οἱ ἀποτελέσαντες τὴν δευτέραν ταύτην δεκαρχίαν, καίτοι εἰργάσθησαν κακῶς πρὸς συμπλήρωσιν τῆς νομοθεσίας, διέπραττον ἐν τούτοις τοσκῦτα ἀδικήματα ἐν τῇ διοικήσει τῆς χώρας, ὥστε ἀπέβαινον ἀληθεῖς πύραυνοι. "Ενεκα λοιπὸν τῆς διαγωγῆς τῶν ταύτης ἀμφότεραι αἱ ἐν Ἐρώμῃ τάξεις δὲν ἀπέβλεπον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ πρῷην καθεστῶτος. 'Αλλ' ἀν καὶ τοιαύτην ἐπιθυμίαν εἶχον πάντες, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ προσῇ εἰς τὴν Βιαίαν καθαίρεσιν τῶν τυράννων· οὕτω δὲ οἱ δέκαρχοι ἑξηκολούθουν νὰ κυβερνῶσι τὴν χώραν, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ληξίν τοῦ ἔτους ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ πολέμου, δὲν διεξῆγον τότε οἱ Ἐρωμαῖοι πρὸς τοὺς Αἰκούους καὶ Σαβίνους, κατώρθωσαν νὰ παρατείνωσι τὴν ἀρχήν των καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

§ 17. Κατάλυσις τῆς δεκαρχίας. — Ἀνίδρυσις τῆς δημαρχίας καὶ ὑπατείας.

'Ἐν φ πάντες ἐν Ἐρώμῃ δὲν ἀπέβλεπον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας, οὐδεὶς δ' ἐτόλμα νὰ προσῇ εἰς τὴν καθαίρεσιν τῶν τυράννων τούτων, συνέβη ἀνελπίστως ἐν Ἐρώμῃ τραγική τις σκηνή, ἥτις καὶ ἐπήνεγκε τὴν ὑπὸ πάντων πιθουμένην κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας. 'Ο ἀκόλαστος δηλαδὴ Ἀππιος Κλαύδιος ἐπεχείρησε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας της ὥραιαν τινὰ παρθένον, Βιργινίαν καλουμένην, ἥτις ἦτο θυγάτηρ μὲν γενναῖον τινὸς λοχαγοῦ, Λευκίου Βιργινίου καλουμένου, μηνηστὴ δὲ τοῦ πρῷην δημάρχου Λευκίου Ἰκιλίου. Πρὸς τὸν

σκοπὸν δὲ τοῦτον ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος ἀνὴρ διέταξεν ἔνα τῶν πελάτῶν του νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν Βιργινίαν ισχυριζόμενος ὅτι ἡ Βιργινία εἶναι δούλη του, τὴν δποίαν ἡ ἀτεκνος τοῦ Βιργινίου γυνὴ ύπεβαλεν ώς ἴδιον ἔχυτῆς τέκνον εἰς τὸν ἄνδρα της. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ Ἀππιος, δστις καὶ ἐδίκασε τὴν ὑπόθεσιν, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἣς ἐπεψήφισε τὴν κόρην εἰς τὸν πελάτην ἐκεῖνον. Ἀλλ' ἐν φέρεται ταῦτα, μανθάνει τὴν ἐπικειμένην ἀρπαγὴν τῆς κόρης του ὁ ἐν τῷ ἐγγὺς στρατοπέδῳ εὑρισκόμενος γενναῖος Βιργίνιος καὶ σπεύδει εἰς τὴν Ρώμην· παρουσιασθεὶς δὲ ὁ ἀτυχῆς οὐτος πατὴρ εἰς τὸ δικαστήριον προσεπάθησε παντὶ σθένει νὰ σώσῃ τὴν θυγατέρα του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἶδεν ὅτι αἱ προσπαθειαὶ του ἀπέβησαν μάταιαι. Τότε λοιπὸν ὁ ἀπηλπισμένος οὐτος πατὴρ θέλων νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τῆς ἀπαγομένης θυγατρός του ὥρμησε καὶ ἔσφαξεν αὐτὴν ἵδια χειρὶ· εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο διασχίσας τὸ ἐκπεπληγμένον πλῆθος ἔδραμεν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον. Τὸ τραγικὸν δὲ τοῦτο συμβάν τοιαύτην ἀγανάκτησιν προυξένησεν ἐν τε τῇ πόλει καὶ τῷ στρατοπέδῳ, ὥστε δὲ μὲν λαὸς ἡγέρθη ἀμέσως εἰς στάσιν, οἱ δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ πλειόνες μηδόλως προσέχοντες εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχηγῶν των ὥρμησαν ἀκατάσχετοι εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω μετ' οὐ πολὺ στρατὸς καὶ λαὸς ἡνώθησαν, καταλαβόντες δὲ τὸν Ἀθεντῖνον λόφον ἐζήτησαν παρὰ τῆς συγκελήτου τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς δημαρχίας.

Ἀλλ' ἐν φέρεται ἡτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ἡ σύγκλητος ἐδίσταζε ν' ἀποφασίσῃ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πάντες οἱ πλειόνες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν καὶ μετέβησαν εἰς τὸ Ἱερὸν ὅρος (τῷ 449 π. Χ.). Τοῦτο δὲ τὸ νέον τῶν πλειόνων διάβημα κατετάραξε τὴν τάξιν τῶν πατρικίων, ὥστε ἀμέσως οἱ μὲν δέκαρχοι ἐκήρουξαν, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ παραιτηθῶσι τὴν ἀρχὴν, ἡ δὲ σύγκλητος ἀπέστειλεν εἰς τὸ Ἱερὸν ὅρος δύο προσφιλεστάτους τοῖς πλειόνοις πατρικίοις, τὸν Λευκίον Βαλέριον καὶ Μάρκον Ὁράτιον, ὅπως ἐλθωσιν εἰς λόγους συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν στασιαστῶν. Τέλος ἡ συνδιαλλαγὴ ἐγέ-

νετού ὄρος δὲ τῆς συνδιαλλαγῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀνίδρυσις τῆς δημαρχίας. Ἀφ' οὐ δ' ἐπεκυρώθη ὁ ὄρος οὗτος ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ παρητήθησαν οἱ δέκαρχοι, ἐπανηλθού οἱ πλεῖστοι εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔζελεξαν τοὺς δημάρχους των. Ἐξελέχθησαν δὲ δημαρχοὶ ἑκεῖνοι, οἵτινες τὰ μέγιστα εἶχον συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνακτησιν τῆς ἐλευθερίας, ἥτοι ὁ πατήρ τῆς Βιργινίας Λεύκιος Βιργίνιος, ὁ μνηστήρ τῆς Βιργινίας Λεύκιος Ἰκίλιος, ὁ Πόπλιος Νομιτόριος, ὁ Γάιος Σικίννιος καὶ ὁ Μάρκος Δουίλιος. Πάντες δ' οἱ δημαρχοὶ οὕτοι συνεκάλεσαν τὰς φυλὰς εἰς ἐκκλησίαν, ἵνα διὰ ψηφισμάτων τοῦ δήμου, κυρωθέντων ὑπὸ τῆς συγκλήτου, ὥρισθη, ὅτι οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ κληηθῇ, ὅπως δώσῃ λόγον περὶ τῆς τελευταίας ἀποστασίας, καὶ ὅτι ἡ ὑπατεία ἔπρεπε ν' ἀνιδρυθῇ, οἱ δὲ δέκαρχοι νὰ τιμωρηθῶσι. Τούτων δὲ ἀποδεκτῶν γενομένων, ἔξελέχθησαν ὑπατοὶ ὁ Λεύκιος Βαλέριος καὶ ὁ Μάρκος Ὁράτιος· ἐκ δὲ τῶν δεκάρχων ὁ μὲν Ἀππιος, ὅστις εἶχε κρυθῆ, συλληφθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ηὔτοκτόνησεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ, δημευθείστης τῆς περιουσίας των, ἔξωρίσθησαν. Οὕτω λοιπὸν ἡ νίκη τῶν πλεῖσθιων ὑπῆρξε τελεία.

§ 18. Νόμοι τῶν ὑπάτων Οὐαλερίου καὶ Ὁρατίου. Προτάσεις τοῦ δημάρχου Κανουληίου καὶ τῶν συνδημάρχων αὐτοῦ.—Χιλίαρχοι.—Τιμηται.

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν δημάρχων καὶ ὑπάτων καὶ τὴν ἐν γένει ἀποκατάστασιν τῶν προχρηστῶν οἱ ὑπατοὶ Οὐαλέριος καὶ Ὁράτιος θέλοντες νὰ περιποιηθῶσι τοὺς πλεῖστους εἰσήγαγον (τῷ 448 π. Χ.) πρὸς ἐπιψήφισιν ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ τρεῖς νόμους ἐπωφελεῖς τῷ λαῷ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν τριῶν τούτων νόμων ἐκήρυττεν ἔκνομον τὸν εἰσάγοντα νέαν ἀρχὴν ἀνευ ἐπινεύσεως τοῦ δήμου. Ὁ δὲ δεύτερος νόμος καθιέρωνε τὸ ἄσυλον τῶν δημάρχων, ἐπεξέτεινε δὲ τὸ προνόμιον τοῦτο εἰς τε τοὺς δημοτικοὺς ἀγορανόμους καὶ τοὺς δέκα κριτάς. Τέλος δ' ὁ τρίτος νόμος ἀνώρθου ψήφισμά τι τοῦ δήμου, καθ' ὃ παρείχετο εἰς τοὺς πλεῖστους τὸ δικαίωμα νὰ διασκέπτωνται περὶ τῶν ἴδιων συμφερόντων τῆς τάξεώς των.

Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἀνωτέρω νόμων οἱ πλεῖστοι δὲν ἔπειδεπον εἰς ἄλλο τι εἴμην νὰ ἔξιστωθῶσι πρὸς τοὺς πατρί-
κους. Διὸ τοῦτο λοιπὸν (τῷ 445 π. Χ.) δὲ μὲν δῆμαρχος Γάιος
Κανουλήιος προέτεινε τὴν κατάργησιν τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν γά-
μων μεταξὺ πατρικίων καὶ πλεῖστων, τῆς κεκυρωμένης ὑπὸ τῶν
νόμων τῶν δώδεκα πινάκων οἱ δὲ συνδῆμαρχοι αὐτοῦ ἀπήγησαν
νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν τὸ ἔχλεγειν ὑπάτους ἐκ
τῶν πατρικίων ἢ τῶν πλεῖστων κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἀμφότεραι δὲ
αἱ προτάσεις αὗται τὰ μέγιστα, ὡς ἦν ἐπόμενον, κατετάχειν
τοὺς πατρικίους διὰ τοῦτο δὲ ἀντέταξαν οὗτοι κρατερὰν ἀντί-
στασιν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν προτάσεων τούτων. Ἐν τούτοις,
ἐπειδὴ ὁ δῆμαρχος Κανουλήιος ἐκήρυξεν ὅτι οὐδεμίαν στρατολο-
γίαν ἔμελλε νὰ ἐπιτρέψῃ, μέχρις οὐ ἐπιψηφισθῇ ἢ πρότασίς του,
ταχέως ἐπεψηφισθῇ αὕτη ὑπὸ τῆς λοχῖτιδος ἐκκλησίας, ἂνευ
δ' ἀντιστάσεως ἐπεκυρώθῃ ὑπὸ τῆς συγκλήτου.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἐπιψηφίσεως τῆς δευτέρας προτάσεως,
ἐπειδὴ οἱ συγκλητικοὶ ἀπεπειράθησαν κρατερωτάτην ἀντίστασιν,
οἱ τολμηροὶ ἐκεῖνοι δῆμαρχοι προέβησαν μέχρις ἀπαγορεύσεως τῶν
συνεδριῶν τῆς συγκλήτου καὶ ἡνάγκασαν τοὺς πατέρας νὰ συνέλ-
θωσιν εἰς οἰκημα ἴδιωτικόν. Τούτου δὲ γενομένου, ἀπεφάσισαν οἱ
συγκλητικοὶ ν' ἀποδεχθῶσι συμβιβαστικὴν τινὰ λύσιν. Οὕτω λοι-
πὸν ἐγένετο ἀποδεκτόν, νὰ καταλυθῇ ἢ ὑπατεία καὶ ἀντὶ τῶν ὑπα-
τῶν νὰ ἔκλεγωνται κατ' ἔτος ἔξι ἀμφοτέρων τῶν τάξεων χιλίαρ-
χοι μεθ' ὑπατικῆς ἔξουσίας (444 π. Χ.). Ἄφ' οὖ δ' ἀπεφασί-
σθησαν ταῦτα, ἔξελέχθησαν τρεῖς χιλίαρχοι, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ
ἀνῆλθον εἰς τέσσαρας, ἐπειτα δ' εἰς ἔξι καὶ τελευταῖον εἰς ὅκτω.
Ἐπεψηφισθησαν δὲ ταῦτα ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ ἐπικυροῦ τὴν ἐκλογὴν
τῶν ἡ σύγκλητος, ἥτις καὶ νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίζῃ ἀν
κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπρεπε νὰ ἔκλεγωνται ὑπατοὶ ἀπλῶς ἢ
χιλίαρχοι μεθ' ὑπατικῆς ἔξουσίας. Σημειώτεον δὲ ὅτι καὶ μετὰ
τὴν ἐπιψήφισιν τῆς χιλίαρχικῆς ἀρχῆς οἱ πατρικοὶ κατώρθουν νὰ
ἔκλεγωνται χιλίαρχοι ἐκ μόνης τῆς τάξεως των, μόλις δὲ κατὰ τὸ
ἔτος 400 π. Χ. ἀνεδείχθησαν χιλίαρχοι καὶ πλεῖστοι. Ἄλλ'
ἔκτος τούτου οἱ πατρικοὶ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 77

έτῶν, καθ' ἀ οὐφίστατο ἡ χιλιαρχικὴ ἀρχὴ, κατώρθωσαν πολλά-
κις νὰ διακόψωσι τὴν χιλιαρχικὴν ἀρχὴν, ἐκλέξαντες ἐκ τῆς τά-
ξεως τῶν οὐχὶ χιλιαρχους ἀλλ' ὑπάτους. Οὕτως ἐπὶ 77 ὅλα ἔτη
(444 - 367 π. Χ.) διφέρησαν τὴν Ἀρμηνὴν ἐναλλάξ χιλιαρχοῖς
ὑπάτικὴν ἔχοντες ἔξουσίαν καὶ ὑπατοῖ. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον
ἡμισυ τῆς εἰρημένης περιόδου ἔξελέχθησαν πλείονες ὑπατοῖ ἡ χι-
λιαρχοῖ, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπεκράτησαν τῶν ὑπάτων οἱ χι-
λιαρχοῖ.

Τέλος δ' οἱ πατρίκιοι εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῆς χιλιαρ-
χικῆς ἀρχῆς εἶχον προϊδῃ ὅτι ἥθελεν ἐπέλθη καιρός, καθ' ὃν κατ-
έκανε τῆς τάξεως τῶν πλειθηίων ἥθελον ἐκλεχθῆ χιλιαρχοῖ ἔχοντες
ὑπάτικὴν ἔξουσίαν καὶ ὑπατοῖ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ σύγκλητος
μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τῆς χιλιαρχικῆς ἀρχῆς ἀφήρεσεν ἀπὸ τῆς
ὑπάτικῆς ἀρχῆς τὴν ἔξουσίαν τῆς τιμήσεως καὶ ἐπεψήφισεν ν' ἀνα-
τεθῆ ἡ ἀρχὴ αὐτῇ εἰς δύο ὕδιους ἀρχοντας ἐκ τῆς τάξεως τῶν
πατρικίων καλούμένους τιμητὰς (censores). Ἔργον δ' εἶχον οἱ
τιμηταὶ νὰ ἐκτιμῶσι τὰς περιουσίας τῶν πολιτῶν καὶ νὰ κατα-
τάττωσιν αὐτοὺς ἀναλόγως τῶν περιουσιῶν εἰς τὴν προσήκουσαν
τάξιν. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ τιμηταὶ ἐκανόνιζον τοὺς φόρους, ἐπε-
στάτουν ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, ἐπετήρουν τὰ ἥθη τῶν
πολιτῶν καὶ εἶχον τὸ μέγιστον δικαίωμα ν' ἀποβάλλωσι τῆς
συγκλήτου πάντα συγκλητικὸν παρεκτρεπόμενον.

§ 19. "Αλωσίς τῶν Οὐηίων καὶ τοῦ Φαλερίου- Κάμιλλος.

Μετά τινα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρμηνῇ ἐγκαταστάσεως τῆς χιλι-
αρχικῆς ἀρχῆς οἱ Ἀρμαῖοι ἐπιχειρήσαντες πολέμους πρὸς τοὺς Αἰ-
κούους καὶ τοὺς Οὐολούσκους ἐνίκησαν αὐτούς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὥρ-
μησαν κατὰ τῆς πόλεως τῶν Οὐηίων καὶ ἐποιήρησαν αὐτήν.
Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ δέκα ἔτη πολιορκοῦντες τὴν ἰσχυρὰν ταύτην πόλιν
δὲν ἤδυναντο νὰ κυριεύσωσιν αὐτήν, ἔξελεξαν δικτάτωρα τὸν
Μάρκον Φούριον Κάμιλλον καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν κατ' αὐτῆς.
Οὗτος δ' ἐπελθὼν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης κατώρθωσεν ἐν ὄλιγῳ
χρόνῳ νὰ κυριεύσῃ αὐτήν.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Οὐηίων ὁ Κάμιλλος ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς τυρρηνικῆς πόλεως Φαλερίου. Ἡτο δὲ ἡ πόλις αὕτη τοσοῦτον ὄχυρά, ὥστε ὅλιγοι μόνον πολῖται ἔφρούρουν ἐπὶ τῶν τειχῶν, οἱ δὲ λοιποὶ περιεφέροντο ἀνὰ τὴν πόλιν. Ἀλλ' ἐν φούτως εἶχον τὰ πράγματα, διδάσκαλός τις τοῦ Φαλερίου, θέλων νὰ ἐχαναγκάσῃ τοὺς κατοίκους νὰ παραδοθῶσιν, ἐξάγει δολίως ἐκ τοῦ τείχους τοὺς μαθητάς του καὶ ὀδηγεῖ αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Καμίλλου. Τοῦτο δὲ τὸ παράδοξον θέαμα ἴδων ὁ ὑπερήφανος Κάμιλλος ἐξεπλάγη, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν διδάσκαλον εἶπεν· « Ἡ πρᾶξις σου, ζῆθιε, εἶναι μυστικά. » Επταΐσαν εἰς ἡμᾶς οἱ ἀνδρες τῆς πόλεως καὶ οὐχὶ τὰ σκάκα αὐτὰ παιδία. Ἡλθομεν λοιπὸν αὐτοὺς νὰ τιμωρήσωμεν. Διὰ νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο, ἔχομεν τιμὴν, ἀνδρείαν καὶ ὅπλα, καταφρονοῦμεν δὲ τὰ ἀπάνθρωπα ταῦτα μέσα. » Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔδεισε τὸν προδότην καὶ παραδοὺς αὐτὸν εἰς τὰ παιδία διέταξεν αὐτὰ νὰ ὀδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν τύπτοντα διὰ μαστίγων.

Ἄλλ' ἐν φούτα ἐγίνοντο ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ, οἱ κατοίκοι τοῦ Φαλερίου εἶχον ἐννοήση τὴν προδοσίαν τοῦ διδάσκαλου. Διὰ τοῦτο ἡ πόλις ἦτο ἀνάστατος. Οἱ πατέρες ἀπηλπισμένοι δὲν εἴζευρον τί νὰ πρᾶξωσιν, αἱ δὲ μητέρες ἐν ἀπογγώσει διατελοῦσαι ἔτρεχον εἰς τὰ τείχη καὶ μετὰ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυρμοῦ ἐφώναζον τὰ φίλατα των. Ἐν φούτῃ ἐν τοιαύτῃ ἀπελπιστικῇ θέσει εύρισκοντο, βλέπουσιν αἴφνης ὅτι τὰ παιδία ἥρχοντο ἀπὸ τοῦ Ῥώμαϊκοῦ στρατοπέδου καὶ ὠδήγουν διὰ μαστίγων τὸν προδότην. Σπεύδουσι λοιπὸν καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ φίλατα των, ἐν φούτροντος μετ' ἐνθουσιασμοῦ εὐλόγουν τὸ ὄνομα τοῦ Καμίλλου. Ταύτην δὲ τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ Καμίλλου τοσοῦτον οἱ κατοίκοι τοῦ Φαλερίου ἐθαύμασαν, ὥστε παρέδοσαν εἰς αὐτὸν τὴν πόλιν ἔκουσίως.

Ἄλλ' ἀν καὶ τοιοῦτος ἦτο ὁ Κάμιλλος, εὐρέθησαν ἀνθρωποι, οἵτινες κατηγόρησαν αὐτόν, ὅτι εἶχεν ἀποκρύψη μέρος τῶν λαφύρων τῶν ληφθέντων ἐκ τῶν Οὐηίων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην προσεκλήθη νὰ δικασθῇ, ἀγνανκτήσας ἐγκατέλιπε τὴν Ῥώμην καὶ μετέβη εἰς τὴν οὐ μακρὰν τῆς Ῥώμης κειμένην πόλιν Ἀρδέαν.

§ 20. Γαλατικὸς πόλεμος.

Μετ' ὄλιγον χρόνον ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῦ Καριλλού ἐξερράγη δὲ Γαλατικὸς πόλεμος, καθ' ὃν ἐπτακισμύριοι Γαλάται ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βρένου ὥρμησαν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Μετὰ μάχην δὲ γενομένην παρὰ τὸν χείμαρρον Ἀλλίαν (390 π. Χ.), καθ' ἣν cι 'Ρωμαῖοι κατετροπώθησαν, εἰσέβαλον οἱ Γαλάται εἰς τὴν Ρώμην, ἢν καὶ εὔρον ἔρημον, διότι οἱ 'Ρωμαῖοι εἶχον καταλίπη αὐτήν, καταφυγόντες ἀλλοι μὲν εἰς Οὐηίους καὶ Ἀρδέαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν ιερὰν τῆς Ρώμης Ἀκρόπολιν, ἤτοι εἰς τὸ περιφανὲς Καπιτώλιον. Οἱ μόνοι δὲ μείναντες ἐν τῇ πόλει ἦσαν ὄγδοήκοντα γηραιοὶ πατρίκιοι, καθιερώσαντες ἑαυτοὺς εἰς τοὺς καταχθονίους θεούς πρὸς ἔξιλασμὸν τῶν ἀμαρτιῶν τῆς Ρώμης. Πάντες δ' οὗτοι cι γηραιοὶ πατρίκιοι, ἀφ' οὐ ἐκάλεσαν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ν' ἀπαγγείλη τὴν κατευχὴν τῆς θυσίας τῶν, ἐκαθέσθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν ἐλεφαντίνων δίφρων τῶν, ἀναμένοντες τοὺς σφαγεῖς τῶν βαρβάρους. Καὶ δὲν ἀνέμειναν ἐπὶ πολὺ, διότι οἱ Γαλάται, ἀφ' οὐ ἐμειναν ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐστρατοπεδευμένοι παρὰ τὸν Ἀνίητα ἐκ φόβου ἐνέδρας τινός, τὴν τρίτην μετὰ τὴν μάχην ἡμέραν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς νεκρικῆς σιγῆς τῆς πόλεως φθάσαντες οὗτοι εἰς τὴν ἀγορὰν εἴδον τοὺς ὄγδοήκοντα πρεσβύτας μεγαλοπρεπῶς καθημένους ἐπὶ τῶν ἔξι ἐλέφαντος δίφρων. Ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὐ ἐπὶ ώραν τινὰ ἐμειναν ἀκινητοὶ προσβλέποντες τοὺς γηραιοὺς πατρίκιούς καὶ ἔχαποροῦντες ἢν ἦσαν ἀνθρώποι ἢ ἀγάλματα, πλησιάζει εἰς τῶν Γαλατῶν πρὸς τὸν πατρίκιον Μάρκον Παπίριον καὶ δοκιμάζει νὰ ἐγγίσῃ τὸ κατάλευκον γένειον αὐτοῦ. Ἄλλ' αἴφνης δὲ πατρίκιος οὗτος ὑψοῖ τὴν ἐλεφαντίνην ῥάβδον του καὶ πλήγτει τὸν θρασὺν Γαλάτην. Τοῦτο δὲ τὸ κτύπημα τοῦ πατρίκιου ὑπῆρξεν ίκανὸν νὰ ἐξεγείρῃ ἔτι μᾶλλον τὴν λύσσαν τῶν βαρβάρων. Οἱ βαρβάροι δηλαδὴ ἀμέσως μετὰ τοῦτο οὐδὲν ἐπὶ στιγμὴν ἀνέμειναν, ἀλλ' ὥρμησαν κατὰ τῶν πατρίκιων καὶ ἐρόνευσαν αὐτούς. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν γηραιῶν τούτων πατρίκιων πάντες οὗτοι cι ἀγριοὶ νικηταὶ διήρπασαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν πόλιν, ἐν τέλει δὲ ἐποιιόρκησαν τὸ Καπιτώλιον.

'Αλλ' ἐν φαῦτα ἐγίνοντο ἐν Πόμη, οἱ διάφοροι φυγάδες Ρωμαῖοι, οἵτινες εἶχον καταφύγη εἰς Οὐηίους καὶ Ἀρδέαν, συγχεντρωθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν Γαλατῶν πρὸς τοῦτο δὲ ἀνεκήρυξαν δικτάτωρα τὸν ἐν Ἀρδέᾳ διατρίβοντα γενναῖον Κάμιλλον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κάμιλλος δὲν ἐδέχετο τὸ δικτατωρικὸν ἀξίωμα ἔγενε τῆς συναινέσεως τῆς συγκλήτου, τολμηρός τις νεανίας, ὁ Πόντιος Κομίνιος, ἀνέλαβε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ λαβῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Καμίλλου αἰτουμένην ἔγκρισιν τῆς συγκλήτου. Καὶ παραδόξως ὁ τολμηρός οὗτος νεανίας κατέβρωσεν ὅτι εἴζητε. Διέβη δηλαδὴ τὸν Τίθεριν καὶ διελθὼν διὰ τοῦ ἔχθρικοῦ στρατοπέδου ἀπαρατήρητος ἀνῆλθεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἀπὸ τῆς ἀποκρήμνου πλευρᾶς, τῆς καλούμενης Ταρπηίας πέτρας· ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου δὲ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀρδέαν καὶ ἔφερεν εἰς τὸν Κάμιλλον τὴν ὑπ' αὐτοῦ αἰτηθεῖσαν ἔγκρισιν τῆς συγκλήτου. Ἐν τούτοις τὸ τόλμημα τοῦτο τοῦ Κομίνιου μικροῦ δεῖν ἐπέφερε τὴν ἄλωσιν τοῦ Καπιτωλίου, διότι οἱ Γαλάται παρατηρήσαντες τὰ ἵχυν τοῦ ἀναβάντος ἐπεχειρησαν τὴν ἐπομένην νύκταν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ Καπιτώλιον διὰ τῆς αὐτῆς ἀνόδου. Πάντως δὲ οἱ βάρβαροι ἥθελον κατορθώσῃ τοῦτο, διότι πολλοὶ ἔξ αὐτῶν εἶχον φθάση ἥδη μέχρι τῆς κορυφῆς, ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ χῆνες, οἵτινες ἦσαν καθιερωμένοι εἰς τὴν Ἡραν, ἐκραύγασαν ἐκ τῶν κραυγῶν δὲ τούτων ἀφυπνισθεὶς ὁ ὑπατικὸς χιλιάρχος Μάρκος Μάλλιος ἔσπευσεν εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου καὶ κατακρημνίσας τοὺς πρώτους ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἀναβάντας ἔσφεσε τὸ Καπιτώλιον. Ἐνεκκ δὲ τούτου ὁ γενναῖος οὔτος ἀνήρ ὠνομάσθη Καπιτωλῖνος.

'Αλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ Καπιτώλιον δι' ἔλλειψιν τροφῶν δὲν ἦτο δύνατὸν ν' ἀντίσχῃ ἐπὶ πολὺ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ πολιορκούμενοι μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν ἤναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς Γαλάτας, παρασχόντες αὐτοῖς ἀρχετὴν ποσότητα χρυσοῦ· οἱ δὲ Γαλάται ἀφ' οὗ ἔλαβον τὰ λύτρα, ἔγκατέλιπον τὴν ἐρημωθεῖσαν Ρώμην καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις, καίτοι τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου, οἱ Ρωμαῖοι κολακεύοντες τὴν ἑθνικὴν περιφιλαυτίαν των παρέστησαν ἄλλως πως

τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Κατ' αὐτοὺς δηλαδή, ὅτε οἱ πρέσβεις τοῦ Καπιτωλίου ἐκόμισαν εἰς τοὺς Γαλάτας τὸν χρυσόν, ὁ Βρέννος παραλαβὼν αὐτὸν ἐζύγισε μετὰ βαρυτέρων σταθμῶν· ἐπειδὴ δὲ ἡγανάκτουν διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις, ὁ Βρέννος προσθεὶς εἰς τὰ σταθμὰ τὴν βαρεῖαν μάχαιράν του καὶ τὸν ζωστῆρά του ἀνέκραξεν «οὐαὶ τοῖς ἡτημένοις» (vae victis). Τέλος δέ, ἐπειδὴ τὸ βάρος τοῦ χρυσοῦ τούτου δὲν ἦτο ικανὸν νὰ κορέσῃ τὴν πλεονεξίαν τοῦ Βρέννου, οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτησαν προθεσμίαν νὰ συμπληρώσωσι τὸ ἑλλεῖπον· ἀλλ' αἴφνης, ἐν φέγγινοτο ταῦτα, φθάνει ὁ Κάμιλλος μετὰ στρατοῦ καὶ συγκροτήσας μάχην πρὸς τοὺς Γαλάτας κρατερὰν οὐ μόνον ἐξεδίωξεν αὐτοὺς τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γαλατῶν πάντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς πόλεως ἦτο τοιαύτη, ώστε κατ' οὐδένα τρόπον ἐδέχετο ὁ λαὸς ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν καταστροφεῖσαν ταύτην πόλιν, ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ μετοικήσῃ εἰς Οὐγίους. Τέλος δέ, ἐν φοιτάυτη ἦτο ἡ θέλησις πάντων τῶν πολιτῶν, ὁ Κάμιλλος κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτοὺς ν' ἀνοικοδομήσωσι τὴν πόλιν ταχύτατα. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπωνομάσθη πατήρ τῆς πατρίδος καὶ δεύτερος θεμελιωτὴς τῆς Ῥώμης. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Ῥώμης οἱ Ῥωμαῖοι θέλοντες νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν προτέραν δόξαν των καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἀποστάντων γειτόνων ἴσχυν των ἐπεχείρησαν διαφόρους πολέμους, δι' ὧν καὶ τοὺς Λατίνους ἐκ νέου καθυπέταξαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς ἔχθρους των ἐταπείνωσαν.

§ 21. Νόμοι τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου.—Ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων.

Ο Γαλατικὸς πόλεμος ὑπὸ ἡθικὴν μὲν ἐποψίν ὑπῆρξεν ὄλεθριος εἰς πάντας τοὺς Ῥωμαίους, ὑπὸ σίκονομικὴν δὲ ἐποψίν ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς εἰς μόνους τοὺς πτωχοὺς πλειθίους. Ὑπῆρξε δὲ ὁ πόλεμος οὗτος καταστρεπτικὸς εἰς τοὺς πλειθίους, διότι ἡναγκασμένοι ὄντες οὗτοι ν' ἀνεγέιρωσι τὰς σίκιας των καὶ ἀγοράσωσι γεωρ-

γικὰ ἐργαλεῖα ἡναγκάσθησαν νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς νέα χρέη καὶ νέας τῶν δάνειστῶν πατρικίων καταπιέσεις. Ἐγ τούτοις ἐν τῇ περιστάσει ταύτη εὑρέθη ἀνήρ τις, ὅστις τὰ μέγιστα ὠφέλησε τὸν λαόν· οὗτος δὲ ἦτο ὁ σωτῆρ τοῦ Καπιτωλίου Μαλλίος. Ὁ ἀνήρ οὗτος θέλων νὰ σώσῃ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν καταπιέσεων τῶν πατρικίων, ἀφ' ἑνὸς μὲν προέτεινε νὰ ἔκποιηθῶσιν οἱ δημόσιοι ἀγροί, ἐκ τῆς ἔκποιήσεως δὲ τούτων νὰ πληρωθῶσι τὰ χρέη τῶν πενεστέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔδωκεν εἰς πλείστους τῶν πενήτων δάνεια ἀποκα.

'Αλλ' ἡ φιλανθρωπία αὕτη τοῦ Μαλλίου ἐπήνεγκεν, ως είκος, τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος τῶν πατρικίων ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ μίσους τούτου ἦτο νὰ κατηγορηθῇ ὁ Μαλλίος ως ἐποφθαλμιῶν τὴν τυραννίδα καὶ νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον (τῷ 384 π. Χ.). Λέγεται δὲ μάλιστα ὅτι ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνήρ ὑπέστη τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου κατακρημνισθεὶς ἀπ' αὐτῆς τῆς Ταρπηίας πέτρας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαλλίου τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἀράβης πράγματα ἐδεινώθησαν ἔτι μᾶλλον· εἰς τὴν δείνωσιν δὲ ταύτην συνετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ τραχύτης τῶν πατρικίων πρὸς τοὺς ὄφειλέτας τῶν πλειθήσιους, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ὑπὸ τῶν πατρικίων καταβολόμεναι προσπαθεῖαι πρὸς κατάργησιν πολλῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς λοιπὸν διέτρεχε καὶ πάλιν κρίσιμον σταδίον, νέαι δὲ ὄλεθροις διχόνοιαι ἡπείλουν τὴν Ἀράβην. 'Αλλ' ἐν ὡς τὰ πράγματα εὑρίσκοντο ἐν τοιχύτῃ δεινῇ θέσει, παρουσιάσθησαν ἐν Ἀράβη δύο ἀληθεῖς τοῦ λαοῦ σωτῆρες· τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ ἐν ἔτει 377 π. Χ. γενόμενοι δῆμαρχοι Δικίνιος Στόλων καὶ Λεύκιος Σέξτιος, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ δημαρχικοῦ ἀξιώματος ἀνοδόν τῶν προέτειναν τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος, ὑποβαλόντες τρεῖς σωτηρίους διὰ τὸν λαὸν προτάσεις. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης προτάσεως ἐζήτησαν νὰ καταργηθῇ τὸ ἀξιώματα τῶν ὑπατικῶν χιλιάρχων καὶ νὰ ἐκλέγωνται πάλιν ὑπατοί, ἐξ ὧν ὁ εἰς νὰ εἴναι πλειθήσις διὰ δὲ τῆς δευτέρας προτάσεως ἐζήτησαν εἰς οὐδένα τῶν πολιτῶν νὰ ἐπιτρέπηται ἡ κατοχὴ δημοσίων ἀγρῶν πλειόνων τῶν 500 πλεθρῶν· διὰ δὲ τῆς τρίτης προτάσεως ἐζήτησαν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς πάντας τοὺς ὄφειλέτας νὰ ἐξοφλήσωσιν ἐντὸς τριῶν ἑτῶν εἰς τρεῖς ἵσας δόσεις τὰ χρέη τῶν, ν' ἀφιερεθῶσι δ' ἐκ τῶν κεφαλαίων δλοι cι μέ-

χρι τῆς ἐποχῆς ἔκεινης πληρωθέντες τόκοι. Αὗται δ' αἱ προτάσεις τοσοῦτον, ώς ἡν ἐπόμενον, κατετάραξαν τοὺς πατρίκιους, ὡστε διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθησαν οὗτοι νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐπιψήφισιν αὐτῶν. Ἐν τούτοις, καίτοι ὑπεράνθρωπον ἀντίστασιν ἀντέταξαν οἱ πατρίκιοι, οἱ δύο οὗτοι ἀνδρες, στίνες ἐπὶ δεκαετίαν ὀλόκληρον ἔζελέγοντο δήμαρχοι, τοιαύτην ἐπιμονὴν καὶ δεξιότητα κατέδειξαν, ὡστε μετὰ δεκαετῆ ἀγῶνα κατώρθωσαν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐπιψήφισις τῶν προτάσεων των. Τῶν προτάσεων δὲ τούτων ἐπιψήφισθεισῶν, ἐγένοντο αἱ ὑπατικαὶ ἀρχαιρεσίαι· πρῶτος δ' ἐκ τῶν πλεινήιων ὑπατος ἀνεδείχθη ὁ Σέξτιος (τῷ 366). Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ πατρίκιοι θέλοντες νὰ περισώσωσι σημεῖά τινα ὑπεροχῆς κατώρθωσαν νὰ χωρήσωσιν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς ὑπατείας τὴν δικαστικὴν ἔξουσίαν καὶ νὰ ἀναθέσωσιν αὐτὴν εἰς πατρίκιον, ὅστις ἔκαλεῖτο πραίτωρ (praetor). ἔτι δὲ ἵδρυσαν καὶ δύο θέσεις ἀνωτέρων ἀγορανόμων, ὡν ἡ ἔξουσία ἦτο εὑρυτέρα τῆς τῶν δύο πλεινήιων ἀγορανόμων. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ τῶν δύο τάξεων ἔξισωσις δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ νὰ καταστῇ σὺν τῷ χρόνῳ τελεία. Οὕτω λοιπὸν οἱ πλεινήιοι κατὰ μὲν τὸ ἔτος 356 μετέσχον τῆς δικατωρίας, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 351 ἐλαθον ἀμφοτέρας τὰς θέσεις τῶν τιμητῶν, ἐν ἔτει δὲ 337 ἐλαθον καὶ τὴν θέσιν τοῦ πραίτωρος· τέλος δ' ἐν ἔτει 300 μετέσχον οἱ πλεινήιοι τοῦ ἀξιώματος τοῦ ποντίφηκος καὶ τοῦ τῶν οἰωνοσκόπων, ώς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἀξιωμάτων. Η ἔξισωσις λοιπὸν τῶν δύο τάξεων ἐγένετο τελεία· ἐκ τῆς ἔξισώσεως δὲ ταύτης ἐπαυσαν αἱ ἕριδες, ἡ δὲ Ἠρώη γοργῷ τῷ βήματι ἔβαινε πρὸς τὴν δδόν, ἐν ἥ ἔμελλε ν' ἀναλάβῃ τὴν κοσμοκρατοίχην.

§ 22. Ἐπιδρούματι τῶν Γαλατῶν εἰς τὸ Λάτιον.

Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀτινα ἐπῆλθον ἐν Ἠρώη ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν δύο τάξεων δόμονίας, τῆς ἐπελθούσης διὰ τῶν νόμων τοῦ Λικινίου καὶ Σεξτίου, ἐγένοντο καταφανῆ λίαν ἐνωρίς. Ἀπὸ τῆς ἐπιψήφισεως δηλαδὴ τῶν ἀνωτέρω νόμων δὲν εἶχον παρέλθη εἰμὴ πέντε μόνον ἔτη, διόπτε στίφη Γαλατῶν εἰσβαλόντα εἰς τὸ

Λατίον ὑπέστησαν φοβερὰν ἥτταν ὑπὸ τῶν δμονοούντων καὶ καλῶς συντεταγμένων Ἀρμαίων (361 π. Χ.). Οἱ αὐτοὶ δὲ βάρβαροι, ἐπιχειρήσαντες μετὰ τὴν ἥτταν των ταύτην ἐπανειλημμένας καὶ ἐπιμόνους κατὰ τοῦ Λατίου ἐπιδρομάς, τοιαύτας ἥττας ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων, ὃστε ἀναγκάσθησαν πλέον ν' ἀποστῶσιν δλοσχερῶς πάσης νέας προσβολῆς (351 π. Χ.). Κατὰ τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους, οἵτινες περιβάλλονται ὑπὸ ἐπεισοδίων ποιητικῶν, λέγεται ὅτι τὰ μέγιστα διεκρίθησαν ὁ Τίτος Μάζλιος, ὅστις καὶ ἐπεκλήθη Τορκουάτος, καὶ ὁ Μάρκος Οὐαλέριος, ὅστις καὶ ἐπωνυμάσθη Κόρδος. 'Ως δὲ παράδοσις ἀναφέρει, ὁ μὲν πρῶτος ἐπεκλήθη Τορκουάτος, διότι φονεύσας ἐν μονομαχίᾳ γίγαντα τινα Γαλατηνὸν ἔλαθε παρ' αὐτοῦ ὡς λείαν χρυσοῦν τι περιδέραιον (torques)· ὁ δὲ δεύτερος ἐπεκλήθη Κόρδος (corvus) ἥτοι κόραξ. διότι καθ' ἣν ὥραν ἐμονομάχει πρὸς ἔτερον γίγαντα Γαλατηνὸν κόραξ τις ἐπικαθίσας ἐπὶ τοῦ κράνους αὐτοῦ καὶ παρενοχλῶν τὸν Γαλατηνὸν διὰ τῶν πτερῶν καὶ τοῦ ῥάμφους συνετέλεσεν εἰς τὴν ἥτταν τοῦ γίγαντος ἐκείνου Γαλάτου.

§ 23. Πρῶτος σαμνιτικὸς πόλεμος. — Πόλεμος τῶν Ἀρμαίων πρὸς τοὺς Λατίνους.

Μετ' ὄλιγα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ Λατίου ἐκδιώξεως τῶν Γαλατῶν οἱ Ἀρμαῖοι ἐπεχείρησαν νέους πολέμους οὐχὶ πλέον ἀμυντικούς, ἀλλὰ κατακτητικούς. Τοιοῦτοι δὲ πόλεμοι εἶναι οἱ τρεῖς πρὸς τοὺς Σαμνίτας γενόμενοι (343 - 290 π. Χ.), ὃν ὁ πρῶτος ἔβαστο διὰ τὴν ἔξης αἰτίαν. Οἱ Σαμνῖται ἐπιχειρήσαντες νὰ ἐπεκτείνωσι τὸ κράτος των εἰς τὰς καρποφόρους τῆς Καμπανίας πεδιάδας προσέβαλον τοὺς γείτονας Σιδικίνους. Οἱ Σιδικίνοι πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου εὑρεθέντες ἔζητησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἐν Καπύῃ Καμπανῶν, οὗτοι δὲ πάλιν οἱ Καμπανοὶ διὰ ἥττηθέντες ἔζητησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀρμαίων. 'Αλλ' οἱ Ἀρμαῖοι, ἐπειδὴ ἦσαν τότε σύμμαχοι τῶν Σαμνιτῶν, ἐδίστασαν ν' ἀναλάβωσι τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Καμπανῶν ἀνευ εὐλόγου ἀφορμῆς· διὰ τοῦτο δὲ ἀπήτησαν ἀπὸ τῶν Καμπανῶν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν

κυριαρχίαν τῆς Ἀθηναϊκής. Τούτου δὲ γενομένου, προσεκάλεσαν οἱ Ἀθηναϊκοὶ εὐθὺς τοὺς Σαμνίτας νὰ παύσωσι πολεμοῦντες πολιτείαν ἀνήκουσαν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἀπέστειλαν κατὰ τῶν Σαμνιτῶν δύο στρατιὰς ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Μάρκον Οὐαλέριον Κόρβον καὶ Αὐλον Κορνήλιον Κόσσον. Οὕτω λοιπὸν ἤρξατο δὲ πρῶτος πρὸς τοὺς Σαμνίτας πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ δύο ἔτη (343 - 341 π. Χ.). Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον δὲ ὑπὸ τὸν Κόρβον ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Σαμνίτας πρῶτον μὲν παρὰ τὸ ὅρος Γαῦρον, δεύτερον δὲ παρὰ τὴν Σουέσσουλαν (τῷ 343). Μετὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην νίκην οἱ μὲν Σαμνῖται ἡναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην, δι' ἣς ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπὶ τῆς Καπύνης κυριαρχίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς, δὲ δὲν ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἴδια, διότι οἱ Δατῖνοι ἡπείλουν στάσιν κατὰ τῆς Ἀθηναϊκῆς.

Αἱ πόλεις τοῦ Δατίου ἦσαν ως γνωστὸν σύμμαχοι τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ οἰονεὶ ἀπετέλουν διαρκοῦντες τὸν πρώτου σαμνιτικοῦ πολέμου, οἱ Δατῖνοι θέλοντες νὰ ἔξισωθῶσι πρὸς τοὺς ῥωμαϊκούς ἔζητησαν νὰ ἔχωσι καὶ αὐτοὶ ἵσα πρὸς τοὺς ῥωμαϊκούς πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ ἔκλεγηται ἔξι αὐτῶν ἀριθμός τις συγκλητικῶν καὶ δὲ ἔτερος τῶν ὑπάτων ἐπειδὴ δὲ αἱ προτάσεις τῶν αὗταις ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου, εὔρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαλύσωσι τὴν μετὰ τῶν ῥωμαϊκῶν συμμαχίαν. "Ενεκα λοιπὸν τούτου ἔξεργαν δὲ λατινικὸς πόλεμος (339 - 337 π. Χ.), καθ' δι' δύο ῥωμαϊκαὶ στρατιαι ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Μάλλιον Τορκουάτον καὶ Δέκιον Μῦν ὄρμησαν κατὰ τῶν Δατίνων, ὃν σύμμαχοι ἦσαν οἱ Καρπανοί· ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἦτο αἱ πλεῖσται μὲν τῶν λατινικῶν καὶ καρπανικῶν πόλεων, εἴτα δὲ καὶ αἱ τῶν Οὐολούσκων, νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ῥωμαϊκούς, ὅλιγχι δέ, διότι προθύμως ὑπετάχθησαν, νὰ διατηρήσωσιν ἐλευθερίαν τινὰ ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ εἶναι σύμμαχοι τῶν ῥωμαϊκῶν. Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον λέγεται ἐκ παραδόσεως ὅτι δὲ μὲν ὑπάτος Μάλλιος Τορκουάτος κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν ἴδιον ἔχυτον οἰόν, διότι παρὰ τὴν διαταγὴν του μονομαχήσας πρὸς Δατίνον τινὰ ἡγεμόνα

παρέβη τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν· ὁ δὲ ἔτερος τῶν ὑπάτων Δέκιος Μῆνις ἴδιων κατ’ ὄντα ὅτι ἐκεῖνο τὸ στρατιωτικὸν τῶν Ἀρματίων σῶμα ἥθελε νικήσῃ, οὐτινος ὁ στρατηγὸς ἥθελεν ἔκουσιώς θυσιασθῆ, ὥρμησε κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης, τῆς παρὰ τὸν Οὔεσούθιον γενομένης, εἰς τὰ πυκνότατα στίφη τῶν ἔχθρῶν καὶ ἐφονεύθη.

§ 24. Δεύτερος σαμνιτικὸς πόλεμος.

Μετ’ ὄλιγα ἔτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ λατινικοῦ πολέμου ἔξερ-
ράγη ὁ δεύτερος μεταξὺ Ἀρματίων καὶ Σαμνιτῶν πόλεμος, ὃςτις
διήρκεσεν 22 ἔτη (326–304 π. Χ.). Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ
πολέμου τούτου ἡ τύχη τῶν ὅπλων ὑπῆρξεν εὐμενῆς εἰς τοὺς
Ἀρματίους· ἀλλ’ ἐν ἔτει 321 πολυάριθμος ὁρμαικὴ στρατιά,
δῆμηγουμένη ὑπὸ τῶν δύο ὑπάτων Τίτου Οὐετουρίου καὶ Σπορίου
Ποστουμίου, διὰ στρατηγήματος τοῦ στρατηγοῦ τῶν Σαμνιτῶν
Ποντίου ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν ἐν τοῖς κατὰ τὸ Καύδιον στενοῖς
καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Σαμνίτας. Ἐν τῇ περιστά-
σει δὲ ταύτῃ λέγεται ὅτι ὁ Σαμνίτης στρατηγὸς Πόντιος ἡρώ-
τησε τὸν γηραιὸν πατέρα του περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ δὲ γέρων ἀπε-
κρίθη αὐτῷ· «έὰν μὲν θέλῃς νὰ νικήσῃς τὴν Ἀρμηνήν διὰ τῆς
ἔξοιλοθερεύσεως τῶν δυνάμεων της, κατάσφαξον τοὺς αἰχμαλώτους·
έὰν δὲ θέλῃς νὰ νικήσῃς αὐτὴν διὰ τῆς γενναιοψυχίας ἀπόλυτον
αὐτούς.» Ἐν τούτοις ὁ Πόντιος οὐδεμίαν τῶν συμβουλῶν τούτων
ἡκολούθησεν, ἀλλὰ συνωμολόγησε πρὸς τοὺς ὑπάτους συνθήκην, δι’
ἥς ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἀρματῖοι νὰ κενώσωσι πάσας τὰς ἐν τῇ Σα-
μνιτικῇ χώρᾳ κατεχομένας ὑπ’ αὐτῶν θέσεις καὶ ἀποικίας. Τού-
του δὲ γενομένου, ἔξαχόσιοι μὲν ἵππεῖς ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν Σα-
μνιτῶν ὡς ὄμηροι, ἡ δὲ λοιπὴ στρατιά ἀφείθη ἐλευθέρα, ἀλλ’
ἀφ’ οὗ ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ διέλθῃ ὑπὸ ζυγὸν
σχηματισθέντα ἐκ τριῶν πασσάλων.

Τοιαύτην ὕστερην οὐδέποτε βεβαίως ἦτο δυνατὸν ν’ ἀνεχθῆ ἡ
ὑπερήφανος Ἀρμηνή. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔμα τῇ ἀγγελίᾳ τῆς συμ-
φορᾶς πάσα μὲν ἡ πόλις ἐπενθόρόρησεν, ἡ δὲ γερουσία τὴν μὲν
συνθήκην ἡκύρωσε, τοὺς δὲ συνωμολογήσαντας αὐτὴν ὑπάτους ὡς

προσωπικῶς ὑπευθύνους ἐτιμώρησε παραδοῦσα αὐτοὺς εἰς τοὺς ἔχθρους. Καὶ ναὶ μὲν ὁ Πόντιος ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ τὴν ἄδικον ταύτην τῶν ὑπάτων θυσίαν δοὺς οὕτως εἰς τὴν Ἀράμην λαμπρὸν μαθηματικοῦ φυσικίας, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὐδεμίαν δόντες προσοχὴν εἰς τὴν μεγαλοφυχίαν ταύτην τοῦ Σαμνίτου στρατηγοῦ καὶ δίψαν ἐκδικήσεως ἔχοντες διὰ τὴν ὕδριν, ἦν ὑπέστη ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα στρατιά, ἐξέλεξαν ὑπάτους τὸν ἐμπειρότατον καὶ ἐπιφενέστατον τῶν στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Λεύκιον Πατέριον Κούρσωρα καὶ τὸν μεγάλην ὥσπερτας φήμην κεκτημένον Κάστρον Ποπλίλιον Φίλωνα καὶ ἀπέστειλαν αὐτοὺς ταχέως κατὰ τῶν Σαμνιτῶν (τῷ 319). Ἐπελθόντες δὲ οἱ ὑπατοὶ οὗτοι κατὰ τῆς Λουκερίας, ἐν ἡ ἐφύλαξσοντο οἱ ἔξακόσιοι ὅμηροι, κατώρθωσαν μετ' οὐ πολὺ νὰ γείνωσι κύριοι αὐτῆς καὶ οὕτω ν' ἀπελευθερώσωσι τοὺς ὅμηρους. Ἐνταῦθα δὲ οἱ ὑπατοὶ ἐκδικούμενοι τὴν ὕδριν, ἦν εἶχεν ὑποστῆ ἡ Ῥώμη, ἡνάγκασαν τὴν παραδοθεῖσαν σαμνιτικὴν φρουρὰν νὰ διέλθῃ ὑπὸ ζυγόν. Τέλος δὲ μετὰ πολυετῆ ἀγῶνα, καθ' ὃν τὰ ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἐστέφοντο ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων ἐπιτυχιῶν, ἡναγκάσθησαν οἱ Σαμνῖται νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνην (304 π. Χ.). Διὰ τῆς εἰρήνης δὲ ταύτης διετήρησαν μὲν οἱ Σαμνῖται τὴν ἐλευθερίαν των, ἀλλ' ὑπεχρεωθῆσαν ν' ἀναγγωρίσωσι τὴν ἀνωτάτην τῆς Ῥώμης κυριαρχίαν καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρῶσι πόλεμον μηδὲ νὰ διολογῶσι συμμαχίας ἀνευ τῆς συναίνεσεως τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Οὕτω λοιπὸν ἔληξεν ὁ δεύτερος σαμνιτικὸς πόλεμος. Σημειωτέον δὲ ὅτι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολέμησαν καὶ πρὸς ἄλλα ὅμορα ἔθνη, ὅτιοι πρὸς τοὺς Ἔρνικας, Αἰκούσους, Τυρρηνούς καὶ ἄλλους· ἐν πᾶσι δὲ τοῖς πολέμοις τούτοις ἀνεδείχθησαν νικηταί.

§ 23. Τρίτος σαμνιτικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ δευτέρου σαμνιτικοῦ πολέμου δὲν εἶχον παρέλθη εἰμὴ ἐξ μόνον ἔτη, ὅπότε οἱ Σαμνῖται βαρέως φέροντες τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Οὕτω λοιπὸν ἐξερράγη ὁ τρίτος σαμνιτικὸς πόλεμος, ὅστις

διήρκεσεν ὅκτω ἔτη (298 - 290 π. Χ.). Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Σαμνῖται ἔχοντες συμμάχους τοὺς Ὀμβρίους, Γαλάτας καὶ Τυρρηνούς εἶχον, ὡς ἦν ἐπόμενον, πλείστας ἐλπίδας περὶ αἰσίας τοῦ πολέμου ἐκβάσεως. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες τῶν αὐταὶ ταχέως διεψεύσθησαν, διότι αἱ Ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ὀδηγούμεναι ὑπὸ τῶν δύο γενναίων ὑπάτων Φαβίου Μαξίμου καὶ Δεκίου Μυός, υἱοῦ τοῦ παρὰ τὸν Οὐεσούντιον θυσιασθέντος, ἀκράτητοι ὥρμησαν κατὰ τῶν ἡνωμένων συμμάχων, παρατεταγμένων παρὰ τὴν Ὁμβρικὴν πόλιν Σεντῖνον, καὶ κατενίκησαν αὐτοὺς (295 π. Χ.). Κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ὁ Δέκιος Μύς μιμητὴς γενόμενος τοῦ μεγαλοψύχου πατρός του ὥρμησεν εἰς τὰ πυκνότατα στίφη τῶν ἔχθρῶν καὶ προσῆνεγκεν ἑαυτὸν θῦμα εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς Σαμνῖτας ἐν Ἀκυλωνίᾳ (293 π. Χ.). Κατὰ ταύτην δὲ τὴν μάχην τοσούτους αἰχμαλώτους συνέλαβεν ὁ τότε ὑπάτος Παπίριος Κούρσωρ, υἱὸς τοῦ ἥρως τοῦ δευτέρου σαμνιτικοῦ πολέμου, ὥστε ἐκ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἔκόμισεν εἰς τὴν Ρώμην γιλίας τριακοσίας τριάκοντα λίτρας ἀργύρου καὶ δύο καὶ ἡμισου ἑκατομμύρια ἀσσαρίων. Τέλος δὲ μετὰ τινας ἀλλας νίκας τῶν Ρωμαίων, ὃν στρατηγὸς ὑπῆρξεν ὁ γενναῖος ὑπάτος Κούριος Δευτάτος, ἥναγκασθησαν οἱ Σαμνῖται νὰ προτείνωσι τῷ Δευτάτῳ εἰρήνην. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ πρὸς τὸν ὑπάτον τοῦτον ἀποσταλέντες πρέσβεις τῶν Σαμνιτῶν εἴρον αὐτὸν ἐν τῇ πενιχρῷ του κατοικίᾳ καθήμενον πλησίον τῆς πυρᾶς, ἐπὶ τινος ἀθλίου ξυλίνου καθίσματος καὶ μαγειρεύοντα λάχχανα ἐντὸς πηλίνης χύτρας. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ οἱ πρέσβεις οὗτοι ἐνόμισαν ὅτι ἡδύναντο νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τῆς πενίας τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ διαφθείρωσιν αὐτὸν διὰ χρημάτων ἀλλ' ὁ ἐντιμος ἐκεῖνος ἀνήρ μετ' ἀποστροφῆς ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τῶν πρέσβεων εἰπὼν «χρημάτων μὲν οὐδεμίαν ἔχω ἀνάγκην, ἐπιθυμῶ δόμως νὰ διατάσσω τοὺς ἔχοντας τοιαῦτα». Τέλος ή μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Σαμνιτῶν συνθήκη ὑπεγράφη (290 π. Χ.) διὰ ταύτης δὲ οἱ Σαμνῖται ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης. Οὕτω λοιπὸν πᾶσα ἡ μέση Ἰταλία ἐγένετο πλέον ὑπήκοος εἰς τὴν Ρώμην.

§ 26. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὸν Πύρρον.

Καθ' δν χρόνον εἰς Ῥωμαῖοι διεξῆγον τὸν τρίτον σαμνιτικὸν πόλεμον, πόλις τις τῆς κάτω Ἰταλίας, οἱ Θουρίοι, πολιορκουμένη ὑπὸ τῶν Βρουττίων καὶ Λευκαγῶν ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι, καίτοι τοιοῦτον διεξῆγον πόλεμον, δὲν ἔβράδυναν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν πρότασιν. Ἀπεδέχθησαν δὲ τὴν πρότασιν ταύτην, διότι ήθελον νὰ ἔχωσιν ὀρμητήριόν τι ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ χρήσιμον διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν μελετωμένην κατάκτησιν τοῦ Τάραντος καὶ τῶν ἄλλων τῆς κάτω Ἰταλίας πόλεων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ταχέως ἀπέστειλαν εἰς Θουρίους στρατὸν καὶ, ἀφ' οὐ διέλυσαν τὴν πολιορκίαν, ἀφῆκαν ἐκεῖ πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως ἀπὸ πάστης νέας προσθολῆς στρατιωτικὴν τινὰ φρουρὰν καὶ στόλον ἐκ δέκα πλοίων (282 π. X.).

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ὁ ἐν Θουρίοις μικρὸς ἐκεῖνος στόλος τῶν Ῥωμαίων εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, παραβάς οὕτω τὴν μεταξὺ Ῥώμης καὶ Τάραντος ὑφισταμένην συνθήκην, καθ' ἣν ἀπηγορεύετο εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς νοῦς ὃ εἰς τὸν κόλπον τοῦτον εἴσπλους. Τὴν παράβασιν δὲ ταύτην τῆς συνθήκης λαβόντες ὡς πρόφασιν εἰς Τάραντῖνοι ἐπιπίπτουσιν αἴφνης κατὰ τοῦ στόλου τούτου καὶ τέσσαρα μὲν πλοῖα βυθίζουσιν, ἐν δὲ συλλαμβάνουσι, τῶν δὲ συλληφθέντων ναυτῶν ἄλλους μὲν ἀποκτείνουσιν, ἄλλους δὲ ἔξανδρα ποδίζουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα θρασυνθέντες ἐκ τῆς εὐκόλου ταύτης νίκης ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Θουρίων καὶ ἔκδιωξαντες τὴν Ῥωμαϊκὴν φρουρὰν κατέλαβον τὴν πόλιν (281 π. X.). Ταῦτα δὲ πάντα πράττοντες οὗτοι δὲν ἤγνοουν βεβαίως ὅτι ὁ πέλεκυς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἔκδικήσεως ταχέως ήθελεν ἀπειλήσῃ τὰς κεφαλὰς των. Ἐν τούτοις οὐδόλως ἐφοβοῦντο τὸν κίνδυνον, διότι ἥλπιζον ὅτι πολεμοῦντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων ήθελον ἔχη συμμάχους πάντας τοὺς ἔχθρικῶς πρὸς τὴν Ῥώμην διακειμένους τῆς Ἰταλίας λαούς. "Οτι δὲ δὲν ἐφοβοῦντο τὸν κίνδυνον καταδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρέσβεις θρασύτητός των. Ἐν φ δηλαδὴ ἡ Ῥώμη ἀπέστειλεν εἰς Τάραντα πρέσβεις ζητοῦσαν ικανοποίησιν, οἱ Ταραντῖνοι ἀντὶ πάστης ικανοποιήσεως περιύβρισαν

καὶ ἔχλεύσαν τοὺς πρέσβεις, εἰς δὲ μάλιστα ἐξ αὐτῶν δὲν ἦσχύνθη νὰ ῥίψῃ ἀκαθαρσίας εἰς τὸ ἐνδυμα τοῦ πρέσβεως Ποστουμίου. Τέλος δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν θρασύτητος καὶ πωρώσεως ἔφθασαν οἱ παράδοξοι ἔκεινοι ἀνθρώποι, ὅστε τὴν κατὰ τοῦ Ποστουμίου ὕδριν ἴδόντες ἐξερράγησαν εἰς γέλωτα. Διὰ τοῦτο δὲ πολὺ δικαίως ὁ ὑδρισθεὶς Ποστούμιος στραφεῖς πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ὑδρισμένην ἐσθῆτα δεικνύων εἶπεν· «Ἄνδρες Ταραντῖνοι, γελᾶτε ἐφ' ὅσον εἴναι ἐπιτετραχμένον εἰς ὑμᾶς· γελᾶτε, διότι ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ ταῦτα θὰ κλαύσητε· ταύτην δὲ τὴν ἐσθῆτα διὰ πολλοῦ αἴματος θὰ ἐκπλύνητε.» Καὶ σοντως ὁ Ποστούμιος οὐδὲν ὑπερβολικὸν εἶπε, διότι ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος ταῦτα μαθοῦσα ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Τάραντος στρατόν, οὐτινος ἐστρατήγεις ὁ ὑπάτος Λεύκιος Αἰμίλιος Βάρθουλας, σκοποῦσα διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς Ταραντίνους, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου οἱ Ταραντῖνοι ἴδόντες ματαιωθείσας τὰς περὶ ἔξεγέρσεως τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας ἐλπίδας των ἔπειυσαν νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου Πύρρου. Ὁ Πύρρος, ὅστις ἦτο ἀνὴρ φιλόδοξος, ἀπεδέχθη τὴν αἰτησιν ταύτην τῶν Ταραντίνων ἀσμένως καὶ προσπέστειλεν εἰς Τάραντα τρισχιλίους ἄνδρας, μετ' ὀλίγον δὲ ἔφθασε καὶ αὐτὸς ἄγων εἰκοσακισχιλίους πεζούς, τρισχιλίους ἵππεῖς καὶ εἴκοσιν ἐλέφαντας. Ἡ πρώτη μάχη τοῦ Πύρρου πρὸς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν, ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ποπλίου Οὐαλερίου Λαζίβινου, συνήφθη παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280 π. Χ.), ὑπῆρξε δὲ σφοδροτάτη. Ἐπτάκις οἱ Ῥωμαϊκοὶ λεγεῶνες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἡπειρωτικῆς φάλαγγος, ἀλλ᾽ ἐν πάσαις ταῖς ἐφόδοις ταῦταις ἀπεκρούσθησαν ἐρρωμένως. Τέλος δὲ Πύρρος κατορθώσας διὰ τῶν ἐλεφάντων νὰ διασπάσῃ τὸ ἱππικὸν τῶν Ῥωμαίων ἐνίκησε καὶ ἔτρεψε τοὺς Ῥωμαίους εἰς φυγὴν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφευθῆσαν καὶ ἡχυαλωτίσθησαν ἐκ μὲν τῶν Ῥωμαίων ἐπτακισχιλίοι, ἐκ δὲ τῶν Ἡπειρωτῶν τετρακισχιλίοι. Λέγεται δὲ ὅτι δὲ Πύρρος εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην περιῆλθε τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ εἶδε τοὺς πεσόντας Ῥωμαίους· ὅτε δὲ εἶδεν, ὅτι πάντες οἱ πεσόντες Ῥωμαῖοι ἔφερον τὴν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, ἀνέκραξεν· «Ἄν τοι-

ούτους είχον στρατιώτας, θά ἡδυνάμην νὰ κυριεύσω ἀπαντα τὸν κόσμον».

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Πύρρος σκεφθεὶς ὅτι δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ ἔξακολουθήσῃ τοιοῦτον αἰματηρὸν πόλεμον ἔζητησε νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Ἐρωμαίων εἰρήνην· πρὸς τοῦτο δὲ ἀπέστειλεν εἰς Ἐρώμην τὸν ἐκ Θεσσαλίας φίλον του καὶ ύπουργόν του Κινέαν, ὃστις ἦτο ἀνὴρ εὐφραδῆς, ἐπιτήδειος καὶ χρηστός. Ἐλθὼν δ' ὁ Κινέας εἰς Ἐρώμην καὶ παρουσιασθεὶς πρὸ τῆς συγκλήτου ὥμιλησε μετὰ τόσης εὐφραδείας καὶ πειστικότητος, ὥστε ἡ σύγκλητος ἐφάνη ἀποδεχομένη τοὺς λόγους του ὡς ὄρθιούς. Πάντως δὲ αἱ προτάσεις τοῦ Κινέου ἥθελον γείνη ἀποδεκταῖ, ἐὰν δὲν παρουσιάζετο κατὰ τὴν στιγμὴν ἑκείνην πρὸ τῆς συγκλήτου ὁ γέρων καὶ τυφλὸς συγκλητικὸς "Ἄππιος Κλαύδιος, ὃστις διὰ θερμοτάτου λόγου κατέπεισε τὴν σύγκλητον ν' ἀπορρίψῃ αὐτάς. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κινέας ἀπῆλθε τῆς Ἐρώμης ἀπρακτος. Ἐπανελθὼν δ' ὁ ἀνὴρ εἰς Τάραντα διηγήθη πάντα ταῦτα τῷ Πύρρῳ, ἐν τέλει δὲ προσέθηκεν αὐτῷ ὅτι ἡ κοσμιότης καὶ σοβαρότης τῶν συγκλητικῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ σύγκλητος ἐφάνη αὐτῷ βχσιλέων πολλῶν συνέδριον.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Κινέου ὁ Πύρρος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν, Σαμνιτῶν, Λευκανῶν, Βρουττίων καὶ Ἐλληνικῶν τινῶν πόλεων ὥρμησε κατ' αὐτῆς τῆς Ἐρώμης, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ἤναγκασθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Τάραντα. "Οτε δ' ὁ Πύρρος εὗρισκετο ἐν Τάραντι, οἱ Ἐρωμαῖοι ἀποστείλαντες πρὸς αὐτὸν πρεσβεῖς προέτειναν αὐτῷ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων· ἦτο δὲ προστάμενος τῆς πρεσβείας ἑκείνης ὁ Γάιος Φαθρίκιος. Τὸν Φαθρίκιον τοῦτον ἐδοκίμασεν ὁ Πύρρος νὰ δωροδοκήσῃ, ὅπως ἐπιτύχῃ τῆς μετὰ τῶν Ἐρωμαίων εἰρήνης ἀλλὰ δὲν ἔβραδυνε νὰ πληροφορηθῇ ὃποῖος ἦτο ὁ Φαθρίκιος, διότι ὁ ἔντιμος ἑκείνος ἀνὴρ μεθ' ὑπερφωνίας ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν ἐδέχετο δῶρα. Τοσαύτην δ' ἐντύπωσιν προύξενησεν εἰς τὸν Πύρρον ὁ χαρακτήρος τοῦ Φαθρίκιου, ὥστε χάριν αὐτοῦ τοῦ Φαθρίκιου ἐπέτρεψεν ὁ ἀπέλθωσιν εἰς Ἐρώμην οἱ αἰχμαλώτοις καὶ ἔօρτάσωσι τὰ Κρόνια ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἐὰν ἡ σύγκλητος δὲν ἥθελεν ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην. Πόσον δ' ὑπερήφανος ἦτο ἡ σύγκλητος, ἀποδεικνύεται καὶ κατὰ

τὴν περίστασιν ταύτην, διότι μὴ ἀποδεχθεῖσα τὴν εἰρήνην ἀπέστειλε μετὰ τὴν ἑορτὴν τοὺς αἰχμαλώτους πρὸς τὸν Πύρρον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πύρρος ἐνίκησεν ἐκ δευτέρου τοὺς Ρωμαίους περὶ τὴν πόλιν Ἀσκουλον (279 π. Χ.). Ἀλλὰ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τοσαύτην ζημιὰν ὑπέστη, ὥστε εἶπεν «Ἄν ἔτι μίαν μάχην Ρωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα». Τέλος δ' ὁ συνετὸς οὗτος ἀνὴρ ἀλέπων ὅτι φρόνιμον ἦτο νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν αἰματηρὸν τοῦτον πόλεμον συνωμολόγησεν ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς ἄγνευ λύτρων πάντας τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐν τούτοις λέγεται ὅτι εἰς τὴν ἄγνευ λύτρων παράδοσιν τῶν αἰχμαλώτων προέβη ὁ Πύρρος, διότι παρωρμήθη εἰς τοῦτο ὑπὸ γενναῖας πράξεως τοῦ Φαρερίκιου. Διηγοῦνται δηλαδὴ ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ὁ Φαρερίκιος ἐλαθεν ἐπιστολὴν τοῦ ἰατροῦ τοῦ Πύρρου, δι' ἣν ὁ ἰατρὸς οὕτος ὑπέσχετο, ἐὰν ἥθελε λάθη παρὰ τῶν Ρωμαίων ἀμοιβὴν, νὰ φονεύσῃ διὰ φαρμάκου τὸν Πύρρον. Ἀλλ' ὁ ἐνάρετος Φαρερίκιος οὐ μάνον δὲν ἀπεδέχθη τὴν αἰσχρὰν ταύτην πρότασιν τοῦ ἰατροῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πύρρον. Ο δὲ Πύρρος, ἀφ' οὐ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν, ἀνεβόησε «Θαυμάσιε Φαρερίκιε, ὅσον ἀδύνατον εἶναι νὰ παρεκκλίνῃ ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ δρόμου του, τόσον ἀδύνατον εἶναι νὰ παρεκκλίνῃς καὶ σὺ ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς». Ἀφ' οὐδὲν ἐπειπούσης τὸν μὲν ἰατρὸν ἐφόνευσε, τοὺς δὲ Ρωμαίους αἰχμαλώτους ἀφῆκεν ἐλευθέρους.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (278 π. Χ.) ὁ Πύρρος καταλιπὼν φρουρὰν ἐν Τάραντι ἀπέβη εἰς Σικελίαν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν, αἵτινες ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Τότε δὲ ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Πύρρου ἐπωφελούμενοι σι Ρωμαῖοι φροντίσαν καὶ καθυπέταξαν τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἀποστάντας καὶ μετὰ τοῦ Πύρρου συμμαχήσαντας Τυρρηνούς, Σαρμνίτας, Λευκανούς καὶ Βρουττίους, ἐγένοντο δὲ κύριοι καὶ πολλῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἡπείλουν καὶ αὐτὸν τὸν Τάραντα. Τέλος ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν Ταραντίνων καὶ Σαρμνιτῶν ἐπανῆλθεν ὁ Πύρρος εἰς Τάραντα (275 π. Χ.) ἥγων 23 000 ἀνδρῶν νεοσυλλέκτων καὶ μετ' ὀλίγον συνῆψε παρὰ τὸ Μαλέβεντον κρατερὰν πρὸς τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν μάχην, καθ' ἣν κατενεικήθη. Μετὰ τὴν ἥτταν του δὲ ταύτην ἐγκατέ-

λιπε τὴν Ἰταλίαν· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπαλλαγέντες αὐτοῦ ἐγένοντο κύριοι τοῦ Τάρχαντος (272 π. Χ.), μετ' ὅλιγον δὲ (266 π. Χ.) καὶ ἀπάσης τῆς κάτω Ἰταλίας. Οὕτω δὲ καθ' ἀπασαν τὴν μέσην καὶ κάτω Ἰταλίαν ἐπεξετάθη πλέον ἡ Ῥωμαϊκὴ κυριαρχία.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ
ΤΩΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΣΤΑΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΓΡΑΚΧΩΝ
(264-133 π. Χ.).

§ 27. Πρώτος καρχηδονικὸς πόλεμος.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν βορείων παραλίων τῆς Ἀφρικῆς, ἦτοι πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἔκειτο ἡ ἴσχυρὰ πόλις Καρχηδών, ἥτις μέγαν πλοῦτον καὶ μεγίστας ναυτικὰς δυνάμεις ἔχουσα ἔτεινε νὰ καταστῇ κράτος παγκόσμιον. Πρὸ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς προσόδου τῆς πόλεως ταύτης ἡ Ῥώμη, ἥτις ἔτεινεν ώσαύτως νὰ καταστῇ κράτος παγκόσμιον, δὲν ἤδυνατο βεβαίως νὰ μείνῃ ἀτάραχος. Μέγας λοιπὸν ἀγών ἐπέκειτο μεταξὺ τῶν δύο τούτων κρατῶν· ἐκ τοῦ ἀγῶνος δὲ τούτου ἐμελλει νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα, ὅν ἡ παγκόσμιος ἀρχὴ ἐμελλει ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν Ῥώμην ἢ εἰς τὴν Καρχηδόνα. Καὶ σητως ἡ ἐναρξίς τοῦ ἀγῶνος δὲν ἐθράδυνε νὰ ἐπέλθῃ, ἡ δ' ἀφορμὴ ἐδόθη ἀπὸ τῶν ἐν Σικελίᾳ Μαμερτίνων.

Οἱ Μαμερτίνοι ἐκαλοῦντο μὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ Ἀρεως, ὅστις ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Ὀσκων ἐκαλεῖτο Μάμερτος (Mamers), ἥσαν δὲ Ἰταλιῶται λησταί, μισθοφόροι δὲ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου τούτου (289 π. Χ.) οἱ Μαμερτίνοι μείναντες ἀνευ μισθοῦ καὶ ἀρχηγοῦ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μεσσήνης, ἥν καὶ κατέλαθον. Μετὰ δὲ ταῦτα,

ἐπειδὴ οἱ Συρακόσιοι πολιορχήσαντες τὴν Μεσσήνην ἤπειλουν αὐτούς, οἱ πλειστοι μὲν αὐτῶν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀρμαίων, ὄλιγοι δὲ τὴν τῶν Καρχηδονίων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἤρνηθη νὰ παρασχῃ βοήθειαν εἰς τοιούτους κακούργους, ἀλλ' ὑστερον, ὅτε ἡ γγέλθη ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Συρακοσίων κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῆς Μεσσήνης, ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τῶν Μαυερτίνων στρατιάν, ἡς ἡγεῖτο ὁ ὑπάτος Ἀππιος Κλαύδιος Καῦδηξ (Caudex). Αὕτη δὲ ἡ στρατιὰ διαπεράσσονται εἰς τὴν Σικελίαν ἐπὶ πλοίων παρασχεθέντων ὑπὸ τῆς Νεκπόλεως, τοῦ Τάραντος καὶ τῶν Λοκρῶν καὶ μάχην συνάψασα πρὸς τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Τέρωνα κατενίκησεν αὐτόν, πρὶν προλαβωσιν οἱ Καρχηδόνιοι νὰ ἔλθωσι πρὸς βοήθειαν του. Μετὰ τὴν νίκην δὲ ταύτην ὁ Ἀππιος κατώρθωσε διὰ στρατηγήματος νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τῆς ἀκρόπολεως τῆς Μεσσήνης καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν (264 π. Χ.). Οὕτω λοιπὸν ἤρξατο ὁ πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν 23 ἔτη (264 - 241 π. Χ.).

Ἄρξαμένου τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ πολέμου (263 π. Χ.), ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σικελίαν δύο στρατιάς, ὃν ἡγούντο οἱ ὑπάτοι Μάρκος Ὁτακίλιος Κράσσος καὶ Μάνιος Οὐαλέριος Μάξιμος. Οὗτοι δὲ οἱ ὑπάτοι μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐπελθόντες κατέλαβον ἄνευ μάχης 77 πόλεις καὶ κώμας τῆς νήσου, ἀνηκούσσας τοὺς Καρχηδονίους καὶ Συρακοσίους καὶ ἡνάγκασαν τὸν Τέρωνα ν' ἀποδεχθῇ τὴν συμμαχίαν καὶ προστάσιαν τῆς Ἀρμηνῆς, παρέχων τῇ Ἀρμηνῇ ἐκατὸν τάλαντα κατ' ἔτος καὶ προμηθεύων εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας τρόφιμα. Τέλος δὲ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου (262 π. Χ.) ἡ Καρχηδὼν ἀποβαλοῦσσα τὴν ἔως τότε ἀδράνειάν της ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ἀρμαίων δύο στόλους. Τῶν στόλων τούτων δὲ μὲν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀγγωναῖον ἀπέπλευσεν εἰς Σαρδὼ, ὅπως ἐξ αὐτῆς βλάπτη τὰ παραλία τῆς Ἰταλίας, δὲ δὲ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀννίβαν τὸν πρεσβύτερον ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἀκράγαντα, τὴν κυριωτάτην τῶν ἐν Σικελίᾳ καρχηδονικῶν πόλεων, καὶ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν πόλιν πεντηκοντακισχιλίους μαχητὰς. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ φθάνουσι

πρὸ τῆς πόλεως ταύτης οἱ ὑπατοι Λεύκιος Ποστούμιος Μέγελλος καὶ Κοϊντος Μαρίλιος Βίτουλος καὶ ἀποκλεισουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ δὲ τούτου οἱ Καρχηδόνιοι εὐρέθησαν ἐν δεινῇ θέσει, διότι δὲν εἶχον ἐπαρκεῖς τροφάς. Τέλος δὲ πρὸς σωτηρίαν τῶν πολιορκουμένων Καρχηδόνιών ἔφθασε μετ' οὐ πολὺ δ' Ἀννων, δστις καὶ κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς πολιορκουμένους, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη καὶ νὰ σώσῃ τὸν Ἀκράγαντα, διότι ἐν τῇ κατὰ τῶν Ρωμαίων μάχῃ ἐνικήθη. Οὕτω δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ Ἀκράγαντος.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀκράγαντος οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπέβλεπον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ νὰ κυριεύσωσι τὰς παραθαλασσίας τῆς Σικελίας πόλεις, ἀς κατεῖχον ἔτι οἱ Καρχηδόνιοι. Ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσωσι τοῦτο, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχωσι στόλον καὶ ἀντεπεξέλθωσι πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους καὶ κατὰ θάλασσαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν λαδόντες ὡς ὑπόδειγμα καρχηδόνιαν πεντήρην ναυαγήσασιν κατὰ τὰ παράλια τοῦ Ἀδρίου ἐναυπήγησαν ἐν ἔξηκοντα ἡμέραις στόλον ἐξ 120 πλοίων. Διὰ τοῦ στόλου δὲ τούτου, οὐ ἡγεῖτο δ' ὑπατος Γάιος Δουίλιος, ναυμαχήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τὰς Μυλὰς (ΒΔ τῆς Μεσσήνης) πρὸς τὸν ἐξ 130 πλοίων ἀποτελούμενον καρχηδόνικὸν στόλον ἀνεδείχθησαν νικηταί (260 π. X.). Εἰς τὴν νίκην δὲ ταύτην τῶν Ρωμαίων τὰ μέγιστα συνετέλεσαν οἱ ὑπ' αὐτῶν ἐρευρεθέντες τότε κόρακες. Ἡσαν δὲ οἱ κόρακες κινηταὶ γέφυραι φέρουσαι ἀρπάγας σιδηρᾶς τούτους δ' ἐκτινάσσοντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τῶν προσεγγιζόντων ἐχθρικῶν πλοίων ἐκράτουν αὐτὰ ἀκίνητα καὶ πηδῶντες ἐπ' αὐτῶν ἐμάχοντο, μεταβάλλοντες οὕτω τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰς Μυλὰς ναυμαχίαν δὲ Ῥωμαῖος στόλος ἐνίκησε τὸν καρχηδόνικὸν στόλον καὶ παρὰ τὴν Σαρδὼ καὶ παρὰ τὴν Κορσικήν. Ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν δὲ τούτων ἐπαρθέντες οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ μὴ περιορισθῶσιν εἰς τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον, ἀλλὰ νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τούτον ἐξέλεξαν δύο πολεμικωτάτους ὑπάτους, ἥτε τὸν Λεύκιον Μάλλιον Οὐόλσον καὶ τὸν Μάρκον Ἀτίλιον Ῥήγουλον. Ἀμφότεροι δ' οἱ ὑπατοι οὕτοι ἐκπλεύσαντες κατὰ τὸ ἔαρ

τοῦ 256 ἔτους μετὰ 330 πολεμικῶν πλοίων καὶ 140 000 ἀνδρῶν συνεκρότησαν παρὰ τὸ Ἐκνεμόν, τὸ πληθύον τοῦ Ἀχράγαντος κείμενον, φοβερὰν ναυμαχίαν πρὸς τὸν καρχηδονικὸν στόλον, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 350 πλοίων καὶ 150 000 ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἀνεδείχθησαν νικηταὶ οἱ Ῥωμαῖοι· τοσαύτην δὲ καταστροφὴν προυξένησαν εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὥστε οὐδὲν εἶχον πλέον νὰ φοβηθῶσιν ἀπὸ τοῦ καρχηδονικοῦ στόλου καὶ ἔπλευσαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκεῖ δὲ ἀποβιβασθέντες ἔκυριευσαν ἀμέσως τὴν ὄχυρὰν πόλιν Ἀσπίδα καὶ μετὰ ταῦτα λεηλατοῦντες τὴν χώραν ἡπείλουν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα.

Ἐν φέγγινοντο ταῦτα, ἡ σύγκλητος, ἐπειδὴ ἵτο βεβαίᾳ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Καρχηδόνος, ἀνακαλεῖ αἴφνης τὸν ὕπατον Οὐόλσονα μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ καὶ διατάττει νὰ μείνῃ ἐν Ἀφρικῇ ὁ Ρήγουλος μετὰ τεσσαράκοντα πλοίων, δεκαπεντακισχιλίων πεζῶν καὶ πεντακοσίων ἵππων. Ἔξακολουθήσας δὲ ὁ Ρήγουλος νὰ λεηλατῇ καὶ καταστρέψῃ τὴν καρχηδονικὴν χώραν, κατώρθωσεν ἐν τέλει νὰ νικήσῃ καὶ πάλιν τοὺς Καρχηδονίους καὶ μετὰ τὴν νικην ταύτην νὰ καταστήσῃ συμμάχους του ὄγδοηκοντα συμμαχικὰς πόλεις τῶν Καρχηδονίων. Ἐνεκαὶ δὲ τῶν κατορθωμάτων τούτων τοῦ Ρηγούλου οἱ Καρχηδόνιοι ἔσπευσαν νὰ προτείνωσιν αὐτῷ εἰρήνην. Ἄλλον οἱ ὑπὸ τοῦ Ρηγούλου προταθέντες ὅροι ἡσαν τόσον σκληροί, ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι προοτίμησαν νὰ ἔξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον ἀνέθεσαν δὲ τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον Σπαρτιάτην Ξάνθιππον, ὅστις καὶ κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς Καρχηδονίους μέγχι θάρρος. Ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ δὲ τούτου ὀδηγούμενοι οἱ Καρχηδόνιοι συνεκρότησαν πρὸς τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν αἱματηρὰν παρὰ τὴν Τύνιδα μάχην (255 π.Χ.), καθ' ἥν ὁ γενναῖος Ρήγουλος ἔζωγρήθη, δισχίλιοι δὲ μόνον ἐκ τῶν στρατιωτῶν του ἡδυνήθησαν νὰ διασωθῶσι καταφυγόντες εἰς Ἀσπίδα.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἡ Ῥώμη παρητήθη ἀπὸ πάσης ἀλλης εἰς τὴν Ἀφρικὴν στρατείας καὶ περιώρισε τὰς προσπαθείας της εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας. Ἄλλα πρὸ πάσης

ἄλλης πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ὥφειλεν ἡ Πώμη νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς εἰς Ἀσπίδα δικαιογόντας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀπέστειλεν ἔκεισε στόλον ἐκ 350 πλοίων. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν οἱ Καρχηδόνιοι ν' ἀνακόψωσι τὸν πλοῦν τοῦ στόλου τούτου κατὰ τὴν Ἐρμαῖαν ἄκραν, διότι ἐπίστευον ὅτι ὁ στόλος ἔκεινος εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἡτταν τοῦ Ῥηγούλου ἀλλ' ἡ ἀπόπειρά των αὕτη ἀπέτυχεν ἀπολῆξασα εἰς τὴν ἡτταν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπώλειαν 114 πλοίων των. Μετὰ ταύτην δὲ τὴν ναυμαχίαν ὁ βρωματικὸς στόλος παραλαβὼν τὰ ἐν Ἀσπίδι λειψανα τῆς στρατιᾶς τοῦ Ῥηγούλου ἀνέπλευσεν εἰς Σικελίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα δεινὴ καταστροφὴ ἐπλήξε τὸν στόλον τοῦτον. Φοβερὰ δηλαδὴ τρικυμία καταλαβοῦσα αὐτὸν κατὰ τὴν Πάχυνον ἄκραν κατέστρεψεν αὐτόν, διασωθέντων 80 μόνον πλοίων. Ἐν τούτοις οἱ Πωμαῖοι οὐδόλως ἐκ τῆς καταστροφῆς ταύτης πτονθέντες ἐναυπήγησαν ἀμέσως νέον στόλον καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένοντο κύριοι τοῦ Πανόρμου (254 π. Χ.). Πρὸς ἀνάκτησιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης, ἡς ὑπερασπιστὴς ἦτο ὁ Ὀπατος Λεύκιος Καικίλιος Μέτελλος, ἐσπευσε μετὰ τρία ἔτη (251 π. Χ.) δὲ ὑπὸ τὸν Ἀσδρούθην καρχηδονικὸς στόλος καὶ στρατός, ἀλλὰ τοιαύτην ὑπέστη πανωλεθρίαν, ὥστε ἡ καρχηδονικὴ γερουσία ἔκρινε πλέον φρόνιμον νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Πώμην εἰρήνην. Ἐπειδὴ δ' ἐνόμισεν ἡ καρχηδονικὴ γερουσία, ὅτι καταλληλότατος διὰ νὰ πείσῃ τοὺς Πωμαῖους ν' ἀποδεχθῶσι τὴν εἰρήνην ἦτο ὁ αἰχμαλωτὸς Ῥήγουλος, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πώμην μετὰ τῶν Καρχηδονίων πρέσβεων καὶ αὐτὸν τὸν Ῥήγουλον, ἀρ' οὐ προηγουμένως ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἔνορκον ὑπόσχεσιν, ὅτι ἦθελεν ἐπιστρέψῃ εἰς Καρχηδόνα, ἐὰν αἱ ἑνέργειαι του ἦθελον ἀποτύχῃ. Ἀλλ' ὁ Ῥήγουλος τὴν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων προτεινομένην εἰρήνην δὲν ἔκρινεν ὡς ὡφέλιμον διὰ τὴν Πώμην. Διὰ τοῦτο παρουσιασθεὶς πρὸ τῆς συγκλήτου οὐ μόνον δὲν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ τούναντίον ἐνώπιον τῶν Καρχηδονίων πρέσβεων ὡμίλησε κατὰ τῆς εἰρήνης καὶ ἐπὶ τέλους ἐπεισε τὴν σύγκλητον νὰ μὴ ἀποδεχθῇ αὐτὴν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ἦθελε νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσιν του, ἀπελθὼν τῆς Πώμης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν του, καίτοι ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι του μετὰ δα-

κρύων παρεκάλουν αύτὸν νὰ μείνῃ ἐν Ἀρμῃ. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Καρχηδόνα, λέγεται, ὅτι ἐθυνατώθη ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἔβασανίσθη.

Μετὰ ταῦτα δὲ πόλεμος ἔξηκολούθησεν ἐν Σικελίᾳ, οἱ δὲ Ἀρμαῖοι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 249 π. Χ. ἀπώλεσαν ἐκ τρικυμίας ὀλόκληρον πάλιν στόλον. Ἐνεκα δὲ τούτου ἡναγκάσθησαν ἐπὶ μακρὸν ν' ἀποχωρήσωσι τῆς θαλάσσης περιοριζόμενοι μόνον εἰς τοὺς κατὰ γῆν ἀγῶνας. Ἄλλ' ἐνῷ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, καταπλέει ἐν ἔτει 247 π. Χ. μέγας ὑπὸ τὸν Ἀμίλκαν Βάρκαν καρχηδονικὸς στόλος, δόστις περιπλέων τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἐπέφερεν εἰς αὐτὰ μεγάλας καταστροφάς. Διὰ τοῦτο δ' οἱ Ἀρμαῖοι ἐν ἔτει 242 π. Χ. ἀπεφάσισαν νὰ ναυπηγήσωσι νέον στόλον. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη, ἐπειδὴ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν, ἡ γερουσία ἀπετάθη εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν πολιτῶν, οἱ δὲ πολῖται κατέβαλον ἀφειδῶς τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀναγκαίαν δαπάνην ἐπὶ τῷ ἐντίμῳ ὅρῳ ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα δὲν ἥθελον ἀποδοθῆνεις αὐτούς, ἐὰν ἡ πατρὶς δὲν ἥθελε νικήσῃ δι' αὐτῶν. Καὶ κατεσκευάσθη τοιουτοτρόπως νέος στόλος ἐκ διακοσίων πλοίων· διὰ τοῦ στόλου δὲ τούτου, οὐ γέγειτο ὁ Λουτάτιος Κάτουλος, κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (241 π. Χ.) κατετρόπωσαν οἱ Ἀρμαῖοι τὸν καρχηδονικὸν στόλον περὶ τὰς Αἴγουσας νήσους. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς νίκης ταύτης τῶν Ἀρμαίων ἦτο νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Καρχηδόνιοι ἀπεχωρησαν τῆς Σικελίας καταλιπόντες αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀρμαῖους, ἀπέδωκαν τοὺς αἰχμαλώτους ἃνευ λύτρων καὶ ἐπλήρωσαν τὴν Ἀρμῃ διὰ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 3 200 τάλαντα. Οὕτω λοιπὸν διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἡ Σικελία, ἔξαιρουμένης τῆς μικρῆς ἐπικρατείας τῶν Συρακουσῶν, ἐνθι ἥρχεν ὁ πιστότατος φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Ἀρμης Ἰέρων ὁ Β', κατέστη ἡ πρώτη ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία (provincia).

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου οἱ Ἀρμαῖοι, καίτοι ὑφίστατο εἰσέτι ἡ εἰρήνη, κατέλαβον τὰς νήσους Σαρδὼ (239 π. Χ.) καὶ Κύρων (231 π. Χ.). Μετ' ὀλίγον δ' ὕστερον κατετρόπωσαν τοὺς Ἰλλυριούς (228 π. Χ.). Τέλος δ' ἐν ἔτει 222 π. Χ. κατανικήσαντες τοὺς Γαλάτας ὑπέταξαν τὴν βόρειον Ἰταλίαν.

§ 28. Δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου ὁ Καρχηδόνιος στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας προεῖδεν ὅτι νέος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμος ἥθελεν εἶναι ἀφευκτος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἥθελε νὰ παράσχῃ τῇ πατρίδὶ του ἵκανὰς πρὸς νέον πόλεμον δυνάμεις, ἔτι δὲ νὰ ἀποζημιώσῃ αὐτὴν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Σικελίας, ἐμελέτησε τὴν κατάκτησιν δολοκλήρου τῆς Ιθηρίας (τῆς σημερινῆς Ισπανίας καὶ Πορτογαλίας), ἃς μέρος μόνον ἐν τῇ μεσημβρινῇ παραλίᾳ κατεῖχον ἔως τότε οἱ Καρχηδόνιοι. Καὶ δὴ ἐν ἔτει 237 π. Χ. εἰσέβαλλεν ὁ γενναῖος οὗτος στρατηγὸς εἰς τὴν ἔκτεταμένην ταύτην χώραν καὶ ἐπὶ ἐννέα ὅλα ἔτη πολεμῶν πρὸς τὰ κατοικοῦντα τὴν Ιθηρίαν Ιθηριαὶ καὶ Γαλατικὰ φῦλα κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων ἐφ' ἵκανον μέρους τῆς χερσονήσου ταύτης. Πεσόντος δὲ τοῦ Ἀμίλκα. ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ (229 π. Χ.), ἐξελέχθη στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμέρος του Ἀσδρούβας, ὅστις καὶ ἐξέτεινε τὸ κράτος τῶν Καρχηδονίων μέχρι τοῦ Ἰθηρος ποταμοῦ, ἔκτισε δὲ ἐπὶ τινος τῶν μεγίστων καὶ ἀσφαλεστάτων τῆς Μεσογείου λιμένων τὴν ὄχυραν πόλιν Νέαν Καρχηδόνα, τὴν νῦν Καρθαγένην καλουμένην. Ἄλλ' ἡ ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων κατάκτησις τῆς Ιθηρίας, ἐξ ἃς οἱ Καρχηδόνιοι προσεπορίζοντο οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ στρατόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διεγείρῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ὅντως μετ' οὐ πολὺ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπειλοῦντες πόλεμον· κατὰ τῶν Καρχηδονίων ἐξηγάγκασαν αὐτοὺς ν· ἀποδεχθῶσι συνθήκην (228 π. Χ.), καθ' ἣν ὑπερχρεοῦντο νὰ μὴ ὑπερβῶσι τὸν ποταμὸν Ἰθηρα καὶ νὰ μὴ προσβάλωσι τὴν ἀνεξχρητησίαν τῶν ἐν Ισπανίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οὕτω δὲ ἀνεστάλη ἡ κατακτητικὴ πρόοδος τῶν Καρχηδονίων. Ἄλλ' ἐν φούτως εἶχον τὰ πράγματα, δολοφονεῖται αἴρνης ὑπὸ τινος δούλου ὁ Ἀσδρούβας (τῷ 221 π. Χ.) καὶ ἀνακηρύσσεται στρατηγὸς ἐν ἡλικίᾳ 26 μόλις ἐτῶν ὁ μεγχλοφυῆς τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα υἱὸς Ἀννίθιχς, ὅστις ἐκ παιδικῆς ἡλικίας οὐδὲν ἄλλο ἐμελέτα εἰμὴ πόλεμον ἐκδικήσεως κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Ο νεαρὸς οὗτος στρατηγὸς πρὸ πολλοῦ εἶχε προίδη ὅτι οἱ Ἡρακλεῖοι ἐποφθαλμιῶντες τὰς ἐν Ἰθηρίᾳ κτήσεις τῆς Καρχηδόνος πάντως ἥθελον εὕρη ἀφορμὴν τινα, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ καταστῶσι κύριοι τῶν ἐν Ἰθηρίᾳ κτήσεων. Διὰ τοῦτο δὲ ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν ὡς μόνην φροντίδα ἔσχε νὰ παρασκευασθῇ καλῶς, σκοπῶν νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Ἡρακλεῖους οὐχὶ ἐν Ἰθηρίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ. Παρασκευασθεὶς δὲ καλῶς πρὸ πάσης ἀλλῆς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ἀπεφάσισε νὰ κατακτήσῃ τὴν μεταξὺ Καρθαγένης καὶ Ἰθηρίου κειμένην πόλιν Ζάκχανθαν, διότι ἡ πόλις αὕτη σύμμαχος τῆς Ἡρακλείου καὶ εἰς τὴν προστασίαν αὐτῆς ἀγερώχως στηριζομένη εἶχεν ἀποδῆ ἀνέτρον ἐπαναστατικόν, ἐνῷ ἐτεκταίνοντο συνωμοσίαι κατὰ τῆς ἐν Ἰθηρίᾳ καρχηδονικῆς κυριαρχίας. Ἐπῆλθε λοιπὸν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ μετὰ πολιορκίαν ὀκτὼ μηνῶν ἡνάγκασεν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ ἀνευ δρων. Ἀλλὰ τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Ἀννίθου δὲν ἦτο δυνατὸν εἴμην νὰ ἔξεγειρῃ τοὺς Ἡρακλεῖους. Καὶ ὅντως ἡ σύγκλητος μαθοῦσα ταῦτα ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς Καρχηδόνα πρέσβεις, δι' ὧν ἔζητησεν ὡς ἱεροποίησιν τὴν εἰς τοὺς Ἡρακλεῖους παράδοσιν τοῦ Ἀννίθου. Ἀλλὰ τοιαύτη πρότασις δὲν ἦτο δυνατὸν βεβχίως νὰ γείνῃ ἐν Καρχηδόνι ἀποδεκτή. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οἱ πρέσβεις, ἀπορριφθείσης τῆς προτάσεως τῆς συγκλήτου, ἐκήρυξαν τὸν κατὰ τῆς Καρχηδόνος πόλεμον. Οὕτω δ' ἔξερράγη ὁ δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσε 17 ἔτη (218-201 π. Χ.).

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου οἱ Ἡρακλεῖοι, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι δέ νέος οὗτος πόλεμος ἥθελε διεξαχθῆ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, ἔξωπλισαν 220 πεντήρεις καὶ παρεσκεύασαν τέσσαρας λεγεῶνας, σκοποῦντες ν' ἀποστείλωσι μέρος μὲν τοῦ στόλου τούτου καὶ τοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Καρχηδόνος, μέρος δὲ κατὰ τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀννίθου. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Ἡρακλεῖοι ἡσχολοῦντο εἰς τὰς παρασκευάς των ταύτας, ὁ Ἀννίθας συλλαβὼν τὴν ἰδέαν νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἡρακλεῖους ἐν τῇ ἴδιᾳ αὐτῷ χώρᾳ, ἔνθα ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ ἔχῃ συμμάχους τοὺς πρὸ μικροῦ ὑπὸ τῶν Ἡρακλείων ὑποδουλωθέντας Γαλάτας, ὡρμησεν ἀπὸ τῆς Καρθαγένης μετὰ 50 000 πεζῶν,

9 000 ιππέων καὶ 37 ἑλεφάντων καὶ διηυθύνθη πρὸς τὰ Πυρηναῖα. Τὰ ὅρη δὲ ταῦτα ὑπερβάξει προέβη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ὅπου ἄλλα μὲν τῶν ἐναντιωθέντων γαλατικῶν ἔθνῶν βιάσας, ἄλλα δὲ ἐξάγυρόσας, κατώρθωσε τὴν διὰ τοῦ Ῥοδανοῦ ποταμοῦ διαβάσιν του. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον, καθ' ὃν ὁ Ἀννιβᾶς ὑπερβάξει τὰ Πυρηναῖα ἐπορεύετο διὰ τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας, ἔφθισεν εἰς Μασσαλίαν μετὰ 24 000 ἀνδρῶν δὲ ματαρούς Πόπλιος Κορνίλιος Σκιπίων. Ἐκεῖ δὲ ἔμαθεν δὲ ματαρούς ὁ ἔχθρος, καθ' οὐ ἔμελλε νὰ πορευθῇ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, εἰχε διαβῆ τὰ Πυρηναῖα καὶ διεπεραιοῦτο διὰ τοῦ Ῥοδανοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ διαίρεσας τὴν στρατιάν του εἰς δύο μέρη τὸ μὲν μεῖζον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Γναῖον Σκιπίωνα, τὸ δὲ μικρότερον ἦγαγεν αὐτὸς εἰς τὴν ἀνω Ἰταλίαν, ὅπως δι' αὐτοῦ καὶ ἄλλης τινὸς ἐν Ἰταλίᾳ στρατιᾶς ἀποκρύψῃ τὸν Ἀννιβᾶν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀννιβᾶς οὐδένα διατρέχων κινδυνον ἀπὸ τῆς ὑπατικῆς στρατιᾶς ἡκολούθησε τὴν πορείαν του καὶ διαβάξει τὸν Ῥοδανὸν ἔφθισεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς ὑπωρείες τῶν Ἀλπεων. Ἡ διὰ τῶν Ἀλπεων πορεία τοῦ Ἀννιβᾶ οὐδένα διήρκεσεν ἐπὶ δέκα καὶ πέντε ἡμέρας, ὡς ἐννέα μὲν ἔχρειασθησαν διὰ τὴν ἀναβασιν, ἔξ δὲ διὰ τὴν καταβασιν. Συντελεσθείσης δὲ τῆς διαβάσεως, ἥριθμησεν ὁ Ἀννιβᾶς τὴν στρατιάν του καὶ εἰρέν εἰκοσακισχιλίους μόνον πεζούς, ἔξακισχιλίους ἵππεις καὶ ἐπτὰ ἑλέφαντας. "Ωστε κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας εἰς τὴν Ἰταλίαν τολμηρὰν ταύτην ἐκστρατείαν του ἀπώλεσεν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν πρὸς ἀγρίους λαούς πολέμων 33 000 ἀνδρῶν καὶ 30 ἑλέφαντας.

Φθάσας ἐν τῇ ἀνω Ἰταλίᾳ ὁ Ἀννιβᾶς δὲν ἔθραδυνε νὰ ἐκπλήξῃ ἵτι μᾶλλον τοὺς ἐπὶ τῇ τολμηρῷ ταύτῃ ἐκστρατείᾳ ἐκπλαγέντας Ῥωμαίους. Ἀκράτητος δηλαδὴ ὥρμησε κατὰ τῆς ὑπὸ τὸν ματαρόν Πόπλιον Κορνίλιον Σκιπίωνα στρατιᾶς παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον καὶ κατετρόπωσεν αὐτὴν (218 π. Χ.) μετ' ὄλιγον δὲ ἔχων συμμάχους καὶ πολλούς τῶν Γαλατῶν κατετρόπωσε παρὰ τὸν Τρεβίαν τὰς συνηνωμένας στρατιᾶς τοῦ τε Σκιπίωνος καὶ τοῦ ἑτέρου τῶν ὑπάτων Τιθερίου Σεμπρωνίου Λόγγου. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀννιβᾶς παχρέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν τῇ ἀνω Ἰταλίᾳ·

ενθικά όθροις οι Γαλάται προσήρχοντο ύπό τὰς σημαίας του· πρὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ χειμῶνος διησυθύνθη εἰς τὴν Τυρρηνίαν καὶ ἔκει παρὰ τὴν λίμνην Τρασιμένην πολεμήσας πρὸς τοὺς Ρωμαίους ἦρατο νίκην περιφενῆ, καθ' ἣν ἐπεσεν δὲ ὑπατος Φλαμίνιος μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ὁρματικοῦ στρατοῦ (217 π. Χ.). Μετὰ τὴν νίκην ταύτην διησυθύνθη δὲ Ἀννίβας διὰ τῆς Ουβρικῆς εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ ἔκειθεν εἰς τὴν Καμπανίαν σπεύδων νὰ διεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς ύπὸ τὴν Ρώμην λαούς. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεξαν δικτάτωρα τὸν συνετὸν Κοΐντον Φά-θιον Μάξιμον.

Οὐαὶ Φάθιος ἐκλεχθεὶς δικτάτωρ ἐσκέφθη ὅτι, διὰ νὰ ἔξαντλήσῃ καὶ κατασυντρίψῃ τὴν δύναμιν τοῦ Ἀννίβου, ὥφειλε νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Ἀννίβου ἀπέφευγε πᾶσαν πρὸς τὸν Ἀννίβαν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην· ἥρκειτο δὲ μόνον νὰ παρακολουθῇ καὶ ἐνοχλῇ τὸν ἐχθρὸν στρατοπεδεύων εἰς ὑψηλὰ μέρη, ἀτινα τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν δὲν ἥδυνατο νὰ προσβάλῃ. Οὔτω δὲ κατατρίβων τὸν καιρὸν δὲ Φάθιος ἐθεωρεῖτο βεβαίως δειλὸς καὶ ἀτολμος. Ἐν τούτοις πόσον καταλληλού ἦτο κατὰ τὰς περιστάσεις ἔκεινχε τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ ἀνδρὸς ἔκεινου, καταδηλοῦται ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἣν ἐπάθον οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθ' ὃ κατέλιπον τὸ σχέδιον τοῦ Φαθίου. Κατὰ τὸ ἐπόμενον δηλαδὴ ἔτος (216 π. Χ.) ἀπεστάλησαν κατὰ τοῦ Ἀννίβου, ἀγοντος 40 000 πεζῶν καὶ 10 000 ἵππων, οἱ ὑπατοι Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος καὶ Γάιος Τερέντιος Οὐάρρων μετὰ 80 000 πεζῶν καὶ 6 000 ἵππων. Ἐκ τῶν ὑπάτων τούτων, ὡν ἔκαστος εἶχε τὴν ἀρχὴν παρ' ἡμέραν, ὁ μὲν Αἰμίλιος ἦτο συνετὸς καὶ ὄπαδὸς τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τοῦ Φαθίου, ὁ δὲ Οὐάρρων ἦτο ἀσύνετος καὶ ἐκ φιλεσδεῖας κινούμενος ἐπεθύμει νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἀννίβου. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ ἀσύνετος οὗτος στρατηγός, ὅτε ἥλθεν ἡ ἡμέρα τῆς στρατηγίας του, παρατάξας τὸν στρατὸν συνῆψε φονικωτάτην παρὰ τὰς Κάννας μάχην, καθ' ἣν δὲ ὁ ὁρματικὸς στρατὸς ἐπαθε πανωλεθρίαν (216 π. Χ.). Ἐφονεύθησαν δηλαδὴ κατὰ τὴν μάχην ταύτην 50 000 Ρωμαίων, ἐν σίς καὶ δὲ ὑπατος Αἰμίλιος, καὶ ἐζωγρήθησαν δεκακισχίλιοι. Λέγεται δὲ ὅτι δὲ Ἀννίβας θέλων

νὰ δειξῃ εἰς τοὺς ἐν τῇ πατρίδι του τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἀπέστειλεν εἰς Καρχηδόνα τρεῖς σάκκους πλήρεις χρυσῶν δαχτυλίων, οὓς ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν φονευθέντων ἵππεων.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰς Κάννας μάχην διάφοροι τῆς Ἰταλίας λαοί, οἵοι οἱ Καμπανοί, Σαμνῖται, Λευκανοί, Βρέττοι καὶ ὄλλοι, ἀποστάντες τῶν Ρωμαίων ἐγένοντο σύμμαχοι τοῦ Ἀννίβου πρὸς δὲ τούτοις ἀπεδέχθησαν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ Ἀννίβου ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίκης Φίλιππος ὁ Γ' καὶ οἱ Συρακούσιοι. Ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν ἐποήθησαν, ἀλλὰ κατὰ μὲν τοῦ Φίλιππου ὑπεκίνησαν τοὺς Αἰτωλούς, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν καὶ στόλον πρὸς ἐπιτήρησιν αὐτοῦ, κατὰ δὲ τοῦ Ἀννίβου ἀπέστειλαν νέαν στρατιάν, ἵνα ἤγειτο ὁ Μάρκος Κλαύδιος Μάρκελλος, δόστις ἐπεκχλεύτο ξίφος τῆς Ρώμης. Οὗτος δ' ὁ γενναῖος Μάρκελλος καταλαβὼν τὴν Νῷλαν τῆς Καμπανίας ἀπέκρουσε τὸν κατ' αὐτοῦ δὶς ἐπελθόντα Ἀννίβαν, ὕστερον δὲ ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ ἐν ἄλλαις μικροῖς μάχαις. Μετὰ δὲ ταῦτα διαπεράσας ὁ Μάρκελλος εἰς Σικελίαν ἐπολιόρκησε τὰς Συρακούσας· ἀλλ' ἐντυθικεὶς εὑρε πεισματώδη καὶ φοβεράν ζήμυνχν, διότι διέγινετο τῆς ἀρχαιότητος μηχανικὸς Ἀρχιμήδης διὰ φοβερῶν μηχανημάτων, ἀτινα εἶχεν ἐφεύρη, κατώρθωνεν ν' ἀποκρούῃ τὰς ἐφόδους τῶν Ρωμαίων. Ἐν τούτοις μετὰ διετὴ πολιορκίαν κατώρθωσεν ὁ Μάρκελλος διὰ νυκτερινῆς τινος ἐφόδου νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν (212 π. X.). Μετὰ τὴν ἀλωσιν δὲ ταύτην τῆς πόλεως οἱ Ρωμαῖοι ἀπεδόθησαν εἰς σφραγῖς καὶ λεηλασίας, στρατιώτης δέ τις ὄρμησεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀρχιμήδους. Οἱ Ἀρχιμήδης ἀγνοῶν τὴν ἀλωσιν ἡσχολεῖτο κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὴν λύσιν γεωμετρικοῦ προβλήματος ἔχων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κεχαραγμένους κύκλους· τοσοῦτο δὲ ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὥστε ἀκούσκας τὸν θάρυβον τοῦ στρατιώτου δὲν ἀπέστρεψε τὴν προσοχὴν του ἀπὸ τοῦ προβλήματος οὐδὲν· ἦγειρε τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ ἔδῃ, ἀλλ' ἀνέκραξε «μή μου τοὺς κύκλους τάραττε». Ταῦτα δὲ μόλις εἰπὼν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ λυσαλέου ἐκείνου στρατιώτου.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐκυριεύθησαν αἱ Συρακοῦσαι, δ

Αννιβέας ἔκυρίευσε τὸν Τάρχντα, πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπολιόρκησαν τὴν ἀποστάσαν Καπύην. Κατὰ τῶν πολιορκουντῶν δὲ τὴν Καπύην ὁμοιαῖσιν στρατευμάτων ἀπέστειλεν ὁ Ἀννιβέας τὸν "Αννωνα, ἀλλ' οὔτος ἡττηθεὶς ἡναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ. Τότε δ' ὁ Ἀννιβέας θέλων νὰ ἔξανχγκάσῃ τοὺς Ρωμαῖους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύης ὥρμησε κατ' αὐτῆς υῆς Ρώμης καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς (211 π. Χ.). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι χωρὶς νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύης ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τῆς Ρώμης 15 000 ἀνδρῶν· οὕτω δὲ ἔγιναγκάσθη ὁ Ἀννιβέας ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔκυρίευσαν τὴν Καπύην· τῶν κατοίκων δ' αὐτῆς τοὺς μὲν ἐπιφανεστέρους κατέσφαξαν, τοὺς δ' ἄλλους ἀπώκισαν ἀλλαχοῦ ἀποστερήσαντες χύτους οὐ μόνον τῶν δικαιωμάτων τοῦ ὁμαδίου πολίτου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκινήτου περιουσίας τῶν. Τῆς πόλεως δὲ ταύτης ἡ ἄλωσις τοιαύτην ἐντύπωσιν καὶ τοιοῦτον φόβον προὔξενησεν ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν, ὅστε οἱ σύμμαχοι τοῦ Ἀννιβέας ἦρχισαν νὰ ἐγκαταλείπωσιν αὐτόν. "Ενεκα δὲ τούτου ὁ Ἀννιβέας ἡναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀδελφοῦ του Ἀσδρούβου.

Μετὰ ἐν ἔτος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Καπύης οἱ Ρωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τοῦ Ἀκράγαντος, ὅστις ἦτο ἡ μεγίστη μετὰ τὰς Συρακούσας πόλις τῆς Σικελίας. Ἡ πτῶσις δὲ αὐτὴ τοῦ Ἀκράγαντος συνεπήγαγε τὴν πτῶσιν καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Σικελίᾳ ἀποστατίδων πόλεων. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ πρὸς τὸν Ἀννιβέαν πόλεμος ἔξηκολούθησεν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ· ἐνταῦθα δὲ μετ' οὐ πολὺ οἱ μὲν Ρωμαῖοι ἐπανέκτησαν τὸν Τάραντα (209 π. Χ.), δὲ Ἀννιβέας ἐνεδρεύσας ἐφόνευσε τὸν γενναῖον Μάρκελλον (208 π. Χ.). Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι, καίτοι τοιούτους ἀγῶνας διεξῆγον ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπολέμουν συγχρόνως πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐνθα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου εἶχον ἀποστείλη τὸν Γνάϊον Κορνήλιον Σκιπίωνα, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος καὶ τὸν τούτου ἀδελφὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα. Ἀμφότεροι δ' οἱ ἀδελφοὶ οὔτοι ἐφ' οἷς μὲν κατέβασαν νὰ κατα-

χτῶσι καρχηδονικάς κτήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρεκώλυσον τὸν Ἀσδρούθιν νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ Ἀννίθου. Φονευθέντων δὲ τῶν ἀδελφῶν τούτων (212 π. X.), ἀπεστάλη στρατηγὸς εἰς Ἰσπανίαν ὁ τοῦ Πόπλιου νίος, ὅστις Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων ὡσκύτως ἐκάλειτο· ἥτο δὲ τότε οὗτος εἰκοσιτετραετῆς μόλις τὴν ἡλικίαν. Ἐπελθὼν δὲ ὁ νεκρὸς οὗτος στρατηγὸς εἰς Ἰσπανίαν πρῶτον μὲν ἔκυριευσε τὴν Νέαν Καρχηδόνα (210 π. X.), ἔπειτα δὲ κατετρόπωσε τὸν τοῦ Ἀννίθου ἀδελφὸν Ἀσδρούθιν. Μετὰ τὴν ἡτταν δὲ ταύτην ὁ Ἀσδρούθις διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τοῦ Σκιπίωνος ἀπῆλθε τῆς Ἰσπανίας καὶ διελθὼν τὰς "Ἀλπεις κατώρθωσε νὰ φθέσῃ εἰς Ἰταλίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀναμένοντος ἀδελφοῦ του ἄγων ἔξηκοντακισχιλίους ἀνδρας.

Οἱ Ἄρωμαῖοι μαθόντες ὅτι ὁ Ἀσδρούθις ἔφθισεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἀπεφάσισκαν νὰ ἐμποδίσωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὴν μετὰ τοῦ Ἀννίθου ἔνωσιν του. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀπέστειλαν τὸν μὲν ὑπατὸν Λίθιον Σαλινάτωρα εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν κατὰ τοῦ Ἀσδρούθου, τὸν δὲ ἔτερον τῶν ὑπάτων Κλαύδιον Νέρωνα κατὰ τοῦ Ἀννίθου. 'Ἄλλ' ἐν φ' οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, περιπίπτει εἰς χεῖρας τοῦ Νέρωνος ἐπιστολὴ τοῦ Ἀσδρούθου, δι' ἣς προσεκάλει οὗτος τὸν Ἀννίθιν νὰ ἐλθῃ εἰς τὴν Ὁμερικὴν καὶ ἔνωθῃ μετ' αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ ὑπατος οὗτος δὲν ἀφῆσε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλὰ καταλιπὼν μέρος τῆς δυνάμεως του ἀπέναντι τοῦ Ἀννίθου σπεύδει μετὰ τοῦ ἐκλεκτοτέρου μέρους εἰς τὴν Ὁμερικὴν καὶ ἔνουται μετὰ τοῦ συναδέλφου του Σαλινάτωρος. Ἀμφότεροι δὲ τότε οἱ ὑπάτοι ὄρμήσαντες κατὰ τοῦ Ἀσδρούθου παρὰ τὴν πόλιν Σήνην συνῆψκαν φονικωτάτην πρὸς αὐτὸν μάχην, καθ' ἣν ὁ μὲν Ἀσδρούθις ἔφονεύθη, ἡ δὲ στρατιά του ἐπαύθη πανωλεθρίαν (207 π. X.). Μετὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ἐπιστρέψκε ὁ Νέρων εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ Ἀννίθου στρατόπεδόν του ἔξεσφενδόνησε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀσδρούθου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίθου. Τοῦτο δὲ τὸ θέαμα ἴδων ὁ Ἀννίθις ἔξεπλάγη, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ στενάξας εἶπεν· «Ἡ τύχη μ' ἔγκατελίπε».

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀννίθις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν χώραν τῶν Βρεττίων. Ἐκεῖ δὲ ἔγκαταλειμμένος ὑπὸ πάντων καὶ περιω-

ρισμένος εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον ὑπέμεινεν ἐπὶ τέσσαρα εἰσέτι ἔτη ματαιώς προσδοκῶν βοήθειαν ἀπὸ Καρχηδόνος. Καὶ ναὶ μὲν περὶ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 205 ἔφθασε πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Μάγων ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐδεμίαν ἡδυνήθη νὰ παράσχῃ τῷ Ἀννιβᾷ βοήθειαν, διότι δὲν κατώρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα, καθ' ὃ ὁ Ἀννιβᾶς συντετριμμένος πλέον παρέμενεν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, οἱ Ρωμαῖοι πρῶτον μὲν ὑπέταξαν ἀπαντα τὰ ἀποστατήσαντα ἐν Ἰταλίᾳ ἔθνη, εἶτα δὲ (τῷ 205 π. Χ.) ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικήν, θέλοντες οὕτω νὰ βιάσωσι τόν τε Ἀννιβάν τοὺς Μάγωναν νὰ ἐκγωρήσωσι τῆς Ἰταλίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξέλεξαν Ὅπατον τὸν πρὸ μικροῦ (206 π. Χ.) συμπληρώσαντα τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας Πόπλιον Κορνήλιον Σκιπίωνα καὶ ἀπεστείλαν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀφρικήν μετὰ 35 000 ἀνδρῶν (204 π. Χ.).

Διαπεραιωθεὶς ὁ Σκιπίων εἰς Ἀφρικήν προέβη ἀμέσως εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰτύκης, ἣν ὅμως δὲν ἡδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Μετὰ δὲ ταῦτα βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς ἀνατολικῆς Νομαδικῆς Μασσανάσσου ἐπετέθη παρὰ τὴν Ἰτύκην κατὰ τῶν ἡγωμένων στρατῶν τῶν Καρχηδονίων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς δυτικῆς Νομαδικῆς Σύφακος καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς. Μετὰ τὴν νίκην δὲ ταύτην ὁ μὲν Μασσανάσσης κατεδίωξε τὸν Σύφακα, καταφύγοντα εἰς τὸ βασιλεῖόν του, καὶ συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμαλωτον, ὁ δὲ Σκιπίων ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις τῆς Καρχηδονικῆς χώρας καὶ ἤπειλει καὶ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν δεινῇ θέσει εύρισκομενοι οἱ Καρχηδόνιοι ἡναγκάσθησαν πλέον ν' ἀνακλέσωσιν ἐκ τῆς Ἰταλίας τόν τε Ἀννιβάν καὶ τὸν Μάγωνα. Καὶ ὁ μὲν Μάγων δὲν προέλαθε νὰ ἐπανέληθη, διότι κατὰ τὸν εἰς τὴν Ἀφρικήν πλοῦν του ἀπέθανεν, ὁ δὲ Ἀννιβᾶς διαπεραιωθεὶς εἰς Ἀφρικήν ἐσπευσε καὶ παρετάχθη παρὰ τὴν πόλιν Ζάμαν, πέντε ἡμέρας τῆς Καρχηδόνος ἀπέχουσαν. Τὴν ἀφίξιν δὲ ταύτην τοῦ Ἀννιβέου μαθὼν ὁ Σκιπίων ἐσπευσε καὶ παρέταξε τὸν στρατὸν του ἀπέναντι τοῦ Ἀννιβέου· συγχρόνως δὲ ἦλθε πρὸς βοήθειαν

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ)

5

του ὁ Μασσανάσσης ὄδηγῶν δεκακισχιλίους Νομάδας. Τοσαύτην δὲ πεποιησιν εἶχεν ὁ Σκιπίων περὶ τῆς νίκης του, ὡστε, ὅτε συνέλαβε κατασκόπους τοῦ Ἀννίβου, ἀφῆκεν αὐτοὺς νὰ περιέλθωσι τὸ βωματικὸν στρατόπεδον καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀνενόχλητοι, διὰ ν' ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν Ἀννίβαν τὴν δύναμιν τοῦ Σκιπίωνος. Καὶ ὅντως ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Σκιπίωνος ἦτο τοιαύτη, ὡστε ὁ Ἀννίβας μαθὼν ταύτην ἔκρινε καλὸν νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτοῦ εἰς συμβιβασμόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἔζητησε νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ Σκιπίωνος· οὗτος δὲ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν εὐχαρίστως καὶ ὥρισε τόπον συνεντεύξεως.

Οἱ δύο στρατηγοὶ συνῆλθον εἰς τὸν δρισθέντα τόπον ἀκολουθούμενοι ἔκαστος ὑπὸ ἐνὸς μόνον διερμηνέως. "Οτε δὲ συνηντήθησαν, ἔμειναν ἐφ' ἴκανην ὥραν σιωπῆλοι καὶ ἔκθαμβοι. Τέλος ὁ Ἀννίβας λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ συνθηκολογήσῃ. 'Αλλ' ὁ Σκιπίων προέτεινεν ὄρους, οὓς ὁ Ἀννίβας δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδεχθῇ. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὐ ἀντῆλαξαν ὀλίγας ἀκόμη λέξεις, ἀπεφάσισαν νὰ λύσωσι τὴν διεχφοράν των διὰ τῶν ὅπλων καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν (19. Οκτωβρίου τοῦ ἔτους 202 π. Χ.) συνεκροτήθη ἐκεῖ παρὰ τὴν Ζάρμαν μάχη φονικωτάτη, καθ' ἥν ὁ Σκιπίων ἐνίκησε νίκην περιφανῆ. Τοσαύτη δὲ ἥτο ἡ καταστροφή, ἥν κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὑπέστη ὁ καρχηδονικὸς στρατός, ὡστε ἀμέσως οἱ Καρχηδόνιοι ἐσπευσαν νὰ συνυπολογήσωσιν εἰρήνην καὶ ν' ἀποδεχθῶσι τοὺς ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος ἐπιβιλθέντας ὄρους. Διὰ τῆς εἰρήνης δὲ ταύτης ὑπεχρεώθησαν οἱ Καρχηδόνιοι νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους πάντα τὰ πολεμικά των πλοῖα, πλὴν δέκα, καὶ ἀπαντάς τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντας, νὰ πληρώσωσιν ἐντὸς 50 ἑτῶν δεκακισχίλια τάλαντα, ἥτοι διακοσια τάλαντα κατ' ἔτος, ν' ἀναγνωρίσωσι τὸν Μασσανάσσην ὡς βασιλέα πάστης τῆς Νομαδικῆς, νὰ παραιτήσωσιν ἀπόσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις των καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀφρικῇ οὐδένα πόλεμον νὰ ἐπιχειρῶσιν ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ῥωμαίων. Οὕτω λοιπὸν ἐλαθε πέρας ὁ δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τούτου ὁ μὲν Σκιπίων ἐπανελθὼν

εἰς Ἰταλίαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρώμην θριαμβευτικῶς ὑπὸ πάντων ἐπευφημούμενος, ἡξιώθη δὲ πλείστων τιμῶν καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανός· ὁ δὲ Ἀννίθις ἐπανελθὼν εἰς Καρχηδόνα ἔξελέχθη πρῶτος ἄρχων καὶ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν κατώρθωσε διὰ πολλῶν καὶ παντοίων μεταρρυθμίσεων νὰ βελτιώσῃ τὰ στρατιωτικὰ καὶ σίκονομικὰ τῆς πατρίδος του.

§ 29. Πρῶτος μακεδονικὸς πόλεμος.

Διὰ τῆς ἐν Ζάμψι νίκης οἱ Τρωμαῖοι οὐ μόνον ἐταπείνωσαν τὴν Καρχηδόνα, ἀλλὰ καὶ ἐπαγίωσαν τὸ κατὰ τὴν δύσιν χράτος αὐτῶν, διότι κατεῖχον ἥδη ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἦσαν κύριοι τῶν ἀνὰ τὴν Μεσόγειον παραλίων. Μετὰ τὴν τοιαύτην λοιπὸν ἀνὰ τὴν δύσιν ὑπεροχήν των ἐπόμενον ἦτο νὰ τραπῶσι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὴ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Γ', διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος καὶ μετὰ τοῦ Ἀννίθου, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἶχε συμμαχήσῃ καὶ εἰς Ζάμπαν μακεδονικὸν στρατὸν πρὸς βοήθειαν τῶν Καρχηδονίων εἶχεν ἀποστείλη. "Οθεν, ὅτε μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρόδιοι, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πολεμούμενοι ἔζητησαν τὴν βοήθειαν τῆς Τρώμης, ἡ σύγκλητος ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ πνέουσα ἐδέχθη προθύμως τὴν αἵτησιν ἐκείνων. Οὕτω λοιπὸν ἔξερράγη ὁ πρῶτος μακεδονικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσε τρία ἔτη (200 - 197 π. Χ.). Καὶ κατὰ μὲν τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου οἱ Τρωμαῖοι οὐδὲν ἀξιον λόγου κατώρθωσαν· κατὰ δὲ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Φιλίππου ὁ ὑπάτος Κόριντος Φλαμινῖνος, υἱὸς τοῦ παρὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην πεσόντος Φλαμινίου, ἐνίκησε τὸν Φιλίππον παρὰ τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ Κυνὸς Κεφαλὰς καὶ ἡνάγκασεν αὐτὸν γ' ἀποδεχθῆ εἰρήνην, ἵς οἱ ὄροι ἦσαν βαρύτατοι. Διὰ τῆς εἰρήνης δηλαδὴ ταύτης ὁ Φίλιππος ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξχρησίαν πασῶν τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν, παρέδωκεν εἰς τοὺς Τρωμαῖους τὸν στόλον, πλὴν πέντε πλοίων, ὑπεσχέθη νὰ καταβάλῃ χίλια τάλαντα, ὃν ταῦμαση παραυτίκα, τὰ δ' ἡμίσην κατὰ δόσεις ἐν ἔτεσι δέκα, καὶ ἐν τέλει παρέδωκεν ὅμηρον ἐνα τῶν υἱῶν του.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ταύτης ὁ Φλαμινῖνος θέλων ν' ἀποκρύψῃ τοὺς κατακτητικοὺς σκοπούς τῆς Ρώμης ἥλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἔνθα ἐτελοῦντο τὰ "Ισθμια, καὶ ἐκήρυξε ψήφισμα τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ἀποδίδον τὴν ἑλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι τέως ὑπέκειντο εἰς τὴν μακεδονικὴν ἀρχήν, καὶ ἐπιτρέπον εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσι κατὰ τοὺς πατρίους νόμους (196 π. Χ.). Τοῦτο δὲ τὸ κήρυγμα ἐγένετο δεκτὸν ἐν Ἑλλάδι μετ' ἀνακρυγῶν χαρᾶς ἀλλ' ἡ χαρὰ αὕτη δὲν ἔβραδυνε νὰ μεταβληθῇ εἰς θρῆνον πικρόν, διότι ταχέως μετὰ ταῦτα οἱ "Ἑλληνες ἐνόησαν ὅτι ἡ ἀπονεμηθεῖσα αὐτοῖς ἑλευθερία ἐκείνη οὐδὲν ἄλλο ἥτο εἰμὴ ἀπλουστάτη ἀλλαγὴ κυρίου καὶ ὅτι τὴν θέσιν τῶν Μακεδόνων κατέλαθον αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι.

§ 30. Πόλεμος τῶν Ρωμαίων πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Γ'.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου μακεδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι ἔστρεψαν τὸ βλέμμα τῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντίοχου τοῦ Γ', τοῦ ἐπονομαζομένου μεγάλου, ὅστις διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ κατακτήσεών του εἶχε καταστῆ ὁ ἴσχυρότατος μονάρχης τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου. Ο βασιλεὺς οὗτος συμμαχήσας ἐν ἔτει 199 π. Χ. μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φίλιππου τοῦ Γ' κατὰ τῆς Αἰγύπτου, διατελούσης τότε ἐν ταραχαῖς ἔνεκα τῆς ἀνηλικότητος τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς, κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Παλαιστίνην, ἀς εἶχον κατακτήσῃ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐν ᾧ ἐπρεπε νὰ συνδεθῇ στενώτερον μετὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων προσβληθέντος συμμάχου του, ἐποιήθη ὡς ἐγθρὸς μᾶλλον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Επὶ τῇ διαγωγῇ του δὲ ταύτη ταχέως ὁ Ἀντίοχος μετέγνω, διότι οἱ Ρωμαῖοι καταβαλόντες τὸν Φίλιππον ἀπήτησαν ἀπὸ τοῦ Ἀντίοχου (τῷ 196 π. Χ.) τὴν τε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ἀπόδοσιν τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης καὶ τὴν ἑλευθέρωσιν τῶν ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην ἐλληνικῶν πόλεων, ἀς ὁ Ἀντίοχος πρὸ μικροῦ εἶχε κατακτήσῃ. Ο Ἀντίοχος λοιπὸν εἶδεν, ὅτι

ώφειλε πλέον νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Ἀρωματίους. Πρὸς τοῦτο δὲ ἥρξατο προπαρασκευαζόμενος.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὑπότε φθάνει εἰς τὴν Ἔφεσον, πρωτεύουσαν τῆς Συρίας, ὡς μέγας Καρχηδόνιος Ἀννίβας (195 π. Χ.). Οἱ ἀνὴρ οὗτος, δοτὶς μετὰ τὴν ἐν Ζάμαρι μάχην εἶχεν ἀναλάβη τὴν διοίκησιν τῶν ἐν Καρχηδόνι πραγμάτων, πᾶσαν τὴν προσοχὴν του εἶχε στρέψη εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς πατρίδος του, θέλων οὕτω νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἵκανὴν ν' ἀναλάβῃ ταχέως τὸν κατὰ τῆς Ἀρωματίου πόλεμον ἔνοῦσα τὰς δυνάμεις αὐτῆς μετὰ τῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν τοῦ Ἀντιόχου. Ἀλλ' ἡ φατρία τῶν ἐν Καρχηδόνι ὀλιγαρχικῶν μὴ θέλουσα ν' ἀνεχθῇ τὰ εἰς αὐτὴν ἐπιβαλλόμενα βάρη κατήγγειλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀρωματίκην σύγκλητον ὃς συνεννοούμενον μετὰ τοῦ τότε παρασκευαζομένου νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἀρωματίους Ἀντιόχου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύγκλητος ἀπέστειλεν εἰς Καρχηδόνα ἐπιτρόπους, ὅπως ἔξετάσῃ τὰς καταγγελλομένας ἔχθρικὰς ταύτας ἐνεργείας τοῦ Ἀννίβου, ἡναγκάσθη ὁ ἔξοχος οὗτος Καρχηδόνιος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πατρίδα του, ἐν ᾧ δὲν ἦτο πλέον ἀσφαλής, καὶ κατέψυγεν εἰς Ἔφεσον. Ἐλθὼν δὲ παρὰ τῷ Ἀντιόχῳ εἰθὺς ἐξ ἀρχῆς συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ κάμη ἐναρξῖν τοῦ πολέμου ἐπιτιθέμενος κατ' αὐτῆς τῆς Ἰταλίας· πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα ἐζήτησε νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Ἀντιόχου στρατιάν, ὅπως αὐτὸς οὗτος ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ὁ Ἀντιόχος δὲν ἐθεώρησε συμφέρον του νὰ εἰσακούσῃ τὴν αἴτησιν ταύτην τοῦ Καρχηδονίου καὶ ἀπεφάσισε νὰ κάμη ἐναρξῖν τοῦ κατὰ τῶν Ἀρωματίων πολέμου ἐν Ἑλλάδι· ἀπεφάσισε δὲ τοῦτο, διότι κληθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες εἶχεν ἀναλάβη τὸν κατὰ τῶν Ἀρωματίων ἀγῶνα, ἤλπιζεν δὲ τὸ εἶδος συμμάχους τοὺς Ἑλληνας.

Μετὰ τριετῆ λοιπὸν παρασκευὴν διέβη ὁ Ἀντιόχος εἰς τὴν Ἑλλάδα (192 π. Χ.) μετὰ δεκακισχιλίων μαχητῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡδυνήθη νὰ καταλάβῃ μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Χαλκίδα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔνεκα τῆς πρὸς τοὺς Ἀρωματίους προσχωρήσεως τοῦ Φιλίππου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔνεκα τῆς ψυχρᾶς συμμετοχῆς τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν· ἔκτοτε δὲ διέτρεχεν ἀσκόπως τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔμενεν ἀπρακτῶν ἐν Χαλ-

κιδι, ὅπου ἐπεδίδετο εἰς φαιδρὰ συμπόσια καὶ γαμηλίους πανηγύρεις. Ἐλλά' ἐν ᾧ οὕτως ὁ Ἀντίοχος κατέτριβε τὸν χρόνον, ἐπέρχεται αἴφνης εἰς τὴν Ἑλλάδα ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ὑπατὸν Μάνιον Ἀκίλιον Γλαβρίωνα καὶ ἐνώθεις μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Φιλίππου κατακτᾷ τὴν Θεσσαλίαν. Τότε δ' ὁ Ἀντίοχος σπεύσας κατὰ τῶν ῥωμαίων συνῆψε φονικὴν παρὰ τὰς Θερμοπύλας μάχην, καθ' ἣν κατενικήθη (191 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἡττᾶν τοῦ δὲ ταύτην ἐπλευσεν εξ Εὐβοίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν του Ἐφεσον, σπεύδων νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους του, ὅπερ ἡπειλεῖτο, διότι καὶ δ στόλος του δις παρὰ τὴν Χίον (191 π. Χ.) καὶ παρὰ τὴν Μυόνησον (190 π. Χ.) εἶχεν ἡττηθῆ. Ἐλλά' ἐν ᾧ ὁ Ἀντίοχος εύρισκετο ἐν Ἀσίᾳ, αἱ νικηφόροι ῥωμαϊκαὶ στρατιαὶ, ὃν στρατηγὸς ἦτο ὁ ὑπατος Λεύκιος Κορνήλιος Σκιπίων, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν, προήλασαν κατ' αὐτοῦ. Τέλος δὲ μάχης γενομένης ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἐρμου παρὰ τὴν Μαγνησίαν τὴν ἐπὶ Σιπύλῳ (190 π. Χ.), δ Ἀντίοχος κατενικήθη καὶ ἡναγκάσθη ν ἀποδεχθῆ συνθήκην, ἡς οἱ δροὶ ἦσαν βαρύτατοι. Ἡναγκάσθη δηλαδὴ νὰ παραχωρήσῃ τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις του καὶ ἀπασαν τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ταύρου πρὸς νότον καὶ τοῦ "Ἀλυος πρὸς ἀνατολάς, νὰ παραδώσῃ τὰ πολεμικὰ του πλοῖα, πλὴν δέκα, καὶ πάντας τους πολεμικοὺς του ἐλέφαντας, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς νικητὰς διικοσίους διμήρους, ἐν τοῖς καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ υἱὸν Ἀντίοχον, καὶ νὰ πληρώσῃ εἰς δώδεκα ἑτησίας δόσεις πολεμικὴν ἀποζημιώσιν δωδεκακισχιλίων ταλάντων. Τούτων δὲ γενομένων, αἱ ῥωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπανῆλθον σίκαδε· δὲ δὲ ὑπατος Λεύκιος Σκιπίων ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην οὐ μόνον ἐτέλεσε θρίαμβον μεγαλοπρεπέστατον, ἀλλὰ καὶ ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῆς πολιτείας Ἀσιατικός.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ταύτην τοῦ Ἀντιόχου οἱ ῥωμαῖοι ἐταπείνωσαν καὶ τοὺς Αἰτωλούς, ἐξαναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ πληρώσωσι πρόστιμον πεντακοσίων ταλάντων καὶ ν ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνωτάτην κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης (189 π. Χ.).

§ 31. Τραγικὸν τέλος τοῦ Ἀννίβου.
Θάνατος τοῦ Σκιπίωνος.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πρὸς τὸν Ἀντίοχον πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι ἀπήγησαν ἀπὸ τοῦ ἡττημένου τούτου βασιλέως τὴν εἰς αὐτοὺς ἔκδοσιν τοῦ Ἀννίβου. Ἐν τούτοις δὲ Ἀντίοχος, καίτοι εύρισκετο ἐν τοιαύτῃ θέσει, οὐ μόνον δὲν παρέδωκε τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ διηνοκόλυνε τὴν φυγὴν αὐτοῦ. Φυγὼν δέ ὁ Ἀννίβας ἐξ Ἐφέσου μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Κρήτην καὶ ἐκεῖθεν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Βιθυνίας Προυσίᾳ τῷ Α', ἐνθα διέτριψεν ἀνενόχλητος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ πρέσβεις τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου, ὃν προίστατο δὲ Τίτος Φλαμινῖνος, μεταβάντες εἰς Βιθυνίαν ἀπήγησαν παρὰ τοῦ Προυσίου τὴν ἔκδοσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου φυγάδος. Ἐπειδὴ δέ ὁ Προυσίας οὐ μόνον ἀπεδέχθη τὴν ἀξίωσιν τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ ἐσπευσε νὰ πολιορκήσῃ τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, ὅπως συλλαβῇ αὐτὸν ἴδιαις χερσίν, ἡναγκάσθη δὲ μέγας Καρχηδόνιος, ὅπως μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν διωκτῶν του, νὰ πῃ δηλητήριον (183 π. Χ.). Οὕτω λοιπὸν δὲ κολοσσὸς ἐκεῖνος τῆς ἀρχαιότητος, ὅστις διὰ τῶν ἐκτάκτων ἀθλῶν του κατέπληξε τὸν κόσμον, κατέστρεψε τραγικῶς τὸν βίον, γενούμενος θῦμα τῆς δειλίας τοῦ ἀπίστως ζενίζοντος αὐτὸν καὶ τοῦ ἀνεξιλάστου μίσους, ὅπερ ἔτρεφε κατ' αὐτοῦ ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία.

Κατὰ τὸ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνο ἔτος, καθ' ὁ κατέστρεψε τραγικῶς τὸν τρικυμιώδη αὐτοῦ βίον δὲ μέγας Καρχηδόνιος, ἐληγε καὶ δὲ βίος τοῦ ὑπερηφάνου ἀντιπάλου του, Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἀπέθνησκε δὲ καὶ οὗτος ἐξόριστος ἐν Λιτέρνῳ τῆς Καμπανίας, ἐνθα εἶχε καταφύγη φεύγων τὸ μῖσος τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀντιπάλων του, ὃν ἡγεῖτο δὲ Πόρκιος Κάτων.

Τέλος δὲ κατὰ τὸ αὐτὸν ἐκεῖνο ἔτος, καθ' ὁ ἀπέθανεν δὲ Ἀννίβης καὶ δὲ Σκιπίων, ἀπέθανεν ἐν Ἑλλάδι καὶ δὲ ἔζοχος Ἑλληνοστρατηγὸς Φιλοποίμην.

§ 32. Δεύτερος μακεδονικὸς πόλεμος.

Δὲν παρῆλθον πολλὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρὸς τὸν Ἀντίοχον πολέμου, ὅπότε δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος δὲ Γ' μὴ

ἀνεγόμενος τὸν ἔξευτελισμὸν καὶ τὰς ὕβρεις, ἃς συχνάκις ὑφίστατο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἥρξατο παρασκευαζόμενος εἰς νέον κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον πάντως δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος ταχέως ἥθελεν ἐπιχειρήση τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅν μὴ ἐν μέσῳ τῶν παρασκευῶν του ἀπέθνησκεν (179 π. Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐγένετο ὁ υἱός του Περσέus, ὅστις ἐκληρονόμησε μὲν τὸ κατὰ τῶν Ρωμαίων μῆσος τοῦ πατρός του, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν στρατηγικὴν ἴκανότητα αὐτοῦ. Ὁ νέος οὗτος βασιλεὺς ἔξακολουθῶν τὰ κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐκδικητικὰ σχέδια τοῦ πατρός του εὐθὺς ἔξι ἀρχῆς ἥρξατο παρασκευαζόμενος, ἀπέστειλε δὲ πρέσβεις εἰς Καρχηδόνα, Συρίαν, Βιθυνίαν, Ἐλλάδα καὶ ἀλλαχοῦ ζητῶν ἐπικουρίας. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν ἔθραψανε νὰ μάθῃ ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου καὶ σύμμαχος τῆς Ρώμης Εὐμένης ἐσπευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Ρώμην καὶ ἀνήγγειλε ταῦτα. Ἡ σύγκλητος λοιπὸν ταῦτα μαθὼντα ἐσπευσε νὰ κηρύξῃ τὸν κατὰ τοῦ Περσέως πόλεμον (171 π. Χ.). Κηρυχθέντος δὲ τοῦ πολέμου, ὁ Περσέus, καίτοι πανταχόθεν εἶχε λάθη ὑποσχέσεις περὶ συμμαχίας, παρ' ἐλπίδα εἰδεν ὅτι ἐπελθούσης τῆς κρισίμου ὥρας πάσσαι αἱ ὑποσχέσεις αὐται ἥσχαν φροῦδαι. Οὕτω δέ, ὅτε ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, εὐρέθη περιωρισμένος εἰς μόνας τὰς ιδίας αὐτοῦ δυνάμεις εἰς δέ καὶ μόνος ἡγεμών, Κότυς ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν Θράκῃ Ὄδρυσῶν, ὑπῆρξεν ὁ μόνος τῶν συμμάχων ὁ συμμετασχὼν τῆς τύχης αὐτοῦ. Ἐν τούτοις, καίτοι ἀνευ συμμαχῶν διετέλει, δὲν ἀπεγοτεύθη, ἀλλὰ πλείστας ἔχων ἐλπίδας κατηλθε πλήρης θάρρους εἰς τὸν ἀγῶνα. Καὶ κατὰ μὲν τὰ τρίχ πρῶτα ἔτη ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἐφάνη εἰς αὐτὸν, εὐνοϊκή, διότι οἱ στρατηγοὶ τῶν Ρωμαίων νικῶμενοι ὑπ' αὐτοῦ δὲν κατώρθουν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸ τέταρτον ὅμως ἔτος ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ ὁ ὄνομαστὸς Ὑπάτος Λεύκιος Αἰμιλίος Παῦλος οὐ μόνον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ κατενίκησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Πύδναν (168 π. Χ.).

Μετὰ τὴν ἡττάν του ταῦτην ὁ Περσέus κατέφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν του εἰς Πέλλαν σκοπῶν νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς θησαυ-

ρούς τούς, ὅπως συντάξῃ νέαν στρατιὰν καὶ δοκιμάσῃ πάλιν τὴν τύχην τῶν ὄπλων. 'Αλλ' ἡ ἀποστασία αὐτῶν τῶν πόλεων τοῦ βασιλείου του ἐστέρησεν αὐτὸν καὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἔλπιδος. Βλέπων δέ, ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Μακεδονίας ἦτο πλέον ἀσφαλής, ἐζήτησεν ἀσυλον εἰς τὸ ιερὸν ἔδχφος τῆς Σαμοθράκης. 'Εκεῖθεν δ' ἐστειλε γράμματα πρὸς τὸν ὑπατὸν Αἰγαίου ζητῶν παρ' αὐτοῦ εἰρήνην· ἡ δὲ δοθεῖσα εἰς αὐτὸν ἀπάντησις ὑπῆρξεν· ἀναθέση ἔσυτὸν καὶ τὸ βασιλεύον του εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῆς 'Ρώμης. 'Ἐν φ' δ' ἐγίνοντο ταῦτα, φθάνει εἰς τὰ παρόλια τῆς Σαμοθράκης ὁ ῥωμαϊκὸς στόλος ὑπὸ τὸν πραίτωρα 'Οκτάδιον. 'Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη ὁ Περσεὺς ἀπεπειράθη νὰ φύγῃ ναυλώσας πλοῖον Κρητός τινος, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τοῦτο, διότι ὁ Κρῆς παραλαβὼν τὰ προπληρωθέντα σῶστρα ἐξηφνίσθη. 'Αλλ' ὡς νὰ μὴ ἡρκουν πάντα ταῦτα, μανθάνει αἴφνης ὁ ἀτυχῆς οὗτος βασιλεὺς δὲι οἱ δύο νίοι του παρεδόθησαν ὑπὸ προδότου τινός εἰς τὸν 'Οκτάδιον. Τότε λοιπὸν μὴ ἔχων τί νὰ πράξῃ καὶ εἰς μέγαν ἀπελπισμὸν περιελθὼν παρεδόθη εἰς τοὺς 'Ρωμαίους, ύφ' ὧν καὶ ἀπήγθη εἰς 'Ρώμην παρακολουθήσας τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ· ἀπέθηνε δ' ὁ βασιλεὺς οὗτος μετὰ τετραχεῖλη αἰχμαλωσίαν ἐν 'Αλβα Λόγγα.

Μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ Περσέως οἱ 'Ρωμαῖοι θέλοντες νὰ παρασκευάσωσι τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἐντελῆ κυριαρχίαν των διήρεσχν τὴν χώραν εἰς τέσσαρας δημοκρατίας ἀνεξχρήτητους ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπηγόρευσαν μεταξὺ τῶν δημοκρατιῶν τούτων πᾶσαν ἐμπορικὴν κοινωνίαν καὶ ἐπιγχυμίαν. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπεχρέωσαν τοὺς Μακεδόνας νὰ πληρώνωσιν εἰς τὴν 'Ρώμην τὸ ἱματίου τῶν πρότερον εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τελουμένων φόρων καὶ νὰ στείλωσιν ἔξορίστους εἰς τὴν Ἰταλίαν πάντας τοὺς ἴσχυρους καὶ φίλους τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως.

§ 33. Ἐπέμβασις τῷν 'Ρωμαίῶν εἰς Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολὴν πρὸς ἐντελῆ αὐτῷν ὑποταγῆν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περσέως οἱ 'Ρωμαῖοι ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσι τοὺς λαοὺς ἐκείνους, οἵτινες κατὰ τὸν πρὸς τοὺς

Μακεδόνας πόλεμον εἶχον συνταχθῆ μετὰ τοῦ Περσέως. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰλλυρίας Γενθίου καὶ νικήσαντες αὐτὸν διήρεσαν τὴν Ἰλλυρίαν εἰς τρία ἀνεξάριητα τμήματα, ἀποξενωμέντα πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς τ' ἐπιγαμίας καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. "Επειτα δὲ εἰσβαλόντες κατὰ τῆς ἑσχάτως μετὰ τοῦ Περσέως ταχθείσης Ἡπείρου κατέστρεψαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ 70 πόλεις αὐτῆς καὶ ἔξηδραπόδισαν 150 000 ἀνθρώπων. Μετὰ δὲ ταῦτα συλλαβόντες πολλοὺς χρηστούς πολίτας ἐξ Αιτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ Βοιωτίας ἀπήγαγον αὐτοὺς ὡς ὀπαδοὺς δῆθεν τοῦ Περσέως εἰς Ἰταλίαν. Τέλος δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀχαικὴν συμπολιτείαν οἱ Ῥωμαῖοι προσηνέχθησαν ἐχθρικώτατα. Ἐν τῇ συμπολιτείᾳ ταύτῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος ἀρχηγὸς τῆς σωφρονεστέρας μερίδος ἡτο ὁ Μεγαλοπολίτης Δυκόρτας, πατήρ τοῦ περιωνύμου ιστοριογράφου Πολυβίου, ἀντίπαλος δ' αὐτοῦ ἡτο ὁ ἀργυρώνητος Καλλικράτης. Ο Καλλικράτης δ' οὗτος μετὰ τῶν φίλων του θέλων νὰ ἔξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Ῥώμης ἐσυκοφάντησε παρὰ τοῖς πρέσβεσι τῶν Ῥωμαίων χιλίους ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων πολιτῶν, ὡς συνεννοηθέντας δῆθεν μετὰ τοῦ Περσέως. Τῆς κατηγορίας δὲ ταύτης ὑποβληθείσης εἰς κοινὴν σύνοδον, οἱ Ῥωμαῖοι πρέσβεις ἀπήγαγον παρὰ τῆς συνόδου νὰ μεταβῶσιν οἱ χιλίοι κατηγορούμενοι εἰς Ῥώμην, ὥντας ἀπολογηθῶσιν ἐνώπιον τῆς συγκλήτου. 'Αφ' οὖ δ' ἡ ἀπαίτησις αὕτη τῶν πρέσβεων ἐγένετο ἀποδεκτή, οἱ χιλίοι ἔκεινοι, ἐν τοῖς ἡτο ἡτο ὁ Πολύβιος, ἀπήγθησαν εἰς Ῥώμην, ἐνθα ἐπὶ 17 ἔτη ἐκρατήθησαν ὡς ὅμηροι· μόλις δ' ἐν ἔτει 151 π. Χ. μετ' ἐπανειλημένας παρακλήσεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας τριακοσίους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἡ ἐπάνοδος δ' αὕτη τῶν τριακοσίων καὶ αἱ κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀφηγήσεις αὐτῶν παρώξυναν, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐτι μαζίλλον τὸ κατὰ τῆς Ῥώμης μῖσος τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐτιμώρησαν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Εύμενη, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐταπείνωσαν τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Δ'. Καὶ τὸν μὲν Εύμενη, διηθεώρησαν φίλον ὑποπτον, ἐτιμώρησαν ἀφαιρέσαντες παρ' αὐτοῦ

τὴν Παμφυλίαν· τὸν δὲ Ἀντίοχον ἐταπείνωσαν διατάξαντες αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὸν πρὸς τὴν Αἴγυπτον πόλεμον.

§ 34. Τρίτος μακεδονικὸς πόλεμος. — "Αλωσίς τῆς Κορίνθου. — Υποταγὴ τῆς Ἑλλάδος.

Δὲν εἶχον παρέλθη ἀπὸ τῆς ἐν Πύδνῃ μάχης εἰμὶ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔτη, ὅπότε τολμητίας τις ἀνήρ, Ἄνδρισκος καλούμενος καὶ ἐκ τῆς Μυσίας καταχόμενος, ἐπωφελθεὶς ἐκ τῆς ὄμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον, διεκήρυξεν ἄνα τὴν Μακεδονίαν, ὅτι ἡτούσιος τοῦ Περσέως καὶ ὀνομάζετο Φίλιππος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ Ψευδοφίλιππος κοινῶς καλεῖται. Ταῦτα δὲ διεκήρυξες ὁ ἀνὴρ οὗτος δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλὰ ἐπωφελθεὶς ἐκ τῆς κατὰ τῶν Ρωμαίων ἐπικρατούσης ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν δυσαρεσκείας κατορθώνει μετ' οὐ πολὺ νὰ καταστῇ βροτελεὺς ἀπάσης τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ ἐνώσῃ μετ' αὐτῆς καὶ τὴν Θεσσαλίαν (150 π. Χ.). Ἀλλὰ τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Ψευδοφίλιππου ἐπήνεγκεν ὄλεθριάτατα ἀποτελέσματα οὐ μόνον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ νίκην τινὰ ἀναξίαν λόγου ἡττηθεὶς ἐν Πύδνῃ ὑπὸ τοῦ πραίτωρος Κοίντου Καικιλίου Μετέλλου, τοῦ ἐπονομασθέντος Μακεδονικοῦ, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπεστάλη εἰς Ρώμην δέσμιος, ἡ δὲ Μακεδονία ὑποταγεῖσα εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐγένετο ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία (148 π. Χ.).

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας ὁ πραίτωρ Μέτελλος διεταχθῇ ὑπὸ τῆς συγκλήτου νὰ διευθυνθῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι οἱ Ἀχαιοὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Ρωμαίων εἶχον κηρύξει τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον. Εἰσβαλὼν δὲ οἱ Μέτελλος εἰς τὴν Ἑλλάδα συνῆψε (τῷ 147 π. Χ.) πεισματώδη πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς μάχην παρὰ τὴν Σκαρρειαν (πόλιν τῆς Λοκρίδος, ἡτὶς δὲν σώζεται σήμερον, διότι κατεστράφη ὑπὸ πληημμύρας). Κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην πλεῖστοι μὲν τῶν Ἀχαιῶν ἔπεσον, ὑπὲρ τοὺς χιλίους συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτῶν Κριτόλαος (εἰς τῶν 300) ἐγένετο ἄφαντος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν Ἀχαιῶν τὴν στρατηγίαν

αὐτῶν ἀνέλαβεν ὁ Δίξιος (εἰς τῶν 300), ὅστις ὑποχωρήσας παρετάχθη εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ό δὲ Μέτελλος, ἀφ' οὗ διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Θήραις, ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ προέτεινεν εἰρήνην ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ νὰ περιορισθῶσιν οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὰς κυρίως ἀχαικὰς πόλεις καὶ νὰ μὴ ζητῶσι νὰ περιλάβωσιν ἐν τῇ ἀχαικῇ συμπολιτείᾳ καὶ ἄλλας πόλεις, ἤτοι τὴν Σπάρτην, τὴν Κόρινθον, τὸ Ἀργος καὶ ἄλλας. 'Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὐταὶ τοῦ Μετέλλου ἀπεριφθησαν ὑπὸ τῆς ἐν Κορίνθῳ συνελθούσης νέας συνόδου τῶν ὅμοσπόνδων πόλεων. 'Ἐν φ' δ' ἔγινοντο ταῦτα, φθάνει ἐξ Ἰταλίας (146 π. Χ.) μετ' ἄλλου στρατοῦ ὁ Ἀρωματίος ὑπατος Λευκίος Μόμυιος καὶ, ἀφ' οὗ ἀπέστειλε τὸν Μέτελλον εἰς Μακεδονίαν, συνάπτει ἐν Λευκοπέτρᾳ παρὰ τὴν Κόρινθον μάχην, καθ' ἥν κατετρόπωσε τοὺς Ἀχαιούς.

Μετὰ τὴν μάχην ταῦτην ὁ μὲν Δίξιος ἀπελπισθεὶς ἔφυγεν εἰς Μεγχαλόπολιν, ὅπου ἡγετοκόνησε πιὰν δηλητήριον, ἀφ' οὗ προγουμένως ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του, διότι ἐφοβήθη μήπως αἰχμαλωτισθῇ αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀρωματίων· οἱ δὲ νικηθέντες Ἑλληνες κατέφυγον εἰς Κόρινθον, τὴν δ' ἐπιούσαν μετὰ τῶν πλειστῶν Κορινθίων κατέλιπον αὐτὴν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς δικφόρους τῆς Πελοποννήσου πόλεις. Οἱ δὲ ὡμὸς καὶ ἀγροτίκος Μόμυιος ὄρμήσας κατὰ τῆς Κορίνθου καὶ κυριεύσας αὐτὴν τοὺς μὲν ὄλιγους ἀνδρας, οὓς εὑρεν ἐν τῇ πόλει, ἐφόνευσε, τὰς δὲ γυναικας καὶ τοὺς παῖδας ἐξηνδράποδισε, τὰ δὲ λαμπρότατα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης μετεκόμισεν εἰς Ἀρωμήν καὶ τελευταῖον ἐπυρπόλησε τὴν λαχμπρὰν πόλιν, ἐν τῇ ὅποιᾳ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ αἱ τέχναι τὰ μέγιστα εἴχον ἀναπτυχθῆ. Τοσοῦτον ἀπαίδευτος καὶ ἀγροτίκος ἦτο ὁ ὡμὸς Μόμυιος, ὥστε λέγεται ὅτι εἰς τοὺς μετακομίζοντας εἰς Ἀρωμήν τὰ ἀγάλματα καὶ λοιπὰ ἀριστοτεχνήματα τῆς Κορίνθου εἶπε «προσέχετε νὰ μὴ θραύσητε αὐτά, διότι θὰ ὑποχρεωθῆτε νὰ κατασκευάσητε ἄλλα τοιαῦτα». Ἐνόμιζε δηλαδὴ ὁ ἀπαίδευτος οὗτος ἀνήρ ὅτι τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα κατασκευάζονται μεθ' ὅσης εὔκολίχς αἱ πλινθοὶ ἢ οἱ κέραμοι.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμυιος περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον κατεκρήμνισε τὰ τείχη τῶν πόλεων, ὅσαι μετέσχον τοῦ πολέμου, καὶ

ἀφώπλισε τοὺς κατοίκους. Ὁλίγον δ' ἔπειτα ἥλθον ἐκ Πρώμης δέκα
ἄνδρες ἀπεσταλμένοι πρὸς τακτοποίησιν τῶν Ἑλληνικῶν πρα-
γμάτων. Πανταχοῦ τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα κατηργήθησαν
καὶ ἡ ἔξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν. Ἡ
Ἐλλὰς ἀπασα ὕψειλε τοῦ λοιποῦ νὰ πληρώνῃ φόρου εἰς τὴν Πρώμην
οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἥδενχατο νὰ ἔχῃ ἀκίνητον κτῆμα ἐκτὸς
τῶν ὅριων τῆς κατοικίας του. Ἀπασα δὲ ἡ Κορινθία ἐγένετο κτῆσις
ῥωμαϊκή. Τοιουτορόπως λοιπὸν διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορινθίου ἡ
ἀρχαία Ἐλλὰς ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν της μετονομασθεῖσα βραδύ-
τερον (20 π. Χ.) Ἀχαΐα.

§ 35. Τοίτος καρχηδονικὸς πόλεμος.

Ἡ Καρχηδὼν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πο-
λέμου ἀπολαύσουσα εἰρήνης ἡρχισε πάλιν νὰ εὐημερῇ διὰ τῆς παγ-
κοσμίου αὐτῆς ἐμπορίας. Ἄλλ' ἡ εὐημερία αὕτη τῆς Καρχηδόνος
ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου αὐτῆς, διότι ἡ Πρώμη
καὶ οὐδένα τρόπον ἥδενχατο ν' ἀνεχθῆ τὴν ἀντίπαλόν της ταύτην
πόλιν εὐημεροῦσαν. Ἡδη λοιπὸν ἡ Πρώμη δὲν ἔζητει πλέον ἄλλο
τι εἰμὴ ἀφορμὴν πρὸς τελείαν καταστροφὴν τῆς ἀντιζήλου ταύτης
πόλεως· ὅργανον δὲ πρὸς παροχὴν τῆς ἀφορμῆς ταύτης ἐγένετο δ
βασιλεὺς τῆς Νομαδικῆς Μασσανάσσου, διὸ ἡ Πρώμη εἶχε ταξι
παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Καρχηδόνος, ὅπως ἐπιτηρῇ καὶ ἐνοχλῇ αὐτήν.

Ο βασιλεὺς οὗτος ἐπερειδόμενος εἰς τὴν φιλίαν τῶν Πρωμαίων
ἐτόλμησε μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἀννίθου νὰ καταλάβῃ τμῆμα τῆς
καρχηδονικῆς χώρας συνορεῦον πρὸς τὸ βασίλειόν του. Ἐγ τῇ περι-
στάσει δὲ ταύτη cι Καρχηδόνις μὴ δυνάμενοι κατὰ τὴν συνθήκην
νὰ ἐπιχειρήσωσι πόλεμον ἀγεύ τῆς ἀδείας τῆς Πρώμης, ὑπέβαλον
τὰ κατὰ τοῦ Μασσανάσσου παράπονα εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν σύγκλητον,
ἄλλ' ἡ σύγκλητος ἀπέδωκε τὸ δίκαιον εἰς τὸν ἀδικήσαντα φίλον
της. Μετά τινα ἔτη ὁ Μασσανάσσος θρασύτερος καναστὰς κατέ-
λαβεν ἄλλο τμῆμα τῆς καρχηδονικῆς χώρας, ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ σύγ-
κλητος ἀπεδέχθη νὰ ἔξετάσῃ τὰ νέα ταῦτα κατὰ τοῦ Μασσανάσσου
παράπονα τῶν Καρχηδόνιων ἀποστέλλουσα εἰς Καρχηδόνα πρε-
σβείαν, ἡς ἤγειτο δ ἀμείλικτος τῶν Καρχηδονίων ἐχθρὸς Μάρκος

Πόρκιος Κάτων (174 π. Χ.). Ἐλθὼν δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς Καρχηδόνα καὶ ιδὼν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως τοσοῦτον ἔξεπλάγη, ὡστε οὐ μόνον ἐδικαιώσετο τὸν Μασσανάσσον, ἀλλὰ καὶ παρώτρυνεν αὐτὸν εἰς ἔξακολούθησιν τοῦ ἀρπακτικοῦ του ἔργου. Ἐκτοτε δὲ ὁ Κάτων ἐπονελθὼν εἰς Ρώμην δὲν ἐποιεῖται ἀπὸ τοῦ νὰ ζητῇ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος· μάλιστα δὲ λέγεται ὅτι διάκις ωμίλει ἐν τῇ συγκλήτῳ περὶ ὑποθέσεώς τινος ἐτελείωντος λόγον του λέγων «Γνωμοδοτῶ δὲ ὅτι ἡ Καρχηδὼν πρέπει νὰ καταστραφῇ» (ceterum censeo Carthaginem esse delendam). Πρὸς δὲ τούτοις λέγουσιν, ὅτι ήμέρχη τινὰ ἐν τῇ συγκλήτῳ ἐπικαλύπτων τὸ σῶμα του διὰ τῆς τηβέννου ἐπίτηδες ἔρριψε χαρικὶ σύκα καρχηδονικά. «Οτε δὲ οἱ συγκλητικοὶ εἶδον αὐτὰ καὶ τὰ ἔθικύματα διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὥραιότητα, «Ἡ χώρα, εἶπεν, ή φέρουσα τοιαῦτα σύκα τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχει τῆς Ρώμης».

Οὕτως εἴχον τὰ πράγματα, δόποτε ὁ πλεονέκτης Μασσανάσσος τὸ τρίτον κατὰ τῆς καρχηδονικῆς χώρας ἐπιδραμών κατέλαβε τὴν καρχηδονικὴν πόλιν Ὀρόσκοπα. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ οἱ Καρχηδόνιοι ἔξαντλήσαντες τὴν ὑπομονήν των καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐλπίσωσι δικαιοσύνην παρὰ τῆς ὁμοιοτέτου ἀνέθηκαν πᾶσαν ἐλπίδα εἰς τὰς ιδίας των δυνάμεις. Εἰκοσιπεντακισχίλιοι λοιπὸν ἄνδρες φρονησάν πρὸς τὰ Ὀρόσκοπα κατὰ τοῦ Μασσανάσσου, ἀλλὰ μάχης γενομένης ὁ Μασσανάσσος ἀνεδείχθη νικητής (152 π. Χ.). Αὕτη δὲ ἡ ἐκστρατεία τῶν Καρχηδονίων, καίτοι ἀπέβη αὐτοῖς ὀλεθρία, ἐπειδὴ ἐγένετο ἔνευ τῆς ἀδείας τῆς ὁμοιοτέτου συγκλήτου, ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, ἣν ἔζητον οἱ Ρωμαῖοι πρὸς ἔναρξιν πολέμου. Οὕτω δὲ ἐτελείωσεν 149 π. Χ. ἡ ὁμοιοτέτος διέταξε τοὺς ὑπάτους Λεύκιον Μάρκιον Κηνωνίον καὶ Μάνιον Μαγνίλιον Νέπωτα ν' ἀποπλεύσωσιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν μετὰ 80 000 ὀπλιτῶν (149 π. Χ.).

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τῆς ἐκστρατείας ταύτης τῶν Ρωμαίων πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν κατέβαλον, ὅπως ἀποκρύσωσι θύελλαν τόσον μεγάλην. Πρὸς τοῦτο δὲ διὰ πρεσβείας ἀνήγγειλαν εἰς τὴν Ρώμην, ὅτι ἡσαν ἔτοιμοι νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἀπάσας τὰς διαταγὰς τῆς συγκλήτου· ἡ δὲ σύγκλητος ἀφ' ἐνὸς

μὲν ὑπεσχέθη εἰς τοὺς πρέσβεις ἐπιεικεῖς ὄρους, ἐὰν οἱ Καρχηδόνιοι παραδώσωσι τῇ Ρώμῃ τριακοσίους δύμήρους καὶ ὑπακούσωσι καθόλου εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ὑπάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρήγγειλε κρυφίως εἰς τοὺς ἐν Σικελίᾳ εὑρισκομένους ὑπάτους νὰ μὴ ἀναστείλωσι τὸν πόλεμον πρὶν κατασκάψωσι τὴν Καρχηδόνα. Καὶ ἀπέστειλαν οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι τοὺς ζητηθέντας τριακοσίους δύμήρους πρὸς τοὺς ἐν Σικελίᾳ ὑπάτους, ἐδήλωσαν δ' αὐτοῖς ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπακούσωσιν εἰς πᾶσαν διαταγὴν των· οἱ δὲ ὑπάτοι παραλαβόντες τοὺς δύμήρους ἀπεκρίθησαν αὐτοῖς ὅτι τὰς διαταγὰς των θέλουσι δώσῃ ἐν Ἰτύκῃ. Καὶ ὅντας ἀποπλεύσαντες οἱ ὑπάτοι εἰς Ἰτύκην, ἤτις πρὸ μικροῦ ἔκουσίως εἶχεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς πρέσβεις ὅτι ἀπαιτοῦσι νὰ παραδώσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι πᾶσαν τὴν πολεμικὴν παρασκευὴν, ἤτοι ὅπλα, πλεῖα, καὶ μηχανάς. Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὑρέθέντες οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἥδυναντο εἰμὴν νὰ ὑπακούσωσι καὶ παρέδωκαν τὰ ζητηθέντα. Οὕτω δὲ δικχόσιαι χιλιάδες πανοπλιῶν μετ' ἀπειρούς πλήθης πολεμικῶν μηχανημάτων ἔκομίσθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ρωμαίων.

'Αλλ' ἐν φῷ οἱ ταλαιπωροὶ Καρχηδόνιοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ θυσία των αὐτῆς ἦτο ἡ τελευταία, αἰχμῆς δὲ ὑπάτος Κηνσωρίνος μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸν τῆς πόλεως ἀγγέλλει εἰς τοὺς πρέσβεις, ὅτι ἡ ὑστάτη διαταγὴ τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἦτο νὰ κατασκαφῇ ἡ πόλις, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι νὰ μετοικήσωσιν εἰς ἄλλο τι μέρος τῆς Ἀφρικῆς μεσόγειον, ἀπέχον τοῦ αἰγαίου 80 σταδίους, ἤτοι ὁδὸν τριῶν περίους ωρῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἀπάνθρωπος ἀπόφθοσις τοιαύτην, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἀγανάκτησιν ἔξήγειρε παρὰ τῷ καρχηδονικῷ λαῷ, ὃστε πάντες πλέον μιᾷ φωνῇ ἀνέκραξαν «πόλεμος». Καὶ ἡρχισαν παντες νὰ παρασκευάζωνται πυρετωδῶς καὶ νὰ προσφέρωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος πᾶν ὅ,τι ἔκαστος εἶχεν. Οὕτω δὲ ἐν ἀκαρεῖ πᾶσα ἡ πόλις, ἤτις ἡρίθμει ἐπτακοσίας χιλιάδας κατοίκων, μετεβλήθη εἰς μέγα πολεμικὸν ἔργαστήριον, ἐν τῷ ὅποιών νέοι τε καὶ γέροντες εἰργάζοντο νυχθμερόν. Καὶ μὴ νομίσῃ τις ὅτι μόνοι οἱ ἀνδρες εἰργάζοντο. Ἀδιακόπως εἰργάζοντο καὶ ούται αἱ γυναῖκες, αἵτινες καὶ προσέφερον οὐ μόνον τὰ κοσμήματά των, ἀλλὰ καὶ αὔτὴν τὴν

κόμην των πρὸς κατασκευὴν σχοινίων ἢ χορδῶν διὰ τὰ τόξα καὶ τοὺς καταπέλτας. Καὶ ἐπὶ τῇ ἑργασίᾳ των καὶ ταῖς θυσίαις των ταύταις ἀνδρες τε καὶ γυναικες ἡσθάνοντο εὐφροσύνην, διότι πάντα ταῦτα ἔπραττον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Καὶ δικαίως, διότι τί ἄλλο πολυτιμότερον καὶ προσφιλέστερον τῆς πατρίδος ὑπάρχει; Τέλος αἱ παρασκευαὶ τῶν Καρχηδονίων ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ συνετελέσθησαν.

Μετὰ τὴν συντέλεσιν τῶν παρασκευῶν τούτων οἱ Καρχηδόνιοι πλήρεις θάρρους ἀνέμενον πλέον τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ὑπατοὶ Κηνσωρῖνος καὶ Μανίλιος, οἵτινες σύδεμιαν κατὰ τῆς Καρχηδόνος ἐφόδον εἶχον εἰσέπι οὐ παρέλθη ὁ πρῶτος τῶν Καρχηδονίων παροξυσμός, ὅτε ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως, τοικύτην ἀντίστασιν εὔρον, ὥστε μετὰ πολλὰς ἐφόδους καὶ προσβολὰς ἡναγκασθησαν κακῶς ἔχοντες νὰ στρατοπεδεύσωσι μακρὰν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἐκ τοῦ στρατοπέδου δὲ τούτου δρυμώμενοι οἱ ὑπατοὶ ἐπεχείρουν νέας κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδους, ἀλλ' ἐν πάσαις ἀπετυγχανον· διοίας δ' ἀποτυγχίας ὑπέστησαν καὶ οἱ τούτους διαδεξάμενοι νέοι ὑπατοὶ. Ἐν τούτοις ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ στρατεύματι ὑπῆρχε νεκρός τις χιλίαρχος, ὅστις κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην τῆς Καρχηδόνος καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἐφόδους οὐ μόνον ἐπεδειξατο μεγίστην ἀνδρείαν, ἀλλὰ καὶ ἔσωσε πολλάκις διὰ τῆς στρατηγικῆς του ικανότητος τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα κινδυνεύοντα νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων. Ὁ γενναῖος καὶ στρατηγικὸς οὗτος χιλίαρχος ἦτο ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, υἱὸς τοῦ νικήσαντος τὸν Περσέα Αἰμιλίου Παύλου, θετὸς δὲ υἱὸς τοῦ πρεσβυτέρου τῶν υἱῶν τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἡδη λοιπὸν μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ἐκτιμῶν τὴν ικανότητα τοῦ Σκιπίωνος ἐξέλεξεν αὐτὸν ὑπατον, καίτοι δὲν εἶχεν οὔτος τὴν πρὸς τοῦτο νόμιμον ἡλικίαν, καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

Ἀναλαβὼν ὁ Σκιπίων τὴν στρατηγίαν καὶ ἀποκαταστήσας τὴν ἐκλελυμένην πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ προέβη ἀμέσως εἰς τὸν διὰ προχωμάτων καὶ χαρακωμάτων ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως

κατά τε ξηρὰν καὶ κατά θάλασσαν. Τέλος δὲ μετὰ πολιορκίαν ἐνὸς ἔτους τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα κατώρθωσαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Καρχηδόνα· οὕτω δ' ὁ Σκιπίων ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως (146 π. X.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων οἱ Καρχηδόνιοι ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν ἀντιτάσσοντες ἐνόσουν νὰ διεκδικήσωσι τὸ ἴερὸν τῆς πατρίδος ἔδαφος σπιθαμῆν πρὸς σπιθαμῆν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ ἦξ ἡμέρας ἡρωϊκῶς ἐμάχοντο ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως· τρεῖς δὲ ὁδοὶ ἀγουσαι ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐπληρώθησαν πτωμάτων. Τέλος δὲ ἀγών περιωρίσθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἰδρυμένος ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Κατὰ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐπελθὼν ὁ Σκιπίων ὑπεσχέθη νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς ἐκείνων, σῖτινες ἥθελον παραδοθῆ. Καὶ ὄντως πεντηκοντακισχίλιοι παραδοθέντες ἐσώθησαν· μεταξὺ δὲ τούτων ἦτο καὶ ὁ Καρχηδόνιος Ἀσδρούβας. Τὸν στρατηγὸν δὲ τοῦτον ἀπὸ τῆς στέγης τοῦ Ἀσκληπιείου ἴδουσα ἡ σύζυγός του κλίνοντα τὸ γόνυ πρὸ τοῦ Σκιπίωνος, πρῶτον μὲν ἐξύνθετεν αὐτόν, ἐπειτα δὲ ἐρρίφθη μετὰ τῶν υἱῶν της εἰς τὰς φλόγας, αἴτινες ἥδη κατεβίθρωσκον τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Εἶχον δὲ βάλη πῦρ εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ μετ' ὅλιγον ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φλόγας αὐτοῦ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτόμολοι, σῖτινες δὲν ἤδυναντο νὰ ἐλπίσωσιν ἔλεος παρὰ τοῦ αὐστηροῦ Σκιπίωνος. Καὶ ἐν φαῦτα ἐγίνοντο ἐν τῇ ἀκροπόλει, πανταχοῦ τῆς πόλεως κατὰ διαταγὴν τοῦ Σκιπίωνος εὑχε τεθῆ πῦρ. Ἡ πυρκαϊὰ δὲ αὕτη ἐπὶ δέκα καὶ ἐπτὰ ἡμέρας διαρκέσασα μετέβαλε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην πόλιν εἰς ἐρείπια, ἀτινα ἐκάλυπτον χιλιάδας πτωμάτων. Καιομένης δὲ τῆς πόλεως, λέγεται ὅτι ὁ Σκιπίων συνεκινήθη μέχρι δικρύων καὶ ἡκούσθη ἐπαναλαμβάνων μετὰ βαθείας μελαγχολίας τοὺς ὅμηρικοὺς ἐκείνους στίχους, δι' ὧν δὲ "Ἐκτωρ προσανήγειλε τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος του Τρωᾶδος.

«ἔσσεται ἡμαρ, δτ' ἀν ποτ' ὀλώλῃ "Ιλιος ἱρή
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐϋμελήτῳ Πριάμοιο.»

'Αφ' οὐ συνετέλεσθη ἡ καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος, ἡ σύγκλητος ἀπέστειλεν εἰς Ἀφρικὴν δέκα ἐπιτρόπους, ὅπως διαρρυθμίσωσι τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν. Οἱ δὲ ἐπιτρόποι οὗτοι πρῶτον

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ)

μὲν διὰ φρικτῶν ἀρῶν κατεδίκασαν εἰς αἰωνίαν ἐρήμωσιν τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὐ ἔκειτο ἡ Καρχηδόν, δεύτερον δὲ πᾶσαν τὴν καρχηδονικὴν χώραν κατέστησαν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν· τὴν ἐπαρχίαν δὲ ταῦτην, ἡς πρωτεύουσαν ὦρισαν τὴν Ἰτύκην, ὧνόμασαν Ἀφρικήν. Μετὰ τὴν διαρροήθυμισιν δὲ ταῦτην τῆς καρχηδονικῆς χώρας ἐπιστρέψας ὁ Σκιπίων εἰς τὴν Ρώμην ἐτέλεσε θρίαμβον λαμπρότατον καὶ ἐπιμήθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐπονομασθεὶς Ἀφρικανὸς νεώτερος.

'Ολίγον δὲ μετὰ ταῦτα οἱ Ρωμαῖοι κατέβησαν τὰ πολλάκις ἐπαναστατήσαντα τὸ Ιθηρικὰ ἔθνη τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἰσπανίας. Ἐν τέλει δέ, ὡλαθείσης ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ τῆς εἰς τὰ βόρεια κειμένης ὄχυρᾶς πόλεως Νομαντίας (133 π. Χ.), κατέστησαν οἱ Ρωμαῖοι κύριοι ὅλης τῆς Ἰσπανίας, ἥν καὶ μετέβησαν εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος ὁ Γ' ἀποθανὼν ἀφήκε τὸ βασιλεῖον του εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ βασιλεῖον δ' ἔκεινο αὐξηθὲν μετεβλήθη εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ἥτις ὡνομάσθη Ἀσία. Οὕτω λοιπὸν ἐντὸς δέκα καὶ πέντε μόνον ἔτῶν (148–133 π. Χ.) οἱ Ρωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς Μακεδονίας, τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς καρχηδονικῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ κατέστησαν αὐτὰς ἐπαρχίας ῥωμαϊκάς.

§ 36. Τὰ ἀρχαιότατα πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ρωμαίων.

'Απὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι εἰς οὐδεμίαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν εἶχον ἐπιδιθῆ. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου ἐλθόντες εἰς ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ γνωρίσαντες τοὺς μεγαλους θησαυροὺς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἥρχισαν ν' ἀναπτύσσωσι πνευματικὰ προϊόντα ἔχοντες ὡς πρότυπα τὰ Ἑλληνικὰ πνευματικὰ ἔργα. Τὰ ἐπισημότερα δὲ πνευματικὰ προϊόντα τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταῦτην ἦσαν ποιήματα· οἱ δὲ ἐπισημότεροι ποιηταὶ ἦσαν οἱ ἔξης:

1) Ο Λιθίος Ἀνδρόνικος, "Ἐλλην ἐκ Τάραντος, ἀκμάσας περὶ τὸ ἔτος 240 π. Χ. Οὗτος ἐν νεαρῷ ἡλικίᾳ ἦλθεν εἰς Ρώμην ὡς δοῦλος Λιθίου τινός, ἔπειτα δὲ ἀπελευθερωθεὶς ἐζη διδάσκων τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὸ χάριν τῶν μαθητῶν μετέφρασε λατινιστὶ τὴν Ὁμήρου Ὀδύσσειαν. Προσέτι δὲ ὁ Ἀνδρόνικός οὗτος ἐγνώρισεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ ἑλληνικὸν δρᾶμα διασκευάσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου Ἑλληνικὰς τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας λατινιστί.

2) Ο Γναῖος Ναῖθιος, ἐκ Καμπανίας, ἀκμάσας περὶ τὸ 230 π. Χ. Οὗτος ἐποίησε τραγῳδίας τινάς καὶ κωμῳδίας, ἔτι δὲ καὶ ποίημα τι, δι' οὗ ἐξέμυνησε τὸν πρῶτον καρχηδονικὸν πόλεμον.

3) Ο Κοῖτος Ἐννιος, ἐκ Καλαθρίας, γεννηθεὶς τῷ 239 καὶ ἀποθανὼν τῷ 169 π. Χ. Οὗτος ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πρῶτος ἑθνικὸς ποιητὴς αὐτῶν, ιδίως δὲ ἐνεκα τοῦ ποιήματος αὐτοῦ τῶν Χρονικῶν (Annales), περιλαμβανόντων εἰς 18 βιβλία τὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Ο αὐτὸς δὲ ἐποίησε καὶ τραγῳδίας τινάς, ἔτι δὲ καὶ κωμῳδίας.

4) Ο Τίτος Μάκκιος Ηλαῦτος, ἐκ Σαρδίνης τῆς Ὁμερικῆς, γεννηθεὶς περὶ τὸ ἔτος 254 καὶ ἀποθανὼν περὶ τὸ 184 π. Χ. Οὗτος ἐποίησε κωμῳδίας, ω, μία περιεσώθη εἰς ἡμές.

5) Ο Πόπλιος Τερέντιος Ἀφερ, ἐκ Καρχηδόνος, γεννηθεὶς τῷ 185 καὶ ἀποθανὼν τῷ 159 π. Χ. Ο ἀνὴρ οὗτος ἦλθεν εἰς Ρώμην ὡς δοῦλος τοῦ συγκλητικοῦ Τερεντίου Λουκανοῦ, ἐγένετο δὲ ἐπισημότατος κωμῳδοποιός.

6) Ο Γάτιος Λουκίλιος, ἐκ Καμπανίας, γεννηθεὶς περὶ τὸ 148 καὶ ἀποθανὼν τῷ 103 π. Χ. Ο ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ ποώτος μορφώσας τὴν ῥωμαϊκὴν σατυρικὴν ποίησιν.

Δογογράφοι δὲ καὶ καλλιτέχναι Ρωμαῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀξιούχογεν δὲν ὑπῆρξαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΓΡΑΚΧΩΝ ΣΤΑΣΕΩΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(133-30 π. Χ.). -

§ 37. Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς ὁμοιαικῆς πολιτείας πρὸ τῶν Γράκχων.

Οἱ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔξωτερικοὶ πόλεμοι τῶν Ἀρι-
μαίων ὑπῆρξαν πολλοῦ λόγου ἄξιοι, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἄξιατο
λόγου εἶναι αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι καὶ ταραχαὶ, αἵτινες ἐπήγα-
γον δεινοτάτους ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἐγκαθί-
δρυσιν τῆς μοναρχίας. Αἱ ταραχαὶ δ' αὗται διαφέρουσιν οὐσιωδῶς
τῶν πάλαι ποτὲ γενομένων ἐν Ἀριμῃ ταραχῇ, διότι τότε μὲν
προέκειτο περὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἐν φῷ νῦν πρόκειται περὶ¹
κακοδαιμονίας τῶν πολιτῶν προελθούσης ἐκ τῆς συσσωρεύσεως
τοῦ πλούτου εἰς ὅλιγους μόνον ἀνδρας.

Γνωρίζομεν ἡδη ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 300 π. Χ. ἐπῆλθεν ἔξισωσις
τῶν ἐν Ἀριμῃ δύο τάξεων, ἡτοι τῶν πατρικίων καὶ πλεβήνων, ἐκ
τῆς ἔξισώσεως δὲ ταύτης ἐπαυσαν πλέον αἱ μεταξὺ τῶν δύο τού-
των τάξεων ἕριδες. Ἀλλ' ἡδη ἔνεκα τῶν μακρῶν καὶ ἀδιαλείπτων
πολέμων καὶ τῶν ἔκτεταμένων κτήσεων τῆς Ἀριμης ἐπῆλθε νέον
κακὸν ἐν Ἀριμῃ. Ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων δηλαδὴ πολέμων ἡ μέση
τάξις τῶν πολιτῶν, ἡτοι οἱ ἀρχαῖοι πλεβήνοι, ἐκ τῆς ὥποιας ἐστρα-
τολογοῦντο οἱ λεγεῶνες, εἴχε περιέλθη εἰς οἰκονομικὴν καχεζίαν.
Ἐν φῷ δὲ ἐν τοιαύτῃ θέσει διετέλει ἡ μέση τάξις, οἱ εἰς τὰς δια-
φόρους ἐπαρχίας ἀποστελλόμενοι διοικηταί, οἵτινες κατήγοντο συνή-
θως ἔξι ἐπιφανῶν οἰκων, ἐπανερχόμενοι πάμπλουτοι εἰς τὴν Ἀριμην
καὶ εύρισκοντες τοὺς τῆς μέσης τάξεως πολίτας ἐν χρηματικῇ ἀπο-
ρίᾳ ἡγόραζον παρ' αὐτῶν τὰ ἀγροτικὰ κτήματά των καὶ ἐκαλ-

λιέργουν αὐτὰ σύχι διὰ πτωχῶν πολιτῶν, ἀλλὰ διὰ δούλων, σῖτινες καὶ ὄλιγοδαπανώτεροι ἥσαν καὶ εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν δὲν ὑπεβάλλοντο. Οὕτω λοιπὸν σὺν τῷ χρόνῳ πάντα τὰ ἀγροτικὰ κτήματα τῶν τῆς μέσης τάξεως πολιτῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας ὄλιγῶν πλουσίων, οἵτινες ἐκκλοῦντο εὐγενεῖς (nobiles). ἡ δὲ μέση τάξις, ἣτοι ἡ τάξις τῶν κτηματικῶν, ἐξέλιπε μεταβληθεῖσα εἰς συρφετὸν ἀποτελούμενον ἐξ ἀργῶν καὶ ἀπόρων πολιτῶν, οἵτινες ἔζων λαμβάνοντες σῖτον μὲν παρὰ τῆς πολιτείας, χρήματα δὲ παρὰ τῶν πλουσίων, εἰς οὓς κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας ἐπώλουν τὰς ψήφους των. Κατ' ἀκολουθίαν φιλοπατρία, πειθορχία καὶ αὐστηρότης τῶν ἀρχαίων ἥθων δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν Ῥώμῃ, ἀπελπιστικὴ δὲ διαφθορὰ εἰσήχθη ἐν αὐτῇ. Οὕτω δ' εἶχον τὰ πράγματα, διπότε σωτήρες τοῦ τεταπεινωμένου ἐκείνου δωματικοῦ λαοῦ ἀνεφάνησαν οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι, Τιβέριος καὶ Γαϊός.

§ 38. Καταγωγὴ καὶ ἀνατροφὴ τῶν Γράκχων.

Οι ἀδελφοὶ Γράκχοι, Τιβέριος καὶ Γαϊός, κατήγοντο ἐκ πατρὸς μὲν τοῦ Τιβέριου Σεμπρωνίου Γράκχου, μητέρα δὲ εἶχον τὴν μεγάθυμον καὶ πεπαιδευμένην Κορνηλίαν, θυγατέρα τοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου. Ὁ πατήρ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν Τιβέριος Σεμπρώνιος Γράκχος, δοτις ἐχρημάτισε δήμαρχος, βπατος δἰς καὶ τιμητής, διεκρίθη οὐ μόνον ἐπὶ φιλοπατρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μεγάλῃ φιλανθρωπίᾳ, τιμιότητι καὶ χρηστότητι. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν Κορνηλία, ἣτις εἶχε λάθη μόρφωσιν ἔξοχον, ὑπὸ τοσούτων ἀρετῶν ἐκοσμεῖτο, ὥστε ἐθεωρεῖτο μοναδικὸν παραδειγμα γυναικείας ἀρετῆς. Ἐν νεαρῷ ἡλικίᾳ ἡ Κορνηλία ἀπώλεσε τὸν σύζυγόν της. Ἐκτοτε ώς μόνον μέλημα ἐν τῷ βίῳ της οὐδὲν ἀλλο εἶχεν εἰμὴ τὴν λαμπρὰν ἀνατροφὴν τῶν οἰῶν της Τιβέριου καὶ Γαϊοῦ καὶ τῆς θυγατρός της Σεμπρωνίας, ἣν μετὰ ταῦτα ἔδωκε σύζυγον εἰς τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον. Τόσον δὲ μεγάθυμος ἦτο ἡ γυνὴ αὕτη καὶ τόσην ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ συζύγου της καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της, ὥστε, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἐζητήθη εἰς γάλον παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κυρήνης Πτολεμαίου τοῦ Ζ', ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν ταύτην. Καὶ

ἀφωσιώθη ὀλοψύχως εἰς τὴν λαμπρὰν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της. Ἐπὶ τῇ λαμπρῷ δὲ ταύτῃ ἀνατροφῇ, ἣν ἐδιδεν εἰς αὐτά, τοσοῦτον ἡ ἔξοχος αὔτη μήτηρ ὑπερηφανεύετο, ὥστε, ὅτε ἐπιφανῆς τις γυνὴ ἐκ Καρπανίας καταγομένη καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Κορνηλίας ἔστησεν οὐρανόμενη ἐξήτησε νὰ ἴδη τὰ κοσμήματα τῆς σίκογενείας τῶν Γράκχων, ἡ Κορνηλία λαβοῦσα τοὺς κατ' ἔκεινην τὴν στιγμὴν προσελθόντας δύο υἱούς της εἶπεν «ἰδού τὰ κοσμήματα τοῦ οἴκου μου». Καὶ ταῦτα λέγουσα ἡ ὑπερήφανος αὔτη μήτηρ οὐδὲν ὑπερβολικὸν ἔλεγε, διότι ὄντως οἱ υἱοί της διὰ τῆς ἔξοχου ἀνατροφῆς, ἦν παρ' αὐτῆς ἐλάχιστον, ἐν νεαρῷ εἰσέτι ἡλικίᾳ εἶχον καταστῆ μεναδικὰ παραδείγματα ἀρετῆς καὶ παιδείας. Ἐπὶ τῇ ἀρετῇ δὲ ταύτῃ καὶ τῇ παιδείᾳ τῶν νεαρῶν υἱῶν της σεμνυνομένη ἡ φιλόστοργος Κορνηλία δὲν ἀνέμενε πλέον ἀλλο τι εἰμὴ νὰ ἴδη τὰ τέκνα της μεγαλουργοῦντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τιμῶντα τὸ ὄνομα τοῦ οἴκου της. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ πολλάκις ἔλεγεν ὅτι ὁ μόνος πόθος αὐτῆς ἦτο νὰ ἐπέλθῃ καριός, καθ' ὃν νὰ καλῆται οὐχὶ θυγάτηρ καὶ πενθερὰ τῶν Σκιπιώνων, ἀλλὰ μήτηρ τῶν Γράκχων. Καὶ δὲν ἔθραψυνε νὰ ἐπέλθῃ ὁ καριός οὗτος, καθ' ὃν ἔξεπληρώθη ὁ πόθος της· ἀλλ' ἡ ἐκπλήρωσίς αὕτη ἔμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὴν δάκρυα πικρὰ καὶ πένθος ἀτελεύτητον.

§ 39. Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν δύο Γράκχων καὶ ἡ ἔξ αὐτῶν ἐπελθοῦσα στάσις ἐν Τρώμη.

Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι διὰ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πλούτου εἰς ὄλιγους μόνον ἀνδρας ἡ ἐν Τρώμῃ μέσην τάξις τῶν πολιτῶν ἐξέλιπε μεταβληθεῖσα εἰς συρφετὸν ἀποτελούμενον ἐκ πολιτῶν ἀργῶν καὶ ἀπόρων. Οὕτω δὲ εἶχον τὰ πράγματα, ὅποτε ὁ Τιβέριος Γράκχος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ θεραπεύσῃ τὸν διαφθαρέντα ἐκείνον τῆς Τρώμης λαὸν παρέχων εἰς αὐτὸν κτῆσιν καὶ ἐργασίαν. Ο θυρραλέος δηλαδὴ οὗτος ἀνήρ, ἀφ' οὐ κατώρθωσε νὰ ἐκλεχθῇ δῆμαρχος (133 π. Χ.), προέτεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν νόμου περὶ ἀναδασμοῦ τῆς χώρας σχεδὸν ὅμοιον πρὸς τὸν περιπεσόντα εἰς ἀχρηστίαν Λικίνιον νόμον· διὰ τοῦ νόμου δὲ τούτου ἀφ' ἐνὸς μὲν ὠρίζετο, ὅτι οὐδεὶς τῶν πολιτῶν ἤδυνατο νὰ κατέχῃ

πλείονα τῶν 500 πλέθρων δημοσίας γῆς δι' ἔχυτὸν καὶ πλείονα τῶν 250 πλέθρων δι' ἔκαστον τῶν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του ἀρρένων τέχνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειθάλλετο νὰ δικαιεμηθῶσιν εἰς τοὺς ἀπόρους καὶ ἀκτήμονας τῶν πολιτῶν πάντες οἱ πλεονάζοντες ἀγροὶ καὶ πάντα τὰ χρήματα, ἅτινα διὰ διαθήκης ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος ὁ Γ' κατέλιπεν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ρωμαίων. Καὶ ναὶ μὲν εἰς τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Τίθερίου ἀντεστησαν οἱ συγκλητικοὶ καὶ πάντες ἐν γένει οἱ πλούσιοι καὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τινὰ χρόνον νὰ ματαιώσωσι τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προταθέντος τούτου νόμου δελεᾶσαντες τὸν δήμαρχον Ὁκτάβιον, διστις ἐματαίωσε τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου διὰ τῆς λέξεως ἐνισταμαι (veto). ἀλλ' ἐπὶ τέλους οὐδὲν οὔτοι κατώρθωσαν, διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Τίθερίου ὁ ἐνιστάμενος δήμαρχος ἀπεπέμψθη τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὃ δὲ νόμος ἐπεψηφίσθη. Μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν δὲ τοῦ νόμου τούτου οἱ συγκλητικοὶ καὶ πάντες ἐν γένει οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ταξιν τῶν εὐγενῶν βαρέως φέροντες τὴν ζημιὰν καὶ τὴν ταπείνωσιν, ἥν ὑπέστησαν, ἐξύφρανταν κατὰ τοῦ Τίθερίου συγωμοσίαν τέλος δὲ καθ' ἥν ἡμέραν ἐνηργεῖτο ἐν Καπιτωλίῳ νέα δημαρχικὴ ἐκλογὴ, κατὰ τὴν διοιαν ὁ Τίθεριος πάντως ἦθελεν ἐκλεγθῆ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος, πάντες οὔτοι οἱ κατὰ τοῦ Τίθερίου συνομόσαντες διηγειρχν κατ' αὐτοῦ στάσιν καὶ κατώρθωσαν ἐν τῇ στάσει ταύτη νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν καὶ περὶ τοὺς τριακοσίους τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Πάντων δὲ τούτων τὰ πτώματα μετὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ Τίθερίου ἔρριψαν εἰς τὸν Τίθεριν¹.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Τίθερίου ἐξελέχθη δήμαρχος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάϊος Γράχχος (123 π. Χ.). Ο ἀνὴρ οὔτος θέλων οὐ μόνον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν δύναμιν τῶν συγκλητικῶν καὶ τῆς ταξεως τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θανάτον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπετέθη κατὰ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν εὐγενῶν πικρότερον τοῦ Τίθερίου. Καὶ πρῶτον μὲν ἀγνενέωσε τὸν περὶ

¹ Μετὰ τέσσαρα ἔτη, ὅστερον ἀπέθανε καὶ ὁ τοῦ Τίθερίου γαμβρὸς Σχιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος, δολοφονηθεὶς ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του (129 π. Χ.).

χώρας νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐπειτα δὲ προυκάλεσε διαφόρους ἄλλους νόμους, ὃν κυριώτεροι ήσαν δύο, ἣτοι 1) ὁ περὶ σιτοδοσίας νόμος, καθ' ὃν πᾶς πολίτης ἡδύνατο νὰ λαμβάνῃ ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ δημοσίου τὸν ἀναγκαῖον κατὰ μῆνα σῖτου, πληρώνων τὸ ἔκτον τῆς ἀγοραίας τιμῆς αὐτοῦ, καὶ 2) ὁ στρατιωτικὸς νόμος, δι' οὗ ἀπηγορεύετο ἡ εἰς τὸν στρατὸν κατάταξις νεανιῶν μὴ ἔχοντων συμπεπληρωμένον τὸ δέκατον ἔθδομον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἐπειδόλλοντο δὲ εἰς τὴν πολιτείαν αἱ δικασταὶ τοῦ ἴματισμοῦ τῶν στρατιωτῶν, αἵτινες μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐκράτουντο ἀπὸ τοῦ μισθοῦ αὐτῶν. Ἐκ τῶν νόμων δὲ τούτων τόσην πολιτικὴν δύναμιν ἀπέκτησεν ὁ Γάιος, ὥστε αὐτὸς μὲν ἐξελέχθη καὶ πάλιν δημαρχὸς διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ὁ δὲ φίλος του Γάιος Φάνιος ἐξελέχθη ὑπατος.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δημαρχίας του ὁ Γάιος (122 π. Χ.) προσέβαλε τοὺς συγχλητικοὺς πικρότερον ἔτι ἢ ἄχρι τοῦδε, προτείνας νόμον, δι' οὗ διετάσσετο νὰ λαμβάνωνται οἱ δικασταὶ τῶν πολιτικῶν ἐγκλημάτων ἐκ τῷ ἵππῳ καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν συγχλητικῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος προέτεινε καὶ τὸν συμμαχικὸν λεγόμενον νόμον, δι' οὗ ὥριζετο νὰ παρχωρηθῶσιν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους τὰ δικαιώματα τοῦ ῥωμαίου πολίτου, προσέτι δὲ ὑπέβαλε καὶ τὸν περὶ ἀποικιῶν νόμον, δι' οὗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὥριζετο νὰ ἰδρυθῇ ἀποικία ἐπὶ τοῦ χώρου, ὅπου ποτὲ ὑφίστατο ἡ Κρητικὴδῶν καὶ νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἀποικία αὕτη Ἡραία (Junonia). Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων νόμων δὲ μὲν συμμαχικός, ὅστις καὶ δυσηρέστησε τὸν τε ὄχλον τῆς Ρώμης καὶ αὐτὸν τὸν ὑπατὸν Φάνιον, ἀπερρίφθη, ὁ δὲ περὶ ἰδρύσεως τῆς ἀποικίας Ἡραίας ἐψηφίσθη· ἐγένετο δὲ ἀποδεκτὸς ὁ τελευταῖος οὗτος νόμος, διότι οἱ τε συγχλητικοὶ καὶ πάντες ἐν γένει οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀσμένως ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν ταῦτην, πιστεύοντες ὅτι διὰ τοῦ νόμου τούτου ἤθελον κατορθώσῃ νὰ ζημιωθῇ αὐτὸς οὗτος ὁ Γάιος. Καὶ ὄντως κατώρθωσαν ὅτι ἐπειθύμουν. Ἐξελέχθη δηλαδὴ ὁ Γάιος εἰς τῶν τριῶν ἀνδρῶν τῶν μελλόντων νὰ διευθετήσωσι κατὰ χώραν τὰ τῆς ἀποικίας Ἡραίας καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀφρικήν, ἔνθα καὶ διέτριψεν ἐπὶ 70 ἡμέρας. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διαστῆμα

τῆς ἀπουσίας τοῦ Γαῖου πάντες οἱ ἐν Πρώμῃ ἔχθροι του, ἔχοντες ὑπὲρ ἔχυτῶν τὸν δῆμαρχον Διβιον Δροῦσον προέτειναν διὰ τοῦ δημάρχου τούτου εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν προτάσεις δημοτικωτέρας τῶν τοῦ Γαῖου· διὰ τῶν προτάσεων δὲ τούτων, ὃς μετὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαῖου ἐπερψυχάσσοντο νὰ καταργήσωσι, κατώρθωσαν νὰ ἐλαττώσωσι τὴν πρὸς τὸν Γαῖον ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Οὕτω δὲ ἐπανελθὼν ὁ Γαῖος εἰς Πρώμην καὶ ζητήσας τὴν δημαρχίαν καὶ διὰ τὸ τρίτον ἔτος δὲν ἤδυνηθη νὰ ἐπιτύχῃ. Τότε δ' οἱ ἔχθροι του μὴ ἀρκεσθέντες εἰς πάντα ταῦτα ἤρχισαν νὰ διαδίδωσιν δτὶ ἀπαίσιοι οἰωνοὶ εἶχον παρουσιασθῇ, διότι οἱ Πρωμαῖοι ἐσκόπουν νὰ ἴδρυσωσι τὴν Ἡράκλειαν ἐπὶ γῆς κατηραμένης διὰ τῶν διακόσεων δὲ τούτων ἐκφοβήσαντες τὸν δεισιδαίμονα λαὸν προέτειναν διὰ τοῦ δημάρχου Ρούφου τὴν ἀνάκλησιν τοῦ περὶ κτίσεως τῆς Ἡράκλειας νόμου. Καὶ συνῆλθεν ὁ λαὸς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, δῆπος ἀποφασίση περὶ τοῦ πρακτέου ἐκεῖ δὲ ἐσπευσε καὶ ὁ Γαῖος μετὰ τῶν φίλων του. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐδὲν ἐγένετο, διότι βροχῆς ὅχγδαίας πεσούσης διελύθησαν· τὴν δ' ἐπομένην ἔνεκ τυχίου τινὸς περιστατικοῦ ἐπῆλθεν αἴφνης σύγκρουσις μεταξὺ τῶν ὄπαδῶν τοῦ Γαῖου καὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, αὕτη δὲ ἡ σύγκρουσις ἐγένετο ἀφορμὴ στάσεως αἰματηρᾶς. Κατὰ τὴν στάσιν ταύτην διακόσιοι πεντήκοντα ἐκ τῶν ὄπαδῶν τοῦ Γαῖου ἐφονεύθησαν, τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Τίθεριν, αὐτὸς δ' οὗτος ὁ Γαῖος κακῶς ἔχων ἐτράπη εἰς φυγὴν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατέφυγεν οὗτος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ ιερὸν ἄλσος τῶν Ἐρινύων, τὸ κείμενον πέραν τοῦ Τίθερεως. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ καταφυγὼν εἶδεν δτὶ μετ' οὐ πολὺ ἥθελε συλληφθῆ, διότι οἱ διῶκται του ἐπλησίαζον ἥδη εἰς τὸ ἄλσος. Τότε λοιπὸν μὴ ἔχων τὶ νὰ πρᾶξῃ καὶ μὴ θέλων νὰ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἔχθρῶν του, διέταξεν ἔνα τῶν πιστῶν ὑπηρετῶν του ν' ἀποσφαξῃ αὐτὸν. (121 π. Χ.). Οὕτω δὲ οἱ διῶκται του, ὅτε μετ' ὀλίγον ἐφθασαν εἰς τὸ ἄλσος, εὔρον αὐτὸν νεκρόν, πλησίον δὲ τοῦ πτώματος αὐτοῦ εὔρον καὶ τὸ τοῦ δούλου, ὅστις ἥθέλησεν ἡρωικῶς νὰ συνακολουθήσῃ τὸν κύριον εἰς τὸν τάφον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαῖου ἡ σύγχλητος ἐπεχείρησε δι-

καστικὴν καταδίωξιν κατὰ τῶν ὄπαδῶν αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσε τρισχιλίους ἔξ αὐτῶν· ἕπειτα δὲ κατήργησε πάντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ τῶν Γράκχων διαπραχθέντα.

§ 40. Ἰουγουρθικὸς πόλεμος.

Μετ' ὅλιγα ἦτη ἀπὸ τῆς στάσεως τῶν Γράκχων ἐγένετο ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος. Ὁ πόλεμος οὗτος εἶναι ἀξιοσημείωτος ἐν τῇ ιστορίᾳ τῶν Ρωμαίων, διότι κατέδειξε τὴν διαφθορὰν τῆς ᾠμαϊκῆς ἀριστοκρατίας· συνέβη δὲ διὰ τὴν ἔξης αἰτίαν:

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μασσανάσσου ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν τῆς Νομαδικῆς ὁ ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν του ἐπιζήσας Μικίψας· οὗτος δὲ ἀποθνήσκων διήρεσε τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς· Ἀδέρβαλον καὶ Ἰέμψαλον καὶ τὸν ἀνεψιόν του Ἰουγούρθαν. Ἄλλ· ὁ Ἰουγούρθας, ὅστις ἦτο ἀνὴρ πονηρὸς καὶ ὥμος, θέλων νὰ ἀρξῃ τῆς ὅλης Νομαδικῆς φονεύει τὸν Ἰέμψαλον καὶ καταλημβάνει τὸ μερίδιον αὐτοῦ· ἕπειτα δὲ ἐπιτίθεται καὶ κατὰ τοῦ Ἀδερβάλου, ἀλλ’ οὗτος φεύγων τὸν κίνδυνον καταφεύγει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ζητεῖ τὴν προστασίαν τῆς συγκλήτου. Καὶ καὶ ἀρχὰς μὲν ἡ σύγκλητος παρέσχε τῷ Ἀδερβάλῳ εὐμενὴ ἀκρόσιν καὶ ὑπεσχεθη νὰ προστατεύσῃ αὐτόν, ἀλλὰ μετ' ὅλιγον μετέβαλε γνώμην, διότι οἱ πλείστοι τῶν συγκλητικῶν δελεασθέντες ἐκ τοῦ χρυσίου, ὅπερ ἀπέστειλεν αὐτοῖς ὁ Ἰουγούρθας, ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ Ἰουγούρθα. Τοιαῦται δὲ μάλιστα ὑπῆρξαν αἱ πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν εὐμενεῖς τῆς συγκλήτου διαθέσεις, ὥστε ἡ ἐκ συγκλητικῶν ἀποτελουμένη ἐπιτροπή, ἡτις ἀπεστάλη εἰς Ἀφρικήν, ἵνα διανείμῃ τὸ βασίλειον μεταξὺ τῶν δύο ἔξαδέλφων, ἀπένειμε τὸ ἄριστον τῆς χώρας εἰς τὸν Ἰουγούρθαν. Εἰς τὰς εὐμενεῖς δὲ ταύτας διαθέσεις τῆς συγκλήτου στηριζόμενος οὗτος κατέστη τόσον θρασύς, ὥστε μετ' ὅλιγον προσέβαλε πάλιν τὸν Ἀδερβάλον καὶ συλλαβών ἐφόνευσεν αὐτὸν (112 π. X.).

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀδερβάλου ἡ σύγκλητος οὐδόλως ἦτο διατεθειμένη νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἰουγούρθαν, διότι ὁ πονηρὸς οὗτος ἀνὴρ ἐφρόντιζε διὰ τοῦ χρυσίου νὰ ἔχῃ πάντοτε ὑπὲρ ἔαυτοῦ τοὺς πλείστους τῶν συγκλητικῶν. Ἄλλα μετ' ὅλιγον ὁ εὐθαρσὴς δή-

μαρχος Γάϊος Μέμμιος ἀπειλήσας τοὺς συγκλητικοὺς ὅτι ἥθελεν ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν δῆμον τὴν διαφθορὰν αὐτῶν, ἥναγκασεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὸν κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμον καὶ ν' ἀποστείλωσι κατ' αὐτοῦ τὸν ὑπατον Λεύκιον Καλπούρνιον Βηστίαν (111 π. X.) ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ ὑπατος οὗτος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα καὶ δωροδοκηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ παρέσχεν αὐτῷ εἰρήνην. Τότε λοιπὸν ὁ Μέμμιος παραστὰς ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἔκκλησίας κατέστησε φυνερὰ ὄλα τὰ αἰσχυντὰ τῆς ἀριστοκρατίας· οὕτω δὲ κατέρθωσε νὰ διαταχθῇ ἀνάκρισις καὶ νὰ προσκληθῇ εἰς Ῥώμην αὐτὸς ὁ Ἰουγούρθας, ἵνα ἔκβεση τὴν ὄλην ὑπόθεσιν ἐνώπιον τοῦ δήμου. Καὶ ἥλθεν ὁ Ἰουγούρθας εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλ' ὅτε ἐνεφρνίσθη εἰς τὴν ἔκκλησίαν καὶ διετάχθη ὑπὸ τοῦ Μεμμίου νὰ φανερώσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα, ἀλλος δῆμαρχος, ὁ Βαΐβιος, δωροδοκηθεὶς ἀφήρεσε παρ' αὐτοῦ τὸν λόγον. Οὕτω δὲ ὁ Ἰουγούρθας ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου. Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν του δὲ ταύτην ὁ πανοῦργος οὗτος ἀνήρ εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ὡμότητος καὶ θρασύτητος ἀφίκετο, ὥστε ἐτόλμησε νὰ δολοφονήσῃ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμη ἔντα τῶν ἔξιδέλφων του, ὅστις εἶχε μεταβῆναι αὐτόθι νὰ προτείνῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νομαδικῆς. Τοῦτο δὲ τὸ ἔγκλημα γενόμενον γνωστὸν ἀνὰ τὴν πόλιν τοιαύτην ἐντύπωσιν προυξένησεν εἰς πάντας, ὥστε ἡ σύγκλητος ἥναγκασθη νὰ ἐπιδείξῃ τὴν αὐστηρότητα ἔκείνην, ἦν ἀπήτει ἡ βαρεῖα κατὰ τῆς πολιτείας ὕδρις. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἥδυνατο νὰ τιμωρήσῃ αὐτόν, διότι καὶ ἡ ζωὴ του καὶ ἡ ἐλευθερία του ἦσαν ἔξησφαλισμέναι διὰ δημοσίας ἐγγυήσεως τῆς πολιτείας, ἔξεδίωξεν αὐτὸν ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ πάλιν τὸν πόλεμον (110 π. X.). Λέγεται δὲ ὅτι ἀπερχόμενος οὗτος τῆς πόλεως καὶ σικτίρων αὐτὴν διὰ τὴν διαφθορὰν τῆς εἶπεν «ὦ πόλις ὧντα, πόσον ταχέως ἥθελες ἀπολεσθῆ, ἂν εύρισκετό τις νὰ σε ἀγοράσῃ».

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰουγούρθα ἡ σύγκλητος ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ στρατὸν ὑπὸ τὸν ὑπατον Πιστούμιον Ἀλβίνον (110 π. X.). Ἀλλ' ὁ ἀποσταλεὶς οὗτος στρατὸς οὐ μόνον οὐδὲν κατέρθωσεν, ἀλλὰ καὶ ἥττήθη ἥτταν αἰσχράν, διότι ὁ ὑπατος, δωροδοκηθεὶς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Ἰουγούρθα δὲν διηρύθυνε τὰ τῆς μά-

χης καλῶς (109 π. Χ.). Μετὰ τὴν ἡτταν δὲ ταύτην ἡ σύγκλητος ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Ἰουγούρθικ τὸν συνετὸν καὶ δραστήριον ὑπατὸν Κοῖντον Καικίλιον Μέτελλον, ἀνεψιὸν τοῦ Μακεδονικοῦ, ἔχοντα μεθ' ἔχυτοῦ ὡς ὑποστράτηγον τὸν ἐκ ταπεινῆς οἰκογενείας καταγόμενον, ἀλλὰ περίφημον μετέπειτα γενόμενον Γάϊον Μάριον. Ἐπελθὼν δ' ὁ Μέτελλος εἰς Ἀφρικὴν καὶ λεηλατήσας πᾶσαν τὴν Νομαρχίαν ἡγάγκασεν ἐπὶ τέλους τὸν πονηρὸν Ἰουγούρθαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν πενθερὸν τοῦ Βόκχον, βρισιλέχ τῆς Μαυριτανίας. Πάντως δὲ ὁ Μέτελλος ἤθελε καταλύσῃ τὸν πόλεμον, ὃν ὁ Μάριος δὲν ἀπήρχετο εἰς Ῥώμην καὶ κατώρθωνε νὰ ἐκλεχθῇ ὑπατος καὶ ἀποστελῇ εἰς Ἀφρικὴν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Μετέλλου. Ἀναλαβὼν δ' ὁ Μάριος νὰ συνεχίσῃ τὸν κατὰ τοῦ Ἰουγούρθικ πόλεμον καὶ ἀποβιβασθεὶς εἰς Ἀφρικὴν συνῆψε κρατερὰν παρὰ τὴν Κίρταν μάχην, καθ' ἣν κατετρόπωσε, οὐ μόνον τὸν Ἰουγούρθαν ἀλλὰ καὶ τὸν Βόκχον. Μετὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ὁ ταμίας τοῦ Μαρίου Κορηνήλιος Σύλλας κατώρθωσε δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ τῷ Μαρίῳ τὸν Ἰουγούρθαν (106 π. Χ.). Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰουγούρθικ ἐληξεν ὁ πόλεμος, ὅστις διήρκεσε πέντε ἐν ὅλῳ ἔτη (111–106 π. Χ.). Μετὰ τὸ πέρας δὲ τοῦ πολέμου τούτου τὸ μὲν δυτικὸν μέρος τῆς Νομαρχίης παρέχωρήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς ἀμοιβὴ εἰς τὸν προδότην Βόκχον, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος ἐδόθη εἰς τὸν Νομάδα ἡγεμονίδην Γαύδαν. Οἱ δὲ Ἰουγούρθικ ἀπαχθεὶς εἰς Ῥώμην καὶ παρακολουθήσας δέσμιος τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου ἐρρίφθη ἐν τινὶ παρὰ τὸ Καπιτώλιον σκοτεινῇ φυλακῇ καὶ μετὰ ἐξ ἡμέρας ἀπεθάνεν ἐν αὐτῇ ἐξ ἀστίας.

§ 41. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Κιμβρούς καὶ Τεύτονας.

Ολίγον πρὸ τοῦ Ἰουγούρθικοῦ πολέμου, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 114 π. Χ., δύο βαρβάροι γερμανικοὶ λαοί, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, ἐζορμήσαντες ἐκ τῶν βορείων μερῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπιπεσόντες εἰς τὴν Γαλατίαν ἡπείλουν νὰ εισβάλωσιν εἰς τὴν Ἰτα-

λιαν. Τοὺς ἐπιδρομεῖς δὲ τούτους ἡ Ρώμη, καίτοι ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν ἀλλεπάλληλα στρατεύματα, δὲν ἔδυνήθη ν' ἀποχρούσῃ, πέντε δὲ ὑπατοὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐνικήθησαν μέχρι τοῦδε κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν ἀγρίων ἐκείνων στιφῶν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὑρισκόμενοι οἱ Ρωμαῖοι ἔστρεψαν τὰς ἐλπίδας των πρὸς τὸν ἐν τῇ Νομαδικῇ εὑρισκόμενον εἰσέτι Μάριον καὶ ἐκλέξαντες αὐτὸν πάλιν ὑπατον ἀνέθηκαν αὐτῷ τὴν στρατηγίαν. Καὶ ὅντως αἱ πρὸς τὸν Μάριον ἐλπίδες τῶν Ρωμαίων δὲν διεψεύσθησαν, διότι ὁ γενναῖος καὶ ἐπιτήδειος οὗτος στρατηγὸς ἐν ἔτει μὲν 102 κατενίκησε τοὺς Τεύτονας παρὰ τὰ Σέξτια ὕδατα, ἔξολοθρεύσας τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν, ἐν ἔτει δὲ 101 κατενίκησε τοὺς Κίμβρους παρὰ τὰς Βαρκέλλας τῆς ἀνω Ἰταλίας, αἰχμαλωτίσας ἔξηκοντακισχιλίους ἐξ αὐτῶν. Οὕτω δὲ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαρίου κατὰ τῶν βαρβάρων τούτων ὁ πόλεμος ἐπερατώθη. Καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα δὲ ταῦτα ἔτη (104 - 101) ὁ Μάριος διετήρησε τὸ ὑπατικὸν ἀξιωμα, διότι οἱ Ρωμαῖοι ἐκτιμῶντες τὴν στρατηγικὴν ικανότητα τοῦ Μαρίου ἔξελεγον αὐτὸν συνεχῶς ὑπατον, καίτοι ἀπηγορεύετο ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ ἐκλέγηται τις ὑπατος, ἐὰν δὲν ἦτο παρῶν τῆς παρόδου δέκα ἔτῶν ἀπὸ τῆς προηγουμένης ὑπατείας. Οὕτω δὲ ὁ Μάριος, συγκαταλεγομένης καὶ τῆς κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ Ἰουγουρθικοῦ πολέμου ὑπατείας του, ἀνεδείχθη μέχρι τοῦδε ὑπατος πεντάκις.

§ 42. Συμμαχία τοῦ Μαρίου μετὰ δημαγωγῶν. Ταπείνωσίς αὐτοῦ.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω νίκας ὁ Μάριος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην ἐτιμήθη μεγάλως ὄνομασθεὶς τρίτος θεμελιωτὴς τῆς Ρώμης. Ἐκ τῶν τιμῶν δὲ τούτων ὑπερφρονήσας ὁ ἀνὴρ συνέλαβε τὴν ἴδειν νὰ καταστῇ κύριος τῆς πολιτείας καταβάλλων τὴν δύναμιν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ καταλύων τὸ πολίτευμα. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ του ἥρξατο νὰ περιποιήται τὸν ὄχλον, προσέλαβε δὲ συμμάχους δύο ἀγρίους καὶ βιαίους δημαγωγούς, ἦτοι τὸν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δῆμυχρον Ἀπουλήιον Σατερνίνον καὶ τὸν Σερβίλιον

Γλαυκίαν. Ἐλλ' ἐν φ τοιαῦτα ἔφρόνει ὁ Μάριος, αἴφνης ἡμέραν τινά, καθ' ἥν ἐγίνοντο ὑπατικαὶ ἀρχαιτεσίαι, ὁ Σατερνῖνος, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσε ν' ἀναδείξῃ ὑπατὸν τὸν φίλον του Γλαυκίαν, φονεύει ἐν μέση ἀγορᾶς τὸν ἐπιτυχόντα κατὰ τὴν ἐκλογὴν ὑπατὸν Γάιον Μέμμιον. Τοῦτο δὲ τὸ ἔγκλημα τοῦ Σατερνίνου τοσοῦτον κατετάραξε καὶ ἐξώργισε τὴν τε σύγκλητον καὶ τὸν λαόν, ὥστε οἱ δύο οὗτοι δημαρχαγοὶ φοβηθέντες κατέψυγον μετὰ τῶν ὄπαδῶν των εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἐγ τῇ περιστάσει δὲ ταύτη ἡ συγκλητος διέταξε τὸν ὑπατὸν Μάριον νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν. Οὗτος δὲ μὴ δυνάμενος ν' ἀπειθήσῃ ἡναγκάσθη νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἄχρι τοῦδε φίλων καὶ συμπάχων αὐτοῦ καὶ δρμήσχας μετὰ στρατοῦ κατὰ τοῦ Καπιτωλίου ἐπολιόρκησεν αὐτούς· οὗτοι δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιταχθῶσι παρεδόθησαν μετ' οὐ πολὺ, τὸ δὲ ἐξηγριωμένον πλῆθος ἐφόνευσεν αὐτούς. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ Μάριος, ὅστις πάντοτε περιεφρονεῖτο ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν καὶ πάντων ἐν γένει τῶν ἀριστοκρατικῶν, περιεφρονήθη καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ παρηγήθη ἐπὶ τινα ἔτη τοῦ δημοσίου βίου καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐλπίζων νὰ παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς νέα ὁθλα μέλλοντα νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν παροῦσαν αὐτοῦ ταπείνωσιν. Ἀπολέσαντος δὲ τοῦ Μαρίου τὴν πολιτικὴν του δύναμιν καὶ ταπεινωθέντος, ωφελήθη τὰ μέγιστα ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Κορνήλιος Σύλλας, ὅστις προστάτο τῆς ἀριστοκρατίας.

§ 43. Συμμαχικὸς πόλεμος.

Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς νόμους πλήρην πολιτικὰ δικαιώματα εἶχον μόνον οἱ Ῥωμαῖοι· πάντες δ' οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας, καίτοι ὑπηρέτουν στρατιωτικῶς τὴν Ῥώμην καὶ εἶχον ἀπάσας ἐν γένει τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ πολίτου, δὲν εἶχον πλήρες τὸ τοῦ Ῥωμαϊού πολίτου δικαίωμα καὶ δὲν μετεῖχον τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἀλλ' ἔθεωρούντο μόνον ως σύμμαχοι τῆς Ῥώμης. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν πολὺ δικαίως οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἄλλο τι εἰμήν εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἥν ἦθελε χορηγηθῆναι αὐτούς ἡ ῥωμαϊκὴ ισοπολιτεία. Καὶ ἐπεχείρησε μέν, ως εἰδόμεν, ὁ Γάιος Γράκχος κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ δημαρχίαν νὰ χορηγήσῃ εἰς ὅλους τοὺς

'Ιταλούς συμμάχους τὰ δικαιώματα τοῦ Ρωμαίου πολίτου προτείνας τὸν συμμαχικὸν λεγόμενον νόμον, ἀλλ᾽ ἡ πρότασις αὕτη τοῦ Γράχου ἀπερρίφθη (122 π. X.). Ως νὰ μὴ ἥρκει δὲ ἡ ἀπόρριψις αὕτη τῆς προτάσεως τοῦ Γράχου, νόμοι αὐστηροὶ ἐξεδόθησαν ἔκτοτε, σῖτινες παρημπόδιζον τὴν καταγραφὴν Ἰταλῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ρωμαίων πολιτῶν. 'Εξεδόθησαν δὲ οἱ νόμοι οὗτοι, διότι ἐπίσημοι Ἰταλοὶ μετοικοῦντες εἰς τὴν Ρώμην κατέρθουν νὰ λαμβάνωσι τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου. 'Ἐν τούτοις καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ Ἰταλοὶ δὲν εἶχον ἀποβάλῃ τὴν ἐλπίδα, διὶ μετέλλε νὰ χορηγηθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ρωμαϊκὴ ισοπολιτεία.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, διότε οἱ ὑπατοὶ Λεύκιος Λικίνιος Κράτσος καὶ Κόϊντος Μούκιος Σκαιόλας κατέρθωσαν νὰ ἐκδοθῇ νόμος, δι' οὐ διεγράφοντο ἀπὸ τῶν καταλόγων τῶν πολιτῶν πάντες οἱ διαμένοντες ἐν Ρώμῃ Ἰταλοὶ (95 π. X.). Προέβησαν δὲ οἱ ὑπατοὶ εἰς τὸ διαβήμα τοῦτο, διότι ἥθελον νὰ περιποιηθῶσιν οὐ μόνον τοὺς ἀριστοκρατικοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸν ρωμαϊκὸν ὄχλον, ὅστις ἐμπορεύμενος τὰς ψήφους αὐτοῦ δὲν ἥθελε νὰ ἔχῃ συμμετόχους τοῦ κέρδους. 'Αλλὰ τὸ διαβήμα τοῦτο τῶν ὑπάτων, ὅπερ εὐηρέστησε τοὺς Ρωμαίους, ἦσχεν ὀλέθρια ἀποτελέσματα, διότι οἱ Ἰταλοὶ πεισθεῖντες ἥδη ὅτι οὐδεμίαν ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἐλπίδα ισοπολιτείας ἀπεφασισαν νὰ συνενωθῶσιν εἰς γενικὴν συμμαχίαν καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ρώμης πρὸς τοῦτο δὲ ἥρχισαν νὰ παρασκευαζῶνται πυρετωδῶς. Τέλος δέ, ἐν ᾧ ἐν τοιαυτῇ καταστάσει εύρισκοντο τὰ πράγματα, ἐκλέγεται μετὰ τριετίαν δῆμαρχος ἐν Ρώμῃ ὁ Μάρκος Λίβιος Δροῦσος, ὅστις ἥτο μὲν οὐδὲς τοῦ Μάρκου Λίβιου Δρούσου, τοῦ δημαρχοῦ δηλαχθῆ ἐκείνου τοῦ ἀντιπράξαντος εἰς τὸν Γάιον Γράχον, εἶχεν ὅμως ἀρχὰς πολὺ διαφόρους τῶν ἀρχῶν τοῦ πατρός του. 'Ο δῆμαρχος λοιπὸν οὗτος πρῶτον μὲν κατέρθωσε νὰ ψηφισθῶσι νόμοι τινές, δι' ὃν διωργανοῦντο τὰ δικαστήρια, ἐδίδοντο εἰς τοὺς πένητας σῖτος καὶ γαῖας καὶ ιδρύοντο νέαις ἀποικίαις ἔπειτα δὲ θέλων νὰ τελέσῃ ἕργον δικαιοσύνης καὶ νὰ προλαβῇ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἰταλῶν προέτεινεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν νὰ δοθῇ τὸ τοῦ Ρωμαίου πολίτου δικαίωμα εἰς πάντας ἐν γένει τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους (91 π. X.). 'Αλλ' ἡ

πρότασις αὕτη τοῦ Δρούσου τοσοῦτον ἔξωφγισε τοὺς ἀριστοχρατικούς, ὃστε οὗτοι οὐ μόνον ἀντέστησαν ἐρρωμένως εἰς τὴν ἐπιψήφισιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐδολεφόνησαν αὐτόν, μὴ ἀναλογισθέντες τὴν δημοτικότητα, ἣν εἶχεν οὗτος παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν ταύτην ἡ σύγκλητος καταργήσασα πάντας τοὺς προτάσει τοῦ δολοφονηθέντος δημαρχου ψηφισθέντας νόμους ἐνόμισεν, ὅτι ἀπολλάγη πάσης δημαργωγικῆς ἐνοχλήσεως καὶ ἔξησφαλισε τὴν ἡσυχίαν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι μεγάλως εἰς τοῦτο ἤπατάτο. Καὶ ὅντως ἤπατάτο, διότι ὁ θανάτος τοῦ Δρούσου γενόμενος γνωστὸς ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρξε μέγα σύνθημα γενικῆς ἀποστασίας τῶν συμμάχων. Πάντα δηλαδὴ τὰ ἵταλικὰ ἔθνη, πλὴν τῶν Λατίνων, Τυρρηνῶν, Ὀμβρών καὶ Γαλατῶν, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δρούσου εἶδον, ὅτι οὐδὲν εἶχον νὰ ἐπιζωσιν ἐν τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου καὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δήμου καὶ ὕφειλον πλέον νὰ διεκδικήσωσι τὸ δίκαιον διὰ τῶν ὅπλων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν χωρὶς ν' ἀφήσωσι νὰ παρέλθῃ καὶ ρίδης ὅρμῶσιν ἐπὶ τὰ ὅπλα, κηρύττουσι τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον καὶ ἀποφασίζουσι νὰ ἴδρυσωσι νέαν πολιτείαν, ἥτις ἐμελλε νὰ λαβῇ τὴν τάξιν τῆς ῥωμαϊκῆς (91 π. Χ.). Πρὸς ἐπίτευξιν μάλιστα τῆς ἀποφάσεώς των ταύτης ἐσχημάτισαν οἱ ἀποστάται δημοσπονδίαν, ἢς πρωτεύουσαν κατέστησαν τὸ Κορφίνιον μετονομάσαντες αὐτὸν Ἰταλικήν, καὶ ἀνέθηκαν τὴν μὲν διοίκησιν τῶν πραγμάτων εἰς βουλὴν συγκειμένην ἐκ 500 μελῶν, τὴν δὲ διεύθυνσιν τοῦ πολέμου εἰς δύο ὑπάτους. Οὕτω λοιπὸν ἥρχισεν ὁ κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμος τῶν Ἰταλῶν συμμάχων, ὅστις ἐκλήθη συμμαχικός διήρκεσε δ' ὁ πόλεμος οὗτος τρίχ ἔτη (91-88 π. Χ.) καὶ διεξήχθη ἐκατέρωθεν μετὰ πλείστης ἀνδρείας καὶ καρτερίας. Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον οἱ ῥωμαῖοι ἥθελον ὑποστῆ βεβαίαν καταστροφήν, ἐὰν ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος δὲν ἐνήργει μετὰ φρονήσεως. Ἡ ῥωμαϊκὴ δηλαδὴ σύγκλητος μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ πολέμου ίδουσα ὅτι τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἐνικῶντο ἔσπευσε νὰ χορηγήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ῥωμαίου πολίτου εἰς ὅλους ἐκείνους, οἵτινες δὲν εἶχον ἀποστάτηση: οὕτω δὲ κατώθωρσε νὰ σχηματίσῃ στρατεύματα ἀξιόμαχα ἐκ Λατίνων, Τυρρηνῶν, Ὀμβρών καὶ Γαλατῶν. Ἐπὶ τῶν

στρατευμάτων δὲ τούτων στηρίζομένη ἡ σύγκλητος ἡδυιήθη νὰ ἔξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, καθ' δν μετέσχον ὡς στρατηγοὶ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων πάντες οἱ ἐπίσημοι ἀνδρες τῆς ἐποχῆς ἔκεινης, ἵδιως δὲ ὁ Γάϊος Μάριος, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψθαι ἐξ Ἀσίας, ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Πομπηίου Γνάιος Πομπήιος Στράτῳ καὶ ὁ τοῦ Μαρίου ἀντίπαλος Κορνήλιος Σύλλας, ὅστις κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνεδείχθη στρατηγὸς ἐπιφανέστατος. Τέλος δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ τρίτου ἔτους ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος, καίτοι τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἐπανειλημένως ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους Ἰταλούς, εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, διότι νέος τις τῶν Ῥωμαίων ἐχθρὸς κατὰ τὸ ἔτος ἔκεινο παρουσιάσθη ἥτο δὲ οὔτος ὁ ἴσχυρὸς τοῦ Πλόντου βασιλεὺς Μιθράδατης. Πρὸς κατάπαυσιν λοιπὸν τοῦ πολέμου τοῦτου παρέσχεν ἡ σύγκλητος τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς ἔλευθέρους πολίτας τῆς Ἰταλίας. Οὕτω δὲ ἐπερχετόθη ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (τῷ 88 π. Χ.), καθ' δν τριακόσιαι μὲν χιλιάδες ἀνδρῶν ἐκατέρωθεν κατεστράφησαν, δλόκληροι δὲ χῶραι καὶ πόλεις ἡρημῶθησαν.

§ 44. Ἐμφύλιος πόλεμος Μαρίου καὶ Σύλλα.

Αἱ κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον ὑπηρεσίαι τοῦ Σύλλα ύπηρξαν τοιαῦται, ὡστε ἐν ἔτει 88 ὁ ἐπιφανὴς οὐτος στρατηγὸς ἔξελέχθη ὑπατος καὶ ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τοῦ κατὰ τοῦ Μιθράδατου ἀρξαμένου τότε πολέμου. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταῦτη ὁ Μάριος ἰδὼν ὅτι ἡ στρατηγία τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐπωφελοῦς ἔκεινου πολέμου ἀνετέθη εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ τοσοῦτον ἔξεμανη, ὡστε ἀπεφάσισε διὰ παντὸς μέσου νὰ κατορθώσῃ ν' ἀφιξιέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν. Πρὸς ἐπίτευξιν λοιπὸν τοῦ σκοποῦ του ἐπεκαλέσθη τὴν ἀρωγὴν τοῦ κατὰ τὸ ἔτος ἔκεινο δημάρχου Ποπλίου Σουλπίκιου Ρούφου, ύποσχετεῖς εἰς αὐτόν, ὅτι, ἢν ἥθελεν ἐπιτύχῃ νὰ λαβῇ τὴν στρατηγίαν, ἥθελε πληρώσῃ τὰ χρέον αὐτοῦ διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ θησυρῶν. Διὰ ταῦτης δὲ τῆς ύποσχέσεως κατώρθωσεν ὁ Μάριος ὅ, τι ἐπεθύμει. Διότι δὲ Σουλπίκιος κατάχρεως ὄν καὶ θέλων ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ βάρους τῶν χρεῶν οὐ μόνον ὑπεσχέθη φιλίαν καὶ βοή-

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ)

θειαν εἰς τὸν Μάριον, ἀλλὰ καὶ ἀφωσιώθη εἰς αὐτόν. Ἐκ τῆς ἀφοσιώσεως δὲ ταύτης ὁρμῶμενος ὁ δῆμαρχος οὗτος κατέρθωσε διὰ τοῦ φόβου καὶ τρόμου, διὸ ἐνέπνεεν εἰς τὴν πόλιν, νὰ ψηφισθῇ νόμος, δι' οὗ ἀφηρεῖτο ἡ στρατηγία ἀπὸ τοῦ ὑπάτου Σύλλα καὶ ἀνετίθετο εἰς τὸν Μάριον ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνθυπάτου. Εὔρισκετο δὲ τότε ὁ Σύλλας εἰς τὸ ἐν Νῷλῃ στρατόπεδόν του. Τοῦ νόμου δὲ τούτου ψηφισθέντος, ἀπέστειλεν ὁ Σουλπίκιος εἰς τὸ ἐν Νῷλῃ στρατόπεδον δύο χιλιάρχους, ὅπως παραλαβώσῃ παρὰ τοῦ Σύλλα τὴν στρατιὰν. Ἀλλὰ τότε συνέβη σκηνή, ἥν οὐδεὶς ἀνέμενεν. Οἱ στρατιῶται δηλαδὴ τοῦ Σύλλα, οἵτινες ἐλάτρευον τὸν στρατηγὸν τῶν, οὓς μόνον ἡρητίθησαν νὰ ἔγκατταλίπωσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν διὰ λιθων τοὺς δύο χιλιάρχους τοὺς κομισαντας τὸ δῆμαρχικὸν ἄγγελια· ἔπειτα δὲ ἀπήτησαν νὰ δοθητῶσιν εἰς τὴν Ἄρωμην, ὅπως ἐκδικήσωσι τὴν εἰς τὸν στρατηγὸν αὐτῶν γενομένην ὕδριν. Τότε λοιπὸν ὁ Σύλλας θέλων νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπικινδυνον τῇ πατρίδι του ὄχλοκρτίαν, ἢς ἡγεῖτο ὁ Μάριος, ὁ Σουλπίκιος καὶ ἄλλοι, ἀνεχώρησε μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἐν Νῷλῃς καὶ ὠρμήσεν εἰς τὴν Ἄρωμην. Οὕτω δὲ ἐγένετο ὁ πρῶτος τῶν Ἄρωμάνων ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' διὰ τοῦ Σύλλας κατετρόπωσε τοὺς ἀντιπάλους του. Ἐκ τῶν ἀντιπάλων δὲ τούτων τοῦ Σύλλα ὁ μὲν Σουλπίκιος συνελήφθη καὶ ἀθανατώθη, ὁ δὲ Μάριος ἐσώθη διὰ φυγῆς εἰς τὴν Ἀφρικήν. Τούτων δὲ γενομένων, ἀνεχώρησεν ὁ Σύλλας μετὰ τῶν στρατευμάτων του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθα ὁ Μιθραδάτης εἶχε συγκεντρώσῃ πλείστας στρατιώς.

§ 45. Πρῶτος μιθραδατικὸς πόλεμος.

Ο βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μιθραδάτης ὁ Σ', ὁ ἐπικαλούμενος Εὐπάτωρ, ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ συγκροτήσῃ ἴσχυράν ἀσιατικὴν μοναρχίαν, διναμένην ν' ἀντεπεξέλθῃ τελεσφόρως κατὰ τῶν Ἄρωμάνων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διαρκοῦντος εἰσέτι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου συμμαχήσας μετὰ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμήρου του Τιγράνου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Ἀρμενίας, κυριεύει ἐντὸς μικροῦ (τῷ 89 π. Χ.) τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Φρυγίαν, τὴν Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν Μικρὰν

Ασίαν καὶ κατατροπώνει τοὺς κατ' αὐτοῦ πεμφθέντας Ἀρωματίους στρατηγούς εῖτα δὲ (τῷ 88 π. Χ.) ὥφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως, ἦν οἱ κάτοικοι τῆς Μικρᾶς Ασίας εἰχον κατὰ τῶν αὐτόθι Ἀρωματίων διὰ τὰς καταπιέσεις, ὅς υπ' αὐτῶν ἐπασχον, διατάσσει ἐν ὠρισμένῃ ἡμέρᾳ τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἀρωματίων, ἀνερχομένων εἰς 80 000. Ἐπὶ τῇ σφαγῇ δὲ ταύτη τῶν Ἀρωματίων ὑπὸ τοσεύτου ἐνθουσιασμοῦ κατελήφθησαν οἱ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ασίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὡστε ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Μιθραδάτην πρέσβεις, ἵνα προσφωνήσωσιν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτήν. Ταῦτα δὲ πάντα διαπράξας ὁ Μιθραδάτης ὅρμησε μετὰ ταῦτα πρὸς τὰς νῆσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ κατέλαβεν αὐτάς, πλὴν τῆς Ρόδου· συγχρόνως δὲ ἀπέστειλε τὸν μὲν οἰνὸν του Ἀριεράθην μετὰ στρατοῦ εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν, τὸν δὲ ἄριστον τῶν στρατηγῶν του Ἀρχέλαον μετὰ πολλοῦ στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων καὶ πρῶτοι πάντων οἱ Ἀθηναῖοι συνεμάχησαν μετ' αὐτοῦ. Ἀπέστειλε δὲ ὁ Μιθραδάτης τοσαύτας στρατιὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐσκόπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν χώραν ταύτην ὡς γέφυραν, δι' ἣς ἔμελλε νὰ ἐπιτέσῃ κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀρωματίων ἐν αὐτῇ τῇ ἐστίᾳ των.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔχρι τοῦ 87 ἔτους προσωριμισθεὶς εἰς τὴν Ἡπειρον ὁ Σύλλας, ὅδηγῶν πέντε λεγεῶνας ὁρμαῖκοῦ στρατοῦ, ἦτοι περὶ τὰς 30 000 ἀνδρῶν.. Μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ τούτου προχωρήσας οὗτος φθάνει εἰς Βοιωτίαν, ἐνθι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι ὁ στρατηγὸς του Μιθραδάτου Ἀρχέλαος καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀρωματίων Ἀριστίων. Κατὰ τῶν στρατηγῶν δὲ τούτων ἐπιτεθεὶς ἐκδιώκει αὐτοὺς ἐκεῖθεν καὶ ἀναγκάζει τὸν μὲν Ἀριστίωνα νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀθήνας, τὸν δὲ Ἀρχέλαον νὰ κλεισθῇ ἐν Πειραιεῖ. Μετὰ ταῦτα προχωρήσας φθάνει εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐκεὶ δὲ διαιρέσας τὸν στρατόν του εἰς δύο μοίρας διὰ μὲν τῆς μιᾶς τῶν μοιρῶν τούτων πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας πολιορκεῖ τὸν Πειραιά. Ἐνταῦθα δέ, ἐν φένησχολεῖτο εἰς τὴν διπλὴν ἐκείνην πολιορκίαν, ἐκομίσθη εἰς αὐτὸν ἐκ Ἀρώμης ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Μάριος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀρώμην καὶ ἤνωθη μετὰ τοῦ ὑπά-

του Κίννα· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἀγγέλλεται εἰς αὐτὸν ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἀντίπαλοι του προέβησαν εἰς σφραγῖς κατὰ τῶν ὀπαδῶν· αὐτοῦ καὶ ἔχειροτόνησαν αὐτοὶ ἔχυτοὺς ὑπάτους διὰ τὸ ἐπόμενον· (86) ἔτος. Τέλος δὲ μετ' οὐ πολὺ κομίζεται εἰς αὐτὸν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Μάριος ἀπέθυνε κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἑβδόμης ταύτης ὑπατείας του, οἱ δὲ ὄπαδοι τοῦ Μαρίου κατώρθωσαν ν' ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτοῦ ἡ κατὰ τοῦ Μιθραδάτου στρατηγία καὶ ἀνατεθῆ εἰς τὸν ἀντὶ τοῦ Μαρίου ἐκλεγθέντα ὑπατον Λεύκιον Βαλέριον Φλάκκον, ὅστις καὶ ἐπλεεν ἥδη πρὸς τὴν ἀνατολήν, ὅπως καταπολεμήσῃ τὸν τε Μιθραδάτην καὶ αὐτὸν τὸν Σύλλαν. Ταῦτα δὲ πάντα μαθὼν ὁ Σύλλας δὲν ἀπεθαρρύνθη, ἀλλ' ἔξακολουθήσας τὰς δύο πολιορκίας γίνεται μετ' οὐ πολὺ κύριος τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰσελθών εἰς τὴν πόλιν διατάσσει μεγάλην τῶν κατοίκων σφραγὴν καὶ ἐν τέλει ἔξαναγκάζει τὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καταφυγόντα Ἀριστίωνα νὰ παραδοθῇ. Μετὰ ταῦτα στρέψει ἀπάσσας τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Πειραιῶς, διὸ εἶχεν ἐγκαταλίπην ὁ Ἀρχέλαος, καὶ μετ' οὐ πολὺ γίνεται κύριος τοῦ λαμπροῦ τούτου τῶν Ἀθηνῶν ἐπινείου καὶ πυρπολεῖ αὐτό.

Μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Πειραιῶς διηυθύνθη ὁ Σύλλας εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐνθα ἦσαν πιρατεταγμένοι οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μιθραδάτου Ἀρχέλαος καὶ Ταξιλῆς μετὰ 120 000 ἀνδρῶν. Φθάσας δ' ἐνταῦθα συνάπτει παρὰ τὴν Χαιρώνειαν φονικὴν πρὸς τοὺς πολεμίους μάχην καὶ ἀναδεικνύεται νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, καταστρέψας τὸν ἔχθρικὸν στρατόν, πλὴν δεκακισχιλίων, οὓς ὁ Ἀρχέλαος ὠδήγησε σώους εἰς Χαλκίδα. Μετ' ὅλιγον δὲ ὕστερον συνάπτει παρὰ τὸν Ὁρχομενὸν τῆς Βοιωτίας ἔλλην φονικὴν ὡσαύτως μάχην πρὸς νέαν μιθραδατικὴν στρατιάν, ἀποτελουμένην ἐξ 80 000 ἀνδρῶν καὶ στρατηγουμένην ὑπὸ τοῦ Δορυλάου. Καὶ κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ἀνεδείχθη νικητὴς πάλιν ὁ Σύλλας, ἡγμαλώτισε δὲ εἰκοσιπεντακισχιλίους ἄνδρας, οὓς καὶ ἔξηγονδραπόδισε.

Μετὰ τὰς νίκας ταύτας ὁ Σύλλας διαβάζει τὸν Ἐλλήσποντον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐνθα εὑρίσκετο καὶ τὸ ἀντίπαλον τῷ Σύλλᾳ ῥωμαϊκὸν στράτευμα τοῦ Φλάκκου, ὅπερ ἐστρατεγεῖτο ὑπὸ τοῦ φονεύσαντος τὸν Φλάκκον Ῥωμαίου ὑποστρατή-

γου Φιμερίου. Τὴν εἰσθολὴν δὲ ταύτην τοῦ Σύλλα μαθὼν ὁ Μιθραδάτης τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὅστε ἔσπευσε νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς αὐτὸν (84 π. Χ.). Διὰ τῆς συνθήκης δὲ ταύτης ὑπεχρεώθη ὁ Μιθραδάτης νὰ ἐγκαταλίπῃ τὰς κυριευθείσας χώρας, νὰ καταβάλῃ δισχίλια τάλαντα ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου καὶ νὰ παραδώσῃ ἔδομήκοντα ναῦς. Τῆς εἰρήνης δὲ ταύτης συνομολογηθείσης, διηγούνθη ὁ Σύλλας κατὰ τοῦ Φιμερίου, ἀλλὰ δὲν προέλαβε νὰ συνάψῃ μάχην, διότι ὁ Φιμερίας βλέπων ὅτι οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ηύτομόλουν πρὸς τὸν Σύλλαν ηύτοκτόνησε.

§ 46. Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα εἰς Ἰταλίαν.

Πόλεμοι αὐτοῦ κατὰ τῶν Μαριανῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μιθραδατικοῦ πολέμου ὁ Σύλλας ἀπέπλευσεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ 40 000 ἀνδρῶν, ὅλως αὐτῷ ἀφωσιωμένων καὶ καλῶς γεγυμνασμένων. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη σὶ ὑπατοὶ Κίννας καὶ Παπίριος Κάρβων ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀποβίτασιν αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον συναθροίσαντες ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἤγαγον αὐτὴν εἰς Ἀγκῶνα, σκοποῦντες νὰ διαπεραιωθῶσιν ἔκειθεν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ καταπολεμήσωσι τὸν Σύλλαν πρὸ τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποβιβάσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' αἴφνης ἔκει ἐν Ἀγκῶνι στασιάζουσιν οἱ στρατιῶται καὶ προφρασισθέντες ὅτι δὲν ἥθελον νὰ ἐπιχειρήσωσι πόλεμον κατὰ τῶν ἴδιων αὐτῶν συμπολιτῶν ἀρόνυνται νὰ ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Τότε δὲ ὁ μὲν Κίννας, ἐπειδὴ ἥθελησε νὰ ἐπιβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα διὰ τῆς βίας, ἐφορεύθη ὑπ' αὐτῶν ὁ δὲ συνύπατος αὐτοῦ Κάρβων, θέλων νὰ μὴ πάθῃ τὸ αὐτό, ἤγαγε τοὺς στρατιώτας τούτους εἰς Ἀρίμενον, ὑποσχόμενος ὅτι δὲν ἥθελεν ὅδηγήσῃ αὐτοὺς πέραν τῆς Ἰταλίας. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σύλλας ἔγειρε οὐδενὸς κωλύματος ἀπεβιβάσθη εἰς Βρεντήσιον (83 π. Χ.) ἔκει δὲ συνέρρευσαν πρὸς αὐτὸν πλεῖστοι τῶν ὄπαδῶν του, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος Πομπήιος μετὰ τριῶν λεγεώνων. Ἀναχωρήσας δ' ἔκειθεν ὁ Σύλλας φύγει εἰς τὴν Καμπανίαν, ἐνθα ἐστρατοπέδευσον δύο ὑπατικαὶ στρατιαι. Ἐκ τῶν στρατιῶν δὲ τούτων ἡ μὲν ὑπὸ τὸν ὑπατὸν Νωρβενὸν παρέμενε παρὰ τὴν Καπύην, ἡ δὲ ὑπὸ

τὸν ὅπατον Σκιπίωνα ὀλίγον περαιτέρω τῆς Καπύης. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐπιτίθεται ὁ Σύλλας κατὰ τοῦ Νωρβανοῦ καὶ κατανικῇ αὐτὸν ἔπειτα δὲ διευθύνεται κατὰ τοῦ Σκιπίωνος, ὃν λίαν πανούργως πείθει νὰ δεχθῇ ἀνακωχήν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς ἀνακωχῆς κατώρθωσεν ὁ Σύλλας νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν ὅλον τὸν στρατὸν τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ἀντίπαλος οὗτος ὅπατος ἀναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Σύλλαν.

Μετὰ τὰ δύο ταῦτα κατορθώματα ὁ Σύλλας ἦτο πλέον κύριος ἀπόστησης σχεδὸν τῆς κατω Ἰταλίας. Ἐν τούτοις ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις του ταῦταις δὲν ἤδυνατο νὰ ἐφησυχάζῃ, διότι ἡ Ἀρώμη καὶ πᾶσα ἡ λοιπὴ Ἰταλία ἦσαν μεσταὶ Μαριανῶν. Προυχώρει λοιπὸν πρὸς τὰ ἄνω πλήρης ἀνησυχίας. Προχωρῶν δὲ μανθάνει ὅτι ἔξελέχθησαν ὅπατοι οἱ Μαριανοὶ Κάρβων καὶ Μάριος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ περιφήμου Μαρίου, ὃν δὲ μὲν ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Τυρρηνίας καὶ Ὁμερικῆς, ὁ δὲ τὴν τοῦ Λατίου καὶ τῆς Ἀρώμης. Ταῦτα δὲ μαθῶν δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλὰ κατὰ μὲν τοῦ Κάρβωνος ἀποστέλλει ἄλλους στρατηγούς, σίτινες καὶ ἐνίκησαν αὐτὸν κατὰ δὲ τοῦ νεαροῦ Μαρίου ἐπέρχεται αὐτὸς οὗτος ὁ Σύλλας καὶ μετὰ λαμπρὰν νίκην ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Πραίνεστον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιτρέψει τὴν ἀλωσιν τῆς Πραίνεστον εἰς τὸν ὑποστράτηγόν του Ὁφέλλαν διηθύνθη πρὸς τὴν Ἀρώμην, ἥν καὶ κατέλαβεν ἔνευ ἀντιστάσεως, διότι οἱ ἐν αὐτῇ Μαριανοὶ εἶχον φύγη. Τέλος δὲ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀρώμης διηθύνθη πρὸς βορρᾶν κατὰ τοῦ Κάρβωνος, ὅστις ἦτο κύριος τῆς Τυρρηνίας καὶ διέθετεν εἰσέτι φοιβερὰς δυνάμεις. Κατανικήσας δὲ καὶ τοῦτον καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν στρατὸν του καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀφρικήν, ἐστράφη κατὰ τῶν Σκυνιτῶν καὶ Λευκανῶν, σίτινες ἔσπευδον εἰς Πραίνεστον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν φίλων αὐτῶν Μαριανῶν. Κατὰ τῆς στρατιᾶς δὲ ταῦτης, ἀποτελουμένης ἐξ 70 000 ἀνδρῶν, ἐπιτεθεὶς ὁ Σύλλας πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἀρώμης κατενίκησεν αὐτήν. Τῆς ἥττης δὲ ταῦτης τῶν Σκυνιτῶν καὶ Λευκανῶν γενομένης γνωστῆς ἐν Πραίνεστῳ, ὁ μὲν Μάριος ἀπελπισθεὶς ηὔτοκτόνησε, τὰ δὲ

στρατεύματα αὐτοῦ παρεδόθησαν εἰς τὸν Σύλλαν. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σύλλας μετὰ τὰς νίκας ταύτας ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Ἰταλίας (82 π. Χ.).

§ 47. Δικτατωρία τοῦ Σύλλα. — Θάνατος αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐν Πραινέστῳ στρατιωτῶν ὁ Σύλλας, ὅστις ἦτο πλέον κύριος ἀπάσης τῆς Ἰταλίας, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἀράβην ἀπεφάσισε νὰ ἔξολοθρεύσῃ πάντας τοὺς ἔχθρούς του καὶ νὰ στερεώσῃ ἀκλονήτως τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀριστοκρατίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον κατέτρισε τοὺς λεγομένους πίνακας τῶν προγραφῶν, ἐν οἷς ἐνέγραψε τὰ ὄνόματα πάντων ἐκείνων, οἵτινες ἔμελον νὰ φονευθῶσιν. Ἐφονεύθησαν δὲ διὰ τῶν προγραφῶν τούτων τοῦ Σύλλα ἐν τῇ Ἀράβῃ καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς Ἰταλίας πόλεσι πλειόνες τῶν 40 000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀθῷοι.

Μετὰ τὰς προγραφὰς ταύτας ὁ Σύλλας, ἐὰν ἤθελεν, ἤδυνατο βεβίως ν' ἀνακηρυχθῆ μονάρχης ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο φιλόδονος μᾶλλον ἢ φίλαρχος καὶ δὲν ἔθεώρει τὴν τιμὴν τῆς τυραννίδος ἀνταξίαν μεγάλων κόπων καὶ μεγάλης φροντίδος. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἥρκεσθη μόνον νὰ ἐπονομάσῃ ἐκυρωτὸν Εὐτυχῆ καὶ νὰ ἐκλεχθῇ δικτατωρ ἐπ' ἀριστον χρόνον. Γενόμενος δὲ δικτατωρ καὶ συγχροτήσας σωματοφυλακὴν ἐκ δεκακισχιλίων δούλων, οὓς κατέστησεν ἐλευθέρους πολίτας, προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν νέων νόμων, δι' ὧν περιώρισε τὴν δύναμιν τῶν δημάρχων καὶ ἐνισχύσε τὴν τῆς συγκλήτου. Μετὰ δὲ ταῦτα θέλων νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν καὶ νὰ ἔξοντάσῃ τὴν δημοκρατικὴν ἔξεδωκε νόμον, δι' οὓς πάσα μὲν ἡ περιουσία τῶν προγραφέντων ἐδημεύθη, πάντες δ' οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἀπεκλείοντο ὡς ἀτιμοὶ ἀπὸ παντὸς δημοσίου ἀξιώματος· ἐπειτα δὲ θέλων νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἐκυτοῦ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τῆς χώρας διένειμεν εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμήσαντας στρατιώτας τὰς γαίας ὀλοκλήρων πόλεων καὶ χωρῶν, ὅσαι εἶχον ἀναδειχθῆ πολέμιαι πρὸς αὐτόν. Τέλος δέ, ἀφ' οὓς διέπραξε πάντα, αἴφνης μετὰ δικτατωρίαν δύο ἐν ὅλῳ ἐτῶν παρητήθη τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τινὰ ἐν Καμπανίᾳ ἔζοχικὴν ἐπαυλιν (79 π. Χ.)· ἐκεῖ δὲ παραδοθεὶς εἰς

πάν είδος τρυφῆς προσεβλήθη ύπὸ ὁδυνηροτάτης νόσου, ἐκ τῆς ὅποιας τὸ ἀκόλουθον ἔτος ἀπέθανε (78 π. X.).

§ 48. Χαρακτὴρ τοῦ Πομποίου.

Ο Πομπόνιος κατὰ τοῦ Λεπίδου καὶ τοῦ Σερτωδίου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα διασημότατος ἀρχηγὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἐν Τρώμῃ ἐθεωρεῖτο ὁ περίφημος Γνάῖος Πομπόνιος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃστις ἦτο υἱὸς τοῦ Γνάῖου Πομποῦ Στρατιωνοῦ, ἐγεννήθη κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 106 π. X., εἶχε δὲ τοσαῦτα πλεονεκτήματα, ὡστε ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας ἥτο προσφιλῆς εἰς πάντας. Ἡτο δηλαδὴ ὡραῖος, ἀξιοπρεπῆς, σώφρων καὶ στρατηγικός, προσεφέρετο δὲ πρὸς πάντας φιλοφρόνως καὶ εὐγενῶς· τεσοῦτο δὲ χρηστοκόθηκες καὶ φιλαλήθης ἥτο, ὡστε πάντοτε κατώρθωνε διὰ τῆς γλυκείας του φωνῆς νὰ καταπειθῇ τοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἥτο καὶ λιτότατος καὶ ἐγκρατέστατος. Περὶ δὲ τῆς ἐγκρατείας του λέγεται τὸ ἔνδεικνυτό. "Οτε ἡμέραν τινὰ ἀσθενῶν δὲν εἶχεν ὅρεξιν νὰ φάγῃ, ὁ Ιατρὸς εἶπε πρὸς αὐτὸν νὰ φάγῃ κίχλαν. "Εσπευσαν λοιπὸν οἱ σικεῖοι του ν' ἀγοράσωσι τοιαύτην, ἀλλὰ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας των δὲν εὔρον, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους αἱ κίχλαι ἦσαν σπανιώταται. Ἐπειδὴ δέ τις παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦντος Πομποῦ ιστάμενος εἶπεν, ὅτι μόνος ὁ τρυφηλῶς ζῶν Λούκουλλος θὰ ἔχῃ κίχλας, διότι ἐτρεφε τοιαύτας καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ὁ Πομπόνιος ὑπολαβὼν εἶπε, «Καὶ λοιπόν, ἀν ὁ Λούκουλλος δὲν ἔζη τρυφηλῶς, ὁ Πομπόνιος δὲν θὰ ἔζη;» Ταῦτα δ' εἰπὼν ἀφῆκε τὸν Ιατρὸν νὰ λέγῃ καὶ ἔλαβεν ἄλλο τι ἔξι ἐκείνων, τὰ ὅποια εὐκόλως εὔρισκοντο.

Νεος ἔτι ὁν ὁ Πομπόνιος ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν τῆς ἀριστοκρατικῆς φατρίας. Συνταχθεὶς δὲ μετὰ τοῦ Σύλλα τοσοῦτο διεκρίθη κατὰ τοὺς πολέμους τοὺς γενομένους πρὸς τοὺς Μαριανούς, ὡστε, καίτοι ἥτο νεαρός, ἀπεστάλη ύπὸ τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἀφρικήν, ὅπως καταδιώξῃ τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας Μαριανούς. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του δὲ ταύτην τοιαύτην στρατηγικὴν δεινότητα ἐπέδειξεν, ὡστε, ὅτε ἐπανήρχετο εἰς Τρώμην,

ἐξῆλθεν ὁ Σύλλας πρὸς προϋπάντησιν αὐτοῦ καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸν «μέγαν Πομπήιον» (81 π. Χ.). Τέλος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα τοσοῦτον ἔξετιμήθη ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος διὰ τὴν στρατηγικήν του ικανότητα, ὥστε, ὅτε ἐν ἔτει 77 π. Χ. ὁ ὑπατος Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος θέλων ν' ἀνατρέψῃ τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα καὶ νὰ δῶσῃ δύναμιν εἰς τὸν λαὸν ὥρμησεν ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν "Αλπεων Γαλατίας μετὰ πολλοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Ρώμης, ὁ Πομπήιος ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ στρατηγός· κατώρθωσε δὲ διὰ τῆς στρατηγικότητός του νὰ κατασυντρίψῃ τὸν στρατὸν τοῦ Λεπίδου καὶ τοιουτορόπως νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν φήμην αὐτοῦ.

'Αφ' εὗ διὰ τοῦ Πομπηίου ἀπεσθήθη ὁ ἐκ τοῦ Λεπίδου κίνδυνος, ἡ ὁμαλικὴ σύγκλητος ἀπεφάσισε ν' ἀποκρούσῃ καὶ πᾶλιν διὰ τοῦ Πομπηίου νέον τινὰ κίνδυνον προερχόμενον ἐκ τοῦ Σερτωρίου. Ο διαπρεπῆς δηλαδὴ οὗτος Μαριανός, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρίου ἦτο ὁ ἐπιφανῆς ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, καταφυγὼν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατορθώσας διὰ τῶν εὐγενῶν τρόπων του καὶ τῆς στρατηγικῆς του ικανότητος νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἰσπανοὺς (80 π. Χ.) ἔδρυσεν ἐν Ἰσπανίᾳ νέαν σύγκλητον καὶ παρεσευαζέτο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Κατὰ τοῦ Σερτωρίου λοιπὸν τούτου ἀπέστειλεν ἡ ὁμαλικὴ σύγκλητος διαφόρους στρατηγούς, ἀλλὰ πάντες ἐνικήθησαν· τέλος δὲ ἀπέστειλε τὸν Πομπήιον, ἀλλὰ καὶ οὗτος μεθ' ὅλην τὴν στρατηγικήν του ικανότητα δὲν ἤδυνατο νὰ καταβαλῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν του. 'Αλλ' αἴφνης, ἐν ᾧ ὁ Πομπήιος ἤγων:ζετο, στρατηγός τις τοῦ Σερτωρίου, Περπέννας καλούμενος, συνομόσας μετὰ τινῶν φίλων του δολοφονεῖ τὸν Σερτώριον καὶ ἀνακηρύσσεται ἀρχιστράτηγος. Κατὰ τοῦ δολοφόνου λοιπὸν τούτου ἐπιτεθεὶς ὁ Πομπήιος νικᾷ αὐτὸν καὶ μάλιστα συλλαμβάνει αὐτὸν αἰχμάλωτον (72 π. Χ.). Οὗτος δὲ θέλων νὰ σωθῇ προσεπάθησε νὰ κατορθώσῃ τοῦτο δι' ἀνηθίκου μέσου. Πχρέδωκε δηλαδὴ εἰς τὸν Πομπήιον ἐπιστολὰς, ἀποσταλεῖσας πρὸς τὸν Σερτώριον ἐκ Ρώμης, ἐξ ὧν πολλοὶ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῶσι πρεδόται τῆς πατρίδος, διότι δι' αὐτῶν προέτρεπον οὗτοι τὸν Σερτώριον νὰ

μεταφέρη τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ ύπερήφανος Πομπήιος οὐ μόνον δὲν ἀνέγνωσε τὰς ἐπιστολὰς ἔκεινας, ἀλλὰ καὶ ἔρριψεν αὐτὰς ἀμέσως εἰς τὸ πῦρ· τὸν δὲ δολοφόνον ἔκεινον καὶ τοὺς συνενόχους του διέταξε νὰ φονεύσωσι.

§ 49. Δουλικὸς πόλεμος.

Δὲν εἶχε περατωθῆ ἐισέτι δὲ κατὰ τοῦ Σερτωρίου πόλεμος, ὅπότε μέγας κίνδυνος ἡπείλησε τὴν Ῥώμην καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν Ἰταλίαν ἔγειρα φοβερᾶς στάσεως τῶν δούλων. Ἐκ τῶν διεσπαρμένων δηλαδὴ ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν δούλων ύπηρχον πολλοί, οἵτινες ἀκούτες ἐγυμνάζοντο ὑπὸ τῶν κυρίων των εἰς τὴν σπαθικίαν καὶ μονομαχίαν, ἵνα μονομαχῶσιν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Ῥώμης πρὸς διασκέδασιν τῶν πολιτῶν. Ἡδη λοιπὸν ἐθδομήκοντα καὶ ὄκτω ἐκ τῶν μονομάχων τούτων ἀγανακτοῦντες διὰ τὴν ὀλεθρίαν αὐτῶν τύχην δραπετεύουσιν ἐκ τῆς ἐν Καπύη φυλακῆς των (73 π. Χ.) καὶ ἀναδειξαντες ἀρχηγὸν τὸν ἐκ Θράκης καταγόμενον ἔζοχον μονομάχον Σπάρτακον ἐλευθεροῦσι τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς κάτω Ἰταλίας κρατουμένους συναδέλφους των καὶ σπεύδουσι μετ' αὐτῶν πρὸς τὸν Οὔεσουβιον. Ἐκεῖ δὲ μετ' ὀλίγον συνηλθον καὶ ἄλλοι πολλοί δοῦλοι καὶ πλεῖστοι χωρικοὶ ἀποβλέποντες εἰς λάφυρα· οὕτω δ' ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 70 χιλιάδας. Μεθ' ὅλων λοιπὸν τούτων δρμήσας δὲ Σπάρτακος ἀπὸ τοῦ Οὔεσουβιον ἤρξατο νὰ λεηλατῇ τὴν Ἰταλίαν, ἐνίκησε δὲ πολλάκις τοὺς κατ' αὐτὸν πεμφθέντας ῥωμαϊκοὺς στρατοὺς καὶ ἡπειλει καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἤδυνατο οὗτος νὰ κατορθώσῃ μέγχ τι, διότι τὰ ἄγρια ἔκεινα στίφη, ὑφ' ὧν περιεστοιχίζετο, ἥσαν ἀνεπίδεκτα πειθαρχίας. Διὰ τοῦτο δ' ἐν τέλει εἰς μάχην τινὰ γενομένην ἐν Ἀπουλίᾳ (τῷ 71 π. Χ.) οὐ μόνον ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μάρκου Λιχινίου Κράσσου, ἀλλὰ καὶ ἐφονεύθη. Κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην, ἥτις ἐπήνεγκε καὶ τὸ τέλος τοῦ δουλικοῦ πολέμου, πεντακισχίλιοι μόνον κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι πρὸς τὰς Ἀλπεις· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἔχακισχίλιοι μὲν ἡχιαλωτίσθησαν καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων ἀνεσταυρώθησαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Καπύης εἰς Ῥώ-

μην, πάντες δ' οἱ λοιποὶ ἔπεσον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διαιφυγόντων πρὸς τὰς Ἀλπεις οὐδεὶς ἐν τέλει διεσώθη, διότι πάντας τούτους συναντήσας δὲ ἐξ Ἰσπανίας ἐπιστρέφων τότε Πομπήιος κατέστρεψεν αὐτούς.

§ 50. Ο Πουπήιος ἐν τῷ πειρατικῷ πόλεμῳ.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ δουλικοῦ πολέμου δὲ Πομπήιος καὶ δὲ Κράσσος ἐξελέχθησαν ὑπατοὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (70 π. Χ.). Δὲν εἶχε δὲ παρέλθη πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ὑπατείας των, ὅποτε νέα εὐκαιρία παρουσιάσθη εἰς τὸν Πομπήιον νὰ προσθέσῃ νέον τρόπαιον εἰς τὰ κατορθώματά του. Κατὰ τοὺς χρόνους δηλαδὴ ἐκείνους πλεῖστοι πειραταὶ δρυμώμενοι ἐκ τῶν παραλίων χωρῶν τῆς μεσημβρινῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ πολλῶν νήσων καὶ ἔχοντες ὑπὲρ τὰς χιλιαὶ πλοῖα διέσχιζον ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἐνέσπειρον πανταχοῦ φόβον καὶ τρόμον ἀρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες πάσας τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίας καὶ συλλαμβάνοντες αἷχμαλώτους, ὅπως λαμβάνωσι λύτρα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πειραταὶ οὗτοι ἐθρασύνθησαν τοσοῦτον, ὥστε ἐπέπλεον καὶ ἐλεηλάτουν καὶ τὰς μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ῥώμης παραλίας, ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ μακρὸν πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα (79-67 π. Χ.) ν' ἀποστείλωσι κατ' αὐτῶν τὸν ἔξοχώτερον στρατηγὸν καὶ νὰ χορηγήσωσιν εἰς αὐτὸν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν ἐπὶ τρία ἐπὶ πασῶν τῶν θαλασσῶν καὶ παραλίων μερῶν. Ως τοιοῦτον λοιπὸν ἐξέλεξαν τὸν Πομπήιον (τῷ 67 π. Χ.). Καὶ ἀληθῶς δὲ Πομπήιος δὲν διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν συμπολιτῶν του, διότι μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος ἐνήργησε τὸν κατὰ τῶν πειρατῶν πόλεμον, ὥστε ἐν διαστήματι τριῶν μόνον μηνῶν ἐκαθάρισε τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῶν πειρατῶν καὶ ἐκυρίευσεν ἀπάσας τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια αὐτῶν.

§ 51. Δεύτερος μιθοδαδατικὸς πόλεμος. Θρίαμβος τοῦ Πουπήιου.

Ο βασιλεὺς τοῦ Πόντου Μ. θραδάτης βαρέως φέρων τὴν ταπεινωσιν, ἦν εἶχεν ὑποστῆ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἐζήτει ἄλλο τε

εἰμὴ κατάλληλον περίστασιν, καθ' ἥν νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπανακτήσῃ τὰς ἀπολεσθείσας χώρας. Ἐν ἔτει λοιπὸν 74 π. Χ. ὡφελούμενος ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων, εἰς οὓς οἱ Ἀρμαῖοι ἦσαν περιπελεγμένοι, παραβιάζει τὴν μετά τοῦ Σύλλα γενομένην συνθήκην καὶ εἰσβιχλὼν εἰς τὴν Βιθυνίαν νικᾷ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Χαλκηδόνα τὸν εἰς ὑπεράσπισιν ταύτης ἐπελθόντα ὕπατον Αὐρήλιον Κότταν, ἔπειτα δὲ πολιορκεῖ καὶ τὴν εἰς τοὺς Ἀρμαίους ἀφωσιωμένην Κύζικον. Ἄλλ' ἐν φῷ δὲ Μιθραδάτης ἐποδιόρκει τὴν Κύζικον, φθάνει αἴφνης ὁ ἔμπειρος ὕπατος Δευκιος Λικίνιος Λούκουλλος, ὅστις λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Κυζίκου καταδιώκει τὸν Μιθραδάτην μέχρι τοῦ Πόντου καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν διὰ νέων νικῶν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Τιγράνην, τὸν ἴσχυρὸν τῆς Αρμενίας βασιλέα. Μετὰ δὲ ταῦτα συνάψας ὁ Λούκουλλος μάχην πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα (τῷ 69 π. Χ.) κατανικᾷ αὐτούς ἔπειτα δὲ κυριεύει καὶ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μεσοποταμίας, τὴν Νίσιδιν (67 π. Χ.). Ἄλλ' ἐν φῷ ἐπὶ ἐπτὰ ὅλα ἔτη στρατηγήσας ὁ Λούκουλλος διὰ μικρῶν δυνάμεων εἶχεν ἔξολοθρεύση φοβεράς στρατιὰς τῶν δύο ἑκατὸν βασιλέων καὶ πάντως μετ' οὐ πολὺ ἥθελε συμπληρώσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον, αἴφνης οἱ στρατιῶται του μὴ ἀνεχόμενοι τὴν αὐστηρότητα αὐτοῦ στασιάζουσιν, ἡ δὲ Ἀρώμη διορίζει ἀντ' αὐτοῦ στρατηγὸν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ μιθραδατικοῦ πολέμου τὸν Γλαζρίωνα, εἴτα δὲ τὸν Πομπήιον (66 π. Χ.). Ἀναχωρήσας δ' ὁ Πομπήιος ἐκ τῆς Κιλικίας, ἐνθα εἰσέτι διέτριβε, καὶ δρμήσας μετὰ 60 000 ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μιθραδάτου νικᾷ αὐτὸν ἐπανειλημμένως ἐν τέλει δὲ νικήσας αὐτὸν παρὰ τὸν ποταμὸν τῆς Αρμενίας Λύκον ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ φύγῃ κακῶς ἔχων εἰς Κολχίδα.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην διηυθύνθη ὁ Πομπήιος πρὸς τὸν ποταμὸν Ἀράξην, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ Τιγράνου Ἀρταξάτων, ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Τιγράνης ἐπεκαλέσθη εἰρήνην, ἦν παρεχχώρησεν ὁ Πομπήιος. Μετὰ δὲ ταῦτα θέλων ὁ Πομπήιος νὰ συλλάβῃ τὸν εἰς Κολχίδα καταφυγόντα Μιθραδάτην ἀπεφάσισε νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸν Καύκασον. Ἐπορεύθη λοιπὸν πρὸς τὸν Εὔξε-

νον Πόντον καταπολεμῶν διαφόρους καθ' ὅδὸν λαούς. Ἀλλὰ πλησιάζων πρὸς τὸν Εὔξεινον εἶδεν ὅτι ἡ ἐκστρατεία του ἔνεκα τῶν δυσβάτων ἔκεινων μερῶν καθίστατο δυσχερεστάτη. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡναγκάσθη νὰ παύσῃ τὴν δίωξιν τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πόντου ἐξεπόρθησε τὰς ὑπολοίπους ὄχυρὰς πόλεις, ἃς δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐκπορθήση, καὶ οὕτω κατέστησε τὸν Πόντον ἐπαρχίαν ῥωμαϊκήν. Μετὰ δὲ ταῦτα διηγήθυνθη κατὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐκπορθήσας τὴν Τερουσαλήμ ἀνέδειξεν ὑποτελῆ τῇ Ρώμη ἡγεμόνᾳ Ὑρκανὸν τὸν Β'. Ἐκεῖ δ' ἐν Παλαιστίνῃ εὐρισκόμενος λαμβάνει τὸ εὐχάριστον ἄγγελμα ὅτι ὁ Μιθραδάτης εἶχεν ἀποθάνη. Καὶ ὅντως ὁ γηραιὸς ἔκεινος βασιλεὺς πολιορκηθεὶς κατὰ τὰς ἡμέρας ἔκεινας ἐν τινὶ φρουρίῳ ὑπὸ τοῦ ἀποστάντος υἱοῦ του καὶ ἴδων ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ἐλπίδα σωτηρίας ἔπιε δηλητήριον μετ' ὀλίγον δέ, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ δηλητηρίου ἦτο βραδεῖα, ἐφονεύθη διὰ τοῦ ἴδιου ξίφους (63 π. Χ.). Οὕτω λοιπὸν σὺν τῷ θυγάτῳ τοῦ Μιθραδάτου ἐπερατώθη ὁ δεύτερος μιθραδατικὸς πόλεμος, ὅστις διήρκεσεν ἔνδεκα ἔτη (74 - 63 π. Χ.).

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τούτου ὁ Πομπήιος δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ δύο ἀκόμη ἔτη ἐν Ἀσίᾳ συμπληρῶν τὰς κτήσεις του καὶ τακτοποιῶν τὰ πράγματα τῶν ὑπὸ αὐτοῦ κατακτηθεισῶν χωρῶν. Τέλος δέ, ἀφ' οὐ κατέστησε βασιλέα τοῦ Βοσπόρου τὸν υἱὸν τοῦ Μιθραδάτου Φαρνάκην καὶ ὑπέταξε τὴν Συρίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην (τῷ 61 π. Χ.), ἐνθα διὰ τὰς ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Αφρικῇ νίκας του κατήγαγε θρίαμβον πομπαδέστατον, διαρκέσαντα δύο ἡμέρας (29 καὶ 30 Σεπτεμβρίου τοῦ 61 ἔτους π. Χ.). Κατὰ τὸν θρίαμβον δὲ τοῦτον ἐπεδείχθη πλῆθος λαφύρων, ἐκ τῆς Ἀσίας συγκομισθέντων, προηγούντο δὲ τῆς πομπῆς πίνακες, ἐφ' ὧν ἦτο ἐπιγεγραμμένον ὅτι εἶχε κυριεύσῃ ὁ Πομπήιος ὀκτακοσίας μὲν πειρατικὰς ναῦς, φρούρια δὲ ὅχι ὀλιγώτερα τῶν χιλίων, πόλεις δὲ σχεδὸν ἔννεακοσίας καὶ ὅτι εἶχεν εἰσαγάγη εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰκοσακισχίλια τάλαντα καὶ ἐν τέλει ὅτι εἶχε σχεδὸν διπλασιάση τὰ ἔσοδα τῆς πολιτείας.

§ 32. Συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα. — Κικέρων.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Πομπήιος ἐθριάζειεν ἐν Ἀνατολῇ, ἡ Ρώμη περιέστη εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔνεκα στυγερᾶς τινος συνωμοσίας (τῷ 63 π. Χ.). Πολλοὶ δηλαδὴ ἀκόλαστοι καὶ ακτάχρεοι εὐπατρίδαι θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν χρεῶν καὶ νὰ πλουτήσωσι καὶ ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἀπουσίας τοῦ στρατοῦ συνθήμασιν νὰ φονεύσωσι τοὺς ὑπατούς καὶ συγκλητικούς, νὰ προσθῶσιν εἰς προγραφὰς καὶ δῆμεύσεις καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν ἔξουσίαν. Πάντων δὲ τούτων τῶν συνωμοσῶν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ διεφθαρμένος τὰ κῆθη καὶ τερκτῶδης τὴν ψυχὴν Κατιλίνας, ὅστις καὶ ἀκράδαντον εἶχε πεποιθησιν δὲ τὴν συνωμοσίαν ἥθελεν ἐπιτύχῃ. "Οντως δὲ ἡ συνωμοσία αὕτη ἥθελε λάβῃ ἐπιτυχῆ ἔκθεσιν, ἐὰν δὲν ἀνεκάλυψτεν αὐτὴν λίαν ἐπιτηδείως ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπατος Μάρκος Τύλλιος Κικέρων.

'Ο ἐπιφραγνέστατος τῶν Ρωμαίων ἥητάρων Μάρκος Τύλλιος Κικέρων ἐγεννήθη ἐν Αρπίνῳ, πόλει τοῦ Λακτίου, κατὰ τὸν μῆνα Ιανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π. Χ. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἶχε μεγίστην κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα καὶ ἴδιως εἰς τὴν ἥητορικήν ἦτο δὲ θυμαστὸς διὰ τὴν εὐφύΐαν του, τὴν φρόνησίν του καὶ τὴν φιλομάθειάν του. 'Ο πατήρ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἦτο πλούσιος, θέλων νὰ ἐκπαιδεύσῃ τελειότερον καὶ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν ἔτερον γιόν του Κόιντον, ἥλθε μετ' αὐτῶν (τῷ 92 π. Χ.) καὶ κατόκησεν εἰς τὴν Ρώμην. 'Εκεῖ δὲ ὁ Κικέρων ἥτυγχησε νὰ ἔχῃ τοὺς ἀρίστους διδασκάλους, ὑφ' ὧν καὶ ἥθευμάζετο διὰ τὰ προτερήματά του καὶ ἴδιως διὰ τὴν μεγίστην ἐπιμέλειάν του καὶ ἕκτακτον εὐφύΐαν του. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς ἐπιμελείας του καὶ εὐφύΐας του, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφῶν διδασκάλων του ἀνεδείχθη ὁ μέγιστος ἀπάντων τῶν Ρωμαίων ἥητάρων.

Τὸν πρῶτον λόγον αὐτοῦ ἔξεφώγησεν ὁ Κικέρων ἐν δικαστηρίῳ εἰς ἡλικίαν εἴκοσι καὶ ἔξ ἑτῶν (80 π. Χ.). Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος, ἐπειδὴ ἥθελε νὰ στερεώσῃ τὴν ὑγείαν του καὶ νὰ ἐπαυξήσῃ τὰς γνώσεις του, μετέθη πρῶτον μὲν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα ἐπὶ ἔξ μηνας

έφοιτα εἰς τὰς παραδόσεις τῶν ἔξιχωτέρων φίλοσόφων καὶ ὥπτόρων, ἐπειτα δὲ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς Πόδον, ἐνθα διήκουσεν ἔξοχους ὡσαύτως ὥπτορας. Μετὰ διετῆ δὲ ἀποδημιών ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν· τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (76 π. Χ.), καίτοι ἦτο τριακοντούτης μόνον τὴν ἡλικίαν, ἔξελέχθη ταμίας ἐπαρχίας τινὸς τῆς Σικελίας (τοῦ Λιλυθαίου) καὶ ἐνεκά τοῦ ἀξιώματος τούτου ἀπέκτησε τὸ δικαιώματα νὰ συγκαταλέγηται μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν. Διαμείνχς δ' ἐν Σικελίᾳ ἐπὶ ἐν ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην, ἐνθα μετὰ ταῦτα ἔλαβε διάφορα κατὰ σειράν ἀξιώματα καὶ τελευταῖον τῷ 63 π. Χ. ἔξελέχθη ὑπάτος. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν τοῦτο, κατὰ τὸ ὄποιον ἦτο ὑπάτος, ἀνεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ καταγγείλας αὐτὴν εἰς τὴν σύγκλητον διὰ τεσσάρων ἔξοχων λόγων κατέπεισε τοὺς συγκλητικοὺς νὰ διατάξωσιν ἀμέσως τὸν θάνατον τῶν συνωμοσῶν ἀκευτέρω ἀνακρίσεως. Τῆς ἀποφάσεως δὲ ταύτης τῆς συγκλήτου ἐκδοθείσης, οἱ μὲν ὄπαδοὶ τοῦ Κατιλίνα, οἵτινες εἶχον συλληφθῆ καὶ φυλακισθῆ ύπὸ τοῦ Κικέρωνος, ἐθνατώθησαν· ὁ δὲ Κατιλίνας, ὅστις εἶχε καταφύγη εἰς Τυρρηνίαν, κατώρθωσε μὲν νὰ διασωθῇ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους μετὰ ἔνα μῆνα ἐφορεύθη καὶ αὐτὸς μαχόμενος πρὸς τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπάτον Ἀντώνιον. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ Κικέρωνος ὁ ἐκ τῆς συνωμοσίας χίνδυνος ἀπεσοβήθη δικαιῶς δ' ὁ Κικέρων ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει τῆς συνωμοσίας ταύτης ὠνομασθη πατήρ τῆς πατρίδος.

§ 52. Ἐυφάντισις τοῦ Καίσαρος.—Χαρακτὴρ αὐτοῦ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθδόμης π. Χ. δεκαετηρίδος ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐν Ρώμῃ ὁ μεγαλοφύεστατος πάντων τῶν ἀνδρῶν τῆς Ρώμης Γάϊος Ιούλιος Καίσαρ. Ὁ μεγαλοφύὴς οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ ἐκατοστῷ ἔτει π. Χ. κατὰ τὸν μῆνα Κυιντήλιον τὸν ἐξ αὐτοῦ ἐπονομασθέντα ὑστερον Ιούλιον. Ὁ πατήρ τοῦ Καίσαρος ὠνομάζετο ὡσαύτως Γάϊος Ιούλιος Καίσαρ, ἡ δὲ μήτηρ του, ἡτις καὶ ἀνέθρεψεν αὐτὸν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἐκαλεῖτο Αὔρηλια· θεῖος δ' αὐτοῦ ἦτο ὁ Μάριος. Δεκαεξαετῆς τὴν ἡλικίαν δ

Καῖσαρ ἀπώλεσε τὸν πατέρα του, δεκαοκταετῆς δὲ ἐνυμφεύθη τὴν Κορνηλίαν, θυγατέρα τοῦ Κίννα, ὅστις, ως γνωστόν, ἦτο ἀσπονδος ἔχθρὸς τοῦ Σύλλα. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς μετὰ τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα στενῆς συγγενείας του ἀνῆκεν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, ὁ Σύλλας, παντοδύναμος δικτάτωρ γενόμενος, διέταξεν αὐτὸν ἐν τῇ ὄργῃ του νὰ διαζευχθῇ τὴν Κορνηλίαν. Ἀλλ’ ὁ Καῖσαρ τοιάυτην παράλογον ἀπαίτησεν δὲν ἤδυνατο βεβχίως ν’ ἀποδεχθῇ καὶ ἡρικήθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Σύλλα. ἔνεκα τούτου δὲ ὁ Σύλλας διέταξε νὰ θυνατώσωσιν αὐτόν. Τότε λοιπὸν ὁ Καῖσαρ θέλων νὰ σφῆται τὴν ζωὴν του ἐφυγειν ἐκ Πόμπηου καὶ περιεπλανᾶτο εἰς τὸ Σαβινικὸν ὅρος, μέχρις οὐ δὲ Σύλλας καταπεισθεὶς ὑπό τινων φίλων του ἀπῆλλαξεν αὐτὸν τοῦ θυνάτου. Λέγεται δέ, ὅτι τόσον καλῶς εἶχε διαγνώση ὁ Σύλλας τὴν φύσιν τοῦ Καῖσαρος, ὅστε, ὅτε οἱ συνηγοροῦντες ὑπὲρ τοῦ Καῖσαρος ἔλεγον πρὸς αὐτόν, ὅτι ὁ Καῖσαρ εἶναι νέος ἀνάξιος λόγου, «δὲν ἔχετε νοῦν, εἴπεν ὁ Σύλλας, ἐὰν δὲν διακρίνητε ἐν τῷ νεανίσκῳ τούτῳ πολλοὺς Μαρίους».

Ἄλλα καὶ μετὰ τὴν ἀμνηστίαν του ταύτην ὁ Καῖσαρ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Πόμπηον ἔβλεπεν, ὅτι ἡ ζωὴ του δὲν ἦτο ἀσφαλής, διότι ὁ Σύλλας δὲν ἔβλεπεν αὐτὸν μετὰ καλοῦ βλέμματος. Διὰ τοῦτο (τῷ 82 π. Χ.) ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἄσιαν καὶ καταταχθεὶς εἰς τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον ἡρακλίνον στρατὸν ἥρχισε τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ στάδιον, εἰς δὲ καὶ διεκρίθη. Τέλος δὲ (τῷ 78 π. Χ.) μαθὼν τὸν θύνατον τοῦ Σύλλα λέπανηλθεν εἰς Πόμπηον, μετὰ δύο δὲ ἔτη (76 π. Χ.) ἀπῆλθεν εἰς Ρόδον, δπως ἀκούσῃ περίφημόν τινα διδάσκαλον τῆς ἡγετικῆς. Πλέων δὲ εἰς Ρόδον, συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν καὶ ἔμεινεν αἰχμαλωτὸς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἥλευθερώθη δέ, ἀφοῦ ἐπλήρωσε λύτρα ἐκ πολλῶν χιλιάδων δραχμῶν. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ ἐκεῖνον τῆς αἰχμαλωσίας του τοσοῦτον σεβασμὸν εἶχεν ἐπιβάλλη εἰς τοὺς πειρατάς, ὥστε ἐκεῖνοι ἔθεωρουν αὐτὸν ως δεσπότην των καὶ οὐχὶ ως αἰχμαλωτον. Πάντας δὲ ἐκείνους τοὺς πειρατὰς συλλαβθών μετὰ ταῦτα ἔθυνατωσεν.

Ἐπιστρέψας εἰς Πόμπηον ὁ Καῖσαρ πάν μέσον κατέβαλεν, δπως καταστῆ προσφιλῆς εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐκπληρώσῃ τοὺς φιλοδόξους

σκοπούς του. "Ηρχισε δηλαδὴ νὰ ἔξοδεύῃ ἀφειδῶς χάριν τοῦ λαοῦ, τακτικῶς δ' ἔχορήγει εἰς τοὺς πτωχοὺς σῖτον καὶ ἐν γένει ἐπροστάτευεν αὐτούς. Οὕτω δὲ ἐν ὅλιγῳ διαστήματι χρόνου ἐγένετο προσφιλῆς εἰς τὸν λαόν ματαιώς δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἥλπιζον, ὅτι μετὰ τὴν κατανάλωσιν τῆς περιουσίας του ἥθελεν ἀπολέσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, διότι ὁ Καῖσαρ ἐλάμβανε χρήματα παρὰ τῶν φίλων του ὅσα καὶ ἂν ἥθελεν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοσοῦτον ἡγχπάτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, λίαν ἐνωρὶς ἀνηλθεν εἰς τὰ ὕψιστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. Καὶ πρῶτον μὲν (τῷ 68 π. Χ.) ἔξελέχθη ταμίας τῆς πέραν Ἰσπανίας, ἔπειτα δὲ ἐλαθεὶς καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα ἐν τέλει δὲ (τῷ 60 π. Χ.) ἐπανελθὼν εἰς Πώμην ἐκ τῆς Ἰσπανίας, ἐνθα πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχεν ἀποσταλῆ ὡς προπραίτωρ, ἐμελέτησε νὰ καταλάθῃ τὴν ὑπατείαν, ἀμέσως δ' ἔπειτα τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ, ἵνα διὰ τούτου ἐπιτύχῃ νὰ γείνη μονάρχης. Ὁποῖα δὲ φιλόδοξα αἰσθήματα ἐνυπῆρχον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνδρός, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἐκ τῶν λέξεων, ἃς εἰπέ ποτε μεταβαίνων εἰς Ἰσπανίαν. "Οτε δηλαδὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐν Γαδείροις ναὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ εἶδε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδρου, ἀνέκραξεν· «Ἀλλοίμονον! ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὅτε εἶχε τὴν ἥλικίαν μου, εἶχε κατακτήση τὸν κόσμον, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἀκόμη κατώρθωσα.»

'Αλλά, καίτοι ἦτο τόσον φιλόδοξος, εἶχε τοσοῦτον εὐγενῆ προτερήματα, ὥστε, ὅπως κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν του, δὲν κατέφυγεν εἰς μέσα, εἰς ἀ καταφεύγουσιν οἱ ἀνίκανοι καὶ μικροπρεπεῖς. Εἶχε πνεῦμα ἔξοχον καὶ ἀνεξάντλητον. "Ητο εὐπροσήγορος πρὸς τοὺς κατωτέρους του καὶ εὐγενῆς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Εἶχε μόρφωσιν θαυμαστὴν καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγός. "Ητο ὅξυνος, μεγάθυμος, φιλάνθρωπος καὶ ἥπιος. 'Αφ' οὐ λοιπὸν ἦτο τοιούτος, εἶχε βεβαίως πάντα τὰ προτερήματα ἔκεινα, ἀτινα πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἀναλαμβάνων νὰ κυβερνήσῃ κράτος. 'Αλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα εἶχεν ἐν Πώμῃ ἀντίζηλους ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατικῶν ὅχι ὀλίγους. Καὶ γὰρ μὲν οἱ ἀντίζηλοι του οὗτοι παραβαλλόμενοι πρὸς αὐτὸν ἤσαν μικροί καὶ ἀκίνδυνοι, ἐν τούτοις διὰ τῶν ῥᾳδιούργιῶν των παρεῖχον πλεῖστα ἐμπόδια εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του. "Ωφειλε λοιπὸν ὁ Καῖσαρ νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν ἀντενέρ-

γειαν τῶν ἀνθρώπων ἔκεινων· διότι δὲ ἦτο τοιοῦτος, δὲν ἐδράδυνε νὰ κατερθώσῃ τοῦτο.

§ 53. Πρώτη τριανδρία.

Κατὰ τὸ ἔτος ἔκεινο (61 π. Χ.), κατὰ τὸ ὥποιον ὁ Πομπήιος ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ἐτέλεσε τὸν πομπωδέστατον ἔκεινον θριαμβὸν διὰ τὰς ἐν Εὐρώπῃ, Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ νίκας του, ὁ Καῖσαρ εὐρίσκετο ἐν Ἰσπανίᾳ κυθερωνᾶν αὐτὴν ὡς προπραΐτωρ. Ἐπανελθὼν δ' ὁ Καῖσαρ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Ρώμην (60 π. Χ.) εὗρε τὸν Πομπήιον λίαν ωργισμένον κατὰ πολλῶν ἀριστοκρατικῶν, διότι τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῶν ἡ σύγκλητος ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν προέβηνεν εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν μεταβολῶν, ἀς ὁ Πομπήιος εἶχεν ἐν Ἀσίᾳ διατάξῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἐχορήγει ἀγροὺς εἰς τοὺς στρατιώτας τοῦ Πομπήιου. Τότε λοιπὸν ὁ Καῖσαρ, δστις δὲν ἀπέβλεπε πρὸς ἄλλο τι εἰνὴν εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξιώματα, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς ὄργης, ἦν ὁ Πομπήιος εἶχε κατὰ τῶν ἀντενεργούντων αὐτῷ ἀριστοκρατικῶν, ἔσπευσε πρὸς αὐτὸν καὶ συνεδέθη μετ' αὐτοῦ πολιτικῶς. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ δὲ τούτου δεσμοῦ συνωμολόγησαν, ὁ μὲν Πομπήιος νὰ χορηγήσῃ κατὰ τὰς ὑπατικὰς ἀρχαιρεσίας τῷ Καίσαρι ἀπάσας τὰς ψήφους τῶν φίλων του, ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς ὑπατος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν μέγαν πόθον τοῦ Πομπήιου, ἦτοι τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ὑπὸ αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένων καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ τύχῃ ὁ Καῖσαρ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Πομπήιου, ὅπως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας του λάθη τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας. Ἀφ' οὐ δὲ συνωμολόγησαν ταῦτα, προσέλαθον καὶ τρίτον ἐταῖρον, τὸν πλουσιώτατον Λικίνιον Κράσσον, ὃν διὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐθεώρουν χρησιμώτατον ἐν τῷ πολιτικῷ τούτῳ δεσμῷ, ὑπεσχέθησαν δ' αὐτῷ τιμᾶς καὶ ἐπαρχίας ἐπὶ τῷ ὅρῳ νὰ διαβέτῃ οὕτος τὸν χρυσόν του ὑπὲρ τῆς εὐδώσεως τοῦ πολιτικοῦ τούτου δεσμοῦ. Οὕτω λοιπὸν μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν, τοῦ Καίσαρος, Πομπήιου καὶ Κράσσου συνετελέσθη (τῷ 60 π. Χ.) πολιτικὴ συμμαχία, ἥτις καὶ ὠνομάσθη τριανδρία (triumviratus). Διὰ τῆς συμμαχίας δὲ ταύτης κατωρθώθη ὅντως νὰ ἐκλεχθῇ ὑπατος διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (59

π. Χ.) ὁ Καῖσαρ οὗτος δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τῆς ὑπατείας του ἐπέτυχε νὰ ἐγκριθῶσιν ὑπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δήμου πᾶσαι αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πομπηίου, προσέτι δέ, ἵνα συνδεθῇ στενάτερον μετὰ τοῦ Πομπηίου, ἔδωκεν αὐτῷ σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἰουλίαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς πάσας τὰς ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἐνεργείας τοῦ Καῖσαρος ἀνθίστατο ὁ συνύπατος του Βίβουλος, δότις ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, κατώρθωσεν ὁ Καῖσαρ οὐ μόνον νὰ ταπεινώσῃ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐκφοβήσῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὅπερ νὰ μένη ὁ συνύπατος οὗτος κεκλεισμένος ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Διὰ τοῦτο εἰς Ῥωμαῖοι ἀστεῖζόμενοι ἔλεγον, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὕπατοι ἦσαν οὐχὶ ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Βίβουλος, ἀλλ᾽ ὁ Ἰουλίος καὶ ὁ Καῖσαρ. Τέλος μετὰ τὴν ληξιν τῆς ὑπατείας του ὁ Καῖσαρ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς συγκλήτου ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ δήμου διοικητὴς ἐπὶ πενταετίαν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Τότε δὲ καὶ ἡ σύγκλητος θέλουσα νὰ περισφέσῃ τὸ γόνητρόν της οὐ μόνον δὲν ἀντεῖπε διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀλλὰ καὶ διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν καὶ τῆς πέροχυ τῶν Ἀλπεων Γαλατίας.

Μεταβάτες εἰς Γαλατίαν ὁ Καῖσαρ πρῶτον μὲν κατετρόπωσε τοὺς Ἐλβετούς, ἐπειτα δὲ ἐξεδίωξε τοὺς ἐν τῇ μέσῃ Γαλατίᾳ οἰκοῦντας Γερμανούς καὶ τέλος καθυπέταξε τοὺς ἐν τῇ Βελγικῇ οἰκοῦντας λαούς. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ ἀριστοκρατικὴ φατρία διὰ τοῦ Κικέρωνος καὶ Κατωνος τοῦ νεωτέρου ἐγένετο ίκανὴ νὰ παρέχῃ πράγματα εἰς τὴν τριανδρίαν, ἀπεφάσισεν ὁ Καῖσαρ νὰ στερεώσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς μετὰ τοῦ Πομπηίου καὶ Κράσσου φιλικὰς σχέσεις του. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον προσεκάλεσε τὸν τε Πομπήιον καὶ τὸν Κράσσον εἰς συνέντευξιν ἐν πόλει τινὶ τῆς μέσης Ἰταλίας, ὄνομαζομένη Λούκη (τῷ 56 π. Χ.). Κατὰ τὴν συνέντευξιν δ' ἐκείνην ἀπεφασίσθη, ὃ μὲν Καῖσαρ μετὰ τὴν ληξιν τῆς πενταετίας νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πέντε ἀκόμη ἔτη τὴν διοικησιν τῆς Γαλατίας, ὃ δὲ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος νὰ γείνωσι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὕπατοι καὶ μετὰ τὴν ληξιν τῆς ὑπατείας των ὃ μὲν Πομπήιος νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ δι: ἀνθυπάτου τὴν Ἰσπανίαν, ὃ δὲ Κράσσος νὰ λάβῃ τὴν διοικησιν τῆς Συρίας. 'Αφ' οὖ δ' ἀπε-

φροσίσθησαν ταῦτα, ὁ μὲν Καῖσαρ ἐπανῆλθεν εἰς Γαλατίαν καὶ ἐκεῖθεν δὶς διεπέρασεν εἰς τὴν Βρεττανίαν (τῷ 55 καὶ 54 π. Χ.) καὶ δὶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γερμανίαν (τῷ 54 καὶ 53 π. Χ.). ὁ δὲ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος ἔξελέχθησαν, ως εἶχε προσποφασισθῆ, βαπτοι διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος (55 π. Χ.) καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας των διαιρέσεων ἐν Ρώμῃ ἐκυβέρνει τὴν Ισπανίαν δι' ἀνθυπάτου, ὁ δὲ Κράσσος διηυθύνθη εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα καὶ ἐφονεύθη μετὰ τριετίαν ὑπὸ τῶν Πάρθων.

§ 54. Ἐμφύλιος πόλεμος Πομπείου καὶ Καίσαρος· Θάνατος τοῦ Πομπείου.

Αἱ σχέσεις τοῦ Πομπείου καὶ Καίσαρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσιν ἐπὶ πολὺ, διότι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ ἄνδρες δὲν ἀπέβλεπον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴν εἰς τὴν μοναρχίαν. Ἐὰν ἡ φιλία τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετηρήθη ἐπὶ τινα ἔτη, εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ Ἰουλία, ἥτις διὰ τοῦ συμβιβαστικοῦ της τρόπου πάντοτε ἐφρόντιζε νὰ καταπράνη καὶ πατέρα καὶ σύζυγον. Ἀλλ ἡ Ἰουλία εἶχεν ἥδη ἀποθάνη. "Ωστε ἐπόμενον ἦτο ἡ φιλία των νὰ διασπασθῇ, μάλιστα δὲ ἀφ' οὐ καὶ ὁ Κράσσος εἶχε φονευθῆ. Ἐπῆλθε λοιπὸν ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἥτζεις, τὴν δὲ αἰτίαν τῆς παντελοῦς ἥτζεως ἐδώκεν ὁ Πομπήιος, διότι τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ἡ σύγκλητος πρὸ τῆς λήξεως τῆς πενταετοῦ προθεσμίας προσεκάλεσε τὸν Καῖσαρα νὰ παραιτηθῇ τῆς διοικήσεως τῆς Γαλατίας καὶ Ἰλλυρίας, ἡπειρῆσε δὲ αὐτὸν ὅτι ἐν περιπτώσει ὀργήσεως ἥθελε διακηροῦξη αὐτὸν ως ἔχθρὸν τῆς πατρίδος. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη δύο μὲν δήμαρχοι, ὁ Κόιντος Κάσσιος Λογγῖνος καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος, ἀντέστησαν μὲν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς συγκλήτου, ἀλλ ἀπειληθέντες ἔψυχον πρὸς τὸν Καῖσαρα, εὐρισκόμενον ἐν Ραβέννῃ καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς Ρώμην πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπειλουμένων δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. ὁ δὲ Καῖσαρ ἐπὶ πολὺ σκεφθεὶς ἐν ἐπρεπε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς ἴδιας αὐτοῦ πατρίδος ἀνελογίσθη ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν θὰ ἥδυντο ὄλλως νὰ ἔκτελέσῃ τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του. Ἀνεχώρησε λοιπὸν ἐκ Ραβέννης μετὰ τοῦ ἀφωσιωμένου πρὸς αὐτὸν

στρατοῦ καὶ διηγηθύνθη πρὸς τὸν ποταμὸν Ἐρυθρίκωνα, ὅστις ἦτο τὸ ὄριον τῆς ἐπαρχίας του καὶ τῆς Ἰταλίας. Πρὸ τοῦ ποταμοῦ δὲ τούτου φθάσας ἐστάθη ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἐσκέφθη ἀντὶ ἐπρεπε νὰ διαβῆ αὐτόν. Τέλος δὲ ἀποφασίσας νὰ ἔκτελέσῃ τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του ἀνεφώνησεν «ἔρριφθω ὁ κύριος» καὶ διαβάς τὸν ποταμὸν ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης (τῷ 49 π. Χ.), ἐνθα δύμας δὲν εὔρε τὸν Πομπήιον, διότι οὐτος προλαβὼν εἶχε φύγη εἰς τὴν Μακεδονίαν. 'Αφ' οὖ δ' ἐν διαστήματι ἐξήκοντα ἡμερῶν ἐγένετο κύριος ἀπάστης τῆς Ἰταλίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐνθα ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἰσπανίας, διότι ἐκεῖ εύρισκετο ὁ ἐκλεκτότερος στρατὸς τοῦ Πομπηίου, καὶ, ἀφ' οὖ κατετρόπωσε τὸν στρατὸν ἐκείνον, ἐγένετο ἐν χρονικῷ διαστήματι τεσσαράκοντα ἡμερῶν κύριος ἀπάστης τῆς Ἰσπανίας. 'Αφ' οὖ δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀνεδείχθη δικτάτωρ καὶ παρέμεινεν ὡς τοιοῦτος ἐνδεκα μόνον ἡμέρας, προτιμήσας νὰ ἐκλεχθῇ ὑπάτος (48 π. Χ.).

Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐξησφάλισε τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξιν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Πομπηίου. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην μάχην, τὴν δύοιαν συνῆψε πρὸς τὸν Πομπήιον ἐν Δυρραχίῳ ἐνικήθη (τὸν Μχίον τοῦ ἔτους 48). κατὰ τὴν δευτέραν δύμας μάχην, τὴν γενομένην περὶ τὴν Φέρεταλον τῆς Θεσσαλίας (9 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 48), ὃχι μόνον ἐνίκησε τὸν Γιομπήιον ἀλλὰ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν. Φεύγων δ' ὁ Πομπήιος πρῶτον μὲν κατέπλευσεν εἰς Λέσβον, διπόθεν παρέλαβε τὴν ἐκεῖ περιμένουσαν ἀπαρηγόρητον σύζυγόν του Κορνηλίαν· ἐπειτα δὲ διηγηθύνθη εἰς Αἴγυπτον, διότι ἦλπιζεν ὅτι ἥθελε τιχὴ φιλοξενίας παρὰ τοῦ νεκροῦ τῆς Αἴγυπτου βασιλέως, Πτολεμαίου Διονύσου, οὐ τὸν πατέρα εἰχεν ἐγκριθιδρύσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου. 'Αλλ' ἀντὶ φιλοξενίας διμεταχήσης οὗτος ἀνήρ, καθ' ἣν στιγμὴν ἐπλησίαζε ν' ἀποδιέβασθη εἰς τὴν ξηράν, εὔρε τὸν θάνατον, δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν συμβούλων τοῦ ἀνηλίκου ἐκείνου βασιλέως (48 π. Χ.). Προέβησαν δὲ οἱ ἀθλίοι ἐκεῖνοι εἰς τὴν μυσαράν ταῦτην δολοφονίαν, διότι ἥθελον νὰ ἐφελκύσωσι τὴν εὔνοιαν τοῦ ἴσχυροτάτου Καίσαρος. Καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ ἐταρίχευσαν, ὅπως προσφέρωσιν αὐ-

τὴν τῷ Καῖσαρι, τὸ δὲ σῶμα ἔξεθεσαν ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπως
ἴδωσιν αὐτὸ ἐκεῖνοι, οἵτινες ηγχαριστοῦντο νὰ βλέπωσι τοιαῦτα.
φρικτὰ θεάματα. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὐ διελύθη τὸ ἐν τῇ πα-
ραλίᾳ πλῆθος, πιστός τις ἔνθρωπος τοῦ Πομπηίου, Φίλιππος ὄνο-
μαζόμενος, ἔλαβε τὸ σῶμα καὶ καύσας αὐτὸ συνέλεξε τὴν κόνιν
ἔπιμελῶς. Ταύτην δὲ τὴν κόνιν ἔκόμισαν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν
Κορηνηλίαν, ἥτις καὶ ἔθυψεν αὐτὴν ἐν τινὶ πλησίον τῆς Ἀλβας
ἀγροκοήπιῳ τοῦ Πομπηίου.

Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πομπηίου κατέπλευ-
σεν ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οἱ δὲ ἐλεεῖνοὶ ἐκεῖνοι δολοφόνοι
ἔκόμισαν πρὸς αὐτὸν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν δακτύλιον τοῦ Πομ-
πηίου. Τότε δ' ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τῷ ἀποτροπαίῳ ἐκείνῳ φθεάματι
τοσαύτην φρίκην ἡσθάνθη, ὃστε δακρυρροῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσω-
πόν του καὶ διέταξε νὰ καύσωσι τὴν κεφαλὴν πάραυτα, τὴν δὲ
κόνιν αὐτῆς νὰ θέσωσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς Νεμέσεως.

§ 55. Νίκαι τοῦ Καίσαρος ἐν Αἴγυπτῳ καὶ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Εὔρισκόμενος ὁ Καῖσαρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρεκλήθη ὑπὸ τῆς
Κλεοπάτρας, ἀδελφῆς τοῦ τῆς Αἴγυπτου βασιλέως Πτολεμαίου, νὰ
προστατεύσῃ αὐτὴν, ὅπως συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ πατρός
τῆς συμβασιλεύσῃ αὕτη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἐκ τῶν θελγή-
τρων δὲ τῆς Κλεοπάτρας, δελεασθεὶς ὁ Καῖσαρ προσεκάλεσε τὸν
Πτολεμαῖον νὰ συμβασιλεύσῃ μετ' αὐτῆς ἀλλ' οἱ ύπουροὶ τοῦ
Πτολεμαίου ἀγοντες πολυάριθμον στρατιὰν ἐπιτίθενται αἱρήνης
κατὰ τοῦ Καίσαρος καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτὸν νὰ κλεισθῇ ἐν τοῖς
ἐνακτόροις καὶ τῷ παρακειμένῳ θεάτρῳ. Ἐνταῦθα δ' ὁ Καῖσαρ
ἐπὶ πέντε ὅλοκλήρους μῆνας ἀμυνόμενος, καίτοι εἶχε τέσσαρας μό-
νον χιλιάδας στρατοῦ, κατώρθωσεν οὐ μόνον ν' ἀποκρούσῃ πάσας
τὰς ἔχθρικὰς προσβολὰς, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν ἐν τῷ λι-
μένι τῆς Ἀλεξανδρείας αἴγυπτιακὸν στόλον, διν καὶ ἐπυρπόλησεν.
Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς δὲ ταύτης κατεκάη ἀτυχῶς τότε καὶ ἡ περιώ-
νυμος τῶν Πτολεμαίων βιβλιοθήκη, ἥτις περιεῖχεν, ὡς λέγεται,
τριακοσίας χιλιάδας βιβλίων. Τέλος δὲ μετὰ ταῦτα λαβὼν ὁ

Καῖσαρ ἐπικουρίας ἔξ 'Ασίας καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς φοβερὰν καταστροφὴν, ἔξ τῆς ὁλίγοι μόνον διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Μετὰ τῶν κατὰ τὴν μάχην ταύτην διασωθέντων ἦτο καὶ δι βασιλεὺς Πτολεμαῖος, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐν τῇ ἀκρατήτῳ φυγῇ του πεσὼν μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸν Νεῖλον ἐπνίγη (47 π. Χ.).

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην δι Καῖσαρ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ν' ἀναγνωρίσωσιν ως ἡγεμόνα τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὸν ἀνήλικον αὐτῆς ἀδελφὸν Πτολεμαῖον τὸν νεώτερον. 'Αφ' οὐ δ' ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἡσχολήθη εἰς τὴν διαιρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡνάγκασε τοὺς Αἰγυπτίους νὰ δεχθῶσιν ἐν 'Αλεξανδρείᾳ μόνιμον ἥωματικὴν φρουράν, ὅρμησεν εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν κατὰ τοῦ βασιλέως Φαρνάκου, διότι ἐπωφελούμενος οὗτος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου τῶν Ρωμαίων πολέμου εἶχε καταλάθη τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸν Πόντον. Μετὰ τοσαύτης δὲ ταχὺτητος καὶ εὐκολίας κατώρθωσε νὰ κατατροπώσῃ τὸν βασιλέα τοῦτον τοῦ Βυζαντίου, ὥστε καὶ αὐτὸς διδοὺς ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῷ κατορθώματί του ἔγραψεν εἰς τὴν Ἄρτην τὰς παροιμιακὰς κατασταθείσας τρεῖς λέξεις «ἡλθον, εἶδον, ἐνίκησα» (veni, vidi, vici).

§ 56. Πόλεμος τοῦ Καίσαρος ἐν Ἀφρικῇ κατὰ τῶν ὄπαδῶν τοῦ Πομπονίου.

Μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ Φαρνάκου δι Καῖσαρ ταχτοποιήσας τὰ ἐν 'Ασίᾳ πράγματα ως ἀπόλυτος κυρίαρχος ἐπανῆλθεν εἰς Ἄρτην (τῷ 47 π. Χ.), ἔνθα μικρὸν μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην εἶχεν ἀναδειχθῆ δικτάτωρ. 'Αφ' οὐ δ' ως δικτάτωρ κατέπαυσε τὰς ἐν Ἄρτην ἐπικρατούσας ἕριδας καὶ ἀνέλαθε διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος τὴν ὑπατείχην, ἔξεπλευσε περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 47 π. Χ. εἰς Ἀφρικήν, δῆπος καταστρέψη τοὺς ὄπαδούς τοῦ Πομπηίου, σῖτινες μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην εἶχον ἔκει συγκεντρωθῆ. "Οντως δὲ κατώρθωσε δι, τι ἐπεθύμει, διότι προσβαλὼν τοὺς Πομπηιανούς περὶ τὴν Θαψον ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν (τῷ 46 π. Χ.). Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ πανωλεθρία αὕτη, ὥστε πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἡττηθέντος τούτου στρατοῦ φοβηθέντες μὴ συλληφθῶσιν αἰχ-

μάλιστοι ηύτοκτόνησαν. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν δὲ τούτων ἦτο καὶ Κάτων ὁ νεώτερος, δισέγγονος Κάτωνος τοῦ πρεσβυτέρου, ὃστις ἀναλαβὼν τὴν φρούρησιν τῆς Ἰτύκης καὶ ἴδων ὅτι μετ' οὐ πολὺ συνελαχισθετούπὸ τοῦ νικητοῦ, πρῶτον μὲν ἀνέγνωσε τὸν περὶ ἀθηνασίας τῆς ψυχῆς διάλογον τοῦ Πλάτωνος, ἔπειτα δὲ ἐνέπηξε τὸ ξίφος εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ καὶ ἀπέθανεν.

§ 57. Τιμαὶ ἀποδοθεῖσαι τῷ Καίσαρι. — Θριαμβοὶ τοῦ Καίσαρος. — Εορταὶ ἐν Ρώμῃ.

Μετὰ τὴν περὶ Θεψῶν μάχην ὁ Καίσαρ τακτοποιήσας τὰ ἐν τῇ Νομαδικῇ πράγματα ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην (46 π. Χ.), ἐνθα τιμαὶ πρωτοφραντεῖς ἀνέμενον αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν σύγκλητος ἐδῶκεν αὐτῷ τὸ προνόμιον νὰ παρίσταται ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καθήμενος ἐπὶ διφρου ἐλεφαντίνου μεταξὺ τῶν δύο ὑπάτων καὶ νὰ ψηφίζῃ πρῶτος. Ὁ δὲ δῆμος ἀνέδειξεν αὐτὸν δικτάτωρα ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἐπιστάτην τῶν ἥθων ἐπὶ τριετίαν ἐδωκε δ' αὐτῷ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀρχοντας καὶ τελευταῖον ἐψήφισε νὰ ἴδρυθῇ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἀνδρὶς αὐτοῦ χαλκοῦς, παριστάνων αὐτὸν ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας τὴν γηίνην σφαῖραν καὶ φέρων ἐπιγραφὴν ὄνομαζούσαν αὐτὸν ἡμίθεον. Ἀφ' οὗ δ' ἀπεφασίσθησαν ταῦτα, κατήγαγεν ὁ Καίσαρ τέσσαρας πομπῶντεστάτους θριαμβούς ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν διὰ τὰ ἐν Γαλατίᾳ, Αἰγύπτῳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ νίκας του. Μετὰ τοὺς θριαμβούς δὲ τούτους ἐτελέσθησαν πάνδημοι ἐορταί, καθ' ᾧς ὁ Καίσαρ διένειμεν εἰς τε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν πάντας τοὺς θησαυρούς, οὓς ἐκόμισεν ἐκ τῶν πολέμων. Εἶχον δὲ οἱ θησαυροὶ οὕτοι ἀξίαν 65 000 ταλάντων. Ἐκ τούτων δὲ ἐκαστος μὲν τῶν διπλιτῶν ἔλαθε πεντακισχιλίας ἀρχαῖς δραχμαῖς. ἐκαστος δὲ λοχαγὸς δεκακισχιλίας, ἐκαστος δὲ χιλιαρχὸς καὶ ἵππαρχος εἰκοσακισχιλίας· πᾶς δ' ἀπορος πολιτῆς ἔλαθεν ἐκατὸν δραχμαῖς, προσέτι δὲ δέκα μισθίμνους σίτου καὶ δέκα λίτρας ἔλαχιου. Ἀφ' οὗ δ' ἐγένοντο πάντα ταῦτα, ἐρρύθμισεν ὁ Καίσαρ τὰ πράγματα τῆς Ρώμης, ὡς αὐτὸς ἥθελε, καὶ ἐν τέλει διὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀστρονόμου

Σωσιγένους ἐπηγώρθωσε τὸ ἡμερολόγιον εἰσαγαγὼν τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἀντὶ τοῦ ἕως τότε ἐν χρήσει σεληνιακοῦ.

§ 58. Τελευταῖος τοῦ Καίσαρος πόλεμος κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πομποίου.—Νέαι τιμαὶ ἀποδοθεῖσαι τῷ Καίσαρι.—Δολοφονία αὐτοῦ.

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῶν ἐν Ἀράβη γενομένων πανδήμων ἑορτῶν, δπότε ὁ Καῖσαρ ἔμαθεν ὅτι οἱ νιὸι τοῦ Πομπηίου Γναῖος καὶ Σέξτος περισυλλέξαντες πάντας τοὺς ὀπαδούς τοῦ πατρός των καὶ στρατολογήσαντες πολλὰς χιλιάδας Ἰσπανῶν κατεῖχον τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἡπείλουν τὴν Ἀράβην. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ταύτῃ ὁ Καῖσαρ ὄρμῷ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ μάχην κρατήραν πρὸς τοὺς νιὸύς τοῦ Πομπηίου συγχροτήσας ἐν Μούνδῃ κατανικᾷ αὐτοὺς (τῇ 17 Μαρτίου τοῦ ἔτους 45 π. Χ.). Ἐφονεύθησαν δὲ κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καίσαρος χίλιοι, ἐκ δὲ τῶν Πομπηιανῶν τριακοντακισχίλιοι, ἐν σίς καὶ ὁ τοῦ Πομπηίου νιὸς Γναῖος Πομπήιος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Καῖσαρ διὰ τῆς ἐν Μούνδῃ νίκης κατασυνέτριψε καὶ τὰ τελευταῖα λείψαντα τοῦ στρατοῦ τοῦ Πομπηίου.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Καῖσαρ, ἀφ' οὗ ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τῆς Ἰσπανίας, ως αὐτὸς ἥθελεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀράβην (τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 45 π. Χ.), δπότε ἡ τε σύγκλητος καὶ ὁ ὁρματικὸς δῆμος παρέσχον αὐτῷ νέας πρωτοφανεῖς τιμάς. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἰσόβιον δικτάτωρα καὶ ἐπωνόμασαν αὐτὸν πατέρα τῆς πατρίδος καὶ ἰσόβιον αὐτοκράτορα (imperator), ἦτοι ἀνώτατον στρατηγὸν καὶ κυβερνήτην τοῦ κράτους, ἐπειτα δὲ παρέσχον αὐτῷ τὸ δικαίωμα νὰ σέρη διηνεκῶς τὸν πορφυροῦν μανδύαν τῶν θριχμούσιων τὸν θριχμούσιον τὸν ἀρχικίων τῆς Ἀλβίς βασιλέων καὶ νὰ περιβάλληται στέφανον ἐκ δάφνης. Πρὸς δὲ τούτοις ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἀπαραθίαστον καὶ ἔκοψαν νομίσματα, ἐπὶ τῶν δποίων ἐχράχθη ἡ προτομὴ τοῦ προσέτι δὲ ὄδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ναὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἔτερον τῆς Ὄμονοίχας, ὡνόμασαν Ἰούλιον τὸν μῆνα τῆς γεννήσεώς του Κυνηγίλιον, διέταξαν τὴν ὄδρυσιν ἀνδριαντῶν αὐτοῦ

ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἀράβης καὶ ταῖς πόλεσι τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν τέλει ἀπεθέωσαν αὐτὸν ἴδρυσαντες ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου ἀνδριάντα αὐτοῦ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Θεῷ ἀνττήτῳ» (Deo invicto). Τῶν τιμῶν δὲ τούτων ἀποδοθεισῶν τῷ Καϊσαρι, τοιαύτην ἥδη ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν εἶχεν ὁ ἀνήρ, ὅστε ἡ θέλησις αὐτοῦ καὶ παρὰ τῇ συγκλήτῳ καὶ παρὰ τῷ δῆμῳ ἥτο ἀπαράβατος νόμος. Ἡ δημοκρατία λοιπὸν ὑφίστατο εἰσέτι μόνον κατ' ὄνομα, ὁ δὲ Καϊσαρ εἶχε καταστῆ ἀληθῆς μονάρχης καὶ δὲν ἀνέμενεν ἄλλο τι εἰμὴ τὸ βασιλικὸν διάδημα. Τοιαύτην δ' ίσχὺν ἔχων ἐν τῇ πολιτείᾳ εἰσῆγαγε νόμους πολλοὺς καὶ καλούς, διενοεῖτο δὲ νὰ ἔκτελέσῃ πλεῖστα μεγαλεπήδολα σχέδια. Προτιθέτο δηλαδὴ νὰ συλλέξῃ τοὺς νόμους αὐτοῦ εἰς ἓνα κώδικα καὶ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀράβης ἔθνη, νὰ κεσμήσῃ τὴν Ἀράβην διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν, νὰ κόψῃ τὸν Ἱσθμὸν τῆς Κορίνθου, ν' ἀνοικοδομήσῃ τὰς καταστραφείσας πόλεις Κόρινθον, Καρχηδόνα καὶ Καπύνην, νὰ καθυποταξῇ τὸ μάχιμον ἔθνος τῶν Πάρθων, ὅπερ ὁ Κράσσος δὲν ἡδυνήθη νὰ καταβάλῃ, καὶ τέλος νὰ κατακτήσῃ ἀπάσας τὰς χώρας, ἃς εἶχε κατακτήση καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

'Αλλ' ἐνῷ τοιαῦτα μεγαλεπήδολα σχέδια διενοεῖτο ὁ ἀνήρ, αἴφνης πολλοὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὴν ταπείνωσιν, εἰς ἣν εἶχον περιέλθη, καὶ θέλοντες νὰ δώσωσι ζωὴν εἰς τὴν ἐκπνέουσαν δημοκρατίαν ἀποφασίζουσι νὰ δολοφονήσωσιν αὐτὸν (44 π. Χ.). Ἡσαν δὲ οἱ κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Καϊσαρος συνομόσαντες περὶ τοὺς ἔξηκοντα τούτων δ' ἀρχηγοὶ ἥσαν ὁ Γάϊος Κάσσιος καὶ ὁ Μάρκος Ιούνιος Βρεύτος, διν ὁ Καϊσαρ οὐ μόνον εἶχεν εὐεργετήση, ἀλλὰ καὶ εἶχε σώση κατὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην. Πάντες δ' οὗτοι οἱ συνωμόται συνεφώνησαν νὰ δολοφονήσωσιν αὐτὸν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ὥρισαν δ' ἡμέραν τῆς δολοφονίας τὴν 15 Μαρτίου, καθ' ἣν ὁ Καϊσαρ ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ βουλευτήριον, δῆπας λαθηγὸν παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν προσωνυμίχν τοῦ βασιλέως. Καὶ ναὶ μὲν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην προηοθάνθη ὁ Καϊσαρ τὰ τῆς συνωμοσίας, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ Καλπουργία προσεπαθησε νὰ πείσῃ αὐτόν, δῆπας μὴ προσέλθῃ εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς συγκλήτου:

ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἦτο τοιοῦτος ἀνήρ, ὥστε σύτε φόβον ἡδύνατο νὰ αἰσθανθῇ οὕτε δειλίαν νὰ δείξῃ. Κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην λοιπὸν Μαρτίου τοῦ ἔτους 44 π. Χ. μετέβη ὁ Καῖσαρ εἰς τὸ βουλευτήριον· ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολλὴ ὥρα, ὅπότε οἱ συνωμόται ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ δι' ἐγχειριδίων καὶ κατενεγκόντες αὐτῷ εἴκοσι καὶ τρεῖς πληγάς φονεύουσιν αὐτόν. Κατὰ τὴν φρικώδη δ' ἐκείνην στιγμὴν τῆς δολοφονίας στρέψας τὸ ἀπηλπισμένον βλέμμα του καὶ ἴδων μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τὸν φίλον του Βροῦτον ἀνεφώνησε μετὰ μεγίστης θλίψεως «καὶ σὺ Βροῦτε;» Ταῦτα δ' εἰπὼν ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον διὰ τῆς τηθέννου καὶ ἐπεσε νεκρὸς καὶ αἰμόφυρτος ἐν ἡλικίᾳ 56 ἑτῶν.

§ 59. Ἡ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος συνεδρία τῆς συγκλήντου.—Κηδεία τοῦ Καίσαρος.—Διαθήκη αὐτοῦ.—Λόγος Ἀντωνίου.—Φυγὴ τῶν δολοφόνων.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος τελεία ἀναργία ἐπεκράτησεν ἐπὶ τινας ὥρας καθ' ἀπασαν τὴν πόλιν, διότι οἱ μὲν συγχλητικοὶ φοβηθέντες τὸν λαὸν ἐγένοντο ἀφαντοί, ὁ δὲ λαὸς ἐξωργισμένος ὃν ἡπείλει οὐ μόνον τοὺς δολοφόνους, οἵτινες εἶχον καταφύγη εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀριστοκρατικοὺς. Ἐνῷ δὲ τὰ πράγματα εύρισκοντο ἐν τοιαύτῃ θέσει, ὁ κατὰ τὸ ἔτος ἐκείνο ὑπατος Μάρκος Ἀντώνιος πρῶτον μὲν καταλαμβάνει τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ μεταφέρει εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα τριακοντακισχίλια περίπου τάλαντα, ἐπειτα δὲ πειθαναγκάζει τὴν σύζυγον τοῦ Καίσαρος Καλπουρνίαν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὰ χειρόγραφα καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ ἀποθηκόντος, περιέχον τετρακισχίλια τάλαντα. Ταῦτα δὲ πάντα πρᾶξας κατορθώνει νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, συγκαλεῖ δὲ τὴν σύγκλητον εἰς συνέλευσιν διὰ τὴν 17 Μαρτίου. Καὶ συνῆλθεν ἡ σύγκλητος εἰς συνεδρίαν κατὰ τὴν δρισθεῖσαν ἐκείνην ἡμέραν, ἡ δὲ συνεδρία ὑπῆρχε θυελλώδης, διότι ἄλλοι μὲν προέτεινον νὰ θεωρηθῇ ὁ Καῖσαρ ὡς τύραννος, ν' ἀκυ-

..

ρωθῶσιν αἱ πράξεις αὐτοῦ καὶ νὰ μείνωσιν ἀκαταδίωκτοι οἱ φονεῖς, ἂλλοι δὲ ὑπεστήριζον τὰ δλῶς ἀντίθετα. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν σφοδρῶν ἔκεινων συζητήσεων ἀναστάς ὁ Κικέρων καὶ δημηγορήσας περὶ εἰρήνης καὶ δύμονοίχες προέτεινε δύο προτάσεις ἀρεστάς τοῖς πᾶσιν, ἡτοι πρῶτον μὲν νὰ μὴ θεωρηθῇ ὁ Καίσαρ ὡς τύραννος καὶ νὰ μὴ ἀκυρωθῶσιν αἱ πράξεις αὐτοῦ, δεύτερον δὲ νὰ διθῆ ἀμυνηστία εἰς τοὺς δολοφόνους. Τῶν προτάσεων δὲ τούτων γενομένων δεκτῶν, συνεκλήθη ὁ δῆμος τὴν ὑστεραίχν εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ὁ Κικέρων δημηγορήσας καὶ πάλιν περὶ εἰρήνης καὶ δύμονίας συνεκίνησε τὰ πλήθη. Τέλος δὲ ἀφ' οὐ ἐγένοντο πάντα ταῦτα, οἱ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ συνωμόται ἀναθερρήσαντες κατήλθον εἰς τὴν πόλιν.

'Αλλ' ἡ τοιχύτη τῶν πραγμάτων ἔκβασις, καίτοι εὐηρέστησε πάντας, δὲν εὐηρέστησε καὶ τὸν ὑπατὸν Ἀντώνιον. Ὁ ἀνήρ οὗτος ἐπεθύμει νὰ καταλαβῇ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος· κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἀπεδέχετο νὰ μείνωσιν ἀτιμώρητοι οἱ φονεῖς καὶ νὰ ἔχῃ αὐτοὺς ἐμπόδια εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν μετ' ὄλιγας ἡμέρας, τελουμένης λαμπρότατα τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ τοῦ Καίσαρος, πρῶτον μὲν ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην τοῦ μεγάλου ἔκεινου ἀνδρός, δι' ἣς καθίστατο μὲν γενικὸς κληρονόμος ὁ ἀγνεψιὸς τοῦ Καίσαρος Ὁκταβιανός, ἐλάμβανον δὲ ἄξια λόγου κληροδοτήματα καὶ πολλοὶ τῶν δολοφόνων καὶ πάντες οἱ ἀποροὶ πολεῖται. Ἐπειτα δὲ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαθήκης ἔξεφύνησε λόγον ἐπικήδειον, δι' οὐ ἐξυμνήσας τὰς ἀρετὰς τοῦ Καίσαρος συνεκίνησε τὰ πλήθη ἐπεράτωσε δὲ τὸν λόγον του στηλιτεύσας τοὺς δολοφόνους καὶ παρουσιάσας εἰς τὸν συγκεκινημένον λαὸν τὴν καθημαγμένην τήβεννον τοῦ Καίσαρος. Διὸ τῆς ἀναγνώσεως δὲ τῆς διαθήκης καὶ διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ σφοδροῦ λόγου του, μάλιστα δὲ διὰ τῆς παρουσιάσεως τῆς αἰμοσθαφούς τηθέννου, τοσοῦτον ἥρεθισε τὰ πλήθη κατὰ τῶν φονέων, ὥστε οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συνωμοτῶν ἡναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν εὐθὺς τὴν Πόλμην καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς ἃς ἂλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν εἶχον διορισθῆ διοικηταὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Καὶ δὲ μὲν Δέκιμος Βροῦτος μετέβη εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δὲ Μάρκος Βροῦτος εἰς

τὴν Μαχεδονίαν, ὁ δὲ Κάσσιος εἰς τὴν Συρίαν, ἄλλοι δὲ ἄλλαχοῦ. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀντώνιος ἀπομακρύνας τῆς Ρώμης ἐκείνους, οὓς ἔφοβεῖτο, καὶ κατέχων τὰ χειρόγραφα τοῦ Καίσαρος κατέστη παντοδύναμος καὶ δὲν ἀπέβλεπε πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον διέταττε πᾶν ὅ, τι ἤρεσκεν αὐτῷ, ἥτοι διεμοίραζεν ἢ ἐπώλει ἀξιώματα, ἐπαρχίας, κτήματα, προνόμια καὶ πολιτειὰ δικαιώματα. Πάντα δὲ ταῦτα πράττων ἐδικαιολογεῖτο λέγων ψευδῶς ὅτι ἔξετέλει παραγγέλματα τοῦ Καίσαρος ἀναγεγραμμένα ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός.

§ 60. Ἐμφάνισις τοῦ Ὁκταβιανοῦ.

"Οτε δὲ Ἀντώνιος διὰ διαφόρων μέσων προσεπάθει νὰ καταλάβῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ρώμην ὁ γενικὸς τοῦ Καίσαρος κληρονόμος Γάϊος Ὁκταβιανός.

Ο Γάϊος Ὁκταβιανὸς ἦτο οὗτος τοῦ Γαίου Ὁκταβίου καὶ τῆς Ἀπτίας, θυγατρὸς τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καίσαρος Ἰουλίας, ἐγεννήθη δὲ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 63 π. Χ. Τετραετής τὴν ἡλικίαν ἀπώλεσε τὸν πατέρα του, ἔσχεν δύμας τὴν εὐτυχίαν νὰ υἱοθετηθῇ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ὡφ' οὐ καὶ ἀπεστάλη μετὰ ταῦτα εἰς Ἀπολλωνίαν, τὴν κειμένην ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἡπείρου, δύπις διδαχθῆ τὴν ῥητορικήν. "Ενεκα δὲ τῆς υἱοθεσίας ταῦτης ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου θείου του ὄνομασθείς Γάϊος Ἰούλιος Καίσαρ Ὁκταβιανός.

Καθ' ὃν χρόνον συνέβη ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος, ὁ Ὁκταβιανὸς ἦτο δεκαοκταετής τὴν ἡλικίαν καὶ διέμενεν εἰσέπει ἐν Ἀπολλωνίᾳ. Ἐκεῖ δὲ εὔρισκόμενος ἔμαθεν ὅτι ὁ δολοφονηθεὶς θείος του διὰ διαθήκης ἐκληροδότησεν εἰς αὐτὸν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιουσίας του, ἐκληροδότει δὲ καὶ εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν διάφορα ποσά. Ταῦτα λοιπὸν μαθὼν ἐπανῆλθε ταχέως εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα ὁ ὥπατος Μάρκος Ἀντώνιος, καίτοι δὲν εἶχε τὸ πνεῦμα τοῦ Καίσαρος, προσεπάθει διὰ διαφόρων μέσων νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ Καίσαρος. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ, ἐπειδὴ ὁ Ἀντώνιος εἶχε γείνη κύριος τῶν χειρογράφων καὶ τοῦ

ταχείου τοῦ Καισαρος καὶ ἡρνεῖτο νὰ παραδώσῃ τῷ Ὀκταβιανῷ τὴν ὑπὸ τοῦ Καισαρος κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ περιουσίαν, ἵναγκάσθη ὁ Ὀκταβιανὸς νὰ πωλήσῃ τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν τὰ χρηματικὰ ποσά, ἅτινα ἐν τῇ διαθήκῃ διέτασσεν ὁ Καῖσαρ. Ἐπραξε δὲ τοῦτο ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός, διότι ἦθελε νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοιαν τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τῆς εὐνοίας ταύτης νὰ ἔκτελέσῃ τοὺς φιλοδόξους σκοπούς του. Ἀλλὰ ταῦτα πράττων ὁ ἐπιτηδειότατος οὗτος νεανίας δὲν ἔπαινεν ἀπὸ τοῦ νὰ περιποιῆται καὶ τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν.

§ 61. Ὁ περὶ τὴν Μουτίνην πόλεμος.

Δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς εἰς Πώμην καθόδου τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ὅπότε ὁ Ἀντώνιος βαρέως φέρων τὴν ἐλευθερότητα καὶ τὸ δημαρχωγικὸν τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ προβλέπων ὅτι τὸ ἀξιώμα τοῦ Καισαρος ἦθελε μεταβιβασθῆ ἐις τὸν νεαρὸν τοῦτον δημαρχογόν, ἀπεφάσισε νὰ κατασταθῇ ἴσχυρὸς ἀναλαμβάνων ὡς ἄλλος Καῖσαρ τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν. Ἀλπεων Γαλατίας, ἣν κατεῖχεν ὁ Δέκιμος Βρούτος. Παρὰ τὴν θέλησιν λοιπὸν τῆς συγκλητου ἐνεργεῖ παρὰ τῷ δῆμῳ καὶ κατορθώνει διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου νὰ ἐκλεχθῇ διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Τούτου δὲ γενομένου, συλλέγει στρατὸν καὶ ὅρμήσας κατὰ τοῦ Δεκίμου Βρούτου πολιορκεῖ αὐτὸν ἐν Μουτίνῃ (43 π. Χ.). Ἀλλ' ἐν φ' οὗτος ἔπραττε ταῦτα, ἡ σύγκλητος κατὰ προτροπὴν τοῦ Κικέρωνος ἀνακηρύγτει αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ στρατεύματα, ὡν στρατηγοὶ μὲν ἦσαν οἱ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑπάτοι Γάιος Οὐΐβιος Πανσας καὶ Αὔλος Ἰρτιος, ὑποστράτηγος δὲ ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης, κατὰ μὲν τὴν πρώτην συμπλοκήν, γενομένην ἐν τῇ ὥδῳ τῇ ἀγούσῃ ἀπὸ Βογωνίας εἰς Μουτίνην, νικᾷ ὁ Ἀντώνιος, τραυματίζεται δὲ ὁ ὑπάτος Πάνσας καὶ ἐκ τῶν τραυμάτων μετ' οὐ πολὺ ἀποθνήσκει· κατὰ τὴν δευτέραν ὅμως συμπλοκήν, γενομένην ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τῆς Μουτίνης, καίτοι ἐφονεύθη καὶ ὁ ἔτερος τῶν ὑπάτων Ἰρτιος, νικᾶται ὁ Ἀντώνιος διὰ τῆς στρατηγικῆς δεξιότητος τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ ἀναγκάζεται κακῶς ἔχων νὰ καταφύγῃ πρὸς τὸν διοικητὴν

τῆς πέραν τῶν Ἀλπεων Ταλατίας Λέπιδον, ὃν εἶχε φίλον καὶ δυσόφρονα. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ πολέμου τούτου ἐκβάσεως ὁ Ὁκταβιανὸς κατέστη ἔτι μᾶλλον προσφιλὴς παρὰ τῷ δωματικῷ λαῷ.

§ 62. Δευτέρα τοιανδρία.

Μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐκβασιν τοῦ περὶ τὴν Μουτίνην πολέμου ὁ Ὁκταβιανὸς εἶχε πλέον πεποίθησιν, ὅτι ἡ σύγκλητος ἥθελεν ἀναθέσην εἰς αὐτὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλον τινὰ τὴν ἑξακολούθησιν τοῦ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου πολέμου. Ἄλλ' ἐν ᾧ τοιαύτην εἶχε πεποίθησιν, μανθάνει αἴφνης, ὅτι ἡ σύγκλητος ἀφ' ἑνὸς μὲν προστίμησεν ὡς στρατηγὸν τὸν Δέκιμον Βροῦτον, ἐξ ἄλλου δὲ ἕδωκεν εἰς τοὺς λοιποὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος πλεῖστα ἀξιώματα. Ἐνεκκλησίᾳ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς συγκλήτου ἑξοργισθεὶς ὥρμησε μετὰ ὅκτὼ λεγεώνων κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἤναγκασε τοὺς συγκλητικούς νὰ ἐκλέξωσιν αὐτὸν ὑπατὸν καὶ ν' ἀποφανθῶσιν, ὅτι οἱ φονεῖς τοῦ Καίσαρος εἶναι τιμωρητέοι (τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 43 π. Χ.). Τέλος δὲ μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ταύτην θέλων νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν δύναμιν τῆς συγκλήτου καὶ νὰ ἐπενέγκῃ καίριον τραῦμα κατὰ τῆς δημοκρατίας, ἀπεφάσισε νὰ συνδεθῇ πολιτικῶς μετὰ τῶν τῆς συγκλήτου ἐχθρῶν Ἀντωνίου καὶ Λεπίδου· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἦλθε μετ' αὐτῶν εἰς συνέτευξιν ἐν τινὶ νησοῦδρίῳ σχηματιζομένῳ ὑπὸ τοῦ παρὰ τὴν Βονιάναν παραρρέοντος ποταμοῦ (τὸν Ὁκτωβρίον τοῦ ἔτους 43 π. Χ.). Κατὰ τὴν συνέτευξιν δ' ἐκείνην, διαρκέσασαν ἐφ' ικανὰς ἡμέρας, οἱ τρεῖς οὓτοι ἀνδρεῖς συνέστησαν τὴν δευτέραν τριαντρίαν, καθ' ἣν λαζόντες τὴν προσωνυμίαν τριῶν ἀνδρῶν χειροτονηθέντων πρὸς διόρθωσιν τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας (*tres viri reipublicae constitutae*), ἀπεφάσισαν νὰ διανείμωσι πρὸς ἄλλήλους τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ν' ἀγαλαζωσιν ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, διορίζοντες τοὺς ἀρχοντας καὶ διανέμοντες τὰς στρατηγίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνευ τῆς γνώμης τῆς συγκλήτου ἢ τοῦ δήμου. Ἀφ' οὐ δ' ἀπεφάσισαν ταῦτα, εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἤναγκασαν τὸν δῆμον ν' ἀποδεχθῇ ὡς νόμους τὰ παρ' αὐτῶν ἀπο-

φασισθέντα είτα δὲ θέλοντες νὰ εῦρωσι τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πληρωμὴν τῶν στρατευμάτων αὐτῶν χρήματα καὶ νὰ ἔξασφαλίσωσι τὴν ἀρπαγεῖσαν ἔξουσίαν, προσέφυγον εἰς τὸ σύστημα τῶν προγραφῶν τοῦ Σύλλα καὶ διὰ τῶν προγραφῶν τούτων ἐθανάτωσαν πολλοὺς τῶν πλουσίων ἀριστοκρατικῶν καὶ πλείστους πολιτικοὺς ἀντιπάλους των, ἐν σίς καὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Ἀντωνίου Κικέρωνα (7 Δεκεμβρίου τοῦ 43 π. Χ.).

Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος (42 π. Χ.) ὁ μὲν Λέπιδος περιβλήθεὶς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπως φρουρῇ ἐνταῦθα τὰ συμφέροντα τῆς τριανδρίας, ὁ δὲ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἔξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Ἰουνίου Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, οἵτινες μετὰ πολλοῦ στρατοῦ εὑρισκόμενοι ἐν Ἀνατολῇ εἶχον φθάση εἰς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ δ' ἐν Φιλίπποις ὁ μὲν Ἀντώνιος ἐτάχθη ἀπέναντι τοῦ Κασσίου, ὁ δὲ Ὁκταβιανὸς ἀπέναντι τοῦ Βρούτου· μετ' οὐ πολὺ δὲ δύο σφοδραὶ μάχαι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν συνεκροτήθησαν ἐνταῦθα. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην μάχην, καθ' ἥν ὁ τοῦ Κασσίου στρατὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ Κασσίος κατέφυγεν εἰς παραχείμενον ὕψωμα, ὃπου βλέπων ὅτι ἥθελε ζωγροθῆ, διέταξε τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ Πίνδαρον νὰ φονεύσῃ αὐτόν· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν μάχην, καθ' ἥν τὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ στρατεύματα βοηθούμενα ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀντωνίου ἐνίκησαν τοὺς ἀντιπάλους, ἥτοι τόντοντες καὶ ὁ Βρούτος, οὐ τὴν κεφαλὴν ἀπέστειλεν ὑπερον δὲ Ὁκταβιανὸς εἰς Ῥώμην, ὅπως ἐκτεθῇ ὑπὸ τὸν ἀνδριαντα τοῦ Καίσαρος.

Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις νίκην ὁ μὲν Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν καὶ διένειμεν εἰς τοὺς στρατιώτας του ἀγρούς, οὓς ἀφήρεσε παρὰ διαφόρων Ἰταλῶν γαιοκτημόνων, ὁ δὲ Ἀντώνιος μετέβη εἰς Ἀσίαν, ὅπως συλλέξῃ χρήματα διὰ τὸν στρατόν του καὶ τιμωρήσῃ πάντας τοὺς εἰς τὸν Κάσσιον καὶ Βρούτον παρασχόντας βοήθειαν. Ἐλθὼν δ' ὁ Ἀντώνιος εἰς Ἀσίαν πρῶτον μὲν ἐξέδωκεν ἐν Ἐφέσῳ διάταγμα, δι' οὐ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας νὰ πληρώσωσιν ἐντὸς δύο ἑτῶν φόρους κατασθλιπτικωτάτους, ἐπειτα δὲ προσεκάλεσεν ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας τὴν βασίλισσαν τῆς Αιγύπτου Κλεοπάτραν, ὅπως παραστῇ ἐνώπιόν του καὶ ἀπολογηθῇ

διὰ τὰς βοηθείας, ἃς παρέσχεν αὕτη εἰς τὸν Κάσσιον καὶ Βροῦτον κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην. Καὶ ἥλθεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἡ Κλεοπάτρα, ὅπως ἀπολογηθῇ ἀλλ' ἐκ τῶν θελγήτρων, τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἔξοχου καλλονῆς αὐτῆς τοσοῦτον ἔξεπλάγη, ὥστε δὲν ἐβράδυνε νὰ καταστῇ αἰχμάλωτος αὐτῆς καὶ ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὴν εἰς Ἀλεξανδρειαν (41 π. Χ.).

Καθ' ὃν χρόνον δὲ Ἀντώνιος συνέζη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀκολάστως μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, δὲ Ὁκταβιανός, ὅστις εἶχε διανείμη εἰς τοὺς στρατιώτας του τοὺς ὑποσχεθέντας ἀγρούς, τοσαύτην ἴσχὺν εἶχεν ἀποκτήση ἐν Ἰταλίᾳ ἔνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν εὔνοίας τοῦ στρατοῦ, ὥστε εἶχε καταστῇ παντοδύναμος. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ἐκείνη ἡ φιλόδοξος καὶ θρασεῖα σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου Φουλβία μὴ ὑποφέρουσα τὴν δύναμιν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ θέλουσα ν' ἀποσπάσῃ τὸν ἀνδρανό αὐτῆς ἀπὸ τῆς Κλεοπάτρας διεγείρει εἰς στάσιν τοὺς Ἰταλοὺς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀγρῶν των ἥσαν δυσηρεστημένοι κατὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ, καταπείθει δὲ τὸν τοῦ Ἀντωνίου ἀδελφὸν Λεύκιον Ἀντώνιον, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἦτο ὑπατος, ν' ἀναλαβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς στάσεως. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φουλβίας ἔξερράγη φοβερὰ στάσις ἀλλὰ ταχέως ἡ στάσις αὕτη κατεβλήθη, διότι δὲ Ὁκταβιανὸς καὶ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἀγρίππας πολιορκήσαντες τὸν Λεύκιον ἐν Περουσίᾳ ἤναγκασαν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ (τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους 40 π. Χ.). Διαρκούσης δὲ ἐτὶ τῆς στάσεως ταύτης, δὲ Μάρκος Ἀντώνιος προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Φουλβίας καὶ τοῦ Λευκίου ἐσπευσεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ 200 πλοίων καὶ πολυαριθμου πεζικοῦ στρατοῦ, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Ἀλλ' ὅτε ἐφθασεν οὗτος εἰς Βρενδήσιον, ἡ μὲν στάσις εἶχε καταβληθῆ, ἡ δὲ Φουλβία εἶχεν ἀποθάνη. Οὕτω λοιπὸν ἡ μεταξὺ Ὁκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου συμφιλίωσις δὲν ἦτο πλέον δύσκολος. Καὶ ὄντως τῇ μεσιτείᾳ διαφόρων φίλων τοῦ τε Ὁκταβιανοῦ καὶ τοῦ Ἀντωνίου ἡ συμφιλίωσις ἐγένετο ἐκεῖ ἐν Βρενδήσιῳ. Γενομένης δὲ τῆς συμφιλιώσεως, νέχ ἐγένετο διανομὴ τοῦ κράτους μεταξύ τῶν ἀνδρῶν τῆς δευτέρας τριανδρίας. Κατὰ τὴν διανομὴν δὲ ταύτην δὲν μὲν Ὁκταβιανὸς ἔλαβε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας, δὲ Ἀντώνιος τὰς ἀνατολικὰς, δὲ

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ)

δὲ Λέπιδος τὴν Ἀφρικήν. Οὕτω λοιπὸν μεταξὺ Ὁκταβιανοῦ καὶ Ἀντώνιου ἐπῆλθε τελεία δμόνοια πρὸς ἐπισφράγισιν δὲ τῆς νέας ταύτης δμονοίας ὁ Ὁκταβιανὸς ἔδωκε τὴν ἐνάρετον ἀδελφὴν του Ὁκταβίαν σύζυγον εἰς τὸν Ἀντώνιον.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω διανομὴν ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος θέλοντες γ' ἀπαλλαγῶσι τοῦ Σεξτοῦ Πομπηίου, ὅστις μετὰ ἴσχυροῦ στόλου ἡμπόδιζε τὴν εἰς Ρώμην μεταφορὰν τροφῶν, παρεχώρησαν αὐτῷ τὴν Σικελίαν, Κύρνον καὶ Σαρδὼ, ἕτι δὲ καὶ τὴν Ἀγαίαν ἐπὶ πέντε ἔτη. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ῥήξεως ἐπελθούσης μεταξὺ Ὁκταβιανοῦ καὶ Πομπηίου, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Πομπηίου καὶ ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ τὰς παραχωρηθείσας αὐτῷ χώρας· κατέψυγε δὲ τότε ὁ Πομπηίος εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντώνιου ἐφονεύθη (35 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Πομπηίου τὰ πράγματα πάλιν εύρισκοντο ἐν ἀνωμαλίᾳ, διότι ὁ Λέπιδος ἐλθὼν εἰς Σικελίαν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Λεπίδου δὲν ἀπεδέχθη ὁ Ὁκταβιανός, ὅστις καὶ εύρισκετο εἰσέτι ἐν Σικελίᾳ, ἐπῆλθε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ῥῆξις. Ἐπελθούσης δὲ τῆς ῥήξεως ταύτης, ὥρμησε μὲν ὁ Λέπιδος κατὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ ἄγων εἴκοσι λεγεώνας, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ εὐρέθη ἔνει στρατοῦ, διότι πάντες οἱ στρατιῶται αὐτοῦ ἡγετομάλησαν πρὸς τὸν Ὁκταβιανόν. Ἔνεκκ δὲ τούτου ἡνάγκασθη ὁ ἀνὴρ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν καὶ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ὡς μόνην χάριν τὴν διάσωσιν τῆς ζωῆς. Οἱ δὲ Ὁκταβιανὸς φεισθεὶς τῆς ζωῆς τοῦ Λεπίδου ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀξιωματοθέτη τῆς τὴν τριανδρίαν συμμετοχῆς, ἐπέτρεψε δὲ μόνον αὐτῷ νὰ ἔχῃ τὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δικαίωμα καὶ νὰ διατηρήσῃ αὐτὸ μέχρι τέλους τοῦ βίου του, ἤτοι μέχρι τοῦ ἔτους 13 π. Χ. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τοῦ ὅλου κράτους ἐμεινεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν καὶ τὸν Ἀντώνιον.

§ 63. Μέτρα τοῦ Ὁκταβιανοῦ πρὸς ἀπόκτησιν εὐνοίας παρὰ τῷ λαῷ. — Πόλεμος αὐτοῦ κατ' Ἀντώνιον.

Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς τριανδρίας ἀποχώρησιν τοῦ Λεπίδου ὁ Ὁκταβιανὸς διαρρυθμίσας τὰ τῆς Σικελίας πράγματα καὶ ἀποστείλας

ἔνα τῶν στρατηγῶν του εἰς Ἀφρικήν, ὅπως λάβῃ κατοχὴν τῆς ἐπαρχίας ἑκείνης, ἐπέστρεψεν εἰς Τρώμην, ἔνθα ύπό τε τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του δὲ ταύτην ἡ σύγκλητος ἀπένειψεν αὐτῷ πλείστας τιμᾶς, ἀλλ' ἐκ τῶν τιμῶν τούτων ἀπεδέχθη οὗτος τὰς μετριωτάτας, ἐπέτρεψε δὲ νὰ ἴδρυθῇ ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀνδριάντος τούτου νὰ χαραχθῇ ἡ ἐπιγραφὴ «τὴν εἰρήνην ἐστασιασμένην ἐκ πολλοῦ συνέστησε κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν». Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ὁκταβιανὸς γνωρίζων ὅτι ἡ δημοσίᾳ ἀσφάλεια εἶναι στοιχεῖον ἀναγκαῖον, ὅπως παράσχῃ μονιμότητα εἰς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐφρόντισε μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας νὰ ἔξιλοθρεύσῃ τὰς λυμανομένας τὴν Ἰταλίαν ληστρικὰς συμμορίας· πρὸς φρούρησιν δὲ τῆς ἴδιακτησίας καὶ ἀσφαλείας ἐν Πόρμη καθίδρυσεν ἐπτὰ λόχους φυλάκων, ὃν ἐκαστος ἀπετελεῖτο ἐκ χιλίων ἀνδρῶν. Διὰ τῶν μέτρων δὲ τούτων ἀπέκτησεν ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος μεγάλην εὔνοιαν παρὰ τῷ δῆμῳ. Ταύτην δὲ τὴν εὔνοιαν κατέρθωσε μετ' οὐ πολὺ ν' αὐξήσῃ ἔτι μᾶλλον, διότι προυκήρυξεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐπάγοδον τοῦ Ἀντωνίου ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμου ἔμελλε νὰ καταθέσῃ μετ' αὐτοῦ τὴν τριανδρικὴν ἔξουσίαν. Ἐκ τῆς προκηρύξεως μάλιστα ταύτης τοῦ Ὁκταβιανοῦ ὁ δῆμος τοσοῦτον ἐσαγηνεύθη, ὥστε ἀνεκήρυξεν αὐτὸν εὐεργέτην, ἔχορήγησεν εἰς αὐτὸν τὴν δημαρχικὴν ἀσυλίαν καὶ ἐδώρησεν αὐτῷ δημόσιον σῖκον.

Καθ' ὃν χρόνον δὲ ὁ Ὁκταβιανὸς διὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ κατέκτα τὴν ἀγάπην τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ Ἀντώνιος ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν κοινὴν περιφρόνησιν, διότι διεξαγαγὼν ἀτυχῆ πρὸς τοὺς Πάρθους πόλεμον εἶχεν ἐπανέλθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφησύχαζε παρὰ τῇ Κλεοπάτρᾳ. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ἐκείνη ἡ ἐνάρετος Ὁκταβία, ἦτις δὲν εἶχε παύση ἀγαπῶσα τὸν Ἀντώνιον, παρεκάλεσε τὸν ἀδελφόν της Ὁκταβιανὸν ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν διὰ τὸν κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμον βοήθειαν δισχιλίων ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, ἀνελάμβανε δὲ αὐτὴν ἡ ἴδια νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνδρας τούτους πρὸς τὸν σύζυγον. Καὶ ἀπεδέχθη τὴν παράκλησιν αὐτῆς ὁ Ὁκταβιανὸς δοὺς αὐτῇ τοὺς δισχιλίους ἀνδρας, ἀνεχώρησε δὲ αὐτῇ μετ' αὐτῶν

διευθυνομένη πρὸς τὸν σύζυγον. Ἀλλὰ παραδόξως φθάσασα εἰς Ἀθήνας λαμβάνει διαταγὴν τοῦ Ἀντωνίου νὰ μὴ προχωρήσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τάχιστα εἰς Ρώμην. Εἰς τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην τοῦ συζύγου ὑπακούσασα ἡ Ὁκταβία ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην πλήρης θλιψεως καὶ ἀπελπισμοῦ· ὃ δὲ λαὸς ἐπὶ τῇ σκληρότητι καὶ κακονθείᾳ ταύτη τοῦ Ἀντωνίου ὥργισθη ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ.

Οὕτως εἶχον τὰ πρᾶγματα, ὅποτε γίνεται αἱρψης γνωστὸν ἐν Ρώμῃ, ὅτι ὁ Ἀντώνιος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐδώρησεν εἰς τε τὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς πλείστας τῶν ἐν Ἀσίᾳ ῥωμαϊκῶν κτήσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνέταξε διαθήκην, δι' ἣς ὥριζεν, ἀν θῆτελε τελευτήσῃ ἐν Ρώμῃ, νὰ σταλῇ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ πρὸς ταφὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὴν Κλεοπάτραν. Ἐπὶ ταῖς εἰδήσεσι δὲ ταύταις τοσαύτη ἀγανάκτησις κατέλαβε τὸν λαὸν τῆς Ρώμης, ὥστε ἡ σύγκλητος ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ περιστείλῃ τάχιστα τὴν θρασύτητα καὶ κακονθείαν τοῦ ἀνδρός. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς Κλεοπάτρας μετὰ πολλοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ὁ Ὁκταβίανος. Ἐκπλεύσας δὲ ὁ Ὁκταβίανος κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας συνήντησεν αὐτοὺς παρὰ τὸ Ἀκτιονίον ἀκρωτήριον ἄγοντας ἴσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις. Ἐκεῖ δὲ τῇ 2 Δεκτεμβρίου τοῦ ἔτους 31 π.Χ. συνῆψε λαμπρὰν πρὸς αὐτοὺς ναυμαχίαν, καθ' ἣν πρὶν ἡ κριθῆ ἀκόμη ὁ ἀγώνις ἐτράπη εἰς φυγὴν πρώτη ἡ Κλεοπάτρα, ταύτην δὲ φεύγουσαν ἡκολούθησε καὶ ὁ Ἀντώνιος καταλιπὼν καὶ στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν τύχην των. Ἔνεκα δὲ τῆς φυγῆς ταύτης καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ στρατηγοῦ Ἀγρίππα μετά τινας μὲν ὥρας παρεδόθη εἰς τὸν Ὁκταβίανὸν σύμπας ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας, μετὰ ἐπτὰ δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς αὐτὸν καὶ ὁ ἀνὰ τὴν ἀκαρνανικὴν παραλίαν πεζικὸς τῶν φυγάδων στρατός. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ὁκταβίανος ἀνεδείχθη νικητής καὶ τροπαιοῦχος· ἐπὶ τῇ νίκῃ δὲ ταύτῃ ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ τῆς Ἡπείρου, ἔνθα μετὰ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας εἶχε στρατοπεδεύση, ἔκτισε τὴν πόλιν Νικόπολιν, κειμένην εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισέιας περίπου ὥρας ἀπὸ τῆς σημερινῆς Πρεβέζης.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Ὁκταβιανὸς διαρρυθμίσας τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ πράγματα καὶ ἀπομακρύνας ἐκ τῶν χωρῶν ἔκεινων τοὺς ὑπάρχους τοῦ Ἀντωνίου ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον, ἐνθα καὶ διεχείμασε. Κατὰ δὲ τὸ ἕαρ τοῦ ἐπομένου ἔτους (30 π. Χ.) ἀποπλεύσας εἰς Αἴγυπτον προυχώρει εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν, ὅπως ἔξολοθρεύσῃ τὸν ἀντίπαλόν του. "Οτε δὲ ἤγγελθη ἡ πρὸς τὴν Ἀλεξανδρειαν προχώρησις αὐτοῦ, ὁ Ἀντώνιος ὑπὸ ἀπελπισμοῦ καταληφθεὶς συνήθροισε τὰ διεσπαρμένα στρατεύματα καὶ παρεσκευάσθη εἰς ἄρματα. Μικρὰ δέ τις νίκη τοῦ ἵππικοῦ αὐτοῦ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τόσον θάρρος, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ τὸν Ὁκταβιανὸν κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὕραν τῆς μάχης ὁ μὲν στόλος καὶ τὸ ἵππικὸν τῆς Κλεοπάτρας ηὔτομόλησαν πρὸς τὸν πολέμιον, οἱ δὲ πιστοὶ μείναντες πεζοὶ ἡττήθησαν εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Τότε δ' ὁ Ἀντώνιος μὴ ἔχων τί νὰ πρᾶξῃ καὶ πιστεύσας τὴν περὶ αὐτοκτονίας τῆς Κλεοπάτρας ψευδῆ ἀγγελίαν ηὔτοκτόνησε. Τούτου δὲ τὸ παραδειγματικόν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἡ Κλεοπάτρα.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΕΝ ΡΩΜΗ

ΗΤΟΙ

ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΜΕΧΡΙ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

(30 π. Χ. - 324 μ. Χ.).

§ 64. Ὁκταβιανὸς Αὔγουστος.

"Η περὶ τὸ Ἀκτιον ναυμαχία, ἡτις συνεπήγαγε τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἀντωνίου, συνεπήγχγεν ὡσχύτως καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας, διότι μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέβη πλέον κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, οὐδεὶς δὲ ἡδύνατο νὰ διαφιλονικήσῃ πρὸς αὐτὸν τὸ ἀξιωμα τοῦ μονάρχου. Ἐν τούτοις δὲ ἀνὴρ οὗτος, καίτοι τοιχύτην ἴσχὺν μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην εἶχε, δὲν ἡθέλησε νὰ ιδρύσῃ διὰ μιᾶς τὴν μοναρχίαν,

διότι εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ πάθημα τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ λαβῇ κατ' ὄλγον πάντα τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ νὰ καταστῇ ἀπόλυτος μονάρχης. Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας, ἀφ' οὗ καθυπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἐπαρχίαν ὁμοιαίκην, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Πόλιν πρῶτον μὲν ἐτέλεσε τριήμερον μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, ἔπειτα δὲ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου αὐτοκράτωρ (imperator) καὶ οὕτω διὰ τοῦ ἀξιώματος τούτου κατέστη ἀρχιστράτηγος πασῶν τῶν πεζικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων. Ἀνακρυθεὶς δὲ αὐτοκράτωρ ἀνεδείχθη ἔπειτα καὶ τιμητὴς τῶν ἥθων καὶ πρόεδρος τῆς συγκλήτου καὶ δήμαρχος καὶ ἀρχιερεὺς. Τέλος δὲ ὑπό τε τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου ἐπωνυμάσθη Αὔγουστος ἦτοι Σεβαστός· διὰ ταύτης δὲ τῆς ἐπωνυμίας ἐδηλοῦτο ἡ ιερότης, ἣν εἶχεν ὡς θεῖος καὶ ἀπαραβίαστος μονάρχης. Οὕτω δὲ κατ' ὄλγον δὲ ἀνήρ συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ ἀπέβη ἀληθῆς μονάρχης.

'Ο Αὔγουστος ἐκυβέρνησε τὸ ὁμοιαίκὸν κράτος συνετῶς καὶ φιλανθρώπως μεταχειρισθεὶς ἀπασχον τὴν δύναμιν του πρὸς ὡφέλειαν τῶν ὑπηκόων του. Πρὸς πάντας τοὺς πολίτας δὲ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐφέρετο εὐγενῶς, ἔζη δὲ οὐχὶ πολυτελῶς, ἀλλ' ὡς ἀπλούστατος πολίτης. Κατώκει δηλαδὴ ἐν οἰκίᾳ μικρῷ, ἐφόρει ἐσθῆτα ἀπλουστάτην, ἣν κατεσκεύαζεν ἡ σύζυγός του, καὶ ἔτρωγε τροφὴν ἐλαχίστην καὶ κοινήν. 'Αλλ' ἂν καὶ τοσοῦτο λιτῶς ἔζη δὲ Αὔγουστος, τὴν Πόλιν ὅμως, ἃς δὲ καλλιωπισμὸς δὲν ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ μεγχλεῖον τοῦ κράτους, τοσοῦτον ἐκαλλώπισεν, ὥστε δικαίως ἐκαυχᾶτο ὅτι μαρμαρίνην κατέλιπεν ἐκείνην, ἣν πλινθίνην εἶχε παραλαβῆ.

'Ἐπι τῆς ἀρχῆς τοῦ Αὔγουστου καθ' ὅλον τὸ κράτος ἐπεκράτει ταξίς· ἐπὶ διάκονηρον δὲ δωδεκαετίαν δὲ ναὸς τοῦ Ἰανοῦ ἦτο κεκλεισμένος καὶ τελεία εἰρήνη πανταχοῦ τοῦ κράτους ἐπεκράτει. Πολέμους πρὸς νέας κατακτήσεις ἀπέφευγεν δὲ Αὔγουστος νὰ ἐπιχειρῇ, ἐφρόντιζε δὲ μόνον νὰ ἔδασφαλίζῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ὑπέταξε τοὺς φιλοπολέμους Κανταβρίους καὶ Ἀστουρίους, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετά-

ραττον τὴν εἰρήνην τῆς Ἰσπανίας ἔπειτα δὲ ἀπέκρουσε τοὺς Πλάρθους ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ὑπέταξε τὰς παρὰ τὰς Ἀλπεις χώρας μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλας τὰς ἐπιτυχεῖς ταύτας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ὑπέστη καὶ πολεμικὴν τινὰ συμφοράν, δι' ἣν ἐθίσθη θανασίμως. "Οτε δηλαδὴ διέταξε τὸν διοικητὴν τῆς ῥωμαϊκῆς Γερμανίας Οὐάρον νὰ φορολογήσῃ τοὺς Γερμανοὺς συμφώνως πρὸς τοὺς ῥωμαϊκοὺς νόμους, οἱ Γερμανοὶ στασιάσαντες καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ γενναίου τῶν Χερούσκων ἡγεμόνος Ἀρμινίου εἰσήγαγον τοὺς ῥωμαϊκοὺς λεγεῶνας τοῦ Οὐάρου δι' ἀπάτης εἰς δύσβατα μέρη τοῦ Τευτοβουργίου δρυμοῦ καὶ ἐκεῖ ἐξωλόθρευσαν αὐτοὺς (τῷ 9 μ. Χ.) Τὴν ἀγγελίαν δὲ τῆς καταστροφῆς ταύτης λαβὼν ὁ Αὔγουστος τοσοῦτον ἐθίσθη, ὥστε λέγεται ὅτι ἀδημονῶν ἀνέκραξεν «Οὐάρε, ἀπόδος μοι τοὺς λεγεῶνας.»

'Αλλ' ἐν ᾧ τοιοῦτος ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνεδείχθη ὁ Αὔγουστος, ἐν τῷ ἴδιωτικῷ βίῳ ὑπῆρξεν ἀτυχής. Τρὶς ἐνυμφεύθη ὁ Αὔγουστος· ἐκ τῶν τριῶν δὲ συζύγων αὐτοῦ ἡ τελευταία, ἣτις ἐκαλεῖτο Λιβία καὶ εἶχε δύο υἱοὺς ἐκ τοῦ πρώτου συζύγου της, τὸν Τιβέριον καὶ τὸν Δροῦσον, ἥτο γυνὴ πανουργοτάτη, ὑπῆρξε δ' αἰτίᾳ μεγάλων μὲν πικρῶν εἰς τὸν Αὔγουστον, δεινῶν δὲ συμφορῶν εἰς τὸ κράτος. Καὶ υἱὸν μὲν ὁ Αὔγουστος οὐδένα ἐκ τῶν τριῶν συζύγων ἔσχε· θυγατέρα δὲ ἀπέκτησεν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου τὴν Ἰουλίαν. Ταύτην δὲ τὴν θυγατέρα ἔδωκε σύζυγον εἰς τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφῆς του Ὁκταβίας Μάρκου Κλαύδιου Μάρκελλον, ὃν καὶ προώρισεν ὡς διάδοχόν του ἐν τῷ θρόνῳ (τῷ 25 π. Χ.). 'Αλλὰ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον τοῦτον ἀπέθανεν ὁ Μάρκελλος. "Ενεκα δὲ τούτου ὁ Αὔγουστος συνέζευξε τὴν Ἰουλίαν μετὰ τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ Ἀγρίππα. Ἐκ τοῦ γάμου δὲ τούτου ἐγεννήθησαν πέντε τέκνα, ὁ Γάιος, ὁ Λεύκιος, ἡ Ἰουλία, ἡ Ἀγριππίνα καὶ Ἀγρίππας ὁ νεώτερος. Τέλος ὁ Αὔγουστος μετὰ πάροδον ὄλιγων ἐτῶν (τῷ 19 π. Χ.) ἀνεκήρυξε διάδοχον τὸν γαμβρόν του Ἀγρίππαν· ἀλλὰ καὶ ὁ διάδοχος οὗτος μετ' ὄλιγα ἔτη (τῷ 12 π. Χ.) ἀπέθανε. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου δελεασθεὶς ὁ Αὔγουστος ἐκ τῶν παρακλήσεων καὶ τῶν μηχανορραφῶν τῆς Λιβίας ἔδωκε τὴν Ἰουλίαν σύζυγον εἰς τὸν υἱὸν τῆς πανούργου ταύτης γυναικὸς Τι-

θέριον, εἰς δὲ οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην καὶ συμπάθειαν εἶχε. Γενόμενος δ' ὁ Τιβέριος γαμβρὸς τοῦ Αὔγουστου δὲν ἔθραδυνε νὰ ἐννοήσῃ ὅτι οὐδεμίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐλπίδα ν' ἀνακηρυχθῇ διάδοχος ἐπὶ τοῦ θρόνου, διότι ὁ Αὔγουστος ὑπερβαλλόντως ἡγάπα τοὺς πρεσβυτέρους υἱοὺς τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Ἰουλίας Γαῖον καὶ Λεύκιον. "Ενεκα λοιπὸν τούτου ὄργισθεὶς ὁ νέος οὗτος γαμβρὸς ἐγκατέλιπε τὴν Ἰουλίαν ἐν Πόμη καὶ μετέβη εἰς Ρόδον, ἔνθα ἦζη ὡς ιδιώτης (τῷ 6 π. X.). Καὶ τότε μὲν ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Τιβέριον οὐδεμίαν ἐντύπωσιν προσεύξενεν εἰς τὸν Αὔγουστον, διότι γνωρίζων οὗτος τὸν μοχθηρὸν καὶ κακοῦργον χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν παρ' αὐτοῦ ἀγαθὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνέμενε· βραδύτερον δὲν δικαίως βρερεῖαι συμφορᾶι ἡνάγκασαν τὸν γηραιὸν τοῦτον μονάρχην νὰ βίψῃ τὰς ἐλπίδας του εἰς αὐτόν. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὁ Αὔγουστος ὅτι ἡ θυγάτηρ Ἰουλία ἔζη ἐν Πόμη βίον ἀκόλαστον· μετ' οὐ πολὺ δέ, ἀφ' οὐ ἡνάγκασθη νὰ ἐξορίσῃ αὐτήν, λαμβάνει τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν ὅτι ὁ ἔγγονός του Λεύκιος ἀπέθανεν ἐν Μασσαλίᾳ, ἔπειτα δὲ ὅτι ἀπέθανεν ἐν Λαδίᾳ καὶ ὁ ἔτερος προσφίλης ἔγγονος Γαῖος. Τότε λοιπὸν κατασυντετριμένην ἔχων τὴν καρδίαν ἐπὶ ταῖς συμφορᾶῖς ταύταις καὶ βλέπων ὅτι γέρων πλέον ὃν δὲν ἥδυνατο ν' ἀναμένη τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ τελευταίου τῶν υἱῶν τοῦ Ἀγρίππα ἀνεκήρυξεν ἐξ ἀναγκῆς διάδοχον τὸν Τιβέριον (5 μ. X.).

Μετ' ὅλιγα ἔτη ὕστερον ὁ γηραιὸς αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε περιοδείαν τινὰ, καθ' ἣν ἀσθενήσας μετέβη εἰς Νῷλαν τῆς Καμπανίας. Ἐκεὶ δὲ ἐπιθανατος ὃν πρῶτον μὲν διέταξε νὰ κομίσωσι πρὸς αὐτὸν κατόπτρον καὶ νὰ κτενίσωσιν αὐτὸν ἐπιμελῶς, ἔπειτα δὲ ἡρώτησε τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸν, ἀν εἰς τὸ θέατρον τοῦ βίου ἐπιτυχῶς ἔξετέλεσε τὸ μέρος του ἀφ' οὐ δ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν καταφατικῶς, «Κροτήσατε λοιπόν, εἶπε, τὰς χειρας, διότι ἡ πρᾶξις ἐτελείωσε». Ταῦτα δ' εἰπὼν ἔξεπνευσε (τῷ 14 μ. X.).

Τὸν Αὔγουστον ἀποθνάντα σὶ Ρωμαῖοι ἐκήδευσαν μεγαλοπρεπῶς, ἀπέδοσαν δ' εἰς αὐτὸν τιμὰς θείας καὶ ἔνα τῶν μηνῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὠνόμασαν Αὔγουστον. "Οντως δ' ὁ μονάρχης οὗτος ἦτο ἀξιος πασῶν τούτων τῶν τιμῶν, διότι κυβερνήσας συνετῶς

κατέστησε τὸ κράτος του περιφανές. Ἐν τούτοις τὸ ὁμαϊκὸν κράτος, καίτοι ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τε στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἔποψιν εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης, ὑπὸ ἡθικὴν ὅμως ἔποψιν παρεῖχεν ὅψιν θλιβεράν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ ἐκείνην, καθ' ἣν ἔθνη παντοδαπὰ συγχωνευθέντα ἀπετέλουν τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο κράτος, πάντα τὰ ἀρχαῖα τῶν ἀνθρώπων θρησκευτικὰ δόγματα εἰχον διαστραφῆ, πανταχοῦ δ' ἐπεκράτει φοβερὰ ἡθικὴ κατάπτωσις, διαφθορὰ καὶ δεισιδαιμονία. Ἐνῷ λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ θλιβερῷ καταστάσει διετέλουν οἱ ἀνθρώποι, ἔξεπληρώθη εύτυχῶς τότε ἡ θεία ἐπαγγελία καὶ δὴ τῷ τριακοστῷ ἔτει τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

§ 63. Ὁ χρυσοῦς αἰών τῆς ὁμαϊκῆς φιλολογίας.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ διαρρεῦσαν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κικέρωνος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ἀνεφάνησαν ἐν Ἀράβη οἱ ἔξοχώτατοι ποιηταὶ καὶ λογογράφοι. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα καλεῖται χρυσοῦς αἰών τῆς ὁμαϊκῆς φιλολογίας.

Καὶ ἐκ μὲν τῶν ποιητῶν διαπρεπέστατοι ἀνεδείχθησαν:

1) Ὁ μέγιστος τῶν Ἀραβών οὐρανίος ποιητὴς Πόπλιος Οὐεγίλιος Μάρων (70 - 19 π. Χ.), οὗ ἔργα εἶναι ἡ *Alneiās* καὶ τὰ Γεωργικά. Ἐκ τῶν ἔργων δὲ τούτων τοῦ ποιητοῦ, καίτοι τὰ Γεωργικὰ εἶναι ποίημα τελειότατον, ἡ *Alneiās* εἶναι τὸ ἔργον ἐκεῖνο, ὃπερ περιέβαλε τὸν ποιητὴν διὰ δόξης ἀθανάτου. Εἶναι δὲ ἡ *Alneiās* ἔπος εἰς δώδεκα ῥαψῳδίας, ὃπερ μὴ τυχὸν τῆς τελείας ἐπεξεργασίας μηδ' ἀποπερατωθὲν ἐδημοσιεύθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ποιητοῦ. Ἐν τῷ ποιήματι δὲ τούτῳ ὁ ποιητὴς ἔχων ὡς πρότυπον τὸν Ὀμηρον περιγράφει τὰς πλάνας τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Τροίας καὶ ἔξυμνει τὴν μυθικὴν ἀρχὴν τῆς Ἀράβης.

2) Ὁ μέγιστος τῶν Ἀραβών λυρικὸς ποιητὴς Κοΐντος Ὁράτιος Φλάκκος (65 π. Χ. - 8 μ. Χ.), οὗ ποιητικὰ ἔργα εἶναι κι ἐκ

τεσσάρων βιβλίων ἀποτελεσθεῖσαι Ὡδαί, αἵτινες διὰ τὸ ἐπίλεκτον τῆς καλλαισθησίας καὶ τὴν γλαφυρίαν τῆς ποιητικῆς γλώσσης παρέσχουν τῷ ποιητῇ δόξαν ἀθάνατον, καὶ αἱ τελευταῖον ὑπὸ αὐτοῦ γραφεῖσαι Ἐπιστολαί, ὃν ὄνομαστοτάτη εἶναι ἡ πρὸς τοὺς Πίσωνας ἀπευθυνομένη.

3) Οἱ ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ Ἀλέιος Τίβειος (54 – 19 π. Χ.), οὐ αἱ ἐλεγεῖαι ἀποπνέουσι γλυκεῖαν μελαγχολίαν, καὶ δὲ Σέξτος Προπέρτιος (49 – 15 π. Χ.), ὅστις ὑπῆρξε μὲν κατώτερος τοῦ Τιβείοιλου ὡς πρὸς τὸ πάθος, ἀνώτερος δὲ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν παιδείαν.

4) Ὁ μετὰ τὸν Οὐέργιλιον καὶ Ὁράτιον ἐνδοξότατος τῆς ἐποχῆς του ποιητὴς Πόπλιος Ὁβίδιος Νάσων (43 π. Χ. – 17 μ. Χ.), οὐ διασημότατον ἔργον εἶναι αἱ Μεταμορφώσεις.

Ἐκ δὲ τῶν λογογράφων διαπρεπέστατοι ἀνεφάνησαν.

1) Ὁ ἔζοχώτατος τῶν ῥωμαίων ῥητόρων Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (106 – 43 π. Χ.), ὅστις μεγάλην ἴσχυν πνεύματος ἔχων καὶ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς μετ’ ἐπιστασίας διελθὼν ἐπλούτισε τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα διὰ νέων γνώσεων καὶ ἀπέθη δημιουργὸς τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἔγραψε δὲ οὐ μόνον λόγους ῥητορικούς, ἀλλὰ καὶ διαφόρους φιλοσοφικὰς πραγματείας.

2) Ὁ Γάιος Ιούλιος Κατισφ (100 – 44 π. Χ.), ὅστις περιέγραψε τὰς εἰς Γαλατίαν ἐκστρατείας του ἐν τῷ ἱστορικῷ ἔργῳ *Commentarii de bello Gallico* καὶ τοὺς πρὸς τὸν Πομπήιον καὶ τοὺς Πομπηιανοὺς πολέμους του ἐν τῷ *Commentarii de bello civili*.

3) Ὁ Κορνήλιος Νέπως (94 – 24 π. Χ.), ὅστις ἔγραψε βίους ἐνδόξων ἀνδρῶν.

4) Ὁ Γάιος Σαλλούστιος Κρίσπος (87 – 34 π. Χ.), ὅστις ἔγραψε τρία ἱστορικὰ ἔργα, ἦτοι τὸ περὶ συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα (de conjuratione Catilinae), τὸ περὶ τοῦ Ιουγουρθικοῦ πολέμου (de bello Jugurthino) καὶ πέντε βιβλία ἱστοριῶν (Historiae), ὃν μόνον ἀποσπάσματά τινα ἔσωθησαν.

5) Ὁ Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. – 16 μ. Χ.), ὅστις ἔγραψε τὴν Ἰστορίαν τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς πόλεως μέχρι τοῦ ἔτους

9 π. Χ. Διηρεῖτο δὲ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοῦ Λιβίου εἰς 142 βι-
βλία, ὧν 35 μόνον διεσώθησαν.

§ 66. Αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου.

Τιβέριος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὁ Τιβέριος, ὅστις φύσει κακός, δύσπιστος καὶ ωμὸς ὥν, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῶν πολυαριθμῶν ἐκείνων τεράτων, ἀτινα ἀνηλθον ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης. Κατὰ τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας του ἦτη ὁ ἀνὴρ οὗτος φοβούμενος τὸν κατατροπώσαντα τοὺς Γερμανοὺς ἀνεψιόν του Γερμανικόν, υἱὸν τοῦ Δρούσου, εἰς δὲ οἱ λεγεῶνες ἦσαν ἀφωσιώμενοι, ὑπέκρυπτε τὴν μοχθηρὰν ψυχήν του καὶ ἐφάνετο ἡγεμών σώφρων. 'Αλλ' ἀφ' οὐ κατώρθωσε νὰ ἔξαφανίσῃ τὸν Γερμανικόν, διατάξας νὰ δηλητηριάσωσιν αὐτόν (19 μ. Χ.), κατέδειξε πλέον τὴν ἀγρίαν ψυχήν του. Καὶ λοιπόν, ἀφ' οὐ χάριν τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀσφαλείας ἐγκατέστησεν ἐν Ῥώμῃ σωματοφύλακας αὐτοῦ, τοὺς πραιτωριανούς, πρῶτον μὲν ἐκ δυσπιστίας κινούμενος ἐθανάτωσε πάντας σχεδὸν τοὺς συγγενεῖς του καὶ πλείστους τῶν ἐπιφανῶν συγκλητικῶν ἐπειτα δὲ ἐκ φιλαργυρίας ὠθούμενος ἐθανάτωσε διαφόρους ἀθώους πολίτας, ὧν τὰς περιουσίας ἥθελε ν' ἀρπάσῃ. 'Εν τέλει δὲ ὁ αἰμοσόρος οὗτος ἡγεμών τοιοῦτον ἔρωτα πρὸς τὸν φόνον ἀπέκτησεν, ὃστε δὲν παρήρχετο ἡμέρα, καθ' ἣν νὰ μὴ διατάξῃ τὴν θανάτωσιν ἀθώων πολιτῶν. Εἰς πάντα δὲ τὰ ἀνοσιουργήματα ταῦτα σύμβουλον εἶχε τὸν ἀρχηγὸν τῶν πραιτωριανῶν Σηιανόν, εἰς δὲν καὶ ἀνέθετε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπανθρώπων θελήσεών του. Τέλος δὲν αἰμοχαρῆς οὗτος αὐτοκράτωρ, ἀφ' οὐ ἐφείλκυσε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῆσος ἀπαντῶν, ἀνεχώρησε (τῷ 25 μ. Χ.) εἰς τὴν νῆσον Καπρέαν καὶ ἐκεῖ ἐπεδόθη εἰς παντοδαπὰς ἀσωτείας ἀφῆκε δ' ἐν Ῥώμῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀπανθρώπων διαταγῆν του τὸν ὡμότατον Σηιανόν. 'Αλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Σηιανὸς οὗτος δὲν διέφυγε τὰς χειρας τοῦ δημίου. 'Επληροφορήθη δηλαδὴ ὁ Τιβέριος, ὅτι δὲν ωμὸς οὗτος φίλος του ἐπεβούλευε τὴν τε βασιλείαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ἡ πληροφορία δὲ αὐτὴ ἦτο ίκανή, ὅπως πεισῃ τὸν Τιβέριον

νὰ ἔξεχφνίσῃ καὶ αὐτόν. Καὶ ἐθνάτωσεν αὐτόν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν πρατιτοιανῶν τὸν Μάκρωνα· συγχρόνως δὲ ἐθνάτωσε καὶ πάντας τοὺς φίλους τοῦ Σημανοῦ, διότι ἐνόμισεν ὅτι πάντες οὗτοι ἦσαν συνωμόται. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτων ὁ Τιβέριος καταληφθεὶς ὑπὸ φοβερωτάτης ὑποψίχς κατέστη θηριωδέστατος· ἔκτοτε δὲ ἐπὶ τῇ ἐλαχίστη ὑπονοίᾳ δὲν ἐπιχυτεῖ διατάσσων σφραγὰς καὶ δημεύσεις. Τέλος δ' ἐτει 37 μ. Χ. ὁ ἀπάνθρωπος οὗτος αὐτοκράτωρ ἀπέθανεν ἐν Μισηνῷ τῆς Καμπανίας ἀποπνιγεῖς διὰ στρωμάτων ὑπὸ τοῦ Μάκρωνος κατὰ διαταγὴν τοῦ διαδόχου Γαίου Καίσαρος Καλιγόλα. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Τιβέριος 23 ἐν ὅλῳ ἔτη (14 - 37 μ. Χ.) κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον δ' ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τῷ 33) ἐσταυρώθη ὑπὸ τῶν Ιουδαίων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Γάϊος Καίσαρ. — Τὸν Τιβέριον διεδέξατο ὁ τοῦ Γερμανικοῦ σὺν Γάϊος Καίσαρ, ὅστις ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεώνων ἐπωνομάσθη Καλιγόλας, διότι ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐφόρει ὑψηλὰ στρατιωτικὰ ὑποδήματα (caligas). Οἱ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις εἶχε καὶ τὸ πνεῦμα ἀσθενές καὶ τὴν ψυχὴν διεστραχμένην, ἦτο καὶ ωμὸς καὶ σπαταλος καὶ μωρός. Καὶ ωμὸς μὲν μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ἦτο, ὥστε ἐλυπεῖτο, διότι οἱ ῥωμαῖοι πάντες δὲν εἶχον μίαν κεραλήν, ὅπως ἀποκόψῃ αὐτὴν διὰ μιᾶς. Εἰς δὲ τὴν σπαταλὴν τοιαύτην κλίσιν εἶχεν, ὥστε ἐδαπάνησεν ὀλόκληρα ἐκατομύρια εἰς πανηγύρεις καὶ διαφόρους ἀστωτείς, ἀνήγειρε δὲ καὶ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον χάριν τοῦ ἵππου του. Μωρός δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ἦτο, ὥστε ἐπειθύμει νὰ εἶναι θεὸς καὶ νὰ λατρεύηται ώς τοιοῦτος Διὸς τούτο δὲ καὶ ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν καὶ ἀντ' ἐκείνων ἐπέθηκεν ὅμοιας πρὸς τὴν ἴδιαν του πολλάκις δὲ ἐνεφανίζετο πρὸ τῶν ῥωμαίων ὅτε μὲν ὡς Ζεὺς μετὰ τοῦ κερχυνοῦ, ὅτε δὲ ὡς Ποσειδῶν μετὰ τῆς τριάλητης, ὅτε δὲ ὡς Ἡρακλῆς μετὰ ῥοπάλου καὶ λεοντῆς. Τέλος δὲ ὁ φρενόληπτος οὗτος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐν τῇ μανίᾳ του δὲν ἡμποδίσθη καὶ τὸν ἵππον του ν' ἔνακηρύξῃ οὐκαντιόντος, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πρατιτοιανῶν, ἀφ' οὐ ἐβασίλευσε τέσσαρα ἔτη (37 - 41).

Τιβέριος Κλαύδιος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλιγόλα ἀνη-

γορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν προτιθομένων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γερμανικοῦ, θεῖος δὲ τοῦ Καλιγόλα, Τιβέριος Κλαύδιος. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὡμὸς μὲν δὲν ἦτο, ἀλλ᾽ εἶχε καὶ πνεῦμα ἀσθενὲς καὶ ψυχὴν εὔτελῆ. Τοιοῦτος δὲ ὁν ἀφῆκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τρεῖς φαύλους εὐνοούμενους αὐτοῦ τὸν Πολύδιον, Πάλλαν καὶ Νάρκισσον· οὗτοι δὲ καταχρώμενοι τῇ εὐνοίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος προέβησαν ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ εἰς πλειστας θανατώσεις πολιτῶν καὶ διαρπαγὰς περιουσιῶν, ἔχοντες ἐν πᾶσι τοῖς κακουργήμασι σύμβουλον καὶ βοηθὸν τὴν ἀκόλαστον καὶ ἀναίσχυντον τοῦ Κλαυδίου σύζυγον Μεσσαλίναν. Τῆς Μεσσαλίνης δὲ ταύτης μετά τινα ἕτη θανατωθείσης, ἔλαθε σύζυγος ὁ Κλαύδιος τὴν θυγατέρα τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγριππίναν. Αὕτη δὲ ἡ νέα σύζυγος τοιαύτην δύναμιν ἔξησκει ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, ὥστε ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ υιοθετήσῃ τὸν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸν της Νέρωνα, νὰ συζεύξῃ αὐτὸν μετὰ τῆς θυγατρός του Ὁκταβίας καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν διάδοχον παραγκωνίζων τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν Βρεττανικόν. Ἐν τούτοις ἡ ἀθλία αὕτη γυνὴ μεθ' ὅλην τὴν δύναμιν, ἢν ἔξησκει ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, ὑπώπτευεν διτὶ ἵτο δυνατὸν νὰ μεταβάλῃ γνώμην ὁ Κλαύδιος καὶ νὰ καταστήσῃ διάδοχον τὸν Βρεττανικόν. Διὰ τοῦτο δὲ προέβη εἰς τὴν δηλητηρίασιν τοῦ συζύγου της. Οὕτω λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ Κλαύδιος βασιλεύσας 13 ἔτη (41 - 54). ἡ δὲ βασιλεία αὐτοῦ, καίτοι παρουσιάζει ὅψιν θλιβεράν, εἶναι ἐν τούτοις ἀξιοσημείωτος, διότι κατ' αὐτὴν ἡ Μαυριτανία, ἡ Λυκία καὶ ἡ Θράκη ἐγένοντο ἐπαρχίαι δρωματικαί.

Κλαύδιος Νέρων. — Τὸν Τιβέριον Κλαύδιον διεδέξατο ὁ ὡμότατος τῆς Ἀγριππίνης υἱὸς Κλαύδιος Νέρων, ὅστις ἔβασιλευσε 14 ἔτη (54 - 68). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ αἷμα μόνον τῶν ξένων ἐφόνευσε καὶ τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ τὴν σύζυγόν του Ὁκταβίαν καὶ τὸν διδάσκαλόν του Σενέκαν καὶ τὸν τοῦ Κλαυδίου υἱὸν Βρεττανικόν, ἀπέβη ὁ τερατωδέστατος πάντων τῶν τεράτων. Ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου οὐδὲν ἀλλοὶ ἔξεπορεύθη εἰμὴ ἀκολασία, ἀναίδεια, ληστεία καὶ φόνος· πᾶν δὲ ιερὸν καὶ ὅσιον ὑπ' αὐτοῦ ἐνεπαίχθη. Ως νὰ μὴ ἥρκουν δὲ τὰ δεινά, ἀτινα ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπῆλθον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ἀν-

θρώπων, ἐξερράγη ἀτυχῶς ἐν Ρώμη μεγάλη πυρκαϊά, καθ' ἣν ἐκ τῶν 14 συνοικιῶν τῆς πόλεως τρεῖς μόνον ἔμειναν ἀβλαβεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πυρκαϊά αὕτη ἀπεδόθη εἰς τὸν κακούργον τοῦτον αὐτοκράτορα, φοβούμενος οὗτος τὴν λύσσαν τοῦ λαοῦ ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ διέταξε σκληρότατον κατ' αὐτῶν διωγμὸν συντελέσαντα εἰς τὴν αἰωνίαν ἀτίμωσιν τοῦ ὄντος τοῦ κακούργου τούτου αὐτοκράτορος. Τοιαῦτα δὲ διαπράττων ὁ ἀνὴρ καὶ ἀναισχυντος ὥν μέχρις ἀπιστεύτου βαθμοῦ εἶχε παραδόξως καὶ τὴν μονομανίαν νὰ παρουσιάζηται εἰς διαφόρους ἀγῶνας καὶ ὡς κιθαρῳδός καὶ ὡς ἀοιδός καὶ ὡς ὑποκριτής καὶ ὡς ἀρματηλάτης οὐαὶ δ' εἰς ἔκεινον, ὅστις δὲν ἦθελε χειροχροτήσῃ τὸν αὐτοκράτορα ὡς νικητήν. Τὴν μονομανίαν δὲ ταύτην ἔχων ἦλθε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετέβη εἰς Ὀλυμπίαν, ἵνθι μετασχὼν τῶν ἀγῶνων ἐνίκησεν, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ ἔλαθε πλείστους στεφάνους. Ἐν Ἑλλάδι δ' εὑρισκόμενος τοσοῦτο κατεγορηθεῖται ἐκ τῶν τιμῶν καὶ τῶν κολακειῶν τῶν Ἑλλήνων, ὃστε ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ του ἐκήρυξε τοὺς Ἑλληνας ἐλευθέρους καὶ παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένους. Ἄλλ' ἐν φοινίκη τοιαῦτα ἐν Ἑλλάδι διεκήρυττεν, ἐξ ἀλλού ἐτυράννει τοὺς Ἑλληνας καὶ διέπραξε πλείστους φόνους, ἵνα σφετερισθῇ τὰς περιουσίας τῶν φονευθέντων, ἀφήρεσε δὲ πλείστα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, ὅπως κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὴν Ρώμην καὶ τὰ ἀνάκτορά του. Τέλος δὲ ὁ θηριώδης οὗτος ἀνὴρ ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ἐξηκολούθει νὰ διαπράττῃ σειράν νέων κακουργημάτων. Ἄλλα δὲν παρῆλθε πολὺ διάστημα χρόνου, ὅπότε ἐν Ρώμη εὑρισκόμενος ἔμαθεν ὅτι οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ λεγεῶνες ἀποστάντες ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Σουλπίκιον Γάλβαν. Τοῦτο δὲ μαθὼν καὶ φοβηθεὶς ἔφυγεν εἰς ἐπαυλίν τινα κειμένην εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων μιλίων ἀπὸ τῆς Ρώμης καὶ ἐκεῖ ἡτοκτόνησε (68).

Σὺν τῷ θυνάτῳ τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν δὲ οἶκος τοῦ Αὐγούστου· οἱ δὲ μετὰ τὸν Νέρωνα τρεῖς αὐτοκράτορες Σουλπίκιος Γάλβας, Σάλβιος Ὅθων καὶ Αὔλιος Οὐιτέλλιος, οἵτινες ἔβασιλευσαν ἀλληλοδιαδόχως, ὑπῆρξαν ἄνδρες ἀνίκανοι καὶ μοχθηροί. Ἐκ τούτων δὲν Γάλβας βασιλεύσας ἐπτὰ μόνον μῆνας ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ὅθωνος· δὲ δὲ Ὅθων μετὰ βασιλείαν τριῶν μόνον μηνῶν μαθὼν ὅτι οἱ

λεγέωντες τῆς κάτω Γερμανίας ἀνέδειξαν αὐτοκράτορα τὸν Οὐιτέλλιον καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ νικήσῃ τὸν νέον τοῦτον αὐτοκράτορα ἡναγκάσθη ν' αὐτοκτονήσῃ· ὁ δὲ Οὐιτέλλιος βασιλεύσας ὅκτὼ μῆνας ἐξεθρονίσθη καὶ ἔθανατώθη, ἐξελέχθη δ' ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ ὁ γενναῖος καὶ χρηστὸς στρατηγὸς Οὔεσπασιανός.

§ 67. Αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ γένους τῶν Φλανίων.

Οὔεσπασιανός.—Οἱ τὸν Οὐιτέλλιον διαδεξάμενος Οὔεσπασιανός, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Αὔγουστον ἐπιφανῆς αὐτοκράτωρ, ἐγεννήθη ἐν Ῥεκτίῳ, πόλει τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τὸ ἔτος 7 μ. Χ. Οἱ ἀνὴρ οὗτος ἦτο συνετός, ἐπιεικής, δραστήριος καὶ ἐνάρετος· καθ' ὅλον δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς μοναρχίας του πᾶν μέσον κατέβαλεν, ὅπως ἀνυψώσῃ τὸ κράτος καὶ θεραπεύσῃ τὰ κακά, τῶν ὅποιων αἵτιοι ἦσαν οἱ πρὸ αὐτοῦ αὐτοκράτορες. Καὶ δὲ τακτοποίησε τὰ οἰκονομικά, ἀποκατέστησε τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ταξίν ἐν τῷ στρατῷ, ἐκαθάρισε τὴν σύγκλητον ἀπὸ πάντων τῶν ἀναξίων αὐτῆς μελῶν καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐξέλεξε συγκλητικοὺς ἱκανούς καὶ σώφρονας. Πλὴν δὲ τούτων εἰς πάσας τὰς δημοσίας θέσεις διώρισεν ἄνδρας διακεκριμένους, ἐπροστάτευσε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὥρισε νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι ἐκ του δημοσίου ταμείου καὶ διὰ παντὸς μέσου προσεπάθησε νὰ βελτιώσῃ τὰ ἥθη τῶν Ῥωμαίων, ἀτινα διὰ τῆς ἀσωτείας καὶ πολυτελείας εἰχον διαφθαρῆ. Πολὺ δικαίως ἐνόμιζεν, ὅτι αὐτὸς ὡς ἀνώτατος ἄρχων ὕφειλε νὰ εἴναι εἰς τοὺς ὑπηκόους του παράδειγμα λιτότητος καὶ εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς. Διὰ τοῦτο ἐζη βίον λιτὸν καὶ πρὸς πάντας προσεφέρετο εὐγενῶς, ἐπέτρεπε δὲ εἰς πάντα πολίτην νὰ εἰσέρχηται ἐλευθέρως εἰς τὸ ἀνάκτορόν του καὶ νὰ παρουσιάζηται ἐνώπιον του. Προσέτι δὲ ὁ λαμπρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ ἐκαλλώπισε τὴν Ῥώμην διὰ διαφόρων οἰκοδομημάτων καὶ ἀνήγειρε μεγαλοπρεπέστατον ἀμφιθέατρον, τὸ δόποιον περιελάχιστον ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας θεατῶν. Τὸ θέατρον τοῦτο ἔνεκα τῆς μεγάλης του ἐκτάσεως ὠνομάσθη Κολοσσιαῖον· λείψανα δ' αὐτοῦ σώζονται μέχρι σήμερον.

'Αλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ οὐ μόνον ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τοῦ κράτους ἔθελτιώθη, ἀλλὰ καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ διεξήχθησαν ἐπιτυχῶς. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος δηλαδὴ αὐτοῦ κατεστάλη ἡ ἐκραγεῖσα στάσις τῶν Βαταυῶν (λαοῦ Κελτογερμανικοῦ), προσέτι δὲ προσηρήθη εἰς τὸ ὁρματικὸν κράτος ἡ Βρεττανία. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον γεγονός, ὅπερ συνέβη ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, εἶναι ὅτι ὑπὸ τοῦ νιοῦ του Τίτου ἐκυριεύθη καὶ μετεβλήθη εἰς ἐρείπια ἡ Ἱερουσαλήμ (70 μ. Χ.). Οὕτω δὲ ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶπεν, ὅτι ἥθελεν ἔλθῃ ἡμέρα, καθ' ἣν δὲν θὰ ἔμενεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ λίθος ἐπὶ λίθῳ. Κατὰ τὴν ἀλωσιν δὲ ταῦτην τῆς πόλεως μυριάδες Ἰουδαίων κατεσφάγησαν, ποταμηδὸν δ' ἔρρεε τὸ αἷμα ἀνὰ τὰς ὄδους. Οὕτω λοιπὸν ἐξετελέσθη καὶ ἡ ἀρὰ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ζητοῦντες παρὰ τοῦ Πιλάτου τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἀνέκραξαν: «Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν». Τέλος δὲ Οὐεσπασιανὸς ἀπέθυνε τῷ 79, βασιλεύσας δέκα ἐν ὅλῳ ἦτη (69 - 79).

Τίτος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ὁ ἔνδοξος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ νιός Τίτος, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 40 μ. Χ. Ὁ Τίτος ἦτο εὐγενής, ἀγεθός καὶ δίκαιος, προσέτι δὲ θαυμαστὸς ἐπὶ μεγαλοψυχίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν μεγαλοψυχίαν ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς κακολογοῦντας αὐτὸν ἐτιμώρει, ἀλλ' ἔλεγεν ὅτι, ἐὰν ἐκακολόγουν αὐτὸν ἀδίκως, ἐξ ἀπαντος θὰ ἐλέγχῃ αὐτοὺς μετὰ ταῦτα ἡ συνείδησίς των, ἐὰν δὲ ἐκακολόγουν αὐτὸν δίκαιως, θὰ ἦτο ἀδίκον νὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς λέγοντας τὴν ἀλήθειαν. Φιλάνθρωπος δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ἦτο, ὥστε, ὅτε ἐσπέραν τινὰ ἐν τῷ δείπνῳ ἐνεθυμήθη, ὅτι οὐδένα εἶχεν εὔεργετήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἔκεινην, ἀνέκραξε μετὰ λύπης: «Ἄπωλεσα μίαν ἡμέραν». Ἐν γένει δὲ ὁ Τίτος ἦτο τοιοῦτος, ὥστε ὡς μόνην φροντίδα εἶχε νὰ καταστήσῃ τοὺς ὑπηκόους του εὐδαιμονας. Ἐνεκά δὲ τῶν ἀρετῶν τούτων ὡνομάζετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων «Ἀγαπη καὶ γλυκασμὸς τοῦ ἀνθρωπίου γένους». Ἀλλὰ καίτοι τοσοῦτο συνετὸς καὶ φιλάνθρωπος ἦτο, οὐκ ὄλιγας πικρίας ἐδοκίμασε διὰ τὰ ἀτυχήματα, ἀτινα κατὰ κακὴν τύχην ἐπῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Ἐπῆλθε δηλαδὴ φοβερὰ καὶ αἰφνιδία ἔκρηξις τοῦ Οὐεσουθίου, εἴς ἃς κατεχώσθησαν αἱ τρεῖς παρὰ τὸν Οὐεσουθίον κείμεναι πόλεις Ἡράκλειον, Πομπηία καὶ Σταύρια. Προσέτι δὲ φοβερὰ πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐν Ῥώμῃ ἀπετέφρωσε τὰς ὥραιοτέρας αὐτῆς συνοικίας, ἐν ᾧ συγχρόνως ὀλεθριώτατος λοιμὸς ἐθέριζε τοὺς κατοίκους. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ τοσοῦτο φιλάνθρωπος ἐδείχθη ὁ Τίτος, ὅστε καὶ αὐτὰ τὰ κοσμήματα τοῦ ἀνακτόρου του ἐπώλησεν, ὅπως ἀνακουφίσῃ τοὺς καταστραφέντας ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς. Τέλος ὁ Τίτος καίπερ τοιοῦτος ὡν δὲν ἐπέζησε νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος εἰμὴ δύο μόνον ἔτη (79 - 81).

Φλάβιος Δομιτιανός. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τίτου ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ὁ τοῦ Τίτου ἀδελφὸς Φλάβιος Δομιτιανός, ὃστις κατὰ τὴν ὡμότητα δὲν ὑπῆρξε κατώτερος τοῦ Τίτερος, τοῦ Καλιγόλα καὶ τοῦ Νέρωνος. Ἐβοσίλευσε δὲ οὗτος 15 ἐν ὅλῳ ἔτη (81 - 96) καθ' ὅλον δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα δὲν ἔπαισε ληστεύων, φονεύων καὶ κακουργῶν. Τοιαῦτα δὲ τερατουργήματα διαπράττων ἀπεφάσισεν ἐν τέλει νὰ θανατώσῃ καὶ τὴν ἴδιαν αὐτοῦ σύζυγον καὶ τοὺς πιστοτέρους τῶν ὑπουργῶν του, ἀλλὰ δὲν προέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι συνωμοσίας ὑπὸ τούτων γενομένης ἐφονεύθη. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲ τούτου ἐγένετο καὶ ὁ δεύτερος κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμός.

§ 68. Χρονότοι τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτορες.

Νέρβας. — Τὸν Δομιτιανὸν διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Μάρκος Κοκκήνιος Νέρβας, ὃστις ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος πολλῶν χρηστῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἀνὴρ οὗτος ἐκυβέρνησε τὸ κράτος δικαιῶς καὶ φιλανθρώπως, ἐσχε δὲ τὴν φρόνησιν νὰ καταστήσῃ διάδοχον τὸν χρηστότατον καὶ γενναιότατον τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατηγῶν Μάρκον Οὔλπιον Τραϊκόν. Ἀπέθανε δ' ὁ Νέρβας ἐν ἔτει 98, βασιλεύσας δύο μόνον ἔτη (96 - 98).

Τραϊανός. — Οἱ τὸν Νέρβαν διαδεξάμενος Μάρκος Οὔλπιος Τραϊκόν ἐγεννήθη ἐν τινὶ πόλει τῆς νοτιοδυτικῆς Ἰσπανίας, ὄνομα ζομένη Ἰταλικῆ, κατὰ τὸ ἔτος 52 μ. Χ. Ο χρηστὸς οὗτος αὐτοκράτωρ διὰ παντὸς τοῦ βίου ὡς μόνην φροντίδα ἔσχε τὴν

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ)

εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ, διεκρίθη δὲ διὰ τὴν δραστηριότητά του, τὴν ἀπλότητα τῶν ἡθῶν του, τὴν δικαιοσύνην του καὶ τὴν ἀγαθότητά του. Ἐν γένει δὲ ὁ Τραϊανὸς τοσαύτας ἀρετᾶς εἶχεν, ὥστε δὲ μὲν λαὸς ἐπωνύμωσεν αὐτὸν ἄριστον, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπὶ μακρὸν μετὰ ταῦτα χρόνον συνειθίζει νὰ εὔχηται εἰς ἔκαστον νέον αὐτοκράτορα· «Εὐτυχέστερος νὰ ἴσαι τοῦ Αύγουστου, καλλίτερος δὲ τοῦ Τραϊανοῦ». Ἐθασίλευσε δ' ὁ ἀνὴρ ἐπὶ 19 ἔτη (98 - 117). Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα ἐλάμπρων καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν βασιλείαν του δι' ἕργων εἰρήνης καὶ διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Κατώρθωσε δηλαδὴ διὰ τῆς καλῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων νὰ κοσμήσῃ τὴν Ρώμην διὰ πλείστων καλῶν κτιρίων, ἐξ ὧν εἶναι καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσα Οὐλπία ἀγορά· προσέτει ὥδρυσε χάριν τῶν ὄρφων διάφορα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα καὶ ἐν γένει προσήγαγε τὰς ἐπιστήματα. Τέλος διὰ τὰ πολεμικὰ του κατορθώματα εἶναι ἀξιος λόγου, διότι κατέστησε τὴν Δακίαν (τὴν σημερινὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν) ἐπαρχίαν ῥωμαϊκὴν καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους πέραν τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐφράτου. Πρὸς αἰωνίαν δὲ ἀνάμνησιν τῶν πολεμικῶν του κατορθωμάτων ἀνήγειραν οἱ Ρωμαῖοι μεγαλοπρεπῆ στήλην, ἐφ' ἣς ἔχαραξαν τὰς πράξεις του· αὕτη δὲ ἡ στήλη σώζεται μέχρι σήμερον.

'Αδριανός.—'Ο τὸν Τραϊανὸν διαδεξάμενος Αἴλιος 'Αδριανὸς ἦτο ἀνεψιός καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Τραϊανοῦ, γεννηθεὶς ἐν Ρώμῃ τῷ 76 μ. Χ. ἐκ γονέων καταγομένων ἐξ Ισπανίας. 'Ο ἀνὴρ οὗτος ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς χώρας προσεπάθησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὥδον τοῦ Τραϊανοῦ· ὡς πρὸς δὲ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις δὲν ἡθέλησε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὥδον αὐτοῦ, διότι ἦτο φίλος τῆς εἰρήνης. 'Επὶ Τραϊανοῦ τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἦτο τοσοῦτον ἐκτεταμένον, ὥστε δυσκόλως ἥδυνατο νὰ τηρηθῇ ἐν αὐτῷ ἡσυχία. Διὰ τοῦτο δὲ 'Αδριανὸς φρονίμως ποιῶν ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πάρθους τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου ἐπαρχίας καὶ κατέστησε τὸν ποταμὸν τοῦτον ὅριον ἀνατολικὸν τοῦ κράτους· ἔτι δὲ ὥδρυσε προχώματα μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ ἀνω Δουνάβεως, ἀνήγειρε τείχος πρὸς προφύλαξιν τῆς Βρετανίας ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σκωτῶν καὶ

ἐν γένει περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὅριων τοῦ κράτους. Οὕτω λοιπὸν καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ἡσυχία καὶ εἰρήνη ἐπεκράτει καθ' ὅλον τὸ κράτος. Μόνον δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐπαναστατήσαντας ἐπολέμησεν ἐπὶ τριετίαν (131 - 133) καὶ νικήσας ἔξεδιώζεν αὐτοὺς τῆς χώρας των. Θέλων δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἴδιοις ὅμμασι νὰ βλέπῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους καὶ νὰ θεραπεύῃ αὐτάς, συγχάκις ἐπεχείρει περιοδείας ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας πανταχοῦ δὲ ἵδρυε διάφορα τῆς τέχνης μνημεῖα. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνήγειρεν ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, ἐν οἷς καὶ τὸ μέγιστον Μαυσωλεῖον, ὅπερ διατηρεῖται μέχρι σήμερον καὶ ὄνομάζεται «Πύργος τοῦ Ἀγγέλου». ἔπειτα δὲ ἀνήγειρεν εἰς διαφόρους πόλεις διάφορα ἄλλα μνημεῖα. Ἐν Μεγάροις δηλαδὴ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Κορίνθῳ κατεσκεύασε λουτρά καὶ διωχέτευσεν ἐκ τῆς ἐν Στυμφαλίᾳ λίμνης ἥφθονον ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν ἐν Μαντινείᾳ ἀνήγειρε ναὸν τοῦ Πισειδῶνος καὶ ἐν Ἀθαίς τῆς Φωκίδος ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλὰ καίτοι τοσαύτην ἀγάπην ἐδείχνει πρὸς πάσας τὰς πόλεις, ἐξαιρετικὴν ἀγάπην κατέδειξε πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἃς πεντάκις ἐπεσκέφθη. Τοιαύτας δὲ εὐγενεῖς διαθέσεις εἶχεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ὡστε καὶ τοὺς πτωχοὺς διὰ μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν ἔβοήθησε καὶ τὴν πόλιν διὰ πλειστων ἴδρυμάτων ἐκόσμησεν. Ἰδρυσε δηλαδὴ ναὸν τῆς Ἡρας, ναὸν τοῦ Πανελλήνιου Διός, γυμνάσιον καὶ στοάν μετὰ βιβλιοθήκης, ἃς λείψανα εἶναι οἱ παρὰ τὴν νῦν παλαιὰν ἀγορὰν σωζόμενοι κίονες. Πρὸς τούτοις ἐπεράτωσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁλυμπίου Διός, οὐ τὸ θεμέλια εἶχον τεθῆ ἐπὶ Πεισιστράτου, κατεσκεύασε τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον ὑδραγωγεῖον καὶ τέλος παρὰ τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Ἰλισσοῦ ἤγειρε νέαν πόλιν, ἣτις ἐκλήθη πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τοῦ Θησέως πόλεως διὰ τοῦ ἀχρι τοῦδε σωζόμενου ὄρου, ὅστις κοινῶς καλεῖται «πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ». Τέλος δὲ Ἀδριανὸς ἀνεκαίνισε τὴν Καρχηδόνα καὶ ἔκτισεν ἐν Θράκη νέαν πόλιν, ὄνομασθεῖσαν Ἀδριανούπολιν. Ἀπέθανε δὲ ἐπὶ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν θετὸν υἱὸν αὐτοῦ Τίτον Αύρήλιον Ἀντωνίνον.

Τίτος Αύρηλιος Ἀντωνῖνος. — Ο τὸν Ἀδριανὸν διαδεξάμενος Τίτος Αύρηλιος Ἀντωνῖνος ἐγεννήθη ἐν Λακουσίῳ, πόλει τοῦ Λατίου, κατὰ τὸ ἔτος 86 μ. Χ. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος τοσοῦτον ἔθαυμαζετο διὰ τὴν εὐσέβειάν του, τὴν δικαιοσύνην του, τὴν φιλανθρωπίαν του καὶ τὸν εἰρηνικόν του χαρακτῆρα, ὥστε διὰ μὲν τὴν εὐσέβειάν του ἐπωνομάσθη Εὐσεβῆς, διὰ δὲ τὴν δικαιοσύνην του, τὴν φιλανθρωπίαν του καὶ τὸν εἰρηνικόν του χαρακτῆρα ἐπεκλήθη δεύτερος Νομάρχης. Καὶ δίκαιος μὲν μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ἦτο, ὥστε ξένοι βασιλεῖς καὶ λαοὶ ἐξέλεγον αὐτὸν πολλάκις διαιτητὴν ἔχθρὸς δὲ τοῦ πολέμου τόσον ἀσπόνδος ἦτο, ὥστε ἐλεγεν ὅτι προυτίμα νὰ σφῆῃ τὴν ζωὴν ἐνὸς πολίτου ἢ νὰ φονεύσῃ χιλίους ἔχθρους. "Εζη δ' ὁ λαμπρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ λιτότατα, μετεχειρίζετο τοὺς ὑπηκόους τεινώς ἵδια τέκνα, ὑπεστήριζε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ἔδραζεν τοὺς λογίους, ἴδρυσε σχολὰς χάριν τῶν πτωχῶν, ἀπηγόρευσε τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμόν, διεκόσμησε τὴν Ῥώμην διὰ μεγαλοπρεπῶν ἴδρυμάτων καὶ ἐν γένει διέπραξε πλείστας ἀγαθοεργίας, δαπανῶν μαλιστα ἐξ ἵδιων. 'Απέθανε δ' ἐν ἡλικίᾳ 75 ἑτῶν, βασιλεύσας 23 ἑτη (138 - 161) κατέλιπε δὲ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν θετὸν υἱὸν αὐτοῦ Μάρκου Αύρηλιον Ἀντωνῖνον.

Μάρκος Αύρηλιος Ἀντωνῖνος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Μάρκος Αύρηλιος Ἀντωνῖνος, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 121 μ. Χ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐπεκλήθη καὶ φιλόσοφος, ὑπῆρχεν ἐκ τῶν σοφωτέρων καὶ ἐνχρετωτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ ὁρματικοῦ κράτους, οὐδόλως δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς διέφερε τοῦ προκατόχου του. Ἡτο δηλαδὴ δίκαιος, ἀγαθός, φιλάνθρωπος καὶ φιλόπονος, ἔζη λιτότατα, μετεχειρίζετο τοὺς ὑπηκόους του ὡς ἵδια τέκνα, ὑπεστήριζε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐν γένει διέπραξε πλείστας ἀγαθοεργίας. Ἐκυβέρνησε δὲ τὸ κράτος ὁ Μάρκος Αύρηλιος ἐπὶ 19 ἑτη (161 - 180). Ἐπὶ τῆς βασιλείας του δὲ ταύτης ἐνέσκηψεν εἰς τὸ κράτος πολλὰ καὶ μεγάλα κακά, ἥτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀποστασίᾳ τῶν Βρεττανῶν καὶ τῶν Πάρθων, ἀφ' ἑτέρου δὲ πλήμμυρα, σεισμός, σιτοδεία καὶ λοιμὸς φοβερός, ὅστις πλείστους

κατοίκους τῆς Ρώμης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἔξωλόθρευσε. Καὶ τὴν μὲν ἀποστασίαν τῶν Βρεττανῶν κατέβαλε διὰ τῶν στρατηγῶν του, τὴν δὲ τῶν Πάρθων διὰ τοῦ θετοῦ ἀδελφοῦ του Ὀδήρου, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς σιτοδείας δεινὰ προέλαθεν ἰδρύσας δημοσίας σιταποθήκας. "Οτε δὲ μετ' ὄλιγον εἰσέβαλον εἰς τὸ κράτος οἱ πρὸς βορρᾶν τοῦ Δωνυχίους κατοικοῦντες ἄγριοι Μαχρομάννοι, ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν αὐτοπροσώπως (τῷ 166) καὶ μετὰ διαφόρους μάχας ἤναγκασεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Ἐπειδὴ δ' οἱ Μαχρομάννοι οὗτοι παραβάντες τὴν συνθήκην εἰσέβαλον μετ' ὄλιγον εἰς τὴν Παννονίαν, στίφη δὲ Γερμανῶν ἐπέδραμον μέχρι τῆς Ἀκυληίχες, ἤναγκασθη καὶ πάλιν ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐκστρατείαν ἔνεκα τῶν κόπων καὶ τῆς σωματικῆς του ἀδυναμίας ἀπέθυνε (τῷ 180 μ. Χ.) ἄγων ἡλικίαν 59 ἑτῶν.

§ 69. Οἱ μετὰ τὸν Μάρκον Αὐρόλιον μέχρι τοῦ Καρακάλλα αὐτοκράτορες.

Κόμμιδος καὶ **Περτίναξ**. — Μετὰ τὸν Μάρκον Αὐρόλιον Ἀντωνῖνον ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κόμμιδος, ὃστις ἔζησιλευσε 13 ἔτη (180 - 193). Ο νέος οὗτος αὐτοκράτωρ παραδόξον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χρηστὸν πατέρα του ἀποτελῶν ἦτο ἔξωλέστατος καὶ ἀγριώτατος. Τοιοῦτος δ' ὅν ἐπεδόθη εἰς βδελυρὰς ἀσωτείχες, ἐφόνευσε πλείστους ἀθώους, ὃν τὰς περιουσίας ἥρπασεν, οὐδεμίαν δὲ δίδων προσοχὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους κατέτριβε τὸν χρόνον θηριομαχῶν καὶ μονομαχῶν. Τούτου δὲ δολοφονηθέντος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν του, ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ γέρων συγκλητικὸς καὶ στρατηγὸς Περτίναξ, ὃστις ἀποπειράθεις νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν ἐφονεύθη μετὰ βασιλείαν τριῶν περίπου μηνῶν ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν (193).

Τουλιανὸς καὶ **Σεβῆρος**. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περτίνακος συνέβη ἐν Ρώμῃ σκηνὴ παράδοξος, ἣτις ἐπέρριψεν αἷσχος εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξιωμα. Οι πανίσχυροι δηλαδὴ πραιτωριανοὶ προυκήρυξαν ὅτι ἥθελον δώση τὸν θρόνον εἰς ἐκεῖνον, ὃστις ἥθελε δώση εἰς αὐτοὺς περισσότερα χρήματα. Τῆς προκηρύξεως δὲ ταύ-

της γενομένης, εύρεθησαν δύο ἄνδρες, οἵτινες συμμετέσχον τοῦ πλειστηριασμοῦ ἐκείνου τῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτοι δὲ ἦσαν ὁ πενθερὸς τοῦ Περτίνακος Φλάβιος Σουλπικιανός καὶ ὁ Σάλβιος Ἰουλιανός. Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος προσέφερεν, ὅπως τύχῃ τῆς ἀρχῆς, ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμᾶς εἰς ἕκαστον τῶν πραιτωριῶν, ὁ δὲ δεύτερος ἔξακισχιλίας διακοσίας πεντήκοντα. Οὕτω λοιπὸν οἱ πραιτωριανοὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Ἰουλιανόν, ἡ δὲ σύγκλητος πιεζομένη ὑπ' αὐτῶν ἐπεκύρωσε τὴν ἐπονείδιστον ἔξωντιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ἡ ἐπικυρώσις αὕτη τῆς συγκλήτου οὐδαμῶς ἔξησφάλισε τὸν νέον αὐτοκράτορα, διότι οἱ λεγεώνες τῆς Βρεττανίας, Παννονίας καὶ Συρίας, ὅτε ἤκουσαν τὸν θάνατον τοῦ Περτίνακος καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀπεστάτησαν. Ἐκ τῶν ἀποστάντων δὲ τούτων λεγεώνων οἱ μὲν εὐρισκόμενοι ἐν Βρεττανίᾳ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Κλαύδιον Ἀλβίνον, οἱ δὲ ἐν Συρίᾳ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Πεσκέννιον Νίγρον, οἱ δὲ ἐν Παννονίᾳ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Σεπτίμιον Σεβῆρον. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων ὁ Σεβῆρος, ὅστις καὶ τολμηρὸς ἦτο καὶ ἐπιτήδειος, ἀναπαύσας τὸν Ἀλβίνον διὰ τῆς ἐλπίδος ὅτι θ' ἀναγωρίσῃ αὐτὸν συνάρχοντα, δρυμῷ εἰς τὴν Ρώμην καὶ φονεύσας τὸν Ἰουλιανὸν (τῷ 193) ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς συγκλήτου αὐτοκράτωρ ἔπειτα δέ, ἀφ' οὐ κατέβαλε τὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ Νίγρον, ἐπέρχεται καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ δύσει Ἀλβίνου καὶ καταβάλλει καὶ αὐτόν. Ἀπαλλαγεὶς δ' ὁ Σεβῆρος τῶν δύο ἀντιπάλων καὶ συγχροτήσας νέαν σωματοφυλακὴν ἐκ 50 000 ἀνδρῶν ἀποτελουμένην ἐκυβέρνησε μὲν τὸ κράτος μετά τινος φρονήσεως, ἀπέκτεινεν ὅμως πολλοὺς τῶν συγκλητικῶν καὶ σύμπασαν τὴν σύγκλητον δειγῶς περιύβρισε. Τέλος δὲ μετὰ βασιλείαν 18 ἑτῶν (193-211) ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος καταλιπὼν δύο υἱούς, τὸν Βασσιανὸν Καρακάλλαν καὶ τὸν Γέταν.

§ 70. Οἱ αὐτοκράτορες Καρακάλλας, Μακρῖνος καὶ Ἐλαγάβαλος.

Καρακάλλας. — Ο Σεπτίμιος Σεβῆρος ἀφῆκε τὴν βασιλείαν εἰς τοὺς δύο υἱούς αὐτοῦ Βασσιανὸν καὶ Γέταν. Τούτων δ' ὁ

Βασσιανὸς ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ δῆμου Καρακάλλας ἔνεκα τοῦ
ἰδιαζόντος παρὰ Γαλάταις στρατιωτικοῦ μανδύου (caracalla),
ὅν αὐτὸς τε πάντοτε ἐνεδύετο καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας ἐπέβαλλεν.
Ἔτος δὲ ὁ Καρακάλλας ἀνὴρ θηριωδέστατος καὶ ἀφρονέστατος
οὐδὲν ἱερὸν καὶ ὅσιον ἔχων. Καὶ πρῶτον μὲν θέλων ν' ἀπαλλαγῆ
τοῦ συνάρχοντος ἀδελφοῦ ἐνήργησε διὰ δολοφόνων τὴν σφαγὴν αὐ-
τοῦ ἐπ' αὐτῶν τῶν κόλπων τῆς μητρός· ἔπειτα δὲ κατέσφαξεν εἰκο-
σακισχιλίους φίλους τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐν οἷς καὶ τὸν περίφημον νομοδι-
δάσκαλον Παπινιανόν, ἃτε μὴ θελήσαντα νὰ γράψῃ ἀπολογίαν τῆς
ἀδελφοκτονίας. Μετὰ τὰς σφαγὰς δὲ ταύτας ἐξηκολούθησε σφάζων
ἐν τε τῇ Ἀράβῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις τοὺς εὐπόρους τῶν πολιτῶν,
ῶν τὰς περιουσίας ἥρπαζεν. Ἐν τέλει δὲ μεταβάς εἰς Ἀλεξάν-
δρειαν καὶ μαθὼν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης διὰ καυστι-
κῶν ὑπαινιγμῶν ἀπέδιδον αὐτῷ τὴν προσωνυμίαν ἀδελφοκτόνου,
πρῶτον μὲν ἐκάλεσε τοὺς πρώτους τῶν πολιτῶν εἰς συμπόσιον καὶ
μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ἀπέκτεινεν αὐτούς, ἔπειτα δὲ διέταξε τὸν
στρατόν του νὰ δρμήσῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐνεργήσῃ φοβερὰν τῶν
κατοίκων σφαγὴν. Καὶ ἐξετελέσθη πάραυτα ἡ ὄλεθρία αὕτη δια-
ταγῆ· ὁ δὲ θηριώδης οὗτος ἀνὴρ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σφαγῆς
ταύτης ἔθετο ἀπὸ καταλλήλου τινὸς μέρους τὰ γινόμενα, ὅπως
ἀμείψῃ τοὺς στρατιώτας ἐκείνους, οἵτινες πλείους τῶν πολιτῶν ἥθε-
λον σφάξη. Καὶ ὅμως ὁ θηριώδης οὗτος ἀνὴρ, ὁ ἐν ἀκοσμίαις, ἀσω-
τείαις καὶ κακουργίαις ζήσας, ὁ τὰ πάντα ἐξευτελίσας καὶ περὶ
μόνης τῆς εὐνοίας τῶν στρατιωτῶν φροντίσας, κατέστησε παραδό-
ξως τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀξιομνησόνευτον διὰ δύο καλῶν πράξεων, ἀς
χρηστὸς μόνον αὐτοκράτωρ ἦδύνατο νὰ διαπράξῃ. Καὶ ἡ μὲν
πρώτη τῶν πράξεων τούτων εἶναι ἡ διάταξις τοῦ ἔτους 212, δι'
ἥς ἐδόθη ἡ ἡρακλεῖκη ἴσοπολιτεία εἰς ἀπαντας τοὺς ἐλευθέρους τοὺς
οἰκοῦντας ἀνὰ τὸ ἡρακλεῖκὸν κράτος. Ἡ δὲ δευτέρα ἀξιομνησόνευ-
τος αὐτοῦ πράξις εἶναι ἡ σίκοδόμησις τῶν δημοσίων Θερμῶν, ών
τὰ γιγάντεια ἐρείπια προκαλοῦσι καὶ σήμερον τὸν θαυμασμὸν τοῦ
κόσμου. Τέλος δὲ ὁ αἴμοχαρής οὗτος αὐτοκράτωρ μετὰ βασιλείαν
ἔξ ἔτῶν (211-217) ἐφονεύθη διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὑπάρχου τῶν
πραιτωριανῶν Μαχρίνου.

Μακρῖνος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρακάλλα ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ δειλὸς καὶ ἀσωτος Μακρῖνος, ὅστις ἐβίσιλευσεν ἐν μόνον ἔτος (217 – 218). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος πολεμήσας πρὸς τοὺς Πάρθους καὶ ἡττηθεὶς ἡναγκάσθη νὰ συνομοσλογήσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐπονείδιστον συνθήκην. "Ἐνεκα δὲ τῆς συνθήκης ταῦτης τοσοῦτο διήγειρε τὸ μῖσος τοῦ στρατοῦ, ὥστε, ὅτε μετ' ὀλίγον ἡθέλησε νὰ ὑποβάλῃ τοὺς λεγεῶνας εἰς αὐστηρὰν πειθορχίαν, οἱ λεγεῶνες τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐν Ἐμέση τῆς Συρίας διατριβούσης Ιουλίας Μχιστοῦ, ἀδελφῆς τῆς μητρὸς τοῦ Καρακάλλα, ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν ἐκ θυγατρὸς ἔγγονον αὐτῆς Ἀούιτον Βασσικὸν Ἐλαγάβαλον. Τούτου δὲ γενομένου, ἔσπευσε μὲν ὁ Μχιρῖνος μετὰ τῶν πρατωριανῶν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προδοτικοὺς τούτους λεγεῶνας, ἀλλ' ἡττηθεὶς συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐθνανατώθη.

Ἐλαγάβαλος. — Ὅτὸν Μχιρῖνον διαδεξάμενος Ἀούιτος Βασσικός, ὅστις ἐκ τοῦ ὄνοματος συριακοῦ τινος θεοῦ (Ἐλ Γαβᾶλ), οὗτινος ὑπῆρξεν ἴερεὺς ἐν Ἐμέσῃ, ἐπωνομάσθη Ἐλαγάβαλος, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἶχεν ἡλικίαν 14 ἔτῶν. Ἐν τούτοις, καίτοι μειράκιον ἦτο, τοιοῦτο πρότυπον ἡθικῆς δικαιοθερᾶς καὶ ἀκολυχίας ἐγένετο, ὥστε δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπῆρξε βδελυρώτατον τέρας. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἀκόλυχος οὗτος νεανίχς εἰσήγαγεν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ρωμαίων τὴν λαχτρείαν τοῦ Βάχλ καὶ τοῦ Μολόχ καὶ διέταξε νὰ θυσιάζωνται πρὸς τὰ εἴδωλα ταῦτα παιδεῖς, ἐκ τῶν σπλάγχνων δὲ τῶν θυσιάζομένων παιδῶν νὰ ἐξηγῶσι πρὸς αὐτὸν οἱ ἴερεῖς τὸ μέλλον. "Ἐτείτα δὲ ἐπεδόθη εἰς ἀνοσίας αἰσχρούργικς, συνχναστρεφόμενος μετὰ ὄρχηστῶν, ἀρματηλατῶν καὶ ἄλλων τοιούτων εὐτελῶν ἀνθρώπων, κατέλιπε δὲ τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας εἰς τὴν μάσμην του Μχιστοῦ. Προσέτι δὲ εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ τὴν πολυτέλειαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, ἔχειροτόνησε τὸν ἵππον αὐτοῦ ὕπατον καὶ ἐν τέλει κατ' αἴτησιν τῆς μητρὸς του Σοαιμίδος ἐδρυσε σύγκλητον ἐκ γυναικῶν ἀποτέλουμένην, ἡς ἔργον ἦτο ν' ἀποφασίζῃ περὶ τῆς πολυτελείας τῶν γυναικῶν καὶ νὰ ῥυμίζῃ τὰ τῆς αὐλίκῆς ἔθιμοτυπίας. 'Αλλ' ἐν φ πάντα ταῦτα ἐτέλει ὁ φρενόπληκτος οὗτος αὐτοκράτωρ, ἡ μάσμη αὐτοῦ Μχισα, ἡτις ἦτο γυνὴ σώφρων,

παρατηρήσασα ὅτι ὁ ἀθλεος οὗτος ἔγγονός της δὲν ἦθελε δυνηθῆ νὰ φυλαξῃ ἐπὶ πολὺ τὴν ἀρχήν, ἐνήργησε νὰ χειροτονηθῇ συνάρχων καὶ διάδοχος ὁ ἔξ αὐλης θυγατρός, τῆς Μαρμαίας, ἔγγονός της Ἀλέξανδρος, ὃστις καὶ μετωνομάσθη Μάρκος Αὔρηλος Ἀλέξανδρος. Ἀνακηρύξας δὲ ὁ Ἐλαγάβαλος τὸν ἔξαδελφον τοῦτον συνάρχοντα καὶ διάδοχον εἶδε μετ' οὐ πολὺ ὅτι δὲν ἤδυνατο νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ μηθῇ τὰ αἰσχρά του ἥθη. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ πάροδον ὀλίγου χρόνου ἀπέσυρε τὴν υἱοθέτησιν. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτη τοῦ Ἐλαγαβάλου ἀποστατοῦσιν αἴφνης οἱ πραιτωριανοὶ καὶ, ἀφ' οὗ ἔξησφαλισαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν τὸν Ἀλέξανδρον, τὴν μητέρα αὐτοῦ Μαρμαίαν καὶ τὴν μάρμην Μαῖσαν, δρμῶσιν, ὅπως φονεύσωσι τὸν αὐτοκράτορα. Καὶ τότε μὲν ὁ αὐτοκράτωρ διεσώθη, διότι ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔξακολουθῇ θεωρῶν συνάρχοντα καὶ διάδοχον τὸν Ἀλέξανδρον· μετ' οὐ πολὺ ὅμως, ἐπειδὴ νέας ἔχθρικᾶς διαθέσεις ἔδειξε κατὰ τοῦ Ἀλεξανδρου, δὲν ἤδυνηθῇ νὰ δικυράσῃ, ἀλλά, στάσεως ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν γενομένης, ἐφονεύθη. Οὕτω δὲ ἔξελιπεν ὁ παράπληκτος οὗτος ἀνήρ, βασιλεύσας τέσσαρα ἔτη (218-222).

§ 71. Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μέχρι τοῦ Αὐγοπλιανοῦ αὐτοκράτορες.

Ἀλέξανδρος Σεβῆρος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐλαγαβάλου οἱ πραιτωριανοὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν τῆς Μαρμαίας υἱὸν Ἀλέξανδρον, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεκύρωσε προθύμως τὴν τε ἀνάρρησιν ταύτην καὶ τὸ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν εἰς τὸν νέον αὐτοκράτορα προστεθὲν ὄνομα τοῦ Σεβήρου. Ὁ νέος οὗτος αὐτοκράτωρ σώφρων καὶ φιλότιμος ὡν προσεπαθησε παντὶ σθένει νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ ιδίως τὰ οἰκονομικά ἔχσιλευσε δὲ 13 ἔτη (222-235). Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἀξιωματικός τις τῆς παρθικῆς στρατιᾶς, ἐκ Περσίας ἔλκων τὸ γένος καὶ Ἀρταξέρξης καλούμενος, κατέβρθωσε νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Πάρθων καὶ νὰ ιδρίσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον περσικὸν κράτος (226). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ιδρυτὴς καὶ βασιλεὺς οὗτος τοῦ νέου περσικοῦ κράτους θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἀρτισύστατον βασίλειόν του εἰσέβαλεν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν Μεσοποταμίαν (τῷ 231), ἐπῆλθε

κατ' αὐτοῦ δὲ Σεβήρος καὶ μετὰ πόλεμων διαρκέσαντα δέκα καὶ ὅκτω μῆνας ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Μεσοποταμίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα δὲ Σεβήρος μετέβη εἰς τὸν Ρήγον, ὅπως ἀποκρύψῃ γερμανικὰ στίφη, ἃτινα εἶχον ἐπιδράμη τὴν Γαλατίαν· ἀλλ᾽ ἔκει, ἐπειδὴ ἡθέλησε νὰ ὑποσάλῃ τοὺς λεγεῶνας εἰς πειθαρχίαν, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν (τῷ 235), ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ δὲ Ιούλιος Μαξιμῖνος.

Ἄπο τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξανδρου Σεβήρου μέχρι τῆς ἀναρρίσεως τοῦ Αύρηλιανοῦ (235 - 270) ἀνῆλθον ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐννέα αὐτοκράτορες, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐφονεύθησαν διὰ συνωμοσιῶν. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα τῶν 35 ἑτῶν τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος προέβη ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν παρακμὴν καὶ τελείαν διαφθορὰν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν γενομένων διὰ τὸν θρόνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνεκα τῶν ἀδιακόπων ἐπιδρομῶν τῶν ὄμορων ἐθνῶν καὶ ιδίως τῶν Γερμανῶν.

Ιούλιος Μαξιμῖνος. — Οἱ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐβασιλεύει τρία ἔτη (235 - 238), ἐγεννήθη ἐν Θράκῃ ἐπί πατρὸς Γότθου, εἶχε δὲ γιγαντιαῖον ἀνάστημα καὶ ἔκτακτον ῥωμαλεότητα. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν δὲ Μαξιμῖνος ἦτο ποιμήν ἐπὶ δὲ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου κατετάχθη ὡς στρατιώτης εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ Ἀλεξανδρου Σεβήρου ἐγένετο χιλιαρχος. Γενόμενος δὲ αὐτοκράτωρ ἡγωνίσθη μὲν γενναῖως πρὸς τοὺς ἀδιαλείπτως ἐπιτιθεμένους κατὰ τῶν ῥωμαϊκῶν συνόρων Γερμανούς, ἀλλ᾽ ἐπολιτεύετο πρὸς τοὺς συγκλητικούς καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς ἐν γένει Ρωμαίους μετὰ φοβερὰς τραχύτητος. Ἐνεκα δὲ τῆς τραχύτητός του ταῦτης καὶ τῆς πλεονεξίας τοῦ εἰς Ἀφρικὴν ἀποσταλέντος αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου δὲ ἐν Ἀφρικῇ λαὸς στασιάσας ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορας τὸν αὐτόθι ἀνθύπατον Γορδιανὸν τὸν Α' καὶ τὸν τούτου οὖν Γορδιανὸν τὸν Β', ἡ δὲ σύγκλητος ἀσμένως ἀνεγνώρισε τὴν ἔκλισην ταῦτην τῶν Γορδιανῶν καὶ διεκήρυξε τὸν ἐν Γερμανίᾳ εὑρισκόμενον αὐτοκράτορα Μαξιμῖνον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὄρμῃ κατὰ τῶν πρὸ τῆς Καρχηδόνος εὐρισκομένων Γορδιανῶν δὲ ὑπαρχος τῆς Νομαρχίης Καπελλιανὸς καὶ τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν φυγὴν ταῦτην ἐφονεύθη δὲ νεώτερος Γορδιανός, μετ' ὀλίγον δὲ ηὗτοκτόνησε καὶ δὲ πατήρ αὐτοῦ, ἡ ῥωμαϊκὴ σύγκλητος φοβουμένη οὐ μόνον τὸν ἐκ Γερμανίας εἰς Ἰταλίαν ἐπανερχόμενον Μαξιμῖνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Καπελλιανόν, ἐξέλεξεν αὐτοκράτορας τοὺς σώφρονας συγκλητικούς Πουπιτηνὸν καὶ Βαλβίνον καὶ τὸν νεχρὸν τοῦ γέροντος Γορδιανοῦ ἔγγονον Γορδιανὸν τὸν Γ'. Τούτων δὲ γενομένων, αὐτοκτονεῖ

μετ' οὐ πολὺ δὲ Μαξιμῖνος ἔνεκα τῆς ἀποστασίας τῶν στρατιωτῶν του, φονεύεται δὲ καὶ δὲ Καπελλιανὸς ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Νομαδίκης. Τέλος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν ὁ τε Πουπιηνὸς καὶ δὲ Βαλβῖνος. Οὕτω δέ ἐμεινεν αὐτοκράτωρ δὲ Γορδιανὸς δὲ Γ'.

Γορδιανὸς δὲ Γ'. — Ό αὐτοκράτωρ οὗτος, δοτις ἐβασίλευσεν ἐπὶ ἔξ ἔτη (238 – 244), τόσον προσφιλὴς τῇ συγκλήτῳ ἦτο, ώστε ἐπεκλήθη υἱὸς αὐτῆς. Ἐκυθέρνησε δὲ τὸ κράτος ὁ Γορδιανὸς καλῶς καὶ σωφρόνως ἔχων ἐν πᾶσι σύμβουλον τὸν πενθερόν του Ἀκύλαν Τιμησίθεον. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἀπέκρουσαν τοὺς τότε πρώτην φορὰν ἐπὶ τῶν ὄριῶν τῆς Γαλατίας ἐμφανισθέντας Φράγκους, ἐξεδίωξαν δὲ ἐκ μὲν τῆς Μοισίας καὶ Θράκης τοὺς Σαρμάτας καὶ Γότθους, ἐκ δὲ τῆς Μεσοποταμίας τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Σαπώρην. Ἐν τούτοις δὲ Γορδιανὸς μεθ' ὅλην τὴν καλὴν αὐτοῦ κυβέρνησιν δὲν ἡδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου, διότι ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Ἀράβως Φιλίππου, διὸ ἀπό τίνος χρόνου εἶχε συνάρχοντα.

Φίλιππος δὲ Ἀραψ. — Ό μετὰ τὸν Γορδιανὸν τὸν Γ' γενόμενος αὐτοκράτωρ Φίλιππος δὲ Ἀραψ ἐβασίλευσε πέντε ἔτη (244 – 249). Ό αὐτοκράτωρ οὗτος ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Περσῶν καὶ νικήσας αὐτοὺς συνωμολόγησε παραδόξως συνθήκην ὡφελιμωτέραν εἰς τοὺς Πέρσας ἢ εἰς τοὺς Ρωμαίους. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην ἐώρτασε λαμπρότατα τὴν ἀπὸ κτίσεως Ρώμης πρώτην χιλιετρίδα. Τῶν ἑορτῶν δὲ τούτων τελούμενων, μανθάνει αἴφνης ὅτι τὰ ἐν Ἰλλυρίᾳ στρατεύματα ἐστασίασαν, ἀναγκάζεται δὲ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς πειθαρχίας τῶν στρατευμάτων τούτων ν' ἀποστείλῃ εἰς Ἰλλυρίαν τὸν συγκλητικὸν Δέκιον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ μανθάνει ὅτι τὰ στρατεύματα ταῦτα ἀνηγρύπευσαν αὐτοκράτορα αὐτὸν τὸν Δέκιον. Διὰ τοῦτο δὲ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Δεκίου, ἀλλὰ μάχην πρὸς αὐτὸν συνάψας ἐν Οὐηρῶνι, ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη (249).

Δέκιος. — Ό αὐτοκράτωρ Δέκιος ἐβασίλευσε δύο σχεδὸν ἔτη (249 – 251), κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα τῆς βασιλείας του προσεπάθησε παντὶ σθένει ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐν τῷ στρατῷ πειθαρχίαν καὶ τὰ ἀρχαῖα ἥθη καὶ ἔθιμα. Νομίζων δὲ δὲ ἀνήρ οὗτος ὅτι εἰς τὴν διασάλευσιν τῆς πειθαρχίας καὶ τὴν διαφθορὰν τῶν ἀρχαίων ἥθῶν καὶ ἔθιμων εἶχε συντελέση καὶ δὲ χριστιανισμός, διέταξε σφοδρὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμόν. Μετὰ τὸν διωγμὸν δὲ τοῦτον ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Γότθων, οἵτινες εἶχον εἰσβαλλη εἰς Θράκην, καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τοῦ Δουνάβεως, ἀλλ'

έκει παρὰ τὸν Δούναβιν ἡττηθεὶς μετ' ὄλίγον ἐφονεύθη (251).

Γάλλος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δεκίου ἀνηγγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν λεγεώνων ὁ στρατηγὸς Γάλλος, δῖστις ἔβασις εἰς τὸν μόνον μεριμνῶν καὶ θέλων ν' ἀπαλλαγῇ τῶν εἰσθιολῶν τῶν Γότθων, συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν ἐπονεῖδιστον συνθήκην δοὺς εἰς αὐτοὺς μεγάλας χρηματικὰς δωρεάς. Ταῦτα δὲ μαθόντες οἱ τῶν Γότθων γείτονες Σλύθαι εἰσέβαλον καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ ἐλεγῆλατουν αὐτάς. Θέλοντες οὕτω νὰ ἔχουναγκάσωσι τὸν αὐτοκράτορα νὰ δώσῃ καὶ εἰς αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταῦτη ὁ τὴν Μαισίκην διοικῶν γενναῖος στρατηγὸς Αἰμιλίος Αἰμιλιανὸς ὅρμητος μετὰ τῶν λεγεώνων τοῦ κατὰ τῶν Σκυθῶν κατετρόπωσεν αὐτούς· ἐπειτα δὲ ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν λεγεώνων αὐτοκράτωρ διηθύνθη εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα εὑρε τὸν Γαλλονέκρον, ἀτε φονευθέντα ὑπὸ τῶν πρατιωριανῶν.

Αἰμιλιανός. — Ὁ μετὰ τὸν Γαλλονέκρον ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου Αἰμιλιανὸς δὲν ἔκυρέρησε τὸ κράτος εἰμὴ τέσσαρας μόνον μῆνας (τοῦ 253). Ἐφονεύθη δὲ ὑπὸ τῶν ἴδιων αὐτοῦ στρατιωτῶν καθ' ὃν χρόνον ἐπήρχετο κατ' αὐτοῦ δὲ ἐνδοξοὺς στρατηγὸς Οὐχλεριανός.

Οὐαλεριανός. — Οἱ αὐτοκράτωρ οὗτος καὶ θέλησιν εἶχε καὶ ικανότητα νὰ μεταρρυθμίσῃ καὶ βελτιώσῃ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ (254 - 260) ὑπῆρξε τόσον θυελλώδης ἐνεκα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ὥστε ἡνταγκασθῆ νὰ καταβάλῃ σύμπασκν τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὴν ἀμυνὴν τῶν συνόρων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δηλαδὴ αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπεδρόμον τὰς δυτικὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Γότθοι καὶ οἱ Πέρσαι ἐπεδρόμον τὰς ἀντοτικὰς. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ταῦτη κατὰ μὲν τῶν Φράγκων καὶ Ἀλαμαννῶν ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γαλλιτηνόν, ὃν προσέλκεσε μάλιστα καὶ ὡς συνάρχοντα, κατὰ δὲ τῶν Περσῶν καὶ Γότθων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταῦτην δὲ καλὸς οὗτος αὐτοκράτωρ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν αἰχμαλωτος καὶ ἔθυνατῷ θύη ὑπὸ αὐτῶν.

Γαλλιτηνός. — Ὁ τὸν Οὐχλεριανὸν διαδεξάμενος Γαλλιτηνὸς ἦτο αὐτοκράτωρ ὄνοματι μόνον, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἀνηγγορεύθησαν συγχρόνως εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κράτους καὶ ἄλλοι πολλοὶ αὐτοκράτορες. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταῦτην, ἡτις καλεῖται ἐποχὴ τῶν τριάκοντα τυράννων, τὸ κράτος περιέπεσεν εἰς ἀπερίγραπτον ἀναρρίχαν καὶ ἀνωμαλίαν, διότι οἱ αὐτοκράτορες οὕτοι κατεπολέμουν ἀγριώς πρὸς ἄλλήλους, ἐν φυγήρων τοῖς Πέρσαι, οἱ Γότθοι, οἱ Φραγκοί κα

οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐλεημάτουν διαφόρους τοῦ κράτους ἐπαρχίας. Τέλος δὲ μετὰ πολλοὺς καὶ αἰματηρούς ἐμφυλίους πολέμους τὰ πράγματα ἐτράπησαν ἐπὶ τὸ βέλτιον, διότι οἱ μὲν διάφοροι οὗτοι αὐτοκράτορες ἔξελιπον καταστραφέντες κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ δὲ ἀνίκανος καὶ αἰμοβόρος Γαλλιηνὸς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν οἰκείων του (τῷ 268).

Κλαύδιος Β'. — Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Γαλλιηνοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ χρηστὸς καὶ γενναῖος στρατηγὸς Κλαύδιος. Οἱ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ κράτει, κατεπολέμησε δὲ καὶ τοὺς Ἀλαμαννοὺς καὶ τοὺς Γότθους καὶ ἄλλα μετὰ τούτων ἡνωμένα βάρβαρα ἔθνη. Ἀπέθανε δὲ πρὸς μεγίστην θλίψιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ ἐβασίλευσε δύο μόνον ἔτη (268 - 270).

§ 72. Ὁ Αὔρηλιανὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ αὐτοκράτορες.

Αὔρηλιανός. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλαυδίου ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἵκανώτατος στρατηγὸς Αὔρηλιανός, ὅστις ἐβασίλευσε τέσσαρα ἔτη (270 - 274). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν εἰς τὸ κράτος ἐπιδραμόντων Γότθων καὶ νικήσας αὐτοὺς ἔκρινεν ἀναγκαῖον καίπερ νικητῆς ὃν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, ἦν δυσκόλως τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα ἡδύναντο νὰ φυλάττωσι, καὶ νὰ καταστήσῃ σύνορον τοῦ κράτους τὸν ποταμὸν Ἰστρὸν. Ἀπαλλαγεῖς δὲ τῶν Γότθων ἀπέκρουσε τοὺς εἰς Ἰταλίαν εἰσβαλόντας Ἀλαμαννούς καὶ Μαρχομάννους· εἶτα δὲ ἔξεστρατευσε κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἡδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν τραχύτητά του.

Τάκιτος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὔρηλιανοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου διγηραιὸς καὶ βαθύπλουτος συγκλητικὸς Κλαύδιος Τάκιτος. Ἄλλα μετὰ πάροδον ἔξι μηνῶν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν (275).

Φλωριανός. — Τὸν αὐτοκράτορα Τάκιτον διεδεξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φλωριανός, ὅστις ἐβασίλευσε τρεῖς περίπου μῆνας. Ἐφονεύθη δὲ καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν (276).

Πρόδος. — Ὁ μετὰ τὸν Φλωριανὸν ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ Πρόδος ἦτο ἀνήρ ἀγαθός, ἀνεδείχθη δὲ ἡγεμὼν ἴσχυρὸς καὶ μάχιμος ἀποκρούσας διάφορα γερμανικὰ ἔθνη εἰσβαλόντα εἰς το κράτος. Ἐν τούτοις, καίτοι ἦτο τοιοῦτος, μετὰ βασιλείαν ἔξι ἔτῶν

(276 - 282) ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ιδίων αὐτοῦ στρατιωτῶν.

Καρῆος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόδου ἀνηγόρεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν λεγεώνων ὁ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν Κάρος, δόστις καὶ προσέλαβε συνάρχοντας τοὺς δύο υἱούς του Νουμεριανὸν καὶ Καρῖνον. Ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον μετὰ παροδον ἐνὸς ἔτους (283) ἐφόνευσαν ἔν τινι κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείᾳ οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, εἰτινες καὶ διέδωκαν ἐπειτα τὴν φήμην ὅτι εἶχε πληγὴ ὑπὸ κεραυνοῦ.

Νουμεριανὸς καὶ Καρῖνος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάρου οἱ λεγεώνες θέλοντες γὰρ καταστήσωσι πιστευτὴν τὴν περὶ τοῦ θυνάτου τοῦ αὐτοκράτορος τούτου διαδοθεῖσαν ὑπὸ αὐτῶν φήμην ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νουμεριανόν, δόστις ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ κατὰ τῶν Περσῶν εἶχε παραχολουθήσῃ τὸν ἄνατον πατέρα· ἡ δὲ σύγκλητος ἀνεγνώρισε μὲν τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀλλ' ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα καὶ τὸν τούτου ἀδελφὸν Καρῖνον. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθον εἰμὶ ὅλιγοι μόνον μῆνες, ὅπότε ὁ Νουμεριανὸς ἐπιστρέψων ἐκ τῆς Περσίας ἐδόλοφονήθη καθ' ὅδὸν ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν, ἀνηγόρευθη δ' ἀντ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν λεγεώνων αὐτοκράτωρ ὁ Διοκλητιανός μετ' ὅλιγον δὲ ὑστερον ἐφονεύθη καὶ ὁ Καρῖνος.

§ 73. Ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νουμεριανοῦ ἐκλεχθεῖς αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ὑπῆρξεν ἡγεμῶν δραστήριος καὶ γενναῖος. Οἱ ἀνὴροι οὔτος ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶδεν ὅτι πρὸς διοίκησιν ἐνὸς τόσον ἐκτεταμένου κράτους, οἷον τὸ ῥωμαϊκόν, καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν εἰς τὸ κράτος ἀλλεπαλλήλων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν δὲν ἐπήρκει εἰς καὶ μόνος ἀνήρ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐν ἔτει 285 ἀνηγόρευσε συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸν συνάρχοντα τοῦτον ἔδωκε τὸ ἀξιώματος τοῦ καίσαρες¹, ὅπερ ἦτο μὲν ἀγώτατον ἀλλ' ἐπεῖχε δευτερεύουσαν θέσιν ὡς πρὸς τὸ ἀξιώματος τοῦ αὐτοκράτορος· ἐπειτα δὲ (τῷ 286) παρεγώρησεν αὐτῷ τὸ ἀξιώματος τοῦ αὐγούστου¹, ἤτοι τὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους

¹ Ἀπὸ τοῦ Ὁκταβίανος Αὐγούστου μέχρι τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ὄνομα καίσαρος ἦτο δηλωτικὸν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Δομιτιανοῦ αὐτοκράτορες ἐκαλοῦντο καίσαρες. Ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ Δομιτιανοῦ, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Νέρβα, καὶ ἐφεξῆς δηλωτικὸν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος ἦτο τὸ ὄνομα αὐγούστος· καίσαρες δὲ ἐκαλεῖτο ὁ θυμαρχὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἤτοι ὁ ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος μετέχων τῆς αρχῆς καὶ κυβερνήσεως τοῦ κράτους.

286 αὔγουστοι, ἦτοι αὐτοκράτορες, τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἥσαν δύο, ὃν δὲ μὲν Διοκλητιανὸς ἐδρέυων ἐν Νικομηδίᾳ ἦρχε τῆς Ἀνατολῆς, ὃ δὲ Μαξιμιανὸς ἐδρέυων ἐν Μεδιολάνῳ ἦρχε τῆς Δύσεως. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι οἱ αὐτοκράτορες εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς παρέσχον εἰς τὸ κράτος ἀξιολόγους ὑπηρεσίας. Καὶ ὃ μὲν Διοκλητιανὸς κατεπολέμησε τοὺς Πέρσας καὶ ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀρμενίας τὸν φίλον τῶν Ῥωμαίων Ἀρσακίδην Τιριδάτην, ὃν οἱ Πέρσαι εἶχον ἐκθρονίση, δὲ Μαξιμιανὸς ἀπήλλαξε τὴν Γαλατίαν ἀπὸ τῶν ἐπιθρούμῶν τῶν Ἀλαμαννῶν καὶ Βουργουνδῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲ ὑπαρχος τοῦ Μαξιμιανοῦ Καραύσιος ἀποσταλεῖς πρὸς καταπολέμησιν τῶν λυματινομένων τὰ παράλια τῆς Βρεττανίας Φράγκων καὶ Σαξόνων πειρατῶν κατώρθωσε ν' ἀνακηρυχθῆ ἀὔγουστος τῆς Βρεττανίας, δὲ Μαξιμιανὸς ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ στόλον. Ἡττηθέντος δὲ τοῦ στόλου τούτου, ὃ τε Διοκλητιανὸς καὶ δὲ Μαξιμιανὸς πρὸς ἀποφυγὴν μεγαλειτέρων δεινῶν ἤναγκασθησαν ν' ἀναγγωρίσωσι τὸν Καραύσιον αὔγουστον τῆς Βρεττανίας (289).

'Ἐν τούτοις ἔνεκα τῆς ἀποστασίας ταῦτης τοῦ Καραύσιου οἱ δύο αὐτοκράτορες εἴδον, ὅτι ἐπρεπε νὰ ληφθῇ μεγάλη φροντὶς πρὸς πρόληψιν ἄλλου τινὸς παρομοίου κακοῦ. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ καλέσωσιν εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν δύο εἰσέτι ἄνδρας. Ἐν ἔτει λοιπὸν 291 ἐξέλεξαν καίσαρας τὸν ἐκ Δαρδανίας καταγόμενον Κωνστάντιον, ὃς τις ἐκ τῆς ὡχρότητος τοῦ προσώπου ἐπωνυμάσθη Χλωρός, καὶ τὸν ἐκ Δακίας καταγόμενον Γαλέριον. Τῶν καισάρων δὲ τούτων τὸν μὲν πρῶτον παρέλαθε βοηθὸν δὲ Μαξιμιανός, τὸν δὲ δεύτερον δὲ Διοκλητιανός. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς προσλήψεως τῶν δύο καισάρων τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους εἶχον ἔκτοτε τέσσαρες ἄνδρες. Καὶ ὃ μὲν αὔγουστος Διοκλητιανὸς ἐκυβέρνα τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Θράκης, δὲ καίσαρ Γαλέριος τὰς Ἰλλυρικὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, δὲ αὔγουστος Μαξιμιανὸς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὰς νήσους, δὲ καίσαρ Κωνστάντιος τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Γαλατίαν. Τῆς διανομῆς δὲ ταῦτης γενομένης, ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους ἀπέβη ἐπιτυχῆς, διότι μετ' οὐ πολὺ δὲ μὲν Κωνστάντιος ἐπετέθη κατὰ τῶν Φράγκων καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς πέραν τοῦ Δέλτα τοῦ Ῥήνου, κατέλαθε δὲ καὶ τὴν Βρεττανίαν φονεύσας τὸν διάδοχον τοῦ Καραύσιου Ἀλεκτον, δὲ Γαλέριος κατενίκησε τοὺς Πέρσας καὶ ἤναγκασεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσι συνθήκην ὡφελιμωτάτην εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οὕτω δὲ μετ' οὐ πολὺ πανταχοῦ τοῦ κράτους ἐπεκράτει πλήρης ἥσυχια καὶ τάξις. Ἄλλ' ἐν ὧ τοιαύτῃ πλέον τάξις ἐπεκράτει, πειθεται αἰφνῆς δὲ Διοκλητιανὸς ὑπὸ Τυρρηνῶν τινῶν μάντεων, ὅτι δὲ ἀνὰ τὸ ῥωμαϊ-

κὸν κράτος μεγάλως ἐξαπλούμενος χριστιανισμὸς ἡθελεν ἐπενέγκη
ἡμέραν τινὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Διὰ τοῦτο
δὲ διέταξε δυστυχῶς φοβερὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸν (303)
ἀμαρτιώσαντα τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ. Τέλος δ' ἐν ἔτει 305 ὁ Διο-
κλητιανὸς μετὰ βασιλείαν 21 ἑπῶν (284-305) παρητήθη τῆς ἀρ-
γῆς. Τούτου δὲ τὸ παράδειγμα ἐμιμήθη καὶ ὁ Μαξιμιανός.

Μετὰ τὴν παραιτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ ἀνη-
γορεύθησαν αὖγουστοι οἱ καίσαρες Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς καὶ ὁ
Γαλέριος, ὃν ὁ μὲν πρῶτος προσέλαβε καίσαρα τὸν Μαξιμῖνον, ὁ
δὲ δεύτερος τὸν Σεβῆρον. 'Αλλὰ μετ' ὅλιγον χρόνον (τὸν Ίουλιον
τοῦ 306) ἀποθνήσκει ὁ Κωνστάντιος, οἱ δὲ λεγεῶντες ἀναγορεύουσιν
αὐτοκράτορα τὸν οὐδὲν τοῦ Κωνσταντίου καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἐλένης
Κωνσταντίνου. Τῆς ἀναρρήσεως δὲ τοῦ Κωνσταντίνου γενομένης, ὁ
μὲν Γαλέριος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Σεβῆρον καὶ μετὰ
τοῦτον φονεύθητα τὸν Λικίνιον, οἱ δὲ Ῥώμη πολῦται στασιά-
σαντες ἀνηγόρευσαν τοιοῦτον τὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ οὐδὲν Μαξέντιον.
Τότε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ γέρων Μαξιμιανὸς μεταμεληθεὶς ἀναλαμβάνει
τὴν παραιτηθεῖσαν ἀρχὴν καὶ ἀνακηρύσσεται πάλιν αὐτοκράτωρ.
Οὕτω δὲ οἱ αὐτοκράτορες ἐγένοντο ἐξ, ἦτοι ὁ Κωνσταντίος, ὁ
Μαξέντιος καὶ ὁ Μαξιμιανὸς ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Γαλέριος, ὁ Λικί-
νιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος ἐν τῇ Ἀνατολῇ. 'Αλλ' ἐκ παγτων τούτων ὁ
μὲν Μαξιμιανὸς ἐθανατώθη, διότι ἐπεβούλευσε τὴν ζωὴν τοῦ Κων-
σταντίνου, ὁ δὲ Γαλέριος καὶ ὁ Μαξιμῖνος ἀπέθανον, ὁ δὲ Μαξέν-
τιος νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου παρὰ τὸν Τίβεριν ἔπεσεν εἰς
τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ ἐπνίγη, ὁ δὲ Λικίνιος ἡττήθη καὶ αὐτὸς
ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐθανατώθη. Οὕτω δ' ἐν
τέλει (324) ἐξ τῶν ἐξ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους αὐτοκρατόρων ἀπέ-
μεινεν εἰς καὶ μόνος μονάρχης οὗτος δὲ εἶναι ὁ κτίστης τῆς Κων-
σταντινουπόλεως καὶ ἔνθερμος τοῦ χριστιανισμοῦ προστάτης Κων-
σταντίνος ὁ μέγας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψήφισμα Σηκερό το Ινστιτούτο της Εκπαιδευτικής Κοινωνίας